

NIĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK HALK EDEBİYATI
ANA BİLİM DALI

87227

EVLIYA ÇELEBİ SEYAHATNÂMESİ'NDE
FOLKLORİK UNSURLAR

87227

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Faruk ÇOLAK

Hazırlayan
Osman ŞENTÜRK

T.C. YÜKSEKÖRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ
Niğde -1999

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

..... ait ..... adlı
çalışma jürimiz tarafından .....
Anabilim dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

(imza)

Akademik Ünvanı Adı Soyadı
Başkan

İmza

Akademik Ünvanı adı - soyadı

İmza

Akademik Ünvanı adı-soyadı

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ	IV
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	
DİL VE ANLATIM	2-20
1- Ad Verme.....	2-20
II. BÖLÜM	
ANLATMALAR	20-94
1- Efsaneler	20-94
2- Evliya Menkabeleri	24-75
3- Halk Hikayeleri	75-94
4- Fıkralar	94
III. BÖLÜM	
KALIPLAŞMIŞ SÖZLER	95-103
1- Atasözleri	95-96
2- Deyimler	96-97
3- Ölçülü Sözler	98-99
4- Ölçülü Sözler	98-99
5- Küfürler	99-100
6- Okşamalıklar	100
7- Nasihatler	100-102
8- Hitaplar, Ünlemler	103
IV. BÖLÜM	
DAYANIŞMA, YARDIMLAŞMA VE EĞİTİM KURUMLARI.....	104-115
1- Komşuluk ve Misafirperverlik	104-108
2- Zekat ve Hayır İşleri	108-112
3- Vakıflar	112-115

V. BÖLÜM

HAYATIN DÖNÜM NOKTALARI İLE İLGİLİ GELENEK ve GÖRENEKLER	116-130
1- Doğuumla İlgili Gelenek ve Görenekler	116-117
2- Çocukluk Çağı ile İlgili Gelenek ve Görenekler	117-119
3- Sünnet Gelenek ve Görenekleri	119
4- Evlenme ile İlgili Gelenek ve Görenekler	119-122
5- Ölümle İlgili Gelenekler	122-127
6- Günlük Hayatla İlgili ve Görenekler	127-130

VII. BÖLÜM

HALK BİLGİSİ	131-162
1- Halk Hekimliği	131-148
2- Halk Takvimi	148
3- Halk Ekonomisi	148-162
4- Halk Taşıtları	161-162

VII. BÖLÜM

İNANIŞLAR	163-233
1- Tabiat Olayları ile İlgili İnanışlar	163-165
2- Canlı Varlıklarla İlgili İnanışlar	165-168
3- Cansız Varlıklarla İlgili İnanışlar	168-171
4- Dini İnanışlar	171-177
5- Yatırlar ve Ziyaret Yerleri ile İlgili İnanışlar	177-191
6- Rüya, Fal	191-214
7- Büyü (Sihir)	215-231
8- Yağmur Duası	231
9- Kurban Adak	231-232
10- Uğur - Bereket	232-233

VIII. BÖLÜM

OYUN-EĞELANCE-SPOR	234-236
1- Geleneksel Sporlar	234-236

IX. BÖLÜM

GIYİM-KUŞAM, SÜSLENME	237-275
1. Erkek Giyimi.....	237-250
2- Kadın Giyimi	250-262
3- Günlük Giyim	263-268
4- Törenlerle İlgili Giyim	268-270
5- Meslekler ve Yaş Gruplarına Göre Giyim	268-275

X. BÖLÜM

HALK SANATLARI VE ZANAATLARI	276-285
1. Hammaddelerine Göre El Sanatları.....	276-278
2. Meslekler	278-285

XI. BÖLÜM

HALK MİMARİSİ	286-298
1- Konut Çeşitleri	287-292
2- Hayata Yardımcı Yapılar	292-
3- Yapı Teknikleri	293-296
4- Konutlarda ve Yardımcı Yapılarda Bölümler ve Süsleme	296-298

XII. BÖLÜM

1- Yiyecek Türleri ve Yapılışları	299-319
2- İçecek türleri ve Yapılışları	319-326
3- Sofra Gelenek ve Görenekleri	326-327
SONUÇ	328
KAYNAKLAR	329

ÖNSÖZ

Bir milleti tanıma, onlar hakkında hüküm verebilme yollarından biri de onların folklorunu incelemekten geçer. Çünkü bir milleti ayakta tutan sosyo-dinamikler o milletin folklorunda kendini ortaya koyar. Folklorik unsurlar bir milletin yaşayış biçiminin en güzel göstergesidir.

Bu sebeple, Osmanlı döneminin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısını ortaya koyabilmek için Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'ni folklorik unsurlar açısından inceledik.

Bu çalışmayı yaparken, Üçdal Neşriyat tarafından yayımlanan, Mü'min ÇEVİK'in tashih ve sadeleştirmesini yaptığı "Tam Metin Evliya Çelebi Seyahatnâmesi" ni kaynak olarak kullandık.

Üçdal Neşriyat tarafından basılan Seyahatnâme'yi esas almamızın sebepleri şunlardır:

İkdam Matbaası tarafından 1938'de basılan 10 cilt seyahatnâme'nin dili günümüz Türkçesine göre daha ağırdır. Bunun dışında tam metin seyahatnâme basılmamıştır. Nihal ATŞIZ, Zuhuri DANIŞMAN ve Kültür Bakanlığı'nın hazırlamış olduğu Seyahatnameler ise tam metin değildir.

Yazma ve matbu nüshalarda çalışma, günümüz Türkçesine çevirme ayrı bir uğraş gerektirdiği için Üçdal Neşriyat tarafından yayınlanan Seyahatnâme'den çalışmayı uygun gördük.

Çalışmamızı, Türk folklorunun konularını belirleyerek, derlenen malzemenin arşivlenmesinde kullanılmak üzere en geniş ve bütün konuları içine alan Kültür ve Turizm Bakanlığı Folklor Araştırma Dairesi Başkanlığı (Bugünkü Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü) nın

1976'da uygulamaya koyduğu Türk Folklor Arşiv Klavuzu'nun 100'lük kodlama sistemine göre, Evliya Çelebi Seyahatnâmesinin cilt ve sayfa numaralarını -küçükten büyüğe doğru- esas alarak tanzim ettik.

Folklorümüz açısından büyük bir bilgi kaynağı olan bu şaheseri gücümüz nispetinde "Folklorik Unsurlar" açısından inceleyip Yüce Türk milletinin hizmetine sunmaya çalıştık.

Bu çalışma esnasında rehberlik ve danışmanlık alanında büyük katkıları bulunan Tez Danışmanım Yrd. Doç. Dr. Faruk ÇOLAK Bey'e ve tez yazımında hiçbir gayreti esirgemeyen değerli kardeşim Kubilay'a katkılarından dolayı teşekkürlerimi bir borç bilirim.

SUMMARY (ABSTRACT)

There has been a graduating thesis which is about Evliya Çelebi Seyahatnamesi written out in the 17. century. The thesis has been examined by using folkloric elements. There have been two theses on Seyahatname but these theses are examining Seyahatname by using voice characteristics, (Phonologically), so it can be said that these are linguistics works. (studies)

The study is about determining folkloric elements which have been in the ten volumes of Seyahatname. In this study; it has been found out the informations about the following subjects:

To give a name, pruverbs, idions, prajecs, curses, oaths, swears, jinles, caressing words, advices, adressing words, neighbourhoods, hospitality, alms and charities, pious foundations, births, childhhood age, circumcision feast (üsnnet), marriage, death, public medical science, public veterinarian science, public calenders, public economi, public transport, national and religious feast, the believes which are about natural events, the believes are about a live and lifeless existences, religious believes, amulets and the evil eye, saints, drean, fortunes, magic and spell, preying for the rain, sacrifice, vow, fertility, good luck, child games, adults games, traditinal sports, clothes adorning, public arts and trades, public architectural and public cuisine.

ÖZET

17. yüzyılda kaleme alınan Evliya Çelebi Seyahatnamesi üzerinde folklorik unsurlar yönünde yapılmış bir bitirme tezi bulunmaktadır. Seyahatname üzerine yapılmış iki doktora tezi vardır. Fakat bu tezler Evliya Çelebi Seyahatnamesi'ndeki ses özelliklerini inceleyen dilbilim çalışmalarıdır.

Bizim yaptığımız bu çalışma ise, Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin 10. Cildinde bulunan folklorik unsurların tespiti üzerine yapılmış bir çalışmadır. Yaptığımız bu çalışmada folklorik unsurlar sayılan şu konularda bilgiler tespit ettik.

Ad verme, atasözleri, deyimler, ölçülü sözler, dualar, beddualar, yeminler, küfürler, tekerlemeler okşamalıklar, nasihatler, hitaplar, komşuluk-misafirperverlik, zekat ve hayır işleri, vakıflar, doğum, çocukluk çağı, sünnet, evlenme, ölüm, halk hekimliği, halk veterinerliği, halk ekonomisi, halk taşıtları, dini ve milli bayramlar, tabiat olayları ile ilgili inanışlar, nazar, nazarlık, yatırırlar ve ziyaret yerleri ile ilgili inanışlar, rüya fal, büyü, yağmur duası, kurban, adak, uğur, bereket, çocuk oyunları büyüklerin oyunları, geleneksel sporlar, spor, giyim kuşam, süslenme, halk sanatları ve zanaatları, halk mimarisi konuları bilgi tespit ettiğimiz konulardır.

GİRİŞ

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi üzerinde folklorik unsurlar yönünden yapılmış sadece bir lisans tezi vardır. Bunun dışında yapılan akademik çalışmalar ise dil üzerine yapılmış çalışmalardır. Akademik olmayan bir kaç çalışmadan da bahsedebiliriz.

Folklorik unsurlar yönünden Seyahatname üzerinde yapılan çalışma Şevket DEMİRKOL'a aittir. DEMİRKOL'un çalışması, Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin tanıtılması ve seyyah tarafından Anadolu'da ziyaret edilen yerlerin bugünkü durumlarıyla karşılaştırılması isimli bir çalışmadır. Ankara Üniversitesi D.T.C.F., Coğrafya Bölümüne 1974'te bitirme tezi olarak sunulmuştur.

Seyahatnâme üzerinde yapılan iki akademik dil çalışması vardır. Bunlardan birincisi; Hayati Develi'nin Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'ne göre 17.y.y Osmanlı Türkçe'sinde ses benzeşmelerini inceleyen eseridir. İstanbul Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne 1993'te doktora tezi olarak sunulmuştur.

Bir başka dil çalışması ise lisans tezidir. Bu tez Evliya Çelebi Seyahatnâmesi dil incelemeleri, Tosya, Bolu, Dört Divan Türklerinin lisân ve lehçeleri konulu eserdir. Ankara Üniversitesi D.T.C.F, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne 1954'te bitirme tezi olarak sunulmuştur.

Akademik olmayan çalışmalar ise, Zuhuri DANIŞMAN'ın 1970 yılında Zuhuri Danışman yayınevi tarafından basılan, Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin 5. , 7. ciltlerinin sadeleştirilmesi isimli eseri; Devlet Basımevi'nin 1938'de yayınladığı 10 Ciltlik Evliya Çelebi Seyahatnâmesi; Nihal ATSIZ'ın 1000 Temel Eser serisi içinde çıkan 1971'de Millî Eğitim Basımevi tarafından basılan, Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nden Seçmeler isimli kitabı; Samim KARAGÖZ'ün 1957'de Yeni Ufuklar matbaasında basılan Evliya Çelebi'yi ve Nasreddin Hoca'yı Düşünürken isimli eseri ve Üçdal Neşriyat tarafından basılan ve Mü'min ÇEVİK tarafından tashihi ve sadeleştirilmesi yapılan Tam Metin Evliya Çelebi Seyahatnamesi isimli çalışmalardır.

I. BÖLÜM

DİL ve ANLATIM

1- Ad Verme

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde altmışyedi yer adı ve on beş kişi adı ile ilgili ad verme (onomastik) bilgisi tesbit edilmiştir. Yer adları verilirken o yerin ilk fethedilmesinde karşılaşılan olağan üstü bir hadise veya orada bulunan büyük bir zatın isminin verilmesi gibi durumlar dikkati çekmiştir. Ayrıca o yerin tabiat özelliklerinin de ad vermede etkili olduğu görülmüştür. Mesela: Orhan Bey'in oğlu Süleyman Gazi, cuma günü İpsala kalesini fethettiler. İlk cuma namazını burada kıldılar. Bu sebeple buranın adı "iptidâ salâ" dan değişik olarak "İpsala" kalmıştır. Yine Çoruh nehrine bu ismin verilmesini de, nehrin suyunun çok tatlı oluşundan adeta insanın canına can katmasından dolayı, Cuy-i ruh adını almasını tabiat özelliklerinin ad vermeye etkisini örnek gösterebiliriz.

Kişi adları veya lakâplar (Ünvanlar) verilirken kişinin yaptığı başarısı etkili olmuştur. Ayrıca rüyada görülen ismin verilmesi de söz konusudur. Kabile isimleri verilirken o kabilenin yerleştiği yer veya yaptığı işe göre adlandırıldıkları tesbit edilmiştir.

Evliya Çelebi Seyehatname'sinde ad verme konusuna örnek teşkil edecek yer adları şunlardır: İpsala (İptida Sala), Gül Cami, Petro Kapası, Cibali (Cebe Ali), Horoz Dede Kapısı, Oduncu Kapası, Zindani Kapısı, Cufut Kapısı, Pozanta Cah-i Destü Pa (El ayak kuyusu) Zincirli Servi, Şeftali Cami, Üç - Beş Cami, Altı boğaca Beşik taş (Beşiktaş) Kocaeli, Giresun, Trabzon, Coruh, Hereke , Sapanca Ladik, Corum, Taraklı Geyve, Divriği, Harput, Diyarbakır, Lapseki, Hırsova kalesi, Manastır, Köstendil Kalesi, Nikban ejder, Halkalı pınar, Mostar, Adahun kalesi, Dimetoka, İstifiye, Ballıbadra şehri, Benefşe Şehri, Kandiye kalesi, Hayrabolu, Ereğli Ezine Simav, Manisa, Balyanbolu kazası, Mâr-iş (Maraş), Elmalı şehri, Sadr-ı baz (Besni) Şam Sarı

Arslan Kalesi, Aynütayr hanı, Naka dağı, Maymun sohrası, Ümmü dünya (Mısır) Nehariye şehri, Mahalletül Merhum köyü, Şemuneyn vilayeti, Feruşt kasabası, Rimadüşsifa, Ermen köyü,

1.1. Yer Adları

1.1.1. İpsala: Orhan Bey'in oğlu Süleyman Bey, cuma günü İpsala kalesini fethettiler. Cuma namazını burada kıldılar Bu sebeple buranın adı "İptidâ Salâ" dan değişik olarak "İpsala " kalmıştır. (C. 1 s.6)

1.1.2. Gül Camii

Gül suyu ile kafirlerin pisliğinden temizlendiği için Gül camii derler (C.1. s.62).

1.1.3. Petro Kapısı

Petro adında bir rahip üç yüz kişi ile bu kaleden kaçıp hepsi Müslüman olmuştu. Mehmet Petro fetih sırasında bir kapıya sarılmıştı bu kapıya "Petro Kapısı" taş kapısı denildi (C.1, s.62)

1.1.4. Cibâli Kapısı

Cebe Ali Hazretleri Cibâli kapısına sarıldığı için Cebe Ali'den bozma olarak "Cibali" kapısı denilir. Cebe Ali'ye de at culundan bir cebe giydiği için "Cebe Ali" derler (C.1., s.68).

1.1.5. Horoz Dede Kapısı

Horoz dede Un kapanındadır. Buraya onun için Horoz Dede Kapısı derler. Horoz Dede, Fatih Sultan Mehmed ile İstanbul'a gelirken yirmi dört defa öterek "kalkın ey gafiller" dediği için bu adla anılmıştır.

1.1.6. Cufut Kapısı

Kamkar Bey, Kütahya'da Germiyanoğullarındandı. Üç bin yiğidi ile şehid kapısından kaleyi kuşatmıştı. Burası Ayasofya'ya yakın olduğundan,

Hristiyanlar bir fırsatını bulup kapıyı açtılar. Büyük bir çarpışma başladı. Oradaki Müslümanların hepsi şehid oldular. Bu sebeple buraya “Şehit Kapısı” derler. Fakat halk ağzında yanlış olarak “cufut kapısı” diye söylenmektedir. Buna sebep de bütün yahudi’lerin bu semtte oturmasıdır. Ama doğrusu şuhut kapısı’dır. (C.1, s.70).

1.1.7. Ayazma Kapısı

Ayazmend Beyi Ali Yâr Bey, Karakoyunlu’dan Uzun Hasan’ın amcalarındandır. Ayazma kapısında bütün askeri ile kaleyi kuşatmıştır. Burada abdest almak için bir ayazma kazdığından “Ayazma kapısı” denilmiştir. (C.1, s.70)

1.1.8. Oduncu Kapısı

Hatablı Sultan Aksaray’da Oduncuzâde demekle tanınmış icazetli olgun bir Müslüman idi. Onun kuşattığı kapıya da “Oduncu Kapısı” denilmiştir (C.1. s.70)

1.1.9. Zindani Kapısı

Şeyh zindani Hazretlerinin aldığı kapıya ise “Zindan Kapısı” denir (C.1, s.70)

1.1.10. Pozonta (İstanbul)

Yanko pozantin İstanbul’un beşinci defa yapıcısıdır. Yanko pozantin İstanbul’u öyle güzelleştirdi ki yalnız patrik ve rahiplerden yüz bine yakın kimse vardı. Onun için İstanbul’un bir adı da “pozanta”dır. Bu isim Bizantiyan adından bozmadır. Bu kral İstanbul’u M.Ö 668 yılında Sarayburnu civarında kurmuş ve kendi adını vermiştir (C.1, s.24)

1.1.11. Câh-i Dest ü Pâ (El ayak kuyusu)

Abaza Paşa (İsyancı), her gün yeniçeri taifesini kıra kıra Hınıs ve Mama Hatun mevkilerinde binlerce kişinin ellerini ayaklarını kesip bir kuyuya doldurdu ki hâlâ o kuyuya “Cah-i dest-ü pâ“ (el ayak kuyusu) derler (C.1. s.170)

1.1.12. Zincirli Servi

Koca Mustafa Paşa Camii'nin bahçesinde "Zincirli Servi" adı ile anılan ziyareti sevap bir yer vardır. Burada bulunan servi ağacı yıkılma tehlikesi geçirdiği bir sırada hayır sahibi tarafından bu ağaç zincirle bağlanmış ve yıkılması önlenmiştir. Bu sebeple "Zincirli Servi" denilmiştir.

1.1.13. Şeftali Câmii

Unkapanı'nın iç tarafındaki "Azaplar Camii" halk tarafından "Şeftali Camii" diye anılır. Yapıldığı sene duvarın dış tarafında bir şeftali ağacı çıkar. Dördü bir okka gelen şeftali veren bir ağaç olur. İşte bu sebepten "Şeftali Camii" diye anılır (C.1, s.233) .

1.1.14. Üç Beş Camii

Zincirli kuyu yakınındaki Üç Beş Camii'nin sahibi Selman Pâk köceğinde bir zat olup, üç beş kişiyi bir akçeye tras ederek helalinden biriktirdiği paralarla cami yaptırdığından bu camii'e Üç Beş Cami'i denilmiştir (C.1, s.232)

1.1.5. Altı Boğaç Cami'i

Fatih Sultan Mehmet'in ekmekçi başısı ve Cebe Ali Hazretlerinin neslinden bir zat tarafından yaptırılan "Altı Boğaç Cami'i)"nin banisi, Bayezid-i Veli'ye hergün ateş görmemiş de güneşte pişmiş altı boğaç getirdiğinden, yaptırdığı cami'ye "Altı Boğaç Camii" denmiştir.

1.1.16. Beşiktaş (Kona Petro)

Eski zamanlarda bu şehre, taş beşik anlamına gelen "Kona Petro" denilirmiş. Bu adı almasına, Yaşka adında bir rahimin yaptırdığı büyük bir kiliseye Kudüs'teki "Beytulahim" denilen yerden getirdiği Hz. İsa'ya ait taş beşik sebep olmuştur. İsa Aleyhisselam çocukken bu taş tekne, yani beşik içinde yıkanmıştır. Bu sebeple kilise "Beşiktaş" adı ile şöhret bulmuştur. Bunun üzerine Müslümanlar bu şehre "Beşiktaş" demişlerdir (C.1, s.344)

1.1.17. İzmit

Orhan Gazi bu kaleyi fethetmek için önce Koca Bey'i kumandan tayin ederek, "İznimdir, var git" buyurmuştur. İşte İzmit'de "İznim Git" sözünden değiştirilerek meydana gelmiştir (C.2. s.437)

1.1.18. Kocaeli (Filipo)

Fetihten sonra, yine Koca Bey, kumandan olarak Filipo vilayetini fethederek adına "Koca eli" denmiştir (C.2, s.437)

1.1.9. Giresun

Fatih zamanında Musahip Mahmut Paşa tarafından zaptedilmiştir. Fatih, kale fethedilirken Mahmut Paşa'ya, "Bu gece kale altına giresun" diye ferman edince kaleye (metrise) girip fethettiğinden adına "Giresun" denilmiştir (C.2, s.449).

1.20. Trabzon

Su ve havasının güzelliğinden hazzederek adına "Tarb-ı Efsun" denildi (C.2., s.451).

1.1.21. Coruh Nehri

Coruh nehri "Cuy-i ruh" dan bozmadır. Can ırmağı anlamana gelir (C.2, s.461)

1.1.22. Hereke

Celebi Mehmet, Rumların elinden burayı alırken birçok gaziler şehit düştüğünden Heleke yani Helâk demişlerdir (C.2, s.517)

1.1.23. Sapanca

Bir zamanlar İzmitli bir ihtiyar buradaki Orman ve canlılıkları temizleyerek sapan yürüttüğünden "Sapanı Koca" adı ile bir Köy kurulur. Adına da zamanla "Sapanca" denir.

1.1.24. *Çoruh*

Çoruh, cay-ı ruh kelimesinin bozulmuş şeklidir, diyenler vardır. O takdirde manası ruh ırmağıdır (C.2, s.647)

1.1.25. *Ladik*

Danışmendlerden Melik Gazi gelip burayı fetheder, Kumanlarından Selman Han, “Sancağı Kale üzerine dikmeyelim” der. Melik Gazi de: “La! (Hayır) Dik sancağı” der. Bunun üzerine bu konuşma kalenin ismi olur (C.2, s.682)

1.1.26. *Corum*

Selçuklulardan Kılıç Arslan Han’ın yaptırdığını söylerler. Hava ve suyu güzel olduğundan oğlu Yakup Mirza’yı ve yüzlerce diğer çorlu hastayı bu şehre gönderip iyileştirdiği için adına “Çorum” denmiştir. Amma vilâyet ileri gelenleri, Çor-rum’dan bozmadır, derler (C.2, s.695)

1.1.27. *Taraklı*

Taraklı halkının hepsi kaşık ve tarak yapmakla uğraştıklarından dolayı bu şehre bu isim verilmiştir (C.2, s.741)

1.1.28 *Geyve*

Aslında adı, Gelve’dir. Burası İzmit kalesini yapan İskender’in akrabalarından “Geleve” adlı kraliçenin koyun çobanları için yaptırdığı bir kaledir. O kraliçenin ismi ile anılır. Sonradan fethedilerek “Geyve” denmiştir (C.2, s. 741).

1.1.29. *Divriği*

Yenvan tarihinde anlatıldığına göre, Divriği’nin ilk yapıcısı Hz. Süleymandır. Divrik adında bir alev varmış. Aydınçık şehrinde Belkıs’a büyük bir saray yaptırırken bu Divrik hizmet etmekte inat edince yakalanıp nice sene bu Divrik kayasında bir mağarada hapis kalmıştır. Sonra Hz. Zekeriya

zamanında Sivas Kalesi'nin sahibi bu Divrik'i yaptırmıştır. Adına Sultan Süleyman'ın hapsettirdiği devrik adına göre "Divrigi" denmiştir (C.3, s.165)

1.1.30. Harput

Bazı Hıristiyanlar eşeğe tapındıklarından Acem lisanından bu şehrin adı Harput'tur. Diğer bir söylenişe göre; burada havarilere gölge yapmış dikenli bir söğüt ağacı varmış. Onun için "Harbit" demişler. Bazıları da buranın toprakları diken yetiştiğinden Harbit, yani diken getirici demişlerdir.

1.1.31. Diyarbakır

O asırda yıldız gibi temiz bir hükümdar kızı vardı ki Amalâk kızlarından idi. Yunus peygamber'e iman getirip Müslüman oldu. Gayet zengin olduğundan bu Diyarbekiri (Hz. Yunus'un öğretmesi ile) siyah granit taştan yaptırdığı için, o kızın adına nisbetle Acem tarihçileri buraya Diyar-ı bıkır (Kız diyarı) demişlerdir. Amma Rum tarihçileri i şehrin dört duvarı kara taştan yapıldığı için "Kara Amid" derler. Padişah defterinde böyle kayıtlıdır (C.4 s.434).

1.1.32. Lâpseki

Deniz kıyısından uzak bir bayır üzerinde incirli bir orman var. Türkler incire "Lop" derler. İşte burada kurulan bu şehire de "İncirli seki" manasına gelen "Lapseki" denmiştir ki (Lopseki)den bozmadır (C.5, s.209).

1.1.33. Hırsova (Harisova) Kalesi

Fatih Sultan Mehmet, bizzat buranın üzerine sefer ederek, yedi ay süren kuşatmadan ve büyük bir savaştan sonra yürüyüş halinde iken kalenin bulunduğu ovadan birkaç ayı görünce Fatih, "Ovadan hırs (ayı) geliyor" demiş. O arada ayılar da gelip kale mağaralarına girmişler Müslüman gazilerin cesurları bu ayıların peşinde giderler. Görürler ki bir alay düşman sırtlarına ayı derileri giymişler ve şimdi de derileri çıkarıp kaleye gidiyorlar Hepsi birden "Allah, Allah" diyerek o delikten kale içine girip kaleyi fethederler. Fatih

Sultan Mehmet'in sözü gereğince "Hırsova" derler. Halk arasında Horsova denilir ise de kadılar sicillerinde (Harisova) derler (C.5. s.158).

1.1.34. Manastır

Büyük İskender zamanında burada büyük bir mabed varmış. Manastır denmesinin sebebi budur (C.5 s.349).

1.1.35. Köstendil

Yörük dilinde ılıcaya köstendil derler. Buraya da ılıcasının çokluğundan "köstendil" denmiştir.

1.1.36. Nikban Ejder Kalesi

Güya, Acem diyarında gelme Menucehir oğullarından Nikban yani kral bu temiz topraklara ayak basıp, bir ejderhayı öldürdüğü için adına "Nikban ejder" demişlerdir, diye esirlerimiz söyledi (C.6, s.437)

1.1.37. Halkalı Kasabası

Rumlar zamanında burada bir ayazmanın kubbesinde bir halka olduğu için buraya "Halkalı pınar" denmiştir (C:6 s.494).

1.1.38. Mostar Şehri

Köprülü şehir demektir. Latin tarihçilerine göre Neradva nehri üzerinde vaktiyle zincirden bir köprü varmış da adı böyle kalmış (C.6, s.696)

1.1.39. Adahun Kalesi

Bu da sapık Kral Salsal'ın yapısıdır. O asırda "Kalhanca" imiş Sonra Bayezid Han zamanında buna da Kozak kafiri ile Gedik Ahmet paşa askerleri arasında yapılan savaşta çok kan akıtılarak fetholunduğundan "ada-i hun" yani "Kan Adası" demişlerdir (C.7, s.409).

1.1.40. Çerkes Meydanı

Şehrin on yerinde pazar meydanları vardır. Geniş pazarı meydanı, ekmek meydanı Unkapanı meydanı, Çerkes meydanı Süleyman Han zamanında bir Çerkes yiğidi o yere gelince at koyup kafirleri kıra kıra gelir ve kendisi de şehit olur.

Bir kemer altında o Çerkes yiğidi at üzerinde kendisini doktorların dondurduğu şekilde tunç gibi silahı, zırhı, oku, kalkanı başında kalpağı ve el bisesiyle durur. Atı da dondurulmuş olarak durur. Onun için bu meydana Çerkes meydanı derler. Bu yiğidi tüfek ile şehit eden kafiri; Ferdinand kral getirip; “Niçin böyle gazi yiğidi hile ile vurdun, eğer yiğit idiysen atdan yıkıp yiğitlik ederdin, tüfekte vurup başını kesmezdin” diyen kral adalet deyip, Çerkesi şehit eden kafiri Çerkes yiğidin karşısında bir duvar yaptırır. İşkence ile kafiri duvar içinde öldürtür. Hâlâ o dahi dondurulmuş olup, duvar içinde pis cesedi durur (C.7. s.148).

1.1.41. Sodak Kalesi

Kafirler bu kaleyi Gedik Ahmet Paşa’ya vire ile verecekleri gece kale kayasına bir gecede Üç bin ayak merdiven keserler. Bütün kıymetli eşyaların gemilere yüklerler. Sonra asıl vatanları olan Girit adasındaki Soda kalesine gidip Soda’yı yeniden imal ederler. Onun için bu kaleye “Sodak” derler. Kafirlerin bir gecede kestiği merdiven halen durmaktadır (C.7. s.380).

1.1.42. Dimetoka Kalesi

Bir Rum kralının iki kardeş oğulları imiş.... Birinin adı Dimo, diğerinin adı Doka imiş. Bu iki kefere kardeş birlikte bu kaleyi yaptıkları için “Dimetoka” demişler. Bu isimden bozma “Dimetoka” diye söylenmektedir. (C.8, s.31).

1.1.43. İstifiye Kalesi

Fatih Sultan Mehmed Han zamanında Gazi Ömer bey ile fetholunmuştur. Venedik kafirlerini kırıp murdar. Leşlerini birbirleri üzerine

istif ettiklerinden gaziler bu şehre “istifiye” diye isim vermişlerdir. Rum lisanında ismi (Ayasan tuka) olarak söylenir.

1.1.44. Ballıbadra Şehri

Venedikliler kurmuşlardır. Bu ismi almasının sebebi: Şehrin bağlarındaki bir servi ağacında bal bulunduğundan bu ismi almıştır. (C:8, s.169).

1.1.45. Benefçe Kalesi

Bu kaleye halk dilinde Menekşe kalesi derler. Müslümanlar arasında adı Benefşe'dir. Menekşe denmesinin sebebi; dağlarında bellerinde menekşe, zerrin misk ve ada soğanı gibi güzel çiçeklerin bulunmasıdır (C.8. s.204).

1.1.46. Kondiye Kalesi

Frenkçe Kanye (veya kondiye) köpek evi demektir. Zira Venedik kafirleri iki kanatlı Sanmarko adlı bir köpeğe tapmaktadırlar. Bu kaleyi “Sanmarko” köpeğe vakıf ettiklerinden Kendiye derler. Rum lisanında “Kasro” derler. İslamlar henüz “Canriz” olarak söylerler (C.8, s.285).

1.1.47. Balkaya Kalesi (Kaniye Kalesi)

Sultan Bayezid Veli zamanında Gazi Küçük Evranos bey, kaleyi kuşatarak; döve döve içinde bulunan kafirleri amana getirmiş ve Venedik elinden almıştır. Fetihden sonra kafirler, “Ne yapalım? “ diye sorduklarında küçük Evranos Bey “Kan yeyin” diye buyurduğundan bu kaleye “Kaniye” adı verilmiştir (C.8. s.489).

1.1.48. Hayrabolu

İsmine (hayrı bol) den değişmiş olarak Hayra bolu denmiştir. Bu kalenin fethinde İslam askerleri o kadar çok mala sahip olmuşlardır ki bu şehre yerleşip burada çok sayıda ve nice hayır eserler yaptıklarından “Hayrı bolli” diye de isimlendirmişlerdir.

1.1.49. Ereğli

Orhan Gâzi'nin oğlu Süleyman paşa yetmiş nefer Kara Koca ve Kara Foca adlı bahadrlar ile bu kaleyi kuşattıklarında Eli eğri adlı bir bahadır, "Allah, Allah" diyerek kaleye yürür ve surların beden dışına bayrak dikerek ezan okur. Bunu duyan İslam gazileri "Tiz Eli eğri kaleyi fethetti" diyerek kaleye hücum ederler. Bunun için kaleyi fetheden gazinin adını kaleye verirler. Eliğri'den bugün değişik olarak Ereğli söylenmektedir (C.8, s.494)

1.1.50. Ezine (İnegöl)

Bu şehir fetholunduğunda ezine (Cuma) günü imiş bu sebeple şehre "Ezine" demişler. Bu kelimededen galat olarak İnegöl derler. (C.8, s.499)

1.1.51. Simav

Germiyanoğlu Bey'i Babik Bey, Simavına adlı Urum kralı elinden aldığı için "Simav" derler. Bir rivayete göre simab (gümüşsuyu) dan galattır, derler. Hakikaten suları gümüş gibi berraktır (C.8, s.513)

1.1.52. Manisa

Latince "Nişa" derler. Büyük demektir. Fetihten sonra Manisa dediler. Kafir karısı şehri anlamına gelen "Manisa" ismini koydular

1.1.53. Balyambolu Kazası

Biyankökü (meyan kökü) çok olduğundan Biyanbol'den galat olarak "Balyanbolu" denmiştir (C.8. s.532).

1.1.54. Mâr-ı İş (Maras)

Sultan Dehhakin şehri idi. Dehhak'ın iki omuz başını şeytan öpünce, omuzlarında iki ejderha peyda oldu. Şehir halkının hergün birkaçını katledip, beyinlerini bu iki yılanı verirdi. Nihayet Demirci Gâve, baş kaldırıp Dahhaki öldürür. Bütün ahalisini o ejderha yediği için Mar-ı İşten galat olarak "Maras" derler (C.9, s.45).

1.1.55. Elmalı Şehri

Bu şehrin kuzeyindeki tepede görünür mağaralar vardır. Tekke Beyoğulları zamanında o mağaranın yerinden “almalı yedine almalı” diye bir ses işitilir. Hiç kimse yıllarca bu mezarı açamaz. Yakup Germiyanoglu'nun İshak Fakih adlı bir hocası bu mezar dibinde bir erbain çıkarır. Kadir gecesi derede altın ve gümüş ırmak gibi akar. Teke Beyoğlu'na öşrini verip ve “almalı” diye diye bütün elmalı halkı, Tekebey iken Elmalı Boy olur. Bu şehrin adı da “Elmalı” kalır (C.9, s.20-21)

1.1.56. Sadrıbaz (Besni) Kalesi

Müverrihler bu kaleyi tüneninş bir doğan göğsüne benzetip, Sadrıbaz (Doğan göğsü) Kalesi demişlerdir (C.9, s.48)

1.1.57. Zenan (Kadınlar) Adası

Avretler adası denilmesinin sebebi şudur. İskender, Nusaybin yakınında Dâna Şah'ı mağlup edince bütün evlat ve ayallerini esir edip Mısır'a götürür. Mısır'ın havası bunlara yaramadığında. Cüzzam hastalığına tutulurlar. Hekimler hepsini bu adaya sürerler. Burada hastalıkları şifa bulur. Bu yüzden bu adaya “Zenan” adası denir (C.9, s.62).

1.1.58. Şam

İbni Abbas'a göre tufandan sonra ilk defa Cudi, Sonra Halep sonra da Şam yapılmıştır. Yapıcısı Hz. Nuh'un oğlu Sam'dır. Bundan galat olarak “Şam” derler (C.9, s.104).

1.1.59. Sarı Arslan Kalesi

922'de Selim Han Mısır'dan dönünceye kadar dokuz ay tamamlanmıştır. Onu gören Sultan Selim keyfinden “Benim sarı arslanım” buyurmuştur (C.9, s.104).

1.1.60. Aynuttayr Hanı

Taşları kuş gözü gibi olduğu için bu isim verilmiştir (C.9, s.119).

1.1.61. Nâka (Dişi Deve) Dağı

bu dağa Nâka denilmesinin sebebi şudur: Hz. Salih burada idi. Kavminden kimse ona iman etmemiştir. Ona (şu kayadan yavrusu ile bir dişi deve çıkar da yavrusu ile geçinelim.) dediler. O da Allah'a yavlandı. Kaya yarıldı. Yavrusu kayaya girdi. Müthiş bir gürültü çıktı. Hâlâ Cibril'in kanadı ile vurup kayayı yardığı yer bellidir ki, devenin yavrusu ordan girmiştir. Bu kayalardan develer geçerken, Hz. Salih devesinin sesini işiten develer burada kalırmış. Onun için buradan geçerken top tüfek atılır Allah Allah sedaları gökleri tutar. Ta ki bu develer sesleri duymasınlar. Sahibi "Kayada küçük devenin sesini işitmişlerdir, artık bunlardan hayır gelmez" diye hepsini paşa uğruna (Hüseyin Paşa) kurban etmiştir (C.9, s.123).

1.1.62. Maymun Sahrası

Allah'ın büyüklüğü bir çöl, bir çölistan sahradır. Bir adam katardan ayrılıp, yolunu kaybetse geze geze maymuna döndüğünden "Maymun Ovası" derler (C.9, s.148)

1.1.63. Ümmü Dünya (Mısır)

Ümmü dünya denmesinin sebebi şudur: Bütün dünya kıtlık olsa, Mısır dünyayı besler Ama Mısır'da bir kıtlık olsa, bütün dünya Mısır'ı bir gün besleyemez (C.9, s.272).

1.1.64. Nehariyye Şehri

Hz Musa'nın firavunlarından yirmi sene evvel Delûke adlı bir avret, Mısır Meliki olmuştu. Babası Zibâke ruhu için bu Nehariyye'yi vakfetmişti. Adını da Kıpti diline göre "Zibak" koydu. Hz. Ömer zamanında kuşatıldığı vakit yedi bin Müslüman burada şehit oldu. Kıptî keferesi Müslümanları koyun boğazalar gibi boğazladılar. Sonra Hz. Ömer Amr İbn As'ı gönderdi.

Şehir zaptolunup yirmi bin kefere boğazlandı. İnsan kanı nehir gibi aktığı için buraya “Nehariyye” denilmiştir. Bazıları da fetih günü kurban bayramının nehr (nahr) gününe rastladığı için bu adı almıştır derler.

Bir rivayete göre de Mısır Abbasilerinden Hakim i Biemrillah bu zibak şehrine gelip “Gündüzleri herkes yatacak, geceleri sokağa çıkacak” diye ilân etmişti. Yani geceleri gündüz, gündüzleri gece yapmıştı. Bu yüzden “Nehariyye” denilmiştir. Derler. (C.10, s.460).

1.1.65. Mahallâtül Merhum Köyü

Böyle denilmesinin sebebi şudur: Hülâgû belasından Bağdat’tan kaçan Abbasi şehzadelerinden biri buraya gelip Mısır Sultanına sığınır. Sultan da burayı ona verir. Ma’mur bir yer olur. Şehzade ölür. Üçüncü gün mezarındanda sesler gelmeye başlar. Mezarı açarlar şehzadenin yanında bir cins hayvan şehzadenin bazusundan yiyip almış. Hemen çıkarırlar. Yedi sene daha yaşar. Sonra ölünce mezarını Sitti Nefise yanına gömerler.

Şehzade hayatta iken ilmi nucum erbabı, cifir erbabi (sen bir kere ölürsün, yedi günde yine dünyaya gelip yedi sene yaşarsın), derlermiş. Onun için buraya merhum köyü derler (C.10, s.459)

1.1.66. Şemuneyn Vilayeti ve Eski Kasureyn Şehri

Nuh tufanından sonra Ham oğlu Bayzar’ın biri Şemmun Rif, diğeri Şemmun Gov adlı ikiz oğlu olup bunları Mısır’a göndermiştir. Bunlar, Mısır’ı imar ettiklerinden “Şemuneyn” derler. İki birader Nil kıyısında iki kasr yaptıklarından “Kasreyn” dediler. İki köşklü şehir demektir (C.10, s.525).

1.1.67. Rimadüşsifa

Behnisa kalesi fethinde yaralananlar, bu kumsal yerde yatıp, o gece rüyalarında Hz. Peygamber’i gördüler. O kumsal yerde yatıp safa ederler.

Buraya onun için “Rimadüššifâ” derler. Ziyaretgahtır. Hâlâ bir yaralı veya hasta o kumsalda yuvarlansa şifa bulur (C.10, s.595)

1.1.68. Fayyum Şehri

Hz. Yusuf bu Fayyum’un üç halicini bir günde yaptığı için elf yevm (bir gün) den galat olarak sözü hafifletmek için baştaki el kaldırılıp, Feyyum dediler ki (el - yevm) den kısaltmadır. (C.10 s.596).

1.2. Kişi ve Kabile Adları

Ad vermeyi yer adlarının verilmesi ve kişi adlarının verilmesi diye ikiye ayırmıştık. Kişi adı verilirken, o kişinin yaptığı bir başarıdan dolayı adlandırıldığı veya o kişiye rüyada bir büyük zatın isim verdiği ya da şahsın herhangi bir özelliğinden dolayı isim verildiği görülmüştür. Ayrıca kabile isimleri verilirken de kabilenin bir başarısından dolayı adlandırıldığını veya kabilenin bulunduğu coğrafyadan dolayı adlandırıldığını görüyoruz. Evliya Çelebi seyahatnamesinde tesbit ettiğimiz kişi ve kabile adları şunlardır:

1.2.1. Mehmen Hân

Mehmet Han henüz annesinin karnında iken babası İbrahim Han:

“Eğer, bir erkek evladım olursa, müjde edenden başka ilk olarak kimi görürsem evladıma onun ismini korum” diye söz vermişti. Bir gün sabah namazı sırasında Kızlarağası Mehmet Han’ın dünyaya geldiklerinin müjdesini verince hünkar imamı Yusuf Efendi karşısına çıkar. İbrahim Han, hemen:

“Vallahi şehzademini adını Yusuf koydum Çünkü kararım böyle idi. Allaha şükürler olsun ki böyle halkın kendisine uyduğu bilginlerin ileri gelenlerinden bir mübarek zatı gördüm.” deyip mübarek adını Yusuf koydu. Yine genç şehzadenin kulağına Ezan-ı Muhammedi’yi Yusuf Efendi koydu. Sonra musahipler padişahının aklına girerek “ Mehmet olsun” diye ırar emeleri üzerine “Mehmet” dediler. Fakat evvela Kulağına Ezan-ı Muhammedi okunduğu vakit Yusuf adı ile anılmıştı. Allah’ın hikmeti cifircilerin istihracı

üzerine ilk ismi Yusuf kondu (Cifirciler İbrahim Han Oğlu Yusuf adında birinin geleceğine hüküm çıkarmışlardı.) (C.1, s.207).

1.2.2. Hüseyin Lâmekânî

Hüseyin Lâmekani'ye bu ismin verilmesinin sebebi; dünyadan vazgeçmiş evsiz barksız olgun bir kimse olduğu içindir (C.1, s.292).

1.2.3. Gezgin dağı Trabzon'un doğu tarafında olduğundan halkın "Gezgi kavmi" sözünden galat olarak "Cazki" derler Bazıları "K" ile "Y" yi hafifletmek için atarak "Laz kavmi" derler. Fatih Sultan Mehmet bu kaleyi fethettiği zaman muhtelif ırklara mensup insanları denizden Trabzon'a naklederek yerleştirmiştir. Halkın çoğu lazlardan meydana gelmiş asabi kimselerdir (C.2, s.452).

1.2.4. Ece Yakub

Bu zata Ece Yakub denmesinin sebebi, Germiyanlılarca kardeşe "Ece" denmesidir. Orhan Gazi Kütahya'da doğduğu için bu Ece Yakup'la emişmiş bundan dolayı Yakup'a (Ece) denmiştir

1.2.5. Macar

Menucehir oğullarının dördüne diğer kefelere sorup; "Siz kimlersiniz?" derler. Bunlar da Fars diliyle, "Biz mencarız" yani dört adamız, derler, Gitgide bunlara Macar diye söylenip değişik Macar demişlerdir. Şimdi Macar, Mencardan değişme olarak meşhur olmuştur (C.7, s.238) .

1.2.6. Yıldırım (Bayezid)

Yıldırım Han zamanında Eflak kâfiri on bir kere isyan etmişti. Hele bir yıl içinde yedi defa isyan edip yıldırım Han birisinde Sinop kalesinden Eflak'a geçmiş ve yedisinde de kafiri kırmıştı. Bir yılda yedi kere yıldırım gibi yetiştiği için Emir Sultan ona Bayezidim sen yıldırım oldun." dedidiğinden Bayezid'e Yıldırım Bayezid Han dediler (C.7, s.272)

1.2.7. Cerkezlerde İsim Verme

Cerkezlerde birinin oğlu doğsa o gece onda kim misafiri se onun ismini oğlana korlar. Oğlanı o an bir köyden başka bir süt ana alıp götürür. Anasından ve babasından daha iyi bakar. Eğer evlerinde misafir yoksa komşununun adını oğlana verirler. Misafirleri Müslüman ve Hıristiyan farketmez (C.7, s.423).

1.2.8. Zülkarneyn

O zamanlarda otuziki seneye bir karn derlerdi. İskender, iki karn yani altmış sene padişahlık yaptığı için İskender'e "Zülkarneyn" derler. Bir rivayete göre alında iki et parçasından boyunuzları olduğundan "Zül karneyn" dediler (C.9, s.219).

1.2.9. Şeyh Şata Hazretleri

Bu son muharebede yararlanıp şata şata yani parça parça olduğu için "Şeyh Şata" derler. Bir rivayete göre bir yerde gönüllü olduğundan bu isim verilmiştir. (C.10, s.499)

1.2.10. Kenuzeyn

Bu kabile Asvan kenarında iki define bulup aralarında taksim ederler Fakat diğer Arap kabileleri bunlara hücum ederler. Bunlar da onları oraktan geçirirler. Bu yüzden "Kenuzeyn = iki define kabilesi" derler (C. 10, s.530).

1.2.11. Elvahi Kabilesi

Hız. Nuh'un oğlu Kenan'ın kızları, Kamise ile Haddiye dedeleri Nuh (A.S.) in gemisine binip kurtulmuşlardı. Fakat babaları tufanda gark olup kaybolmuştu. Babalarının cesedini bu elvahta bir mağara içinde buldular. Gece gündüz babalarının sandukasına bakıp ağladılar. Bir gün mel'un iblis genç bir şeyh şeklinde görünüp, bunların ağlamalarının sebebinin sordu. Onlarda "Babamız Kenan'dan dirilmekten dolayı ağlarız" dediler. Bunun üzerine iblis Kenan'ın cesedinin sandukasının bir tahtasını koparıp üzerine Kenan'ın

resmini yaptı ve kızlara babasının bu tasvirine tapmayı öğretti. Kızlar sevinip bunu bir köşeye koyup tapınarak teselli buldular. Öldükten sonra da oğulları analarından gördükleri gibi tapmaya başladılar Bu kavime böylece tahtaya taptıkları için “Elvahi” yani (tahtaya tapanlar) diye ad koydular. Hâlâ şeytanın tahta üzerinde yaptığı tasvir Minya şehri karşısında (Ümmü Ali Kilisesi) denilen yerdedir. Kıpti paspasları ona taparlar (C.10, s.591).

II. BÖLÜM

ANLATMALAR

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Anlatmalarla ilgili olarak şu konu başlıklarında bilgiler tesbit edilebilmiştir.

- Efsaneler
- Evliya Menkıbeleri
- Halk hikayeleri
- Fıkralar

1. Efsaneler

Seyahatnamede on üç efsane yer almaktadır. Bu efsanelerin yedisi “taş kesilme ile ilgili, biri hayvanlarla ilgili , biri su ile ilgili dört tanesi de bitkilerle ilgili efsanelerdir.

1.1. Taş Kesilme ile İlgili Efsaneler

1.1.1. Devlerin Taş Kesilmesi (Van)

Nemrut yığma dağ yaptırırken Nemrutlular da taş taşırlarmış. Allahın emri ile yetmiş katar develeri, yükleri ile taş olmuşlardır. Halen katar katar düzenli şekilde hepsi de yükleri ile dizilmiş dururlar. Kimi çökmüş kimi ayakta, kimi yıkılmış!, aynı şekilde halen durmaktadırlar. Üç bin yedi yüz seneden beri birisine bir parça zarar gelmemiş. Bunları uzaktan gören bir kervanın Van tarafına gittiğini zanneder. Hepsi çakmak taşıdır. Amma garip olan şudur: Develerinin taş olduğunu gören devecilerin de boyunları eğilmiş. Allah'ın büyüklüğüne karşı ellerini kaldırıp yalvarır şekilde taş olmuşlardır. Kimi secde etmiş, kimi yere yatmış, kimi yan yatıp bir gözüyle göğe bakar haldedir. İnsanın bunlara ibret gözüyle bakması gerekir ki ilahi gazabın eserini seyretsin (C.4., s.516)

1.1.2. Siroz Yaylası Ayı Kayası

Siroz yaylasının kible tarafında “Ayı Kayası” denilen tılsımlı tek parça halinde bir kaya vardır. Bu kayanın içinde mücevherli halis altından yapılmış bir ayı heykeli olduğundan bu kayaya “Ayı Kayası” derler. Bugüne kadar

ayılar zemheri soğunda kırk gün inlerine çekilip kırkberinci gün önce bu kayaya tılsımlı ayının yanına gelip etrafı seyredeler. Eski zamanda Kral Luka bu tılsımı, tılsımcılara yaptırmıştır. Panzehiri olan her ayı gelip, o kayaya panzerihirin kusup giderlermiş sonra sihir, büyü ve tılsım yaparlar o ayıların panzehirlerini alıp onunla çeştili sihirler, akıl almaz hünerler yaparmış. Sonra bu kaya Osmanlıların eline geçince batılı halkı bir marifet ilmi ile bu tılsımlı ayıyı bozup, altın ve mücevherleri alıp giderler. Ama yine her yıl erbain günlerinden sonra ayılar bu kayaya çıkarlar (C.8, s.72).

1.1.3. Mizistre Kalesi Mkanı Şeyh Akşemseddin

Bu kale (Mizstre Kalesi) kapısının dışında Şeyh Akşemseddin'in ibadet ettiği ve mübarek dizlerinin taşı oyduğu yer bellidir. Onun için "mizitre kalesini Akşemseddin'in gözyaşları aldı" derler.

1.1.4. Kelbülakaba (Köpeğin Taş Olması)

Rivayete göre Hz. Yakup'a yehuda Kelbülakaba dedikleri yerden geçerken bir köpek saldırmış, gazaplı şehzade "ya köpek! Allah'ın emriyle taş gibi ol" deyince köpek taş haline gelir (C.9, s.67).

1.1.5. Cismaniye Ziyareti (Kudüs)

Hz. İsa kendisini inkâr edenlerden usanıp bu mağazaya çekildiği vakit, Cibril'in gelip İncil'i getirdiği mağaradır. Hâlâ Cibril'in girdiği yazılmış yer malumdur (C.9, s.89).

1.1.6. Şakkulacuz Menzili

Hz. Ali burada bir cadıyı iki parça ettiğinden bu ad verilmiştir. Laşesi yolun batısında bir siyah taş halindedir. Halk dilinde "Kazık Geçmez Konağı" derler.

Bu efsanede ad verme (onomastik) de vardır. Yerin özelliğinden dolayı buraya bu adın verildiği görülmektedir. Bu sebeple bu yerin ismi I. Bölüm yer adları konusunda da ele alınmıştır.

1.1.7. Hz. Peygamberin Ayağı Makamı

Dört köşe bir duvar üzerinde bir yüksek kubbedir. Kubbe içinde bir mihrap, onun sol tarafında bir dolapta bir saduka vardır. İçinde Resülü Ekrem'in mübarek ayaklarının tesir edip çukurlaştığına inanılan bir taş vardır. çukurlarında gül suyu vardır. Hacılar, bunun içindeki gül suyunu yüzlerine sürerler (C.9, s.177).

1.2. Hayvanlarla İlgili Efsane

1.2.1. Pendiko Kalesi Sıçan Sütunu

Bu şehirde bir sütun üzerine idarecilerden biri altından bir sıçan yapıp koymuş. Bu tılsım yüzünden hiç sıçan olmazmış. Fetih sırasında gazilerden biri bu sütunu yıkıp üzerindeki sıçan heykelini koparıp almış. Bunun üzerine şehri sıçanlar istila etmiş. Halkın yiyeceklerini bitirdikleri gibi, gazilerin atlarının yelelerini ve kuyruklarını yiyip tay haline koymuş. Bütün halkın saç sakal ve bıyıklarını yiyip ihtiyarları delikanlı haline getirmiştir. Halk da sıçan korkusundan şehri bırakıp kaçmış. Şehrin harap olmasına sebep olan budur diye rivâyet olunur. Şehrin bağ ve bahçelerinde kedi kadar sıçan vardır (C.8, s.178-179).

1.3. Su ile İlgili Efsane

Evliya Çelebi seyahatnamesinde su ile ilgili bir efsane bulunmaktadır.

1.3.1. Karagöl (Gemlik)

Vilayet halkı bu göl için "tılsımlıdır" derler. Acayip hikâyeler anlatırlar. Birçok define arayıcıları burada helak olmuşlardır. Yakın zamanda bir derviş gelip, bu göl kenarında tam kırk gün erbain çıkarıp, ilim kuvvetiyle gölde bir damla su kalmaz ve korkunç derinlik meydana çıkar. Bu derin kuyunun dibinden bir demir kapı görünür. Kapı önünde altın kap kacak bulunur. Derviş bunlardan luzumu kadarını alıp gider. Bunun üzerine şehir halkı, hakime haber verip göle gelirler ve onlar da altın eşyalardan alırlar. Demir kapının deliğinden bakınca içerde hesapsız mücevherler, yakut mercan görünce hemen gülenkler ile kapıyı kırmaya çalışırlar. Allah'ın büyüklüğü bu derin mağara

içinden bir su fişkırır. Hazineyi açmak isteyenlerin çoğu boğulur, bir kısmı kurtulur. Sonra o dervişi elindeki kıymetli eşya ile Sultan Ahmet'e götürürler. Padişah bir kapıcıbaşı ile dervişi yine bu göle gönderir. Derviş yine kırk gün erbain çıkarır. Gölün suya çekilir. Demir kapının yanına gelip eşyaya el atınca yeniden su fişkırır, derviş gark olur. Kapıcıbaşı güçlükle kurtulur (C.8, s.547).

1.4. Bitki ve Ağaçlarla İlgili Efsaneler

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde bitki ve ağaçlarla ilgili olarak dört efsane bulunmaktadır. Bu efsaneler, hurma ağacı Ayn-ı Ali deresinde bulunan büyük ağaç, muz ağacı ve Abdülâvi kavunu ile ilgili efsanelerdir.

1.4.1. Ayn-i Ali Deresinde Bulunan Ağaç

Yol üzerinde bir çimenlik yerde beş adam ancak kucaklayabilir büyük bir ağaç vardır. Hazreti Ali burada yatan Anterlere, (Ya Anter" diye hitap eder. Birçok Anter silahlarıyla kalkıp (Evet ya Ali derler. Hz. Ali birisinin elinden asasını alıp yere sokar. Allah'ın emriyle ağaç yeşillenir. Anterler bu kerameti görüp "İman ettik ya Ali!" derler. Hz. Ali de "Allah'ın emriyle ölünüz" deyince hepsi yere yatarlar. Hala buraya "Anter deresi" derler. 1080 yılından beri o ağaç yaşamaktadır. Sonra su bulamadığı için Hz. Ali mübarek elleriyle kazıp buz gibi su çıkar. Hâla buraya "Ayn-i Ali" derler (C.9, s.72)

1.4.2. Hurma Ağacının İnsanlarla Akrabalığı

Hurma ağacının insanlarla akrabalığı vardır derler. Cenabı Hak insanı bir kabza topraktan yarattı. Artan topraktan hurma ağacını, gülser ağacını, Hindistan cevizini, kavak ağacını ve bir de Âdem gibi saçlı sakallı dişili erkekli "Abdüselam" denilen bitkiyi yarattı derler (C.10, s.409).

1.4.3. Muz'un Hasıl Oluşu

Rivayete göre Uhud gazasında Hz. Peygamber'in dişi şehit düşünce, Hz. Üvys Peygamber muhabbetinden otuz iki dişini çektirmişti. Ağzından toprağa akan sudan muz ağacı hasıl olmuştur (C.10, s.416).

1.4.4. Abdülâvi Kavunu

Abdülâvi de bir nevi kavundur. Mesâne mezrasına gayet idrar vericidir. Ama yılan biçiminde olduğundan yerken insan ikrah eder. Bunun için peygamberin mucizesidir, derler. Şöyle ki, Kureyş kavmi Hz. Peygamberin çıkışından çok mütesir olup ona birçok ihanetler ederlerse de aciz kalıp hileye başvururlar. Acem diyarından çok zehirli olan Kâşiyân akrebini bir kutu ile getirirler ve Hz. Muhammed'e kutuyu hediye ederler ve bu hediye ismi bilinmeyen bir kavundur derler. Hz. Peygamber kavunu severdi. "Biz bu mahluka Abdülâvi diyelim" dediler. Kutunun kapağını besmele ile açtılar. Gördüler ki bütün akrepler kavun olmuş. Hz. Peygamber, bismillah, ile bunları yer. Bunu gören Kureyşlilerden yetmiş adedi Müslüman olur. Bu meyvanın yılan ve akrep şeklinde olmasının sebebi budur (C.10, s.416).

2. Evliya Menkabeleri

Evliya Çelebi Seyahatnamesinde yetmiş beş Evliya menkabeti bulunmaktadır. Bu menkabelerin yetmiş tanesi eliyalara ait beş tanesi vîse Hz. İbrahim, Hz. Şit, Hz. Yahya, Hz. İsa ve Hz. İdris Peygamberlere aittir. Peygamberlere ait olan menkabelerin diğerlerinden ayırt edilebilmesi için başlıklarda parantez içerisinde (Mucize) ifadesi de yer almaktadır. Ayrıca Emir Sultan, Bayezid Veli ve Ahmed Bedevi gibi şahısların değişik ciltlerde ve sayfalarda farklı menkabeleri vardır. Şahıslar aynı olmakla birlikte farklı numaralar verilmiş bu sebeple yetmiş menkabe bulunmaktadır. Bu nokta dikkate alındığında ise 67 evliyanın menkabeti ile beş peygamberin toplam 75 menkabeti bulunmaktadır. Menkabeleri bulunan evliya ve peygamberlerin isimleri şunlardır;

1) Evliya Çelebi 2) Beyazid-i veli, 3) Şeyh Hazreti Nalıncı Nevi dede 4) Melamilier Sultanı Şeyh Hazreti Mehmet Kapını 5) Hatip Zakiri 6) Armağanı Mehmet Efendi 7) Kapâni Deli Sefer Dede 8) Yetmiş Kuruş Dede 9) Dayak Divânesi 10) Boynuzlu Divâne Ahmed Dede 11) Durmuş Dede 12) Şeyh İsmail Hazretleri 13) Bayezidi Veli 14) Asumâni Dedi 15) Murat Han (Murad Hûvavendigâr) Emir Sultan 16) Şeyh Hazreti Abdal Musa ve Geyikli Baba

17) Molla Fenari 18) Emir Sultan 19) Şeyh Abdullatif 20) Şeyh Uzun Muslihiddin 21) Deli Baba 22) Kelgra Sultan 23) Şeyh Hazreti Abdurrahman 24) Pir Merizad Sultan 25) Bardaklı Baba 26) Şey Sami 27) Şeyh Hüsameddin 28) Şeyh Muhammed Nurulhüda bin Akşemseddin 29) Sultan veled 30) Salgâni Sultan 31) Habib-i Neccaz 32) Şeyh Bayezid-i Bistami 33) Hazreti Amr Ayyar 34) Hazreti Şem'un Sefa 35) Şeyh Abidin Efendi 36) Hz. İbrahim 37) Ahmed Dede 38) Şeyh Hz. Kara Şemsi Efendi 39) Akyazılı 40) Sarı Saltuk 41) Bali Efendi 42) Eskici Baba 43) Eğlence Baba 44) Tütünsüz Baba 45) Şeyh Abdülkerim Gülşeni 46) Kocka Sultan 47) Kozlu Baba 48) Hz. Sit 49) Şeyh Deli Mehmet 50) Süleyman Han 51) Hz. Yahya 52) Baba Sultan 53) Meyak Baba 54) Aziz Veliyallah 55) Ali Dede 56) Sarı Saltuk 57) Şeyh Ali Dost Dede 58) Şem'un Safa 59) Ahmed Bedevi 60) Abdal Musa 61) Doluk Baba 62) Yavuz Sultan Selim 63) Hz. İbrahim Ethem 64) Abdullah Sönmedi 65) Hz. İsa 66) Ebu Selci Hindi 67) Ebu Selci Hindi 68) Şeyh Sadiye 69) Hz. Ebubekir 70) Merzukkuki Kefâi ve Ebussud Cârîhi 71) Şeyh İsmail Samafir 72) Şeyn Muhammed Zeyn 73) İbarihim Dessûkkî 74) Ahmed Bedevi 75) Hz. İdris

2.1. Evliya Çelebi Menkıbesi

Hayır dua ve övgü, yeryüzünde Allah'ın gölgesi ve her iki dünyanın nizâm-ı intizâmı olan Ebulfeth Sultan İkinci Mehmet Hân oğlu, Sultan İkinci Bayezid Hân Oğlu, Sultan Birinci Selim Hân oğlu, Sultan Süleyman Hân oğlu, Sultan İkinci Selim Hân oğlu, Sultan Üçüncü Murad Hân oğlu, Sultan Mehmet Hân oğlu, Sultan Ahmed Hân oğlu, Sultan Gâzi Dördüncü Murad Hân... Allah'ın rahmeti hepsinin üzerlerine olsun

Bu yazılarımıza başladığımızda, şerefli hizmetleriyle şeref bulduğumuz Bağdat fatihi Gazi Sultan Murad Han'ın kabri mübarek olsun Allah'ın rahmeti üzerine bol olsun

Onların saltanat devirlerinde Hicri 1041 (M. 1631) tarihinde yaya olarak Belde-i Tayyibe, yani Kostantiniyye (İstanbul) etrafında bulunan köy ve

kasabaları, bincelrce bahçe, gül ve gülüstanlı İrem bağlarını gezip görerek, gönlüme büyük seyâhat arzuları doğmuştu. “Acaba baba anne, üstad ve kardeş kahırlarından nasıl kurtulup, dünyayı dolaşırım?” diye düşünülür, her an Allah’dan dünyada vücud sıhhati ve büyük seyahat son nefesimde de iman ricasında bulunurdum. Daima dervişler ile düşüp kalkar, şerefli sohbetlerinden faydalanırdım. Yedi iklimin ve dünyanın dört köşesinin durumları hakkında yapılan konuşmaları dinledikçe seyahat etmeyi daha çok arzu ediyordum. “Acaba dünyayı gezip Arz-ı Mukaddese, Mısır, Şam, Mekke ve Medine’ye varıp, ol varlıkların iftihar sebebi olan Hazret-i Peygamber’in türbesine yüz sürmek nasib olur mu?” diye ağlar, inler ve kendimden geçerdim

Hikmet-i Hüda; seyahat ile birçok yerleri görmeye sebep olan ben hakir ve fakir, daima kusuru çok olan seyyah insanoğulun kölesi riyasız evliyâ Derviş oğlu Mehmed Zillî, daima Allah’dan yardım isteyip, Fûrkan-ı kerim suresi ve yüce Kur’an’ın âyetleri berebekerleri ile bütün gönlümle Cenâb-ı Hak’dan duada bulunarak, doğum yerimiz olan İstanbul’daki evimde, yuvarlak yastığıma uyumak için yaslanmışım. 1040 senesi Muharrem ayının Aşûre gecesinde (20 Ağustos 1630), yarı uyku halinde iken, gördüm ki Yemiş İskelesi yakınında Ahi Çelebi Camii -ki helal para ile inşa olunmuş olup, duası kabul olan eski bir camidir - ve ben de rüyamda bu camideyim. Derhal caminin kapısı açıldı. Nurlu caminin içi baştan başa silâhlı asker ve nurlu ce maat ile dolu idi. Sabah namazının sünnetini kıldıktan sonra salâvat-ı şerife okumaya başladılar. Ben hakir ise minber dibinde oturuyor, bu nurlu yüzlü cemaati hayranlıkla seyrediyordum.

Hemen yanımda oturana bakıp: “-Sultanım! Siz kimlerdensiniz? İsminizi lütfenidiz” dedim. Onlar “- Aşere-i Mübeşşereden kemânkeşlerin piri Sa’d İbn Ebî Vakkas’ım” deyince, hemen mübârek ellerini öptüm. “- Ey Sultanım! Bu sağ tarafta nura bürünmüş sevimli cemaat kimlerdir?” dedim “- Onlar bütün peygamberlerin ruhlarıdır. Geri safdakiler evliyaların ve asfiyanın ruhlarıdır. Bunlar da sahâbe-i kirâm’ın muhacîrin, ensar, sufe ehli ve

Kerbelâ şehidlerininidir. Mihrabın sağındakiler Hazret-i Ebû Bekir ve Hazret-i Ömer'dir. Mihrabın solundakiler Hazret-i Osman ve Hazret-i Ali'dir. Mihrabın önündeki Hazret-i Veyselkarâni 'dir. Camiinin solunda duvar dibinde siyah örtülü kimse senin pirin Hazret-i Peygamberin müezzini Bilâl-i Habeşî'dir. Bu ayakta duran cemaati saf saf düzene koyan kısa boylu adam da Amr-i Ayyardır. İşte bu kızıl renkli elbiseler giyip sancakla gelen askerler Hazret-i Hamza ve bütün şehidlerin ruhlarıdır.” diye cami içinde bulunan bütün cemaati birer birer bana anlattı. Onların hangisine baktıysam ellerimi göğsüme koyup iyice baktım ve baktıkça can buldum

- “Ey Sultanım” Bu cemaatin bu camide toplanmalarının sebebi nedir? diye sordum Bana:

- “Azak taraflarında İslâm askerlerinden Tatar askerleri sıkıntıya düşmüşlerdir. Hazret-i Peygamber'in himâyesinde olanlar İstanbul'a gelip buradan Tatar Hanı'na yardıma gideriz. Şimdi Hazret-i Risâlet dahi İmam-ı Hasan, İmam-ı Hüseyin Oniki imama ve bizden başka aşere-i mübeşerre ile gelecekler. Sabah namazının sünneti kılınacak. Sonra sana kamet getir diye buyururlar. Sen de yüksek sesle kamet getir. Selâmdan sonra Ayete'l Kürsî'yi oku Bilâl “Sübhânnallah” desin. Sen “Elhamdülilhah” Bilal “Allah-ü Ekber” desin, sen “Amin, amin” de sonra bütün cemaat hep birden tevhid ederiz. Sonra sen “Ve sallî alâ cemü'l-enbiyâ-i ve'l mürselîn ve'l hamdülilâhi Rabbi'l-âlemin” deyip kalk. Hemen mihrabda, Hazret-i Peygamber otururken mübarek elini öp. “Şefaât ya Resûlullah” de. Yardım rica et.” diyerek, Sa'd İbni Ebi Vakkas yanımda oturup bana öğretti.

Baktım, cami kapısından bir nur-u mübîn parladı. Cami içi nur dolu iken, nur üzerine nur oldu. Bütün Sahâbe-i kirâm Nebî'ler ve evliyâların ruhları ayakta hazır durdular. Saadette Hazret-i Peygamber, yeşil sancak dibinde, yüzünde örtüsü ile elinde asâsı ve belinde kılıcı ile, sağında İmam-ı Hasan ve solunda İmam-ı Hüseyin olduğu halde görüldü. Mübarek sağ

ayaklarını “Bismillâh” diyerek cami içine koydu. Mübarek yüzünden örtüsünü açtı ve:

“- Esselâmü aleyk yâ ümmeti” diye selâm verdiler. Bütün camide bulunanlar hep bir ağızdan: “- Ve aleykümü’s - Selam Yâ Resûlallah ve Yâ Seyyide’l ümem” diye selâm aldılar.

Hazret-i Peygamber, hemen mihraba geçip, sabah namazının iki rekât sünnetini kıldılar. Bana bir korku ve vücuduma titreme geldi. Hazret-i Peygamberin bütün görünüşüne baktım. Hilye-i Hakâni’de anlatıldığı şekilde idi. Yüzündeki örtü al şal idi. Deve yünündendi. Boynunda sarı renkli şüf şalı vardı. Mübarek ayaklarına renkli çizmeler giymişti. Mübârek başlarındaki sarığı üzerinde bir misvak sokulmuştu.

Selâm verdikten sonra, bana bakıp sağ eli ile dizine vurup: Kamet getir” dediler. Ben hemen Sa’d ibni Ebi Vakkas’ın öğrettiği gibi segah makamında “Allahümme salli alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ al-i Muhammed ve Sellim aleyh” diye kamet getirip tekbir ettim. Hazret-i Peygamber de segâh makamında hazin bir sesle Fatiha-i Şerif’i ve arkasından “Ve Vehebnâ...” aşr-i şerifini okudu. Böylece bütün cemaate imamlık etti.

Selam verdikten sonra ben Ayet’l Kürsi’yi okudum Sonra Bilal “Subhanallah” ben “Elhamdülillah” Bilal “Allah-ü Ekber” deyip Bilal ile sırasıyla müezzinlik yaptık. Duadan sonra öyle bir sultâni tevhid oldu ki, Allah aşkı ile kendimden geçip güyâ uykudan uyanır gibi oldum .

Uykumu kısacası Sa’d ibni Ebî Vakkas’ın öğretmesiyle görevi tamamladım. Hazret-i Peygamber, mihrab’da yanık bir sesle uşşak makâmında bir Yâsin-i Şerîf, üç İzâ Cae suresi ve Muavvezeteyn okudu. Mihrabda ayak üzere dururken, Sa’d İbni Ebi Vakkas Hazretleri beni elimden tutup Hazret-i Peygamberin huzuruna götürdü. Hz. Peygambere “- Sadık âşıkın, müştak

ümmetin Evliya kulun, şefâatini rica eder” dedi. Bana da: “- Mübarek ellerini öp!” dedi. Ben o an ağlamaklı oldum. Hz. Peygamberin mübarek ellerine küstahça dudaklarımı kondurdum. Onun görünüşünden “Şefaât Yâ Resûlallah!” diyeceğime hemen “Seyahat Yâ Resûlallah” demişim. Hz. Peygamber hemen tebessüm edip “Şefâati, seyâhat ve ziyâreti sıhhat ve selâmete kolay eyle ya Rabbi” diyerek “Fâtihâ“ dediler. Bütün Sahabe-i kirâm Fâtihâ’yı okudular. Ben bütün orada bulunanların mübarek ellerini öperek hayır dualarını alıp giderdim. Kiminin mübarek eli misk gibi, kiminin amber, kiminin gül kiminin sümbül kiminin fesleğen, kiminin zağferân kiminin menekşe kiminin de karanfil gibi kokuyordu. Amma bilhassa Hz. Peygamber’in kokusu zağferan ve kırmızı gül gibi kokuyordu. Sağ elini öptüğümde, sanki pamuk gibi kemiksiz bir et idi. Diğer enbiyânın mübarek elleri ise ayva kokusu gibi kokuyordu. Hazret-i Ebâ Bekir’in eli kavun kokusu, Hz. Ömer’inki amber, Hz. Osman’inki menekşe, Hz. Ali’nin ki yasemen, İmam-ı Hasan’inki karanfil, İmam-ı Hüseyin’inki beyaz gül gibi kokuyordu. Allah onlardan râzı olsun.

Bu şekilde bütün cemaatin ellerini öptüm. Hz. Peygamber, sonra yine “Fâtihâ” dedi. Bütün eshâb-ı güzîn yüksek sesle Sebû’l mesannî (Fatiha)’yi okudular. Hz. Peygamber mihrabdan “- Essâlamü aleyküm ey kardeşler!” deyip camiden dışarı çıktılar. Bütün Sahâbe-i kirâm bana hayır duada bulundular. Hepsi camiden çıkıp gittiler. Hemen Sa’d Hazretleri belinden ok mahfazasını çıkarıp benim belime kuşattı ve tekbir getirip

“ - Yürü! Ok ve yay ile gazâ eyle. Allah’ın muhafazasında ve emânetinde ol. Sana müjde olsun ki, bu toplulukta ne kadar ruhlar ile görüşüp mübarek ellerini öptünse, onların hepsini ziyâret etmen nasib olur, dünyayı gezer ve insanlar içinde tek olursun. Ama gezip gördüğün ülkeleri, kaleleri, beldeleri, nâdir eserleri, her ülkenin güzel işlerini yiyecek ve içeceklerini topraklarının enlem ve boylam derecelerini yazıp, güzel bir eser meydana

getir ve âhiret oğlum ol. Hak yolunu elden bırakma. Gönül huzursuzluğundan uzak ol. Ekmek ve tuz hakkını gözet. Sâdık dost ol. Yaramazlarla yâr olma. İyilerden iyilik öğren” diyerek nasihatte bulundu ve alnımdan öpüp. Ahi Çelebi Camiinden çıkıp gittiler .

Ben şaşkın bir halde rahat uykudan uyandım. “Acaba bu benim halim midir, yoksa olan şey midir, yoksa güzel bir rüyâm mıdır? ..” diye düşünerek, içime bir rahatlık gelip gönlüme neşe dolu.

Sonra sabahleyin temiz bir abdest alıp, sabah namazını kıldım. İstanbul’dan Kasımpaşa tarafına geçtim. Rü’yâ tabircisi İbrahim Efendi’ye gittim. Rü’yâmı tâbir ettirdim. Bana “Cihanı süsleyen ve dünyayı gezip dolaşan bir seyyah olup, işin iyi bir sonuçla tamama erip, Hz. Peygamber’in şefâati ile Cennet’e girersin” diyerek müjde verip “El Fâtiha” dedi.

Ordan Kasımpaşa Mevlevihânesi Şeyhi Abdullah Dede’ye gittim. Ellerini öpüp rüyamı ona da tâbir ettirdim. Bana “Oniki imamın elini öpmüşsün dünyada himmet sahibi olursun. Aşere-i Mübeşşere’nin ellerinden öpmüşsün, Cennet’e girersin. Dört halifenin ellerinden öpmüşsün, dünyada bütün padişahların şerefli sohbetlerine katılıp sevdikleri kimselerden olursun. Madem ki Hazret-i Peygaber’in temiz yüzlerini görüp mübarek ellerini öberek hayır duasını almışsın, iki cihanda saadete erersin. Sa’d İbni Vakkas’ın nasihatı üzere önce bizim İstanbulcağızı yazmaya başlayıp,, var kuvvetini sary eyle “El-mukadderu kâin” fetvasınca sana takdir olunan nasibin elbette gelir.” diyep bana yedi ciltlik güvenilir tarih kitabı verdi. “- Yürü İşin rastgele El - Fatiha” diyerek hayırlı duada bulundu.

Sonra, minnetsiz evimiz olan kulübemiz de kitap hazinesine sahip oldu. Bazı tarihleri inceledim. Doğum yerimiz olan hükümdarların özlemini duydukları ve feleklerinin deniz limanı olan Makedonya vilayetinin en sağlam kalesi bulunan İstanbul’un yazılmasına başladık. (Cilt I, s.12,13,14,15,16)

2.2. *Bayizd Veli Menkıbesi*

Bayezid Veli, saltanatları zamanında vefatından yedi sene evveline kadar et yememişlerdi. Bir gün canı paça istedi nefis fazla zorladı. Kendisi ise nefsi ile büyük mücadeleye girişerek paça yemedi. Nihayet bir sahan sirkeli ve sarmısaklı paça getirip nefisine hitaben: “Ey nefis! İşte istediğin paça geldi istersen çık ye!” deyince ağzından hemen gelinciğe benzer, iki gözü kör bir mahluk çıkıp sahanın kenarına geçerek kudurmuş köpek gibi paça suyunu içmeye başladı. Karnı doyduktan sonra Bayezid Veli’nin hırkasına koşarak ağzından içeri girmek isteyince eli eli il yere düşürdü. Mahluk yerde tortop yatarken “Şunu vurun!” diye bağırdı. Masadcıbaşı geldiğinde orada olan hizmetçi yetişip ayak altında öldürdü’ler. Zamanın Şeyhülislâmı “Kamil însan bu nefis ile muazzezdir. Nefis insan vücudunun bir parçasıdır bunu kefenleyip gömmelidir.” diye fetva verdi. Bunun üzerine kefenleyip kalabalık bir cemaat ile namazını kıldıktan sonra, Bayezid kubbesi yakınında küçük bir mezara gömdüler. Bunun için halk arasında “Sultan Bayezid iki kere öldü ve iki kere namazı kılındı derler (C.1, s.259).

2.3. *Şeyh Hazreti Nalıncı Memi Dede Menkıbesi*

Kendilerinden sonra postuna oturan Ahmed Çelebi ömründe eline keser bile almadığı halde usta bir nalıncı olur. Bu da meczuplardanmış ve bu dükkân nalıncı dükkândan gayri işlerde kullanılmazmış. Allah’ın hikmetinden olacak, Unkapanı’nda Sülgün Muslu Sultan sarayında bir yangın çıktı. Bu Nalıncı Memi dede’nin dükkânının dört bir etrafındaki bütün dükkânlar yandığı halde, tahtadan yapılmış olan, dükkânın bir tahtasına bile zarar gelmemiştir. Yangın sırasında dükkânında nalıncılık yapan Nalınca Hüseyin: “Benim dedemin dükkânıdır, beraber yanarım yine çıkmam”” diyerek ateş içinde kalmıştır. Dükkânından dışarı yongaları atareken elbisesi ve sokak aydınlanıyordu. Nalıncı Hüseyin çelebi ise sanki yangını görmüyormuş gibi, dükkânında oturup nalın işledi. Soranlara “Bu dükkân dedemin postunun döşendiği bir dükkândır.” derdi.

Yangından sonra dükkanların kıymeti arttığından “küpeli denilen atlar Yahudi, müevellisine birkaç akçe vererek Nalıncı Hüseyin Çelebi’yi bu dükkândan çıkardı. Yuhudi’nin girmesinden mahalleliler hoşlanmadılar. Yahudi dükkâna girip kepenekleri açarken, dengesini kaybedip başı üzerine düşmüş ve hurdahaş olmuştur. Hüseyin paşanın surra ağalarından bir vezir ağası ile Hacı subaşı gelip keşif yaptıktan sonra, Yahudi’nin leşini o dükkâncıktan kaldırdılar ve dükkânı Nalıncı Hüseyin Çelebi’ye tekrar verdiler.

Dede Sultan, gömülü oldukları yeri sağlıklarında ibadethane olarak kullanırlarmış. Öldüğü gece Sultan Üçüncü Murad’ın rüyasına girerek “Cenazemi Fatih camiinde kılmaya hazırlan. Beni evimde toprağa ver. Üzerime bir türbe yanımda da bir tekke ile cami yaptır. Dünyadan elli sene su içtim! demiş. Evine getirip orada toprağa vermişlerdir. Üzerine bir türbe ve yakınına bir çeşme yapıldı ki hâla ziyaret yeridir (C.1, s.286,287).

2.4. Melâmiler Sultanı Şeyh Hazreti Mehmed Kapanî Menkıbesi

Çocukluğumda (Evliya Çelebi) bir gün Unkapının iç tarafındaki kuyumcu dükkânlarımızda “Veketebenâ aleyhim tihâ inen-nefsi bin nefsi” âyetini okurken, Kapânî Efendi gelip dinledi ve “Allah Allah! dedi. Derhal civardaki Gümüşçüler tekkesi şeyhi pehlivan Ali Halhâli peyda oldu. Bizim dükkanın önünde Kisûdarı görünce bir nârâ atarak: “Ey! dost! Şahmızız Şah Ali’dir. Yoluna Can ve başımız kurban olsun! Kerbelâ meydanıdır. Meynadımız!” deyip Kâpâni efendi’nin elini öptü Kapânî Efendi de “Derviş Ali inşallah bu anda isteğine kavuşup, Kerbela şehitlerinin sevabına nail olursun” diyerek elindeki çotura kumkumadan Derviş Ali’ye birkaç yudum içireli Derviş Ali nara atarak yine berber dükkanına girince, Kapânî Efendi hakire: “İşte ve ketebenâ ayetinin yeri geldi. Tekrar oku” deyince onu gördük ki Derviş Ali kaçarak bizim dükkânın önüne geldi. Arkasından da berber dükkanından Hacı Ahmet Oğlu adındaki yiğit dalbıcak çıkararak Derviş Ali’yi göğsünden vurarak şehid etti. Hemen Kâpânî Mehmet efendi, Derviş

Ali'nin kulağına “Şimdi Kerbelâ şehadetini buludun mu? innenefsû binnefsi ayetine mazhar oldun mu?” diyerek gitti.

İşte bu olayı gözümüzün önünde meydana gelmeden çok önce haber vermişti (C.1, s.291).

2.5. Hatip Zakiri Menkabeti

Hatip Zâkiri, Mustafa Han zamanında hatip oldu bir gün öğle ezanında müezzin bulunmadığı için ezanı kendileri okurken, bir çaylak kuşu sarığını kaparak, minarenin alemleri üzerine koymuştur. Orada tam bir hafta kalmış Hadiseyi Mustafa Han'a anlatmış, O gece beraber zikir ve tesbih ettikten sonra Mustafa Han, kendisine bir kese altın verip: “Al şunu da borcunu öde. Artan para ile de techiz ve tekfin hazırlıklarını yap.” buyururlar. Allah'ın hikmeti Zâkir Efendi evine dönünce bir rüzgâr çıkar ve minarein tepesindeki sarığı yere düşürür. Ertesi gün de kendisi aniden vefat etmiştir. Mezarı Hatibi olduğu kazancılar Camii sahibi Molla Hayreddin Hazretlerinin yanındadır (C.1., s.289).

2.6. Armağâni Mehmet Efendi

Sultan Dördüncü Murat'dan izin alarak memleketine ziyarete giderken Üsküdar tarafında Bostancıbaşı köprüsünde asker arasında dolaşarak veba hastalığına yakalanan ve yakalanmayan askerlerle üç gün sohbet ettikten sonra, İstanbul'da veba hastalığından öleceklerin ve kurtulacak olanların bir defterini yapıp Sultan Murad'a takdim eyledi. Üç gün sonra İstanbul'da velvele koptu. Armağâni Mehmet Efendinin defterinde belirttiği miktarda ölüm vuka gelerek, yedi gün içinde yetmiş bin kişi vefat etti. Sonra Armağani Mehmet Efendi sırlarını açığa vurmaktan mütesir olarak Foça'ya varduktan sonra vefat etti (C.1, s.293).

2.7. Kapani Deli Sefer Dede Menkabeti

Kapani deli sefer dede Unkapanı'nda Ekmekçi Ali Çelebi'nin fırınına çok şiddetli yandığı sırada girip rahat bir uykuya dalmıştır. Sonra çıkıp

binlerce kişi ile vedalaşıp Unkapınından kendini denize attı ve kayıplara karıştı. Bu olaya Unkapanı halkının tamamı şahit olmuştur.

Aradan yedi yıl geçtikten sonra Cezayir'den Kara Hoca ve Peçoğlu'nun kalyonları ile İstanbul'a geçip yine Unkapanın'da oturdu. Fakat dilsiz olmuştu. Ali peçenoğlu ve Kara Hoca'dan naklonur ki "Bizyedi sene evvel cezayir'e giderken Septe boğazına yakın Atlas Okyanusu kıyılarına geldiğimizde, bu Sefer Dede bir timsaha binmiş olduğu halde kalyonlarımızın arkasında görüldü. Kendisini gemimize aldık. Bindiği timsah gemilerimizle beraber Limana geldi. Sahile düşüp öldü. Leşini Sefer Dede'nin ricası üzerine gömdük. Bütün Cezayir halkı buna şahittir. Sefer Dede böyle seçkin ve açık bir dervif idi. Horoz dede'nin yanında toprağa verilmiştir (C.1, s.293).

2.8. Yetmiş Kuruş Dede Menkabeti

Bu şahıs Budin eyaletinde şemturna adlı kalenin ağası bulunduğu sırada Eğri Fatihi Mehmed Han ile savşa iştirak etmiş idi. O sırada ricâl-i gayb (görünmeyen askerler) askerleri içinde kalarak fetihten sonra bu sırrı söylediği için yedi sene dili tutuldu. Yedi yıldan sonra yetmiş kuruş sözünden başka bir şey söylemez; kopçalı çakşır, çekirdekli kaput, boşnak papucu, kapaniçe ve serhadlı dolamaları giyip "yetmiş kuruş" diyerek dolaşırdı.

Garib olan bir şeyi vardı: Unkapanı semtinin çamuru İstanbul içinde meşhurdur. O berbad çamur, o şiddetli kışta papucunun değil üzerine nalçasına bile sıçramazdı. Böyle temiz gezerdi. Namazı cemaatle kılardı.

Sultan Murad'a birgün "Revanı yedi günde alıp yine vereceksin." demiş Dediği gibi Revan yedi gündü alınmiş tekrar İran'ın eline geçmiştir. Sultan Murat Han İstanbul'a dönerken "Yetmiş Kuruş" yetmiş yaşında olduğu halde âhiret hesabını görüp, Kaymakam Mustafa Paşa'nın fermanı ile Zeyrek başındaki Çivizade mezarlığında toprağa verildi.

Melek Ahmet Paşa'nın Sultan Murat Han'ın ağzından rivayet ettiğine göre, Murad Han muharebe sırasında; "Ordu içinde yetmiş Kuruş'un sesini işitiyorum. Bakınız hangi çadırdadır?" diye sormuş Halbuki o günlerde Dede İstanbul'da olup vardığı yerde, "Murad yetmiş kuruş aldı, Murad yetmiş kuruşa..." diye feryat ederek serseri gezmekte idi (C.1, s.294, 295)

2.9. Dayak Divanesi'nin Menkabesi

Dayak Divanesi Kasımpaşada idi. Okmeydanı'nda karlar içinde yattığı halde mübarek yanakları terler idi. İki elleri omuzunda perişan bir halde dolaşırdı (C.1, s.295).

2.10. Boynuzlu Divane Ahmed Dede Menkabesi

Kasımpaşada Kocamişoğlu adlı bir yeniçerinin evinde oturdu uzun günlerde Kasımpaşa mezbahanesi üzerinde oturur gelip geçene: Şalla Kâbeye gide Ahmet Cebo! Şalla gidesin Mehmet Cebo!" diye laf atardı. Tuhaf olan tarafı şu ki, ömründe hiç görmediği birini görünce adı ve sanı ile "falan cebo! diye tanışıklık gösterirdi. Yirmi seneden beri görmediği bir adamı görür görmez tanır "falanca kadının oğlu falan cebo hoş gedin" diye sıçrayıp ayağa kalkardı. Koyunu, koltuğu; koyun, sığır, keçi, kuzu ve ceylan boynuzları ile dolu idi.

Bazı kimseler fal niyeti ile "Ahmet hani benim boynuzum? deyince; genç ise küçük, yaşlı ise büyük bir boynuz çıkarırdı.

Soran bekâr olursa "daha senin boynuzun bitmedi" der imiş.

Bazı Hıristiyan ve Yahudi'yi kıyafet değiştirerek beraber getirirdik. Biz görünce tanır, fakat kafereye hiç yüzünü dönmez. Hakir (Evliya), "Ahmet dede.... Bunu tanımana dedidiğimizde "O cufuttur!" diye tanır, avret yerini açarak kızardı.

Birisi “Ahmet Dede, sana bir boynuz vereyim bana bir oyun oyna” dese; hemen ayağa kalkıp, sağ elinin parmakların sıktıkça sağ lenin parmaklarını leylek sesine benzer bir ses çıkararak oynardı. Bunun için herkes Ahmet Dede’ye bol bol boynuz getirirdi.

Boynuz verip giden bir ay sonra Ahmet Dede’ye “Hani Benim boynuzum nerede?” dese, hemen elini koynuna sokar ve verdiği boynuzu çıkarır teslim ederdi. Bir adama üç defa “Şalla Kâbe’ye gidesin” dese, o adam mutlaka Kabe’ye giderdi (C.1, s.294-295)

2.11. Durmuş Dede Menkıbesi

Durmuş Dede Rumelihisarında idi. Bütün gemiciler adamcağıza sadaka verirlerdi. Sefere çıkacak olan her gemici gelip bu dedeye sorardı. Dede, o adama; “Falan yere git, falan yere gitme diye hakikâti söylerdi. Hakikâten o adam dedenin dediği yere zarara uğramaz selametle ganimetle döner, gitme dediği yere giderse zarara uğrardı. İşte böyle hakiki sır sahibi derviş bir dede idi (C.1, s.296).

2.12. Şeyh İsmail Hazretlerinin Menkıbesi

Şeyh İsmail Hazretleri katlanılarak mübarek cesetleri Ahırkapıda denize bırakılmış. O vakit padişah hisarda Kandilli bahçesinde imiş. Bir de görürler ki mübarek şeyh on müridi ile Kandilill bahçesi önünde meydana çıkıp, denizde derya gibi çoşarak, sema etmeye başlar. Padişaha hitaben “Hünkârım! Bizi haksız yere katlettiler. Halimizi arza geldik” derler ve tam bir saat orada sema ederler. Maneviyat sahibi hünkârı hüngür hüngür ağlatarak akıntıya katılıp tâ Durmuş dede tekkesinin önüne varırlar. Sonra orada toprağa verirler. Hakir (Evliya), üzerine on gece nur yağdığını gören dervişlerle görüşüm.

Babası, doğdu vakit şeyhe “Kurban İsmail” demiş, aradan yetmiş sene geçtikten sonra Hazreti Şeyh Atmeydanı’nda Çukurçeşme başında on halifesi ile birlikte kurban edilmiştir. Kanın döküldüğü yerde dostları bir zaviye

yapmışlardı. Hala Dikilitaş dibinde parmaklı mescide yakın bir ziyaret mahalidir (C.1, s.350, 351)

2.13. Bayezid Veli Menkıbesi

Bayezid Veli Şehzadesi Selim Han Hazretlerini Trabzondan getirdiği vakit, kızıp-çubuklu bahçe delinen yerde, kendisine sekiz çubuk vurmıştu ki sekiz sene padişahlık edeceğine işaretler. Sonra nasihate başlayarak: “Oğlum! Elem çekme, zikreyle. Zira, 920 tarihinden sonra te’ribimle hilafet meydanı senindir. Al bu yediğin kuru çubuğu yere dik. Sekiz kadar meyvesini iyysin!” diye rumuz ve ilhamlar gizlemiştir. O anda şehzade Selim Han çubuğu yere dikip: “Bu kuru ağaç meyve versin ve meyvesini dünyaya meşhur et!” diye dua etmiş. Pederi Bayezid-i Veli ve Kara Şemseddin “amin!” demişler. O anda kızılıcak çubuğu yeşerip dal ve meyve vermiş ve her tane kızılıcığı tartıldığında beş dirhem gelmiş. Bu keramet Bayezid Veli’nin mi şemseddin’in ni bilinmez. İşte bu yüzden o yere çubuklu bahçe derler.

Sonra Selim Han yediği sekiz çubuğa karşılık sekiz sene padişahlık yapmış, hakikaten 920 senesinde Mısır’ı fethederek hilafeti almış, Çubukluyu da imar etmiştir (C.1, s.358).

2.14. Asumâni Dede Menkıbesi

Asumani dede, tarikat ehli meczup bir kimse imiş. Her zaman gökyüzüne bakıp söylenir, çeşitli olayların meydana geleceğini haber verirmiş Selim Han, İran seferine çıkarken; “Yürü Selim” İslamili gevri var!? buyururlar. Hakikaten selim Han, Şah İsmail’i Çıldır sahrasında bozarak askerini kılıçtan geçirdikten sonra Gavri Üzerine giderek onu dahi gavrine erip Mısır’ı fetheder. Asumâni Dede Hazretlerinin inci tanesi sözleri doğru çıkar.

2.15. Murat Han (Murad Hüdavendigâr) Menkıbesi

Birgün Murat Han Hazretlerinin bir doğanı uçup Murad Hüdavendigâr camii’nin kemeri üzerine konmuş. Murad Han, her ne kadar bu doğanı

çağırılmış ise de gelmemiş ve gelmek ihtimali olmadığını anlayınca “Kaskatı kal” demiş Allahın emri ile o doğan kemer üzerinde taş olup kalmıştır. Hala herkesin gözü önünde durur (C.2, s.400)

2.16. Emir Sultan Menkıbesi (Bursa)

Şehrin dışında Âsa pınarı denilen bir pınar vardır. Bu pınar şehre yarım saatlik mesafede Uludağ’ın eteğinde kestanelik bir ormanın içinde bir hayat pınarı kaynayıp çıkar. Bu pınarın çıkış hikâyesi şöyledir. Hazreti Emir Sultan bu gönül açıcı yere varıp abdest almak isteyince mübarek ellerindeki âsayı yere düşürmüş, oradan gayet tatlı, saf bir su akmaya başlamış içinde Emir Sultanım mabet sofası vardır. Bu suya Asa suyu denmesi de bundandır. (C.2, s.410)

2.17. Şeyh Hazreti Abdal Musa ve Geyikli Baba Menkıbesi

Şeyh Hazreti Abdal Musa, kor halindeki ateşi pamuk içine sarıp, Geyikli Baba’ya hediye göndermiştir. O da karşılık olarak süt göndermişti ki, bunun manası “Sen ateşle pamuğu birleştirdin ise ben de vahşi gazalları ehlileştirerek halis sütlerini içtim” demektir. Geyikli Baba vahşi sığırlara binerek Orhan Gazi ile sefere gitmiştir. Yüklerini bile vahşi geyiklere yüklettirmiştir (C.2, s.423).

2.18. Molla Fenari Menkıbesi

Molla Fenari, Yıldırım Han zamanı bilginlerindedir. Yetmiş dalda kitap yazmıştır. Fakat sonraları gözleri kör olmuştur. Kör olmasının sebebini şöyle anlatırlar: Birgün Molla Fenari, hocası Kara Alaeddin Hazretlerinin mübarek mezarını açar. Kafeni kaldırdığında mübarek vücutlarını taptaze görür. Mezar içinden bir sesle birlikte rüzgar meydana gelir, mezarın tozlarını Molla’nın gözlerine doldurur. Ondan gözleri kör olur. Meğer molla “Toprak alimlerin etlerini yemez.” sözünü inkar edermiş. Senelerce kör kalmış. Bir gün Orhan Gazi’nin veziri İvaz Paşa’nın Molla’ya canı sıkılarak “Acaba o günü görür müyüm ki, şu kör Şemseddin Mehmed’in cenaze namazını kılalım” der ki kahredici Allah kadirdir, ki bir anda İvaz paşayı kör edip bu hakirin

gözlerini açar ve onun namazını bu aciz kıla” Allah’ın hikmetinden olacak, kısa bir zaman sonra İvaz paşa’nın gözleri görmez olur. Kadir gecesi Mevlâna Şems Kadire erişip gözleri Allah’ın emiri ile açılır ve ertesi gün İvaz paşa’nın cenazesine imam olur. Bu garip keşfi ulema kerametidir (C.2, s.424).

2.19. Emir Sultan Menkabesi

Emir Sultan Medine-i Münevvere ye gelmiş, atası Hz. Peygamberi ziyaret ederken Medine şerifleri, “Nedir bu sendeki Muhammed Sülâlesi sikkesi?” diye kötüleyerek sataşmışlar ve sırasını vermemişler. Hazreti Emir ise: “Geliniz, atanız huzuruna varıp şer ile mahkeme olalım. Hangimiz peygamber sülalesinden ise onlar hüküm buyursunlar” diye bütün şerifleri Hz. Peygamberin mübarek mezarı önüne götürür. Parmaklığa yapışarak “Essâlamü aleyke ya cedi” der Hemen Ravzâ-i Mutahhara’dan ve aleyküm selam ya veledî! Muhammed bin Ali ya ruhul nuru maalkandil” mübarek sözü istilince şerifler Emir’in ayağına kapanarak özür dilerler. Bir çoğu kendisi ile birlikte Anadalu’ya giderler. Yolda havada asılı bir kandilin kendileri ile birlikte menzil menzil hareket ederek karanlık gecelerde üzerlerine nur gibi ışıklar saçtığını görürler. Bursa’ya girdiklerinde kandil sönerek kaybolur. Hz. Emir kendi fakirlerine” Ey kardeşler ömrümüzün kandili bu şehirde sönecek, makamımız bu şehir olacak, seçkin atamızın işareti bu yoldadır.” der O nur kandili Bursa’da üç gün üç gece görünür.. İleri gelenler ve Bursa halkı bunu görerek Emir’in ayağına yüz sürüp mürşidi olurlar (C.2, s.424).

Timur acem diyarından çıkararak Bursa’ya doğru gelirken Hz. Emire hitaben! “Sultanım Bursa üzerine âsi geliyor. Fakirlerin hali neye varacak ?” derler. Emirde “emri altında olduğumuz işini bilir. Eskici Koca’ya ve Hızır’a ısmarlamıştır. Dulan bu ise merurdurlar. Onlar bilirler. “ der. Bilahise Yıldırım Bayezid Han ahirete göçtükten sonra, Emir Sultan bir tezkere yazarak;

“Var şu kağıdı Timur ordusunda bir koca eski vardır. Ona teslim eyle buradan hareket buyursunlar!” diye müridlerinden birine verir. Devriş tezkereyi götürüp Eskici Koca’ya teslim edince mübarek eskici Hazretleri:

“Öyle mi buyururlar? n’ola buradan kalkalım.” diyerek iğnesini başına sokup diğer aletlerini toplanarak kalkar. O anda Timur ordusunda bir kargaşalık çıkar Çadır falan kalmaz. Bütün asker grup grup giderler. Meğer o Eskici Kutupların kutubu imiş (C.2, s.425).

Sultan I. Selim Bursa Yenişehir’nden gelirken, atalarının mezarını ziyaret eder. Oradan Hz. Emirin türbesine gelip ruhaniyetlerinden imdat isterken, Cenab-ı Emiri, mezarından: “Ya Selim Mısır’a gir, selametle inşallah.” mübarek sözü işitilir. Duyanlar müjde padişahım! sana Mısır fethi müjdelendi!!” derler. Ve Kemal Paşazade Ahmet bu niyete “el fatiha” der Hakikaketten Sultan Selim mısıra giderek Mısır’ı fethedip emniyet ve selametle şehre girer (C.2, s.426).

2.20. Şeyh Abdülatif Menkabesi

Şeyh Abdülatif Konya’ya gelip Sadreddin Konevi Hazretlerini ziyaret ederken nurlu türbeden bir el payda olarak şeyhi eteğinden tutar ve sanduka yanına oturtur. O sırada “Yasin” oku diye mübarek bir ses işitir. Mübarek şeyh de yüksek sesle Yâsin-i Şerif’i okumaya başlar (C.2, s.426).

2.21. Şeyh Uzun Muslihiddin Menkabesi

Şeyh Uzun Muslihiddin Bakır karyesindedir. Bursa’da Şeyh Tacüddin Hazretlerinin nurlu türlesinde kırk gün Yasin okumuş kırkinci günün sonunda o mübarek mezara yaslanarak ruhunu teslim etmiştir. Cenazesi yıkandıktan sonra Tacüddin Hazretlerinin civarına defnedilirken, Tacüddin Hazretlerinin mezarından çıkan bir elin Cenab-ı Muslihiddin’e yer hazırladığı bütün cemaatin gördüğü tevatürle sabittir (C.2, s.427).

2.22. Dil Baba Menkıbesi (Gekboza Dilinin Meydana Gelişi)

Rivayete göre Orhan Gazi asrında dünyayı dolaşan bir seyyah derviş (Dil baba) buradaki gemicilere gelip: “Oğullar! Beni karşı tarafa geçirin” der. Onlarda geçiremeyip giderler. O dünya seyyahı derviş hemen eteğine toprak

doldurup “Biz karşıya Allah’ın emri ile böyle geçeriz” diye eteğinden toprağı denize döktükçe deniz kara olur. Bu şekilde geminin arkasından yürür, gider Bu durumu gören gemiciler “Aman Sultanım! Boğazı doldurup ekmeğimize mani olma. İstanbul’dan İzmet’e gemiler geçmez olur. Lütfen burası gemilerimize lazım diye yalvarırlar. O da On iki bin adım kadar denizde yürüyüp durduktan sonra gemiye geçer Halen onun için “Dil” derler bir sivri kumsal burundur Derviş Hazretleri de karşı tarafa geçince kerametleri meydana vurulduğu için derhal temiz ruhun Cenabı Allah’a teslim ederler. Gekboza Dil iskelesi yakınında “Dil Baba” dede diye anılır (C.2, s.439).

2.23. Kelgra Sultan Menkabeti

Bu saâdet evinin yapılış sebebi odur ki bizzat Hacı Mehmed Bektaş Velî “Yesev” şehrinde Türk Hoca Ahmed Yesevi’den kanâat mesleğini öğrenerek Anadolu’da seccade sahibi olmak için izin almış ve üç yüz yetmiş dervişleriyle bu Kelgra Sultan başta olmak üzere Anadolu’da Orhan Gazi’ye gelip sığınmıştır. Bursa fethinden sonra Hacı bektaş, Kelgra Sultanı yetmiş fâkirleri ile Moskof, Leh, Çeh. Dobruca diyarlarına gönderip Rum erenlerinden olmaya izin vermişti. “Dobruca’da bir böcek var, onu öldür. Allah’ın kullarını onun şerrinden kurtar” diye Kelgra Sultanı’nın eline bir tahta kılıç, bir seccade, davul dümbelek, sancak verip göndermişti. O da Kelgra kalesine gelip orada halk içinde postlarını denize serip def ve kudüm çalarak bir günde Kırım diyarına oradan Moskof diyarında “Heşdük” taifesine ve oradan da leh diyarında “Libkâ“ taifesine varmış oradan da kıyafet değiştirerek leh diyarında Danıska İskelesine gelmiş, Esvet Nikola (Sarı Saltık) adında bir rahip ile sohbetlerde bulunup onu katlederek pis leşini saklamış ve senelerce “Ben Sarı Saltık’ım” diye binlerce adamı gizlice İslam dinine davet ederek Müslümanlıkla şereflendirmiştir. Uzun zaman bu şekilde Sarı Saltık adıyla dolaştı. Kendileri de sarışın olduklarından, Ahmed Yesevi Hazretleri künyelerini “Saltık Bay” koymuşlardı. Asıl isimleri Mehmed Buhari’dir.

Buradan seyahat ile Pravadi kalesine gelerek yerleştikten, halen o kaleye “Bir er vardı” sözünden galat olarak Pravadi derler. Buralarda def, kudüm çalarak sonunda Dobruca kralı ile buluşur. Aralarında şu konuşma geçer.

Kral: “Ey Sarı Saltık! Benim ülkemde bir ejderhâ peydâ olmuş, Karadeniz sahilinde, yalçın bir kaya üzerinde yuva yapmıştır. Bütün halkımı yedi. Şimdi sıra çiğnerparem olan iki kızıma geldi. Onları şimdi yenilmeleri için Dobruca ovasında bir büyük sütuna bağladık. Öğle vaktinde yese gerek. Eğer sende bir keramet varsa, bu ejdere bir çare bul.”

Sarı Saltık Sultan: “Şimdi ey kral” Muhammed dinini hak bilip İslamla şereflenirsen, kızlarını bu hayvana yem olmadan Allah’ın emri ile kurtarayım” daer. Kral da can ve gönülden yemin eder. Hemen Saltık Bay Velî, fukaralarına “Allah’ı zikrediniz” deyip, yetmiş kadar dervişleri ile def ve kudüm çalarak gider. Saltık Velî tahta kılıcını çıkarıp “Gaza niyetine” diyerek kılavuz aldığı papazla Dobruca sahrasındaki sütunlara varır. Kızları kurtarıp bir yerde muhafaza eder. Kendisi sütun dibinde durur.

Ejderhâ sıcaklık artınca Dobruca sahrasından kalkıp eski adeti üzere sütunun yanına gelir. Hemen Saltık Sultan fâkirlerine işaret eder ve def, dümbelek, nefir çalınır. Saltık dahi “Ya mâbud” deyip Muhammed satırı ile “Selâmün alâ nuh fil-alemin” diyerek nâra atıp kılıç vurarak kellesini yuvarlar. Tekrar bir kılıç vurup kallesini keser. Ejder hemen sinip kaçmaya başlar. Saltık da peşinden kovalar. Ejder can acısından mağrasına girer. Şeyh dahi arkasından irerse de ejder şeyhi kucaklayıp sıkır. O da “Yâ hâfız, yâ müstean” diyerek kendisini kayaya vurur. Hâlen vücudunun girdiği yer açıkça görünür.

İki mübârek ayaklarının kayadaki izleri hâlâ görülüyor. O aralık ejder güçten kuvvetten kesilip, Saltık Sultanı salıverir. Koca Sultan eli kan, kılıcı kan sinesi uryan, dilinde Kur’an dervişlerinin yanına gelip kralın iki kızını alır. Dobruca’ya yönelir. Önce kızların bağlı olduğu sütunun dibinde ejderi tekrar

kovalar. O sırada kılavuz olarak gelen papaz hayvanın iki kulak ve bir dilini kesip Dobruca kralının huzuruna koşar. Kulak ve dili birkaçıp “Müjde olsun kralım ejderi öldürüp kızlarını kurtardım. İşte delilleri! diye yalan söyler. O saatte Saltık Sultan da karalın kızları ile gelip, tahta kılıcını kanı ile kralın önüne kor. Kral kızlarını bağrına basıp, “Ejeder kim öldürdü? “ diye sorar Onlar da olanları yâni Saltık Bay Sultanın öldürdüğünü naklederler. Fakat mel’un papaz ısrar edererek “Elbette ben öldürdüm” der.

Bu hali gören Saltık Sultan: “ y kral! jder öldürmek keramettir. Bu papaz ile beni bir kazan koyup fıkır fıkır kaynatın. jderi öldüren pişmeden kurtulur. Yalan söyleyen ise yanarak belâsını bulur” diye mertçe iddiada bulur. Papaz bu söze razı olmasa da kral “Öyle olsun “ diye emir verir. Pravadi yakınında Kazan balkanı diye bilinen bir ormanda bir kazan içine su doldurup, diğer papazlar Saltık Sultanı bağlayarak kazana atarlar. Devrişler’de papazı sıkıca bağlayıp Sultanın yanına oturturlar. Kazanın altına ateş verip bu iki canı kazan içinde kaynatırlar.

O dakikada Anadolu’da Kır şehrin’de Hacı Bektaş-ı Velî, mendili ile bir kayayı silip: “Saltık Mehmedim ıstırap içinde terlemektedir. Cenab-ı Hak yardımcısı olup, elinden tuta...” demiş. Kayadan tuzlu su akmaya başlamış. Hâlâ Hacı Bektaş-ı Velî tuzu o gün hâsıl olmuştur. Kazanın ağzı açılınca görüldü ki, Saltık Bay Sultan kan ter içinde “Yâ-hay” adıyla meşgûl, yalancı papaz ise nişasta gibi olup ancak iskeleti kalmış. Dobruca kralı bu hali görerek şeyhin ayaklarına parmak kaldırıp, can ve gönülden Hakkın kulu olup, yakınlarından o anda yedi bin kişi Müslüman olur. Müslüman olmayanlarla savaşp fetihler yaparlar.

Dobruca Kralı, Orhan Gazi’ye elçiler göndererek kendisine tabi olur. Orhan’dan da krala kadı tuğ ve sancak gelip adı “Ali muhtar” olur. O sene Saltık Sultan; “Ölünce beni yıkayıp yedi tabut hazırlayın. Çünkü benim için yedi kral cenk etse gerek” diye vasiyet eder. Dervişleri vasiyeti gereği yedi tabut hazırlarlar.

Şeyh Hazretleri öbür dünyaya göç edince bütün müridleri tevhid ve tezkir ile şeyhi yıkayarak bir tabut içine koydular. Hemen yedi kral tarafından askerler gelip, önce Moskof kralı bir tabut alıp açtı. Hazreti şeyhin mübarek cesedleri tabut içinde gördü. “Bre medet, bizim tabutta imiş” diye tabutla Saltık Bey’in cesedini alıp, Moskof ülkesine götürüp gömdü. Hâlen büyük bir mezarı vardır.

Sonra Leh kralının askeri gelip bir tabut aldılar. Onda da mübârek cesedini buldular. Leh diyarına götürüp, Danıska iskelesi şehrine gömdüler. Bu şehirde büyük bir mezarı vardır.

Üçüncü olarak Çeh kralının askeri gelip, onlar da bir tabut aldılar. Yine şeyhin cesedini tabut içinde gördüler. Bunlar da götürüp Çeh diyarında Proniçe adlı şehirde gömdüler. Burada da büyük bir mezar vardır.

Dördüncü olarak İsveç kralı gelip bir tabut alarak İsvet’te “Piyvançe” adlı şehirde gömdü ki, burada da mezarı vardır.

Beşinci olarak dirne kralı bir tabut aldı. dirne yakınında “Batorya” adlı büyük şehrin manastırında gömdü. Hâlâ o şehir Baba eski adı ile anılır. İstanbul’dan dirne’ye gidenlerin ziyâret ettikleri yerdir. Babeski diye şöhret bulmuştur.

Altıncısını da Boğdan kralı olan Yervan adlı kral kendi gelip, bir tabut alarak Bozova kalesi yakınında sık ormanlık bir yerde bulunanın esi kiliselerine gömdü. Hâlâ o kilisenin yerinde Akkirman fethinden sonra Bayezid-i Veli bir mescid bir imaret bir medrese ve bir han yaptırarak Saltık Mehmet Buharî üzerine nurlu bir kubbe inşa ettirmiştir.

Kapısı üzerinde şu tarih vardır: “Geliniz, bab-ı muallâyı ziyaret kılınız”. Hâlen o şehre Babadağı derler. Şirin bir şehirdir. Hepsisi Mehmet Buhari Sarı Saltık Sultan vakfidir. Yirmi bir sene Saltık Papaz adı ile Hristiyan milletinden görünüp, nice kefereyi dine davet ederek Allah yolunda cihad etti.

Yedince tabutu da Dobruca krallığından İslam ile şereflendirdiği Ali Muhtar alıp asıl maksadımız olan Kelgra kayalarında, ejderhâ mağarasında toprağa verdi.

Kelgra Sultan adı ile anılıyor. Kelgra, Latince “Yedi başlı ejder” demektir. Onun için yedi krallıkta gömülü olup, mezarı vardır.

Üçü Osmanlı topraklarında ulu yerlerdir. Her ülkede birer isimle anılır. Rum’da Baba Sultan, Sarı Saltık Sultan, Kelgra Sultan dterler. Amma kâfir diyarında Esved Nikola derler. Bütün Hristiyan milletleri itikat ederler. Hâlen bütün dervişleri def ve kudümlerini çalarak, bayraklarını açarak Frengistanda gezip padişah gibi zevk ve safa ederler. Hatırlarını hoş etmek için bütün Hristiyanlar alakadar olup, pekçok hediyeler verip, memnun ederek yerlerine gönderirler.

Amma bizim denizden kurtulduktan sonra tekkesinde misafir olduğumuz Kelgra Sultan tekkesi Karadeniz kıyısında göklere yükselmiş bir burundur ki fil hortumu gibi denize uzanmıştır. İstanbul’dan Karaharmanı, köstence, Kili taraflarını dolaşan gemiler bu Kelgra kayaları izleyip gelirler. Yüzelli mil uzaklıktan görünen, göklere ulaşmış, yüksek bir dağdır. Anadolu’daki sinop burnu, bu Kelgra kayalarının karşısına düşer. Açık havada Kelgra’dan sinop dağları, sinop’tan Kelgra dağları seçilir. Amma gayet açık hava ister. Kelgra Saltık Sultan bu Kelgra kayalarının tâ ucunda bir mağara içinde gömülüdür ki, binası ejderhânın yaşadığı mağara idi. Bu yerde bulunan tekkesinin ilk yapıcısı Ali Muhtar’dır. Şeyhin ağaç kılıcı, sapanı, def ve kudümü, sancağı bayrakları hâlâ durur. Tekkesinde birçok odaları, yaz meydanı, kış meydanlarının dört tarafı temiz kurban postlraı ile döşenmiş, her post üzerinde birer marifet sahibi, ilim ve fazilet ehli dervişler vardır. Hepsi ehli sünnet akidesine sahip mü’minlerdir. Beş vakitlerini mescidlerinde eda eden sahb-i tertib âşık ve sadıklardır. (C:2, s. 489-493).

2.24. Şeyh Hazreti Abdurrahman Hüsameddin Menkabeti (Çorum - Gümüş)

Şeyh Hazreti Abdurrahman Hüsammeddin, Birçok keşif ve kerametleri rivayet olunur. Üçüncü Murat'ın üç şehzadesi bu mübarek zatın elini öpmeye gitmişler ilk iki şehzâde ellerini öptükleri halde Şehzâde Mehmet ayağına kapanarak hizmet rica etmiş. Şeyh de boğazından zırasını çıkarıp, Mehmedin boynuna takarak: "Kostantiniyye'de Müslümanlara hoşça hizmet eyle" buyurmuşlardır. Allah'ın hikmeti ile yirmi sene sonra Mehmet Han Kostantiyye'yi fethetmiştir (C.2, s.533)

2.25. Merizad Sultan Menkabeti (Bakü)

Buna halkı Şeyh-i Mirza derlerse de doğrusu Merizad'dır. Merizad, Farsçada bükülmüş demektir. Hakikaten bu irşat sahibi, yüksek dağın eteğindeki tekkesi içinde bir köşede seccade üzerinde mübarek yüzlerini yün hırkaları ile örterek çömeli oturmışlar. Yüzü kibleye dönük olup, başları da tekkenin taşına dayalı oturur. Hâlâ mübarek vücutları pamuk gibi beyaz olup, çürümemiştir. Taptazedir. Bütün hizmetçileri şeyhi hayatta bilip gece gündüz hizmetinde bulunurlar. Odasını temizleyerek her gece şeyhin legen ve ibriğine su doldurup korlar. Seher olunca ibriği hergün boş bulurlar. Bu kadar seneden beri mübarek hırkası üzerine zerre kadar toz konmamıştır. Şeyh İbrahim Hazretleri mübareğin arkasını sıvazlayıp "Mirzad, Mirzad" buyurmuşlar. Onun için mübarek cesetleri tapteze seccade üzerinde oturmuş durmaktadır. Sanki hayatta mürakebeye varmış bir vaziyettedir. Mezarını ziyaret edip Fatiha okuyanın dünya ve ahiret istekleri yedi gün içinde yerine gelirmiş. Şimdiye kadar çeşitli kerametleri görülmüştür.

2.26. Bardaklı Baba Menkabeti (Çorum)

Kurderesi beldesinin yakınında Bardaklıbaba denilen bir velinin türbesi var. Hacı Bayram-ı velinin halifelerinden imiş çeşitli kerametleri görülmüş bunlardan biri şudur. Kendisi geçimini temin etmek için bardak yaparmış her

zaman abdest tazelemek için bardak taşırlarmış. Bütün dervişleri o bardaktan abdest alırlar yine suyu ağzına kadar dolu olurmuş. Halâ o bardak mübarek kabrinde durur. Onun için “Bardaklı Baba” derler.

Ben türbedarın izni ile bardağı indirip su ile doldurarak abdest tazeliyim derken bir de gördüm ki bardak su ile ağzına kadar dolu amma üzerinde kırk yıllık pislik duruyor tekkenişin paşa imamı ve nice paşalar bu bardağın böyle nice seneden beri su ile dolu kaldığına inanırlar. Türbedara “Bu ibriğe su koymadınız mı diye sorup yemin ettiler. Onlar da “Hâşa ve kella! Kırk elli seneden beri bu kubbede asılı durur. İşte bu evliya indirip teberrüken abdest alayım derken Allah’ın hükmetinden olacak ibriği su ile dolu buldu.” dediler. Amma İbrahim Efendi ve dostları: “Evliya Çelebi, gel şimdi ibriği su ile yine yerine asalım” dediler. Bu düşünce yer yer tasvip gördü. Ama ben acemilğim yüzünden inat edip; Elbette bu velinin ibriği ile abdest tazelerim” diye besmele çekerek şartlarına uygun olarak o sudan abdest aldım. Kullanılan suyu leğen içine koyduk Burcu burcu zezem suyu gibi kokmaya başladı. Amma ibrik yine eskisi gibi dolu duruyordu. Hayrette kaldım Paşanın imamı hayret edip “Evliya Çelebi” ben de teberrüken abdest alayım dedi. O da abdest tazeledi. Velhasıl dört kişi o bardaktan abdest aldı. İbrik yine temiz su ile dolu kaldı. Hepimiz hayret ve şaşkınlık içinde kaldık. Yine dua ederek ibriği kubbeye asıp oturduk (C.2, s.699).

2.27. Şeyh Sami Menkabesi (Çorum)

Bir cuma günü herkes cuma namazına hazırlandığı bir sırada abdest tazelemeye bir damla su kalmayınca, “Ah Sultanım! Şu caminin yakınında bir kuyu kazdırsanız da gelip geçen cemaat abdest alsın büyük sevaba nail olursunuz.” demişler. Hemen Şeyh Sami elindeki asasını ucu ile yere işaret eder, oradan tallı bir su fişkirir o zamandan beri adına Ayn-ı Asa (Asa pınarı) derler (C.2, s.701).

2.28. Şey Hüsameddin Menkabesi (Ankara)

Ahmet Sebani'nin halifesidir. Engürü (Ankara) Kalesinde mahbusiken "Yarın bizi defnedin" buyururlar. Sabahleyin hapisanede sarı hurma lifi ile kefene sarılmış bir vaziyette vücudunu yıkanmış ve temizlenmiş bulunur. Bu iş bütün Engürü halkını hayrette bırakır (C.2, s.719).

2.29. Şeyh Muhammed Nurulhüda bin Akşemseddin

Şeyh Sem, daha bu zat doğmadan ilahi meczup olacağını keşfetmişti.

Doğuşundan itibaren hatta buluğa erdikten sonra bile diğer çocuklarına; "Nurulhüdâ'nın celâlinden sakının" diye tembih etmiştir. "Bu cennetlik, bu cehennemlik" diye keramet gösterdiği için babası kendisine haram şey yedirerek bu halini men etmiştir. Fatih Hazretleri de buna "Evlek" denilen yeri mülk olarak vermiş ve orada vefat etmiştir (C.2, s.740).

2.30. Sultan Veled'in Menkabesi

Sultan Veled, vefatında babası Molla Hünkâr'ın yanına def olunurken Mevlânâ Hazretlerinin elleri ile Sultan Veled efendiyi gösterdiği bir gerçektir. Allah onlara rahmet eylesin (C.3, S.14).

2.31. Şolgânî Sultan Menkabesi (Payas)

Burada hırsız ve eşkiya hiç bir zaman olmaz. Zira Cüneyd Bağdâd'i Hazretlerinin halifelerin den Şolgânî Sultan burada yatmaktadır. Bir kimse başkasının bir şeyine el uzatsa eli kuruyup kalır. Yol kesicilik olmaz. Herkesin malı meydanda açıktır. Kimse birşeye el uzatamaz (C.3, s.34).

2.32. Habibi Necar'ın Menkabesi (Antakya)

Antakyanın kurucularından Bîatü'l Gassan adlı melikin bir oğlu vardı. O da babası gibi Hz. İsa'ya inanan imanlı bir Allah'ı kabul eden bir kimse idi. Allah'ın hikmeti eceli ile ölüp Antakya şehrinde gömülmüştür. Yedi yıl geçtikten sonra bu Hazreti Habib Neccar'dan bir mucize (keramet) istediler".

Bizim hükümdarımızın Ya Vahid adında adeletli bir oğlu var idi. Yedi sene vardır ki vefat etti. Onun diriltiniz hepimiz iman edelim.” dediler.

Habib Neccar, derhal şehzadenin kabri üzerine vardı. Dua ederek “Allah’ın izni ile kalkı”. Deyince, şehzade Allih’in emri ile kabrinden çıkıp hayat buldu. Sonra yedi sene daha yaşadı Bütün Antakya halkı Müslüman oldular. Ve çocuk o kadar hayır ve adaletle hareket etti ki Antakya’da birçok ibadethane ve hayır işleri yaptırdı (C.3, s.42).

2.33. Şeyh Bayezid-i Bistami (Humus - Arap Köyü)

Humus hududunda yüz elli haneli bir Arap köyü vardır. Burada Şeyh Bayezid-i Bistami Hazretlerinin mübarek kabri bulunmaktadır. Hazreti şeyh, Bağdad’ın kuşlar kalesi denilen yerde evinden çıkınca görür ki, Arş-ı azimi rahmet kapısı açılmış; “Sübhan’ı Hallak el bâki” deyip hayret âlemine dalınca görünmezden “ya Bayezid! Benim böyle yetmiş bin rahmetim kapısı vardır.” diye bir ses duyar Bayezid hemen “HU!” diyerek Bağdad çölü içine doğru zikre gider. O çöllerde, semâından ayaklarında tırnak ve parmak kalmayarak kuru incecik kemiklerle buraya gelir ve merhum olur. Cesedini defnederler Sırları mukaddes olsun (C.3, s.49).

2.34. Hazreti Amr Ayyaz (Humus)

Asıl adı Ömer bin Ümeyyetü’ d Damir’dir. Hz. Peygamber’in Özel muhasebecisidir. Peygamber (A.S:) vefatından sonra dünya işlerini terkedip, tasavvufa kemer bağlayarak uzun zaman seyahat etmiş ve sonunda Humus şehrine gelmiştir. Burada iki kişinin mezar kazmış oldukların görmüş Mezarlıklar “Acaba uzun mu kısa mı? diye birbirleri ile mülâhaza ediyorlarmış Hemen yanlarına yaklaşır:

- “ölen kimse ben kadar var mıdır? der Onlar da:
- “Evet var” derler

Amr hemen sıçrayıp mezarın içine girer. Meğer mezarı kazanın birisi Azrail imiş Amr’ın boynunu tutup, ruhunu alır. Oraya defin olunmuştur. Allahüteala ondan razı olsun (C.3, s. 51).

2.35. *Hazreti Şem'un Safa*

Bütün Muhammed ümmetinin ziyaret ettiği gibi halen Hıristiyanların da ziyaretgâhıdır. Bu beldede sığırlar dağlarda başı boş gezeler. Asla kurt yemez. Hırsızlar uğraşmaz. Bir de bu köy halkının kapıları gece gündüz açıktır. Bütün aletleri her tarafta meydandadır. Hristiyanların bir müşkilleri olsa, bu türbeye gelip Şem'un Safa'nın el yazısı ile ceylan derisi üzerine yazılmış ve halen bu türbede bulunan İncil ayetlerine el sürüp yemin ederler. Eğer yalan söyler ise ölürler. Fakat suçlular korkup türbeye yaklaşmadan kaçarlar (C.3, s.81,82).

2.36. *Şeyh Abidin Efendi*

Bir gece Tahir Boybars'a rüyasında Haleb'deki Seyh Abidin Efendi gelmeyince bu kalenin fethinin mümkün olmayacağını söylerler. Tahir, hemen Habel'e bir adam ile mektup gönderir. Adam gidip mektubu verdiğinde, abdest alan şeyhin bir gözü şehid olur. Varan adam şaşırır. Şeyh de "Bu anda kale fetholdü" diyerek hemen takunyesini çıkarıp havaya atar. O adamda; "Var Melik Tahir'e selam eyle gazaları mübarek olsun. Biz dahi gerçek âlemde o kale dibinde cenk ederken bir gözceğizimiz şehid oldu." diyerek ölü gözünü bir kaba koyarak Tahir Baybars'a gönderir.

O esnada adam o kaleye geldiğinde görür ki kale yerle bir olmuştur. Meğer mektubu verdiği zaman şeyhin attığı eli gelip sura değmiş ve surda sarsıntı olarak kalenin bütün duvarları kubbeleri harap olmuş, burç ve duvarlar yere geçmiştir. Şeyh Abidin şehid olan mübarek gözü mücevher bir kutu içinde kalede saklıdır ben gördüm (C.3, s.84).

2.37. *Hz. İbrahim'in Menkıbesi*

Nemrut Hz. İbrahimi ateşe atmak için mancınık yapar. Hz. İbrahim Nebi havaya atıldığı an zembereklere çarpıp havaya fırlatılmış. Yedi kere parlayan şimşak gibi Cibril-i Emin geçip "Ya İbrahim!" Seni kurtarayım mı,

deyince, “Beni Allah kurtarır, sığınağım odur” demiş. Sonra ateş içine düşünce, Cenabı Hak Hz. İbrahime ateşi gül bahçesi eylemiş (C.3, s.126).

2.38. Şeyh Çıplak Bekâr'ın Menkabeleri

Şeyh Çıplak Bekâr başı kabak, yalın ayak ve çıplak olup iki ellerini omuzlarına koymuş zevk ve şevke gelmiş olduğu halde İslâm askerleri arasında salına salına yürürken yüksek sesle: “Ben Bağdad'dan geldim” demeye başladı. Deveciler başı Halil Ağa gayet dindar bir kimse idi, ona: “Ey Şeyh Bekâr! Bağdad nerede biz nerede?” dedi. Şeyh Bekâr kızarak “Bismillah” deyip iki elleri omuzunda iken sağ eliyle omuzundan bir salkım Bağdad hurması çıkardı ki henüz ağacından kopmuş olup, kırk Osmanlı batmanı gelirdi. Onu devecibaşıya verip: “İşte Bağdad hurması” dedi. Şeyh Bekâr, gülerek Murtaza Paşa'nın da yanına varıp: “Ya Murtaza! Anadolu'ya git, sonra İstanbul'a git ve sonra Bağdad'a git” diyerek daha nice rumuzlu sözler söyleyip, bir anda gölge gibi kaybolup Şam'a döndü.

Sonra devecibaşı, Şeyh Bekâr'ın verdiği hurma salkımını Murtaza Paşa'ya verdi. Murtaza Paşa: “Subhanallah, henüz kopmuş Hıstâvi Bağdad hurmasıdır” diyerek, önce bana bir çengel hurma verdi. Üç tanesi hatır için yedim gerisini sakladım. Hâlâ yanımda saklı olup, sara ve nüzül hastalarına birer tâne veririz. Allah bilir, Şeyh Bekâr'ın hikayesi böyle olmuştur. Bir gün önce bizimle beraber Karalar kalesinde çadırlarımız arasında konuşup dolaştığı halde, ertesi gün bir salkım Hıstâvi hurması getirdi. O zaman Bağdad ilinde hurmanın çiçeği bile yok idi. Evliyâ kerâmeti haktır.

Ermişlerden çıplak bir kimse idi. Himmeti hâzır ve nâzır ola, onunla konuşup hayır duasını alırdık. Benim evimde bir dairesi var idi. Bize geldiğinde muhakkak daireyi bulup elime verir, “Defe vur!” deyip sıçrardı. Ben çaldıkça o mest olup kendinden geçercesine raks ederdi.

Diğer bir hikâye: Şeyh Bağdad'lı idi. Bağdad'da bir câmide müezzin olup gece yarısı temcit okurken, Allah'ın rahmet kapısını açık görünce minareden kendini aşağı atar ve çıplak olarak Şam'da dolaşmaya başlar. Çarşı ve pazarda çıplak gezer.

Diğer bir hikâye: Bir defasında yine bir çorbacının hamile hanımına kese ve sabun sürdükten sonra:

- "Bu senin karnındaki oğlan benim mânevi evlâdım olup, benim gibi gezsün!"

Demiş Allah'ın emri ile kadın elmas parçası, nur gibi bir erkek çocuğu doğurmuş. O an Şeyh Bekâr da kapıya gelip:

- "Bizim oğlanı verin!" deyip çocuğu alıp kulağına ezan okuduktan sonra annesine teslim edip gitmiştir. Allah'ın hikmeti henüz doğmuş olan bu temiz çocuk harekete başlayıp nice kelimeler söylemiş. Beşik, kundak, elbise gibi şeyleri asla kabul etmezmiş. Üç yaşına vardığında Çorbacı Ağa'nın oğlu da çıplak olarak Şeyh Bekâr'ın yanında gezmeye başlamış. Bütün vücut yapısı hal ve hareketleri hep şeyh Bekâr'a benzerdi. Lâkin Şeyh Bekâr çok söz söylemez iken, bu manevi oğlu daima konuşurdu. Her kime rastgele onunla söyleşirdi. Adam bulamasa hayvanlar ile veya taş ve ağaç gibi şeylerle konuşurdu. Himmeti var ola (C.3, s.107, 108).

2.39. Abdi Dede Menkabesi (Kayseri)

Halktan kendi halinde, cile evinde hakikat hazinesine varmış bir er, meyve verir bir ağaç ve nurlu yol olmakta iken, gaddar halk "Şeriattan taş kapandı" diye sadece onun üzerine taş atmakla kalmayıp tekkesinde "diyehlike men heleke on beyyitin ve Yahya men hayye en beyyitin.." ayeti kerimesi okurken zavallı Abdi Dede'yi hakim huzuruna götürüp bir an aman verdirmeyerek astırır. Kalan mallarına el koymak için tekrar tekkeye vardıklarında görürler ki "Feseyekfiye kühumullahe, ayetini okuyor! Hemen: "Bre astığımız yerden kurtulmuş! diyerek tekrar yakalayıp hakim huzuruna götürürler. Sonra yine daha önce astıklara yere vardıklarında bir de ne görsünler. Asmış oldukları Abdi yine asılı durmaktadır. Abdi dede hemen asılı

vücuda: “Esselamü aleyke ya Abd-i Hak” deyince cesedden de “Ve aleyküm selam ya Abd-i ser Hak” diye bir ses gelir. Bu kadar adam bunu duydukları halde yine hep birlikte ikinci Abdi’yi de birinci Abdi’nin yanına asarak tekkesini ele geçirmeye koşarlar. Tekke’ye vardıklarında Abdi Dede’yi yüksek sesle. “ Ve ketebnâ aleyhim fihâ inne nefse bi’nefsi...” ayeti kerimesini okurken buldular. Yine yakalayıp Arasta başında asmak istediklerinde önceki astıkları iki vücuda gören Abdi Dede: “Esselamü aleyhîm ve Abdeyn ümmet-i seyyid’l kevneyn” deyince, o cesetlerde: “Ve aleyküm selâm ya Abdurrahman hü hü” derler. Halk yine aman vermeyip onu da asarlar. Böyle Abdi Dede’nin vücudunun bir yerde asıldığını gören Kayseriler ayaklanarak Abdi Dede’nin asılmasına fetva veren şeyhül İslamı ve aleyhinde zahiri bilginlerden yedisini aynı hizada asıp Abdileri de indirerek birer birer yıkayıp orada defnediler. Hala üçü de mezar taşları ile belli ziyaret yeridir. Allah sırlarını mukaddes kılsın (C.3, s.148).

2.40. Şeyh Hazreti Kara Şemsi Efendi (Sivas)

Eğri fatihi Sultan üçüncü Mehmed Han devri şeyhlerinden olup eğri savaşında bulunmuştur. Hatta Osmanlı Ordusu bozulmaya yüz tutmadan, bu zat Sultan Mehmed Han’ın atının dizgininden tutup “Sabreyle beyim, şimdiki fırsat ganimettir” diyerek İslam askerini savaşa teşvik etmiştir. Allah’ın yardım rüzgârı Osmanlı ordusuna esmiş, o saatte yüzbin düşman Eğri yakınında Hereštoş sahrasında kılıçtan geçiren Osmanlılar zafer elde etmişlerdir. Bu da Şemseddin Efendi’nin bir kesaveti olsa gerek ve ruhanîyetlerinden yardım isterken Murad Han’ın kalbine ilahî ilhamı ve “Fetahne’l Irak, sözleri gelip dahi Bağdad’ın tarihini tesbit etmiştir. Bu sevinç ile Murad Han, Abdülvahabin türbesinden dışarı çıkıp silahdar Mehmet Ağa’dan bir mızrak alıp şehre bakan bir kayanın üzerinden bakarken Allahın emir ile bir kartal havada uçmakta imiş Murad Han “Bağdad’ı fethedebilirsen, şu kuş avım olsun ya şeyh!” diyerek mızrağı kuşa atmış. Mızrak kuşa isabet edince: “Allah’a şükürler olsun, Bağdad benimdir. İmam-ı Azam’ın kabrini hor kullanılmaktan kurtaracağım” diyerek sevinmiştir. Hâla o mızrağın düştüğü yerde yüksek bir

sütün üzerinde bir nişangâh vardır ki bütün ok atanlar bu menzil nişanına pota azmayış ve diğer oklarla yetişmekte acizelikle (C.3, s.162,163).

2.41. Akyazılı Menkıbesi

Bu zat, pervâdi'de Müslüman Dobruca Kralı'ndan izin alıp bu Batova vadisine yerleşti. Bir gün kebab pişirip yedikten sonra kebab şisi olan ağacı yere dikince, Allah'ın emri ile kestane ağacı olur ve o an meyve verir. Mübarek Hazret buyururlar ki; "Bu ağacın meyvesi kendi yurdumuzun koruğudur. Bunun gölesi de mekanımızdır." Bundan sonra tam kırk sene o ağacın altında ibadet eder. Hâlâ o eşsiz ağaç üzerinde yumurta büyüklüğünde at kestanesi yetişir. Her kimin atı sancılanır veya kızıl kurt hastalığına tutulursa o at kestaneden ata yedirilince derhal şifa bulur (C.3, s.272).

2.42. Sarı Saltuk Menkıbesi (Babadağı)

Bayezid Veli, Kili ve Akkerman kalelerinin fethine

- Efendi! Gördüğün rüyayı bir kağıda yaz. Ben de yazayım Şeyhülislam'a gönderelim. Bakalım ne cevap verir." Her biri birer köşede gördükleri istihareyi yazıp mühürlü olarak Şeyhülislam'a gönderirler. Allah'ın hikmeti ikisinin de gördükleri rüya birbirinin aynıdır. Şeyhülislam hemen:

- Padişahım o yere büyük bir türbe yaptırın."

Diye buyururlar. Hz. Padişah o yeri temizletmeye başlatır. Temizlerken üzerinde "Haza Kabr-i Saltuk Bay Seyyid Mehmed Gazi" diye Tatar yazısı ile yazılmış bir mermer sanduka görülür. Mimar ve mühendisler hemen toplanıp, nurlu bir türbe ve cami ile diğer hayır evlerinin yapımına başlarlar. Bayezid Han Kilise Akkerman kalelerini hakikaten "feteznâ" tarihinde savaşız fethedip salsalın fatihi olup zarferle Babadağına döner (C.3, s.284-285).

2.43. Sarı Saltuk Menkıbesi (Babadağı)

Bayezid Veli, Kili ve Akkerman kalelerinin fethine yönelip Babadağına geldiğinde salih kimselerden bazıları gelip: "padişahım? Burada Sarı saltuk adında nurlu bir türbe var idi. Kafirler yıkıp üzerine taş toprak, çöp döküp

yerini kaybettiler” diye şikayette bulundular. Bayezid-i Veli o mezbeleliğe gitti. Bir seccade üzerinde Kara Şemseddin ile ikişer rekat namaz kılıp gerçeği öğrenmek için uykuya yattılar. Hemen Saltık Sultan sarı renkli salı ve yeşil sarığı ile görünüp:

- “Ya Bayezid” Hoş geldin! Salsal tahtı olan Akkirman ve Kili kalelerini ve vilayetlerini Boğdan kafirleri elinden savaş yapmadan “Fetahna” tarihinde fethedesin. Oğulların Mekke, Medine sahibi ola. Beni pis topraklardan kurtar” der.

Hemen uykudan uyanan Bayezid Han Kara Şemseddin’e der ki

Bayezid Han, Kuma gitmek için yola koyuldukta, o gece Saltık Sultan Kademli Dede’nin ve Mengli Giray Han’ın rüyalarına girip: “Üzerimdeki kurşunlu kubbeyi kaldırınız. Tahta kubbe yapınız” buyururlar. Sabehleyin iki sultanın gördükleri rüyalar birbirine benzediğinden kâğır kubbeyi yıkarlar. Hızla dört köşe duvar üzerinde göğe beş uzatmış şendere tahta örtülü yüksek kubbelerdir (C.3, s.286).

2.44. Bali Efendi Menkabesi (Sofya)

Süleyman Han, Alman diyarında Sigetvar gazasında niyet ettiklerinde, Bâli Efendi Hazretleri hayatta olduğu için adı geçen azizle buluşmak için korusuna geçip o kadar bin askeriyle konaklar Hazreti Bali Efendi bunu işitince “Süylman Han garip şeydir ki kırk sekiz yıldır gaza cihadı edip cihad-ı ekber etmedi. Yüzbinlerce mahlûku ve huddamı ürkütüp şimdi bizim himayemizde olan korumuzu ahir senesinde kırmağa mı geldi? diyerek seccadesini alıp dağlar içine kaçar. Bu şekilde Süleyman Han’a aziz ile buluşmak nasib olmayıp, hemen Şeyhülislam’Ebussud Efendiy’yi kıyafet değiştirerek azizden yardım istemeye çeşitli hediyelerle gönderir. Ebussud Efendi azize varınca hemen aziz keramet göstererek: “Hoca-i Zahir Ebussad! safa geldin Resul şeriatına kuvvetli hizmetle birlikte batin farikini dahi elden komayıp beraber terazi gibi tit!” der Ebussud Efendi eteğini öpünce aziz:

- “ Ber hudar olasin molla! Kıyamete kadar eserlerinle, evlad ve neslinde ecel-i müsemmanda ebedî olasin. Süleyman Han ahiret padişahlığını

istiyor! Hele varsın Sigetvarı görsün. Bu bizim korumuzda kırdığı ağaçtan Sigetvar gölüne ağaç doldursun. Fetheden bulunur. Kalbini arada bıraksın. Sonra bizimle Âdem bağı korusunda görüşü ve barışsın. Yaksa biz bu koruda onunla görüşmeyiz. İnşallah Allah kolaylaştırır... Bizden ona selam söyle!” Diyerek üstü kapalı sözlerle Ebussud’u Süleyman Han’a gönderir. Süleyman Han, o noktadan gazi: “Hey molla, Allah bilir ki biz Sigetvar’a emek çekip, gölüne ağaç doldursan, fetheden bulunur’dan anlaşıldığı üzere, fethedemeyeceğiz. Kalbini orada bıraksın demesi orada vefat edeceğimize işarettir. Aziz ile ahirette görüşürüz” diyerek pek çok üzülür. Hemen o saatle o koruyu Sali Efendi’ye mülk olarak verip, hattı şerif ve hudutnane yazarak bırakır. Ordan yol olarak Sigetvar’a gider. Hemen kuşatıp dağ ve taşına büyük ağaçlarını kırıp Bâli Efendi korusundan getirdiği ağaçlarla birlikte Sigetvar halicine döktürüp gölü doldurur. Kaleyi dahi fethetmek üzere iken dizanteriden vefat edip o asrın ışığı olan Sokullu Koca Musatafa Paşa Süleyman Han’ın kalbini toprağa emaneten gömüp, mübarek naşını tuzlayarak gizler. Bu durumdan asla askerin haberi olmaz. Tedbir sahibi vezirin tedbiriyle ister istemez Sigetvar kalesinde göl üzerinde yürüyüş edilip zorla Macarlar’dan kale zaptedilir.

Süleyman Han’ın vefatı bu aziz Bali Efendiye ulaşınca Süleyman Han ile görüşmeye andetmiştik. Ey vefalı dostlar onlar gittiler biz de onlar ile görüşmeye gidelim. Önce bana (ılıca) nın kudret suyu ile çimelim., sonra ...” diye nice kerametli sözler söyleyip fukarasıyla vedalaşıp ruhunu teslim eder. Korusu içinde gömülüdür. Sonra II. Selim, Bali dervişleri tekkesini inşa eder (C.3, s.312-313).

2.45. Eskici Baba ve Telli Baba Menkabeti (Edirne)

Bu iki veli birbirinin sadık arkadaşı imiş. Birgün konuşma sırasında Hadi birader gidelim emâneti sahibine teslim edelim” diyerek, Gelibolu’dan kalkıp Edirne’ye gelirler. Birbirlerini kucaklayıp yüksek sesle tesbihde bulunarak, iş bu kabirlerin bulunduğu yerde ikisi de birbirine sarılmış oldukları halde ruhlarını teslim ederler. Defnetmek için bunları ayırmak gerektiğinden,

her ne kadar ayırmaya çalışırlarsa da mümkün olmaz. Hâkim korkusundan defnettirmeyip sabaha bırakır. Geceleyin Allah'ın hikmetinden olacak, üzerlerine gökten yağmur gibi amber kokulu toprak yağmaya başlar. Sabaha kadar üzerleri toprakla örtülüdür. O gece gökten yağın toprağın kokusu etrafa yayılıp Edirne halkının dimğalarını kokulandırmıştır. Fakat toprak sadece cenazeler üzerine inmiş etrafa bir zerre bile düşmemiştir. Bu durum şeyhülislama bildirilince “Allah tarafından defnedilmişlerdir. Oldukları gibi bırakılsınlar” diye feva verilmiştir (C.3, s.366).

2.46. Eğlence Baba (Edirne)

Eşekadın mahallesi yakınında arslan kaplan gibi vahşi havyanlar ve kuşlarla arkadaşlık eden Eğlence babanın nice kere dağlardan vahşi hayvanların ve binlerce kuşun yanına gelip gittikleri görülmüş (C.3, s.367).

2.47. Tütünsüz Baba (Edirne)

Hala mübarek cesedi nurlu mezarı içinde bir taht üzerinde pamuk gibi taptaze durmaktadır. Tekkesi içinde yüksek bir kubbe altında yatmaktadır. Daima sacayaklar üzerine kazanlar koyup ateşsiz yemek pişirdiğinden adı tütünsüz baba kalmıştır. Hâlâ tekkesinde yüzlerce dervişi tatlı yemeklerini yiyip ibadetle meşgul olurlar. Herkesin ziyaret ettiği acayip bir ziyaret yeridir (C.3, s.367).

2.48. Şeyh Abdülkerim Gülşeni

Açık kerametleri görülen bir zattır. Bir gün sadık müridlerini çağırır ve “Benim namazımı Ulu Câmi’de kılacaksınız, hazır olunuz.” der. Sonra bütün müridleri ile Ulucami’ye varır. Cuma namazını kılıp dua ettikten sonra “Ey âşıklar! Bizim namazımı kılıp sonra işinize gidiniz. Sizden, ricamız budur” diyerek “bir “ah” çeker ki, işiten cemaatin nefesleri kesilir. Sonunda görürler ki Şeyh Abdülkerim Efendi ruhunu teslim etmiş. Hemen caminin dış sofasında yıkanıp kefenlerler. Binlerce kişi cenaze namazında hazır bulunur. Âşık Çelebi yanında toprağa verirler. Allah rahmet eyleye (C.3, s.368).

2.49. Koçka Sultan (Rumiye)

Şeyh Hazreti Koçka Sultan'ın soyu Hz. Ebubekir'e dayanır. Haceygan tarikatından büyük bir zattır.

Koçka Sultan öbür dünya ya göç ettikten sonra müridlerinden biri gayet zengin olur ve han bunun malına göz diker. Bu zatı öldürüp malını zaptetmek için işkenceye ve zulme başlar. Başına tokmakla vurulurken zavallı "Hey Han! Merhum Kocka Sultan ruhu için olsun beni serbest bırak maksadın mal ise al hepsini sana verdim." derken imansız han "Ben senin şimdi Kocka Sultanı'nı neyleyeyim!" diye zavallı dervişi öldürüp bütün mallarına el koyar. Sonra yine de Han'ın hırsı geçmeyip Kocka Sultanın mezarını açıp yakmak için mübarek cesedini çıkarırken o mübarek zatın cesedini beyaz billur gibi berrak ve pamuk gibi taze ve yumuşak görürler. Tokmak Ali Han: "Hay hay sihir ile, riyazetile ve perhız ile şeyh kendisini bu hale koymuş olabilir. Çabuk bu şeyhi bir kilim içine koyun ve kale hendeği kenarına getirin" der. Zalimler, Sultan'ın cesedini o yere götürüp yüzlerce araba ve deve yükü odun yığar. Nemrud ateşi yakıp cesedi ateşe atarlar. Ceset ateşe atıldığı sırada "Benim ikinci İbrahim" Ya hay, ya hay!" sesi yüksek perdeden yedi defa duyulur. Yedi saat sonra ateş söner. Bir de bakarlar ki, şeyhin cesedinin kemiklerini bir temiz ma'sum çocuk şeklinde halketmiş. Bunu görenler ağlayıp inleyerek tokmak Han'ın yüzüne karşı küfredeler. Sonra bir alay fukara mübarek şeyhin çocuk kılığında halkolan külünü alıp bir kefene sarar, yüzbinlerce kişi namazını kılıp tevhid ve tezkirler ve tekrar mübarek kabrine koyarlar. Şeyhin mübarek vücudunun yakıldığı yerde ateş sönmeden etrafında çimenler ve sümbüller bitmeye başlar. Ateş söndükten sonra Allah'ın emri ile gül gülistan ve fesleğen bahçeleri meydana gelir (C.4, s.649).

2.50. Kozlu Baba (Hınıs)

Şeyh Kozlu Baba, Ebuİshak Kazderûni Kaddesırırahu Hazretlerinin halifelerinden ve meczub ulu bir kimse imiş. Anlatıldığına göre beş vakit namazını Erzuurm'da Ebu İshak ile kılıp yine burada bulunurmuş. Bura ile Erzurumu'un

orası dört konaklıktır. Çok kerametleri görülmüş. Otuz üç tane kozdan yapılma bir tesbihi varmış o yüzden adına kozlu baba derlermiş (C.5, s. 25).

2.51. Hazreti Şit'in Menkabeleri

Hz. Adem Cennetten çıkıp dünya'ya geldikten sonra Hindistan topraklarında Serendib adasına ayak basmıştır. Hz. Adem Cenab-ı Hak'dan uzaklaşmanın acısı ile feryad edip ağladıkça bütün hayvanlar ve kuşlar Hz. Adem'i ayıpladıklarında:

- “ Ya Rabbi! Yüzümün karasına bakma. Bana gam dağıtıcı bir dost ihsan eyle”

Diye dualar eyledi. Nihayet Hz. Adem'e Cennet'den bir öküz bir at ihsan olundu. Onlar ile akınlık peyda edip Hz. Havva'yı aradıysa da nam ve nişanını bulamıyordu

Doğru olan rivayet ise şöyledir. Hz. Adem Serendib adasında iken kırlangıç kuşu gelerek sakalının telinden alıp cidde'de bulunan Hz. Havva'ya O'nun saçının telinden alıp Hz. Adem'e (A.S) götürmüştür. Bu kuş vasıtasıyla Hz. Adem ile Hz. Havva birbirleyile Aşure gününde Arafat dağında görüşmüşlerdir. O an Hz. Adem ile Hz. Havva ana münasebette bulunmuşlar ve bu birleşmeden Hz. Sit dünyaya gelmiştir. Bütün peygamberlerin ikinci babasıdır.

2.52. Şeyh Deli Mehmet Menkabesi (Grajgal)

Grajgal kalesini kuşatan kafirlere karşı bu Deli Mehmet kapıyı açtırarak hücum edelim, der. Diğerleri “Deli Mehmed, şimdi henüz kurban bayramı namazı vaktidir. Namazı kılıp, ondan sonra bismillah ile düşmana hücumla geçelim derler. Deli Mehmed “Bre gaziler! Bugün Kurban bayramı namazı daha mübarek gaziler ve şehidler bayramıdır. Hemen kafir üzerine hücumla geçelim der. Bunun üzerine kalenin dışına fırlayan bütün gaziler at koşturarak düşmana öyle bir kılıç vururlar ki bu arada Deli Mehmed de göz açıp kapayıncaya kadar geçen zaman içinde kırk yedi kafirin başını kestikten sonra

kendisi de şehid olur. Bir kafir Deli Mehmed'in başını keser ve gövdesinden ayırır. Deli Mehmed'in vücudu toprak üzerine uzanmış yatarken Mehmed'in arkadaşı Deli Hüsrev onu başsız yaterken görünce: "Bre hey gidi deli! Bugün Kurban bayramında Hak yoluna kurban oldun. Namus değil midir böyle ne yatarsın ? Bre koma kafir başını götürür" deyince hemen Allah'ın emriyle başı kesilmiş Deli Mehmed derhal yerinden kalkıp başını kesen kafire yetişir. Sağ eliyle kafiri attan aşağı çekip bir muştı vurur ki kafirin başı hurdahaş olur. Bu hali gören kafirler kaçmağa başlarlar. Bütün gaziler düşmana ögle kılıç vururlar ki kafirlerden bir can bile kurtulamaz. Allah'ın hikmeti bu hucum sırasında Deli Hüsrev de şehit olur. Deli Mehmed gelir Deli Hüsrevi kucaklar ve öyle kalırlar. Gazilerin ve gönül ehli kişilerin ziyaret yeridir (C.7, s.29-30).

2.53. Hz. Yahya Menkabesi (İstani Belgrad Kalesi)

Macar tarihçilerinin dediğine göre Hz. Yahya sırasında Melyaş adlı bir papaz dünya ile ilişkisini kesip Hz. Yahya'nın izni ile Hz. İsa'nın doğduğu sene bu istalni Belgradi yaptırmıştır. İstoni "iskemle" demektir. Beogard "beyaz" demektir. Yani beyaz iskemle kalesi derler. İskemle kalesi tabirinin aslı bu kale Hz. Yahya nefesi ile bina olunup hisar içinde kaleyi bina eden Melyaş Pazası Hz. Yahya'nın mübarek ağız yârını olup bir altın okkaya koyarak bu kale içinde bir mabed inşa ederken Hz. Yahya'nın ağız yarını kireç ve kum içine karıştırıp büyük bir manastır yapar. Alem olması için bu eski kliseye üç yüz kulaç yükseklikte çan kulesi yaptırır ve Hz. Yahya'nın ağız yarını koyduğu altın hokkayı bu kale'nin tepesine koyar. Onun için Macarlar bu kaleye "Kızılelma" derler. Hz. Yahya'nın nazargah, olduğundan bu kale kafir elinde iken bütün krallar tahta çıktıklarında Beç'ten, Prag'dan ve İstermiye şehirlerinden merasimle bu İstolni Belgrad'a gelip iskemle üzerinde dua ettikleri için bu kaleye istolni yani iskemle kalesi demişlerdir. Kafirlerin bu kaleye olan itibarları Kudüs-ü Şefi'ten fazladır. Benzetmek gibi olmasın Kabeledir (C.7, s.33).

gelir ve bir tekke yaptırır. Tarikat ehli olup 1026 senesinde Hakka yönelip, tekkesini sahasındaki türbesine defnedilmiştir (C.8, s.119).

2.57. Azizi Veliyullah Menkıbesi (Mudonuş Şehri)

Kerbala çölü olayından sonra Emevi hükümdarlarından Yezid evladı İmama Hüseyin'e ihanet ve hıyanet ettiklerinden bu Sultan Veliyullah vatanını terk edip Rum erenlerinden olmak arzusu ile âlemi gezip dolaşip nihayet bu Modoniç şehrine gelir. Bu zamanda meğer bu büyük şehir İspanya karalının elinde imiş. Bu Sultan Veliyullah Kral sapığa tevhid-i Sultâni edip kudümlerini çalarak bulaştıklarında, kiral bunların kim olduklarını öğrendiğinde onlara: "Siz benim ülkemde neylersiniz, niçin bu vilâyete ayak basıp ezan okuyup tevhit ettiniz. Sizden sonra bu vilayete Türk kavminin ayak basmasına sebep oluyo yol göstermeğe mi geldiniz? deyip mel'un kral gazaba gelip, Sultan Veliyullahı bir büyük top içine koyup ateş edilecek onda Sultan Veliyullah tam bir inanç ile Kur'anı Kerimden .... suresinin (..... Berden ve selamen âlâ İbrahim / ayetini¹ okurken topun yanındaki bütün fakirler zikir ettiklerinden cehennem olası kafirlerin kararı yerine gelmez. Topa ateş ettiklerinde Allahütâla'nın emri ile İmam Veliyullah havada görünüp "Yâ Allah, ya Hafız!" dediği duyulur. Allah'ın emri ile havadan yere inip nazenin vücûduna bir zarar gelmeyip, ayak üzere durur ve hemen Rabbül-İzzde taat etmeye devam eder.

2.58. Aziz Veliyullah'ın Menkabeleri

Ben hakir kul (Evliya Çelebi) gördüğüm için yazmaya cesaret ettim. Dünkü gün bu şehri kahrolası kafirlerden binlercesi yağma ve talan ettiklerinde bir alay kafir guruğu da türbe-i şerif gelip görürler ki, bir alay derviş el kavuşturmuş halde dururlar. Ama bütün kafirler bu Sultanı tanıdıkları için fakir dervişleri esir etmezler. Fakat bazıları tamah edip tekkenin mutfağından ve diğer yerlerden bazı kıymetli eşyaları almak isterler ve

¹ Seyehatnamenin aslında sure adı yazılmamıştır. Zikredilen sure Enbiya Suresidir.Sayfa 326 ayet 69'dur.

çuvallara doldurup ganimet aldıklarını zannederler. Kafirler bu ganimet aldıkları mallardan dolayı görürler ki kimseye birşey olmuyor bir zarar gelmiyor. Bir alay kafir daha mutfaktan sahan, tencere kazan ve kepçeler alıp başlarındaki kara şapkalar üzerine tencereleri giyip giderler. Onları gören birkaç kefese daha Asitânenin içine girmeğe cesaret ederler. Birkaç eşya ile birkaç adet hüsnü hat Kelam-ı Şerifleri alır. Bir kafirde Aziz'in saadetli başı üzerinde bulunan Hz. Muhammed sikkisini alırken bir ihtiyar Süleyman dede: "Bre Aziz, ne yatarsan hâli görsene, hani Muhammed gayertti" deyince Allah'ın büyüklüğü nurlu kubbe içinde bir şimşek yıldırım ateş peyda olur. Kubbenin dışında bulunan yedi adet kâfir ateşin gazabıyla harap olup, kara kömür gibi yanıp yok olurlar.

Bu tekkeyi ziyarete vardığımızda dahi yanan kefelere in murdar leşlerinin yedisi de kara katran tulumları gibi servi ağaçları gölgesinde ayaklar altında serilip yatmakta idiler. Ben ve hizmetkârlarım kafirlerin murdar leşlerinin ayaklarına ipler takıp Asitane'den dışarı sürüp bıraktık. Bütün şehir kefereleri Sultan Veliye Allah'ın ruhaniyetine ve kerametine tam olarak inanmış oldular. Ama nice keferler bunların kapkara yandıklarını görünce aldıkları eşyaları bırakıp kaçtılar (C.8, s.134).

2.59. Melami Ermişlerinden Ali Dede Menkabesi

Bazıları Samiv Ali Dede, bazıları da söylemez Ali Dede derler. İslâm ordusunun güney tarafında, Çamaşır deresi kenarında , bir mağara içinde, timar sahibi kimse olmasına rağmen dünyadan el çekmiş halktan uzak kalmış, sakın bir köşede yalnız başına yaşamakta olup aslâ dünya sözü söylemeyip, şeyhlik ve şereflik yolunda fukarılığı kabul etmiştir. Daima sessiz durup. gündüz oruçlu gece ibadette, bütün vaktini zikir ve ibadette geçirmekte idi, Yine timar sahiplerinden bir dostu her gece birer çanak buğday çorbası getirip, onunla gıdalanırken bir gün, bütün otuziki dişini çıkarıp dişsiz kalıp yine sâkin olduğu garip mağrında tâat ve ibadet ederek hiç kimseden bir parça ekmek kabul etmeyip, sabah ve akşam kırk okka ağırlığında bir top güllesiyle

mağaranın bir köşesini döğe döğe askeri buna selam verdiklerinde işaret ile selam alıp, ne selam ve ne de aleyk diye dünya sözünden bir tek kelime söylemediğini haber alınca elbette ben onu söyletirim diyerek nice ahbab yanında duâ ettim.

Kafirlerin külek tarafında yenilgiye uğratılan Fransa kâfirleri çarpışmasından üç gün sonra dilsiz Ali Dede yanına gitmeye niyet edip yanıma yedi adet söz bilir nükteci arkadaş alıp yaya olarak birlikte giderken birden yağmur yağmaya başladı. Sıra halinde giderken beş arkadaşımız geri dönüp, ordu fırınlarında elbiselerini kurutmaya gittiler.

Üç kişi yolumuzdan dönmeyip, o azizi elbette ziyaret ederiz diyerek yürüdük. Belimize kadar çamura batıp, Dedenin mağarasının yakınına vardık. İki arkadaşım ileri varıp, Ali Dede'ye selâm verdiler. Aslâ selâmlarını almayıp, bunlar da geri dönüp geldiler. Ben hemen ileri varıp, Ali diye bir nâra atıp , hemen Dedenin gözü önünde çamurun içine yüzükoyun yatıp, çamur içinde sürüne sürüne dirseklerimle yürüyerek bütün kürküm ve çamaşırlarım çamura bulanmış olarak mağaranın kapısı önüne vardığımda ayağa kalkarak "Aşk ola cânlar cânı" dediğimde Ali Dede ayak üzere kalkıp der: "Aşkla misk sevilen Rab ola, hakikaten serden geçti dilencisin ki üç yıldan beri söylemeyen beni sen söyettin, Hüda'nın sırrı sende kalsın ki parmağındaki yüzüğün taşına (Hüda'nın sırlarının hazinesi) diye bu mısraı yaz" diye buyurdular ve "Buyurun yetim mağaramız hazır, kulübemize gidelim" dediler.

Ben hemen destûr deyip ve Yâ âşık diyerek mağaradan içeri girdim. Üstüm, başım çamur içinde oturdum. Elini öpeyim dedim, razı olmadığından bir el arkası yerde temennâ ettim, sonra da edeb ile oturdum. Bana "Safâ geldin Elvliyâm, ayağın incittin, bize nâzik vücûdun ile hediye getirdiğin Kur'an-ı Azimi okuyup, dinleyip mahzun kalbimiz sevinç ve viran cismimiz neşe dola" dedidğinde hemen... suresinde (ve vehnâ...) ve devamı âyet-i kerimesini okuyup (Fatiha) dedikten sonra "Azizim ömürlü olsun, bu alçak ve

hakir kulunuz bir hayır duanızı rica eder” dediğimde: “Vallahi birader, sana çocukluğundan beri hayır dua ... etmişler, bundan sonra kimsenin duasına muhtaç değilsin, zira Kur’an-ı Azim ve Furkân-ı Mecîd’de senin hakkında “Tövbe sûresinde” (ve’ml- hâfizune...) buyurmuştur. Şimdiki Kandiye fethi gibi nice fetihlerde bulunup nice büyük haclar edip, saadet evinin seyâhatine erişesin..” dedi.

Ben hemen “Sultânım, küstahlıktır ama, Kandiye fethinde bulunasın diye buyurdunuz, ama ne zaman fethini görebiliriz? dediğimde: ‘Evliyâm Hüdâ sırrıdır, söz bunda sözüm gibi sende kalsın, bizim Kandiye kalesi içinde Yoro(?) adında bir papazımız vardır, onunla üç yıldır yalvarışımız vardır ki o Cenâb-ı Kibriyâ’ya rica edip Hazreti Musa, Hazreti İsa ve Hazreti Muhammed’i şefâatçi tutup “Kandiye kalesini bu zâlim askerlere verme” diye rica ettiğinde ricası kabul oldu, gördüm ki bu leş madeni her gün Kandiye altında insan kanı gibi değil insan canı gibi akıp yüzbinlerce insan telef oluyor. Hemen içimden dünya malı olan tımar zeametini terk edip, bu mağaraya girerek nice çile-i merdanlar çekip dualar ettim. “Kandiye kalesinin fethini İslama nasip eyle” diye rica edince bana ilahî bir ilham gelip “Ya Ali benim bir Yoro isimli dostum, Musa, İsa ve Muhammed habibimi şefâatçi tuttu. Yoksa sen benim Veysel Karani gibi âşıkımsın. Onun ricasını kabul edip, bu kaleyi onların himayesinden alarak müslim ve gayri müslim kullarıma veririm” diye bir nidâ gelince hemen ben, zayıf ve zavallı Ali dedim ki, “İlahî o sana Musa ve İsa’yı şefaatçi tuttu ise ben senin izzet, celâl ve azemet-i kibriyânı yüzyirmi dört bin peygamberlerini yetmişyedi bin sıfat-ı kemalini gavsül-a’zam Veysel Karanî aşkın kî habibin Muhammed Mustafa aşkına otuz iki dişini çıkardı ve yere kendi kanını döktü onları dahi şefaatçi tutarım. Onların yüzeri suyuna izzet, azamet hakki için olsun otuz iki dişim Veysel Karânî aşkının dişleri gibi senin yoluna çıkardım. İşte dişlerim diye bir bez içinde otuz iki adet dişini göstererek hemen mübarek ağzını açtı ve bak ağzıma deyince gördüm ki dört adet dili var. Ta ciğerine ve kalbine varıncaya kadar gördüm.

Hemen sağ eli ile ağızıma elini sürüp sus dedi ve ‘İşte Evliyâm otuz iki dişimi feda edip bütün Peygamber ve velileri şefaathı tutup dişlerimin sayısı olan otuz iki ayda bu kale fetholunur. Var git sen de bu Allah haberi emânet olsun. Ama fetihten sonra Kandiye kalesinde cenazemde hazır bulunup Yeşil el Sultan şehidimizi defnettığın gibi beni de onun yanına defnedip mezar taşıma bir Fatiha yaz” deyip elini öptüğüm sırada üzerime bir kere üfledi. Elbisemdeki bütün çamurlar dökülüp temizlendi. Çamura bulanmış elbiselerim henüz terzi elinden çıkmış gibi terterimiz oldu ve öd ve amber kokmaya başladı. Misk ve amber kokusundan dimağım uyuştu. Kendisinin dâima yeri dövdüğü, zikri geçen demir gülleyi abdest bezi içine koyup ‘Evliyâm bu gülle artık Kandiye kalesini dövmem. Şimdiden sonra kale sizindir. Ama gelecek kâfir gemilerine vurun. Hemen git bu gülleyi Köprülüoğlu Serdara ver. Allah emâneti olsun. Gelecek kâfir gemilerine vursun ve kaleyi otuz iki ay tamam olunca otuz iki dişim gibi fethetsin. Var şimdi Allah selâmet vere. Fetihden sonra gel cenazemi yıka helâlîyla dönüp hakiri bağrına bastı.

Alnımı öpüp mübarek diline şehadet parmağını sürerek ağızını aç deyip, parmağını dilime sürdü. Sağlıkla işine git, ömrün uzun olsun” dedi. Hakir Allah’a ısmarladık deyip orduya gelirken meğer benimle giden üç arkadaşım Ali Dede mağarasının sağ tarafında gizlenip konuşmalarımızı dinlerlermiş, “Adam bizim selâmımızı almadı ama seninle uzun uzun konuştu. Senin üstün başın çamur iken şimdi sanki yeni bir elbise giymişsin ama elbisen yine aynı elbisedir. Bu ne tuhaf şeydir.” diye onlar dahi hayret ettiler. Üç kişi nöbetleşerek top güllesini taşıyarak sadrazama götürüp “Söylemez Ali Dede’nin Sultanıma emânet hediyesidir. Gelecek kafir gemilerine bu topu vursun gemileri fethedip, bundan sonra kaleyi çok dövsün. Vakti tamam oldu” buyurdu, deyince hazır bulunanların hepsi hayret ettiler. ‘Bre Evliya Çelebi o Ali Dede hiçbir zaman kimse ile konuşmamıştır. Siz onunla başka bir lisanla konuşmuşsunuzdur” diye şaka yollu takıldılar. Sadrazam o gülleye siyah boya sürdürüp Defterdar Ahmed Paşa’ya gönderdi. O da Kul Kethüdâsı Zulkadir Kethüdâ’ya teslim edip mahalinde tüp koyup atsınlar dedi. Kethüda dahi yanında saklandı. (C.8, s.257-260).

2.60. Sarı Saltuk Menkabeti (Ballıbadra)

Sarı Saltuk Vostıçse şehrinden karşı İnebahtı'ya geçmek ister. Gemiciler almazlar ve denize açılırlar. Hemen Sarı Saltık Sultan eteğine biraz kum doldurup denize dökme dökme kayığın peşinden gider. Gemiciler bu dervişin peşlerinden iki bin adımlık denizi doldurup gelmekte olduğunu görürler. Akılları başlarından gider. Eğer derviş böyle denizi doldurursa boğaz kapanıp kendilerine üzeri kalmayacak. Hemen Sarı Saltık'ı kayıklarına alıp İnebahtıya geçirirler. Halâ bir mil kadar yer kumsaldır. Sayısız kerametleri vardır ama bu kerameti gösterdiği için vefat etmiştir (C.8, s.172).

2.61. Şeyh Ali dost Dede'nin menkabeti (Rekri)

Ali Dost dede vefat edince bütün Eğri kasrı halkı “ Ali Dost Dede taundan öldü” diye dağlara ve diğer köylere kaçarlar. Merhumun temiz cesedi kırk gün kırk gece hücrelerinde kalır. Sonra köylerden şehre inen birçok kimseler, cesaret ederek hücrenin kapısını açtıklarında görürler ki Ali Dede'nin cesedi hücre içinde kibleye yönelmiş ve mübarek vücudu sıcak olduğu halde yatıp uyur. Bütün vilayet halkı hayretler içinde kalarak merhumu defnetmek üzere gaslederken merhumun göğsünden kırmızı bir et parçasından kudret kalemiyle (Ali dost) cümlesinin yazılı olduğunu görürler Bütün halk hayretler içinde kalır. Tekbir ve zikirlerle yıkayıp Tekke Camii avlusunda toprağa verirler. Hala herkes tarafından ziyaret edilir (C.8, s.419).

2.62. Şem'un Safa Menkabeti (Vildaniva kasabası)

Hız. İsa'nın havarilerinden Şem'un Safâ Mübarek parmağı ile bir taşa işaret eder ve taşa bir delik açılır. Allah'ın hikmeti bu delikten bir su akar. Hikmet budur ki, bir hayırlı kadın ve cenabet bir kefare o taşa varıp su almak istediğinde o an su kan nevrân olarak akar. Fakat temiz bir kimse ise biraz tuzluca su akar. Allah'ın hikmeti her zaman için tatlı sulara güzel koku yaratmamıştır. Sadece zezem suyunda biraz hoş koku vardır. Şem'un suyundan bir kimse içerken üzerine elbisesine biraz su dökülse misk ve amber zağferan kokusudur ki bu koku elbiseden asla çıkmaz. Sudan içenin dimağı kokulanır. İki gün üç gün gül suyu

içmiş gibi olur. Bunun için burada ki papazlar her gün gidip diğer sularda yıkanırılar sonra gelip bu sudan içerler Eğer temiz olmıyarak ve cenabet olarak almak isterlerse su kan olarak akar (C.8, s.471).

2.63. Ahmed Bedevi Menkabeti (Lodos Kalesi)

Avretler Zindanının batısında cilalı bir delik vardır. Bu delikten bir Kadir gecesi o kaya ikiye bölünüp Mısır'da Seyyid Ahmed Bedevinin mübarek eli görünüp kırk esirin zincirlerini çözüp kırkı da kurtulur. (C.9, s.6).

2.64. Abdal Musa Menkabeti

Anadolu halkı bu Sultana inanırılar. Birçok kerametleri görülmüştür. Bunlardan biri de şudur:

Tekkenin önü çamurlu olduğundan fukaraları "Canım Sultan tekkesinin önü çamurdur. Gelenler zahmet çekiyor. Himmetinizle bir kaldırım etseniz" derler. "Nola güllerim.."deyip o gece meşaleleri yakıp def ve kudümler tefler çalıp,Havala dağa tevhid ile varıp "Selamün aleyküm ey Allah'ın dağı) diyerek iki rekat namaz kılar ve 'Ey dağ, senden ricam budur ki bir misafirhane yaptım. Gönüller kâbesi yapmak için peygamberimiz aşkına on iki bin taş isterim. Her biri katır gövdesi gibi ola... Gelip selam duralar" deyip gülbank çeker Abdallar "Allah" derler. Derhal bir gök gürültüsü şimşek kopar. Bir müthiş rüzgâr eser Musa Baba bütün dervişleri el ele verir. Sabahleyin bakarar ki tekkenin önü üç bin adım kaldırım olmuş. Böylece nice kerametleri vardır. himmetleri hazır ola (C.9, s.20).

2.65. Dölük Baba Menkabeti (Gaziantep)

Sultan Selim Mısır'a giderken "Yolun kolay olsun Selim oğlan Mısır'ı falan ayda alıp Mekke Medine sahibi olarak bana bir tekke yapar mısın? diye Mısır fethini müjdelemiştir. Bektaşî Melemiyundan Ulu Sultan imiş. Hakikaten Mısır dönüşünde Selim Han ölmüş bulunan Dölük Baba'nın mezarı üstüne güzel bir bina yapar (C.9, s.51).

2.66. Yavuz Sultan Selim'in Menkabesi (Mercidabık)

Mercidabık köyü Yavuz Sultan Selim ile Gavri'nin meydan muharebesi yaptıkları, Gavri'nin mağlup olduğu sahradır.

Sultan Selim, cenk sırasında Davud Aleyhisselam'ın gömülü bulunduğu kubbe yakınında durup ruhaniyetlerinden yardım diler! Kubbe içinde bir demirci sesi işitilir. Zafer müjdesidir. Cenk davullarına vurulur . Hâlâ bu kubbede bir çok defalar kös ve davul sesleri duyulduğu sabittir (C.9, s.52).

2.67. Hazreti İbrahim Ethem'in Menkabeleri

Sağlıklarında pek çok bal arası edininip bal yaparlar ve bal yiyerek kuvvet bulurlarmış. Vefatlarından sonra sandukalarının köşesinde duvarın bir köşesinde binlerce bal arıları yüzyıldan beri bal yaparlar... Bu şehri istila için Hz. Ethem makamını yağma ederken arılar boşanıp kafirleri öyle sıkarlar ki... Halk ganimetleri yağma eder, gemiler miriye kalır. O zamandan beri kafirler bu cebeli'ye gelmeğe tövbe etmişlerdir.

Bir başka menkabesi; Bir gün İbrahim Ethem'in validesi gelip (Bay oğul! kül oldun, bu riyazet nedir? Gel terk eyle) deyince, hırkasında iğnesini çıkarıp denize atar ve balıklara hitap edip (Benim iğnemi getirin) der. Bir müddet sonra bir balık iğne ağzında olarak gelir (Niçin geç getirdin) diye sorarlar. Balık dile gelip (Ya İbrahim, Teberrüken ağızdan ağıza ziyaret için geç getirdik) der. O vakit (ilahi ey balık sen benim iğnemi ağzınla getirdin ve aziz döndün. Allah seni avcılar elinder kurtara. Senin neslini yiyenler hasta olsun) diye dua eder. Hakir o balıkları gördüm ağızlarında iğne gibi püskülleri vardır. Kimse avlamaz. Ağa gelirse denize bırakır. Validesi bu hali görünce oğlunu bırakır gider (C.9, s.61-62).

2.68. Abdullah Sâmedi Menkabeti

Abdullah Sâmedi sağ iken Maan kalesine yağmaya gelen kafir gemisine nalını ile vurup gemiyi batırmış. Kafirler sahile düşüp esir olmuşlardır. Himmetleri hazır ola (C.9, s.66).

2.69. Hz. İsa menkabeti (Mucizesi)

Yahudiler Hz. İsa'yı Nablus'ta bir zindana hapsederler. Hz. İsa bir kaya ya elini değdirince oradan bir su çıkar. Hz. İsa'da kapıdan çıkar. Zindancılar kaçarlar. Bu su hastalıklara şifadır. Bu Hz. İsa zindanı yerinde büyük bir kilise vardır. Frengistan'dan adaklar gelir. Sar'alı ve mecnun olanlar bu sudan içse şifa bulur (C.9, s.80).

2.70. Hz. İsa Menkabeti (Mucizesi)

Beni İsrail'de Melik Gadir denilen bir padişah vardı. Öleli üç yüz sene olmuştu. İnkarcılar Hz. İsa'dan mucize istediler "Su âdil padişahımızı ölü iken canlandır, sana iman ederiz" dediler. Hz. İsa'da "Allah'ın izniyle kalk" deyince birden kalkıp "Lâ ilâhe illâallah İsa ruhullah" diye imana gelip daha yetmiş sene yaşadı. Bunun kenarında tuzluca bir su vardır. Bütün ahlatı sürer mushildir. Bunu da Hz. İsa mucizesidir derler (C.9, s89).

2.71. Ebu Selci Hindî Menkabeti

Ebu Selci Hindî, ilahi aşk içinde olup en soğuk günlerde çırıl çıplak kar üstünde kalırmış. Selim Han Mısır'a giderken Mısır fethini müjdelemiş Dönüşte Selim Han, onun vefat etmiş olduğunu öğrenince mezarının üstüne bir kubbe yaptırmak istemiş, fakat rüyasında (Ya Selim, dünya ve ahirette çıplak gezip, ancak maksadım, Cemalulhah'ı müşahede idi. Benim naşımın üzerine lutfedip bir yük yapma (C.9, s.112).

2.72. Şeyh Sadiye Menkabeti (Neva Köyü)

Şeyh Sadiye burada gömülüdür. Hz. Eyyup hademelerindedir. Malik Tahir Akka kalesini kuşatıp güçlük çekince bu Şeyh Sadiye mızrağın

“Bismillah” diye Akka kalesi tarafına atar. Bütün asker görürler ki havada gelen mızrak kaleye vurur ve yıkar. Hâlâ yeri bellidir. Böyle bir ulu Sultandır (C.9, s.117).

2.73. Hz. Ebubekir’in Menkabesi

Hiz. Ebubekir on iki hicret senesinde vefat etti. O gece sabaha dek Ravza-i mutahharadan (yanıma gel!) sesi gelip bütün Medine halkı bu sesi duymuştur. Hz. Ebubekir’i Hz. Peygamberin yanındaki mezara, Hz. Ömer indirirken, Hazreti Peygamberimizin mübarek eli görünüp yanına işaret ederler ve Hazreti Ömer’in de eteğini çekerler. Hz. Ömer de anlar ki buraya gömülecektir (C.9, s.134).

2.74. Merzukuki Kefafi ve Ebussud Cârihi

Mısırdan “Ya Selim, gel Mısır’a otur” diye bağırlar. Sultan Selim bu sesleri İstanbul’da duyar Mısır fethine yola çıkar (C.9, s.196).

2.75. Şeyh İsmail Sonafir Menkabesi

Bulak yolunda nice kerametleri olmuştur. Onlardan bir şudur. Defterdar Ahmet Paşa damadı, Mühürdar Ahmed Ağa, hakir ve çeşnigirbaşı, birkaç yaranlar alıp bir handa oturan şeyhe gittik. Gördük ki yarı belinden aşağısı çıplak toprak üstünde yatar. Narları verdik. Birisini kabuğu ile beraber ısırdı. Bize ve adamlarına birer nar verdi. Bizim götürdüğümüz narlar dokuz adetti. Orada olanların sayısı ise 18 idi. Hepsine birer nar verdi. Sonra yerden taş alıp bize verdi. Bir büyük taş da alıp bunu paşaya götürün dedi ve (Askeri versin Rum’a gitsin Bağdat gelsin, Bağdad gelsin) diye tekrar etti. Dokuz gün sonra asker ayaklandı. Ahmed paşa’yı aşağıya indirdiler. Allah bilir böyle oldu (C.10, s.424).

2.76. Şeyh Muhammed Zeyn Mekabesi

Şeyhin fukaraları hacca gidecek iken Şeyhe (ne kadar deve gönderelim) diye sorarlar. O da (hakir ancak bir deve götürebilirim) der. Ertesi gün bir bedevi, bir beyaz deve getirir. Hazret eteğini beline dolar, veda

eder. Ya hay , ya Kayyum, Ya Kavi Ya Metin diyerek devenin altına girer, deveyi omuzuna alıp yola çıkar. Bu şekilde 40 günde Medineye varır. Peygamberin asitanesini öper, yüz sürer. Sonra (Ya Resullullah sana bir deve hediye getirdim kabul eyle) der. Peygamberin kabrinden şu ses gelir:

“Ya Zeyn, Allah’da kabul etti şefaati seninledir. Hediye deven ruhunu hakka teslim etti. Artık bundan sonra devene su, ot verme... Devenin ölüsüne bin, Mekkeye git Arafat ve merveye var, umre ve safa eyle. Sonra yurdun olan Nehâriye’ye git. Deveni gömüp sen yine bana gel.

Bu ses üzerine Şeyh Zeyn dışarı çıkar Bakar ki deve ölmüş yatar. Hemen (Ey deve, sağ iken ben seni taşıdım, şimdi sen beni taşıyacaksın) deyip (kalk ya deve Allah’ın izni ile) der ve deve kalkar. Üstüne binmiş kırk günde Nehariye’ye gelir Deve orada ölür. Yıkayıp gömer ve üstüne bir kubbe yapar. Hâlâ ziyaret yeridir (C.10, s.462).

2.77. İbrahim Dessûki Menkabesi

İbarihim Dessûki’yi ziyarete geldiğimde bir Arap feryat ediyordu. Koynundaki bin altını bir yankesici aşırmış (Ya İbrahim Dessukî, seni ziyarete geldiğim yerde param çalındı, layık mıdır? Seni Allah’a şikâyet ederim) diye bağıriyordu. Halk toplandı. İri yapılı bir adam tepesi üzerine asitaneye düştü. Ağzı köpürdü iki elleri kurumuştı. Söylemiyor eliyle çakşirini işaret ediyordu. Çalınan bin altın herifin çakşirinden çıkartıldı. Bazı inkarcılar, evliya öldükten sonra nusret sahibi olamaz derler. Hâşa ki onlar öle.. Mihrabın sağ yanında Resûlü Ekremin mübarek sol ayağının izi vardır. Ziyaretçiler gelip oradaki gül suyunu yüzlerine sürerler (C.10, s.463).

2.78. Ahmed Bedevi’nin Menkabesi

1085 senesinde ibni Avvar oğulları denilen eşkialar birçok kasabaları yağma ederler. Bu arada Ahmed Bedevî vakfı olan Kahafe’yi de yağma edip deve, sığır, koyun alıp götürürler. Bunu Mısır veziri Hüseyin Paşa duyunca

yedi bin adama Çerkes Koca Mustafa Bey'i serdar yapıp üzerlerine gönderir. Eşkiyalar (Ya Seyyid Ahmed Bedevî, tut bizi!) diye Ahmet Bedevî kasabasına sığınır. Askerler de kuşatırlar müthiş çatışmalar olur. Bu sırada cami kapıları açılır içerdeki ulema dışarı çıkar ve bütün eşkiya bir anda kaybolurlar. Yağma ettikleri hayvanlar, mızraklar, kılıç ve oklar meydanda kalır. Herkes hayreteder. Acaba bunlar nereye kayboldu diye.. Bu sırada bir adam büyük abdest yapmak için helâya girer. Lağımdan adam sesleri işitir. Hemen haber verir Bunun üzerine lağımların dışarı çıkacakmenfezleri taşla örtülür. Eşkiyalar mecbûren, üzerleri pislik içinde lağımlardan çıkarlar ve hepsinin de başları kesilir. İşte bu Seyyid Ahmed Bedevî'nin kerâmetidir (C.10, s.454-455).

2.79. Seyyid Semsüddin Demenhuri'nin Menkabeti

Ziyaretine gelen herkese arpa ekmeği verirdi. Sonra bize Hazret (Ey kardeşler çocukluğumda birkaç vakit namaz borcum kalmıştı. Atalarımız âsistanesinde meluldur Nebiyye sizinle gidelim. Orada kaza namazlarını kılalım. Sevabını bu fakire bile hibe ederler) dedi. Sonra (Ya şeyh Sinâevi, sen bir güvenilir kişisin bu kaza namazı için bin akçe sende dursun) diye bin akçe verdi. Sonra orada olanlara (Yarın sabah buraya geliniz. Tevhit edip atalarımızın mevlûdüne gidelim) buyurdular. Ertesi sabah gittik hepimize arpa ekmeği ile kahvaltılar geldi. Yerken haremde bir feryat geldi. Acaba bu nedir? derken Şeyh Semsuddin gözleri kan çanağına dönmüş olarak çıkageldi. (Acaba içeride hatırımızı kıracak bir şey mi oldu?) dedik (Hayır, biz ecdadımızın mevlûduna gideceğiz dedik onlar bizi başkadiyara gider sandılar, Biz şurada ecdadımız yanına yarın mevlud ederiz deyip) tebessüm etdiler.

Bu anda üç yüz kadar fukara evde tevhide başladılar. Şeyh Semseddin de bir köşe de cebinlik içinde tevhide başladı. Biraz sonra şeyhin ayakları cebinlikten çıktı. Şeyh vecde gelip mest oldu sandık. Baş halife Şeyh Sinavî ile baktık ki Şeyh vefat etmiş. Meğer şeyh üç kazan su ısıtıp kefenini hazırlayıp çoluk çocuğu ile helalleşip dışarıya öyle çıkmış. Derhal Şeyh

Sinnâvi bin akçeyi ıskatı salat için dağıttı. Ondan sonra yıkanıp Ebürruiş Hazretleri yanına büyük kalabalıkla namazı kılınıp gömüldü (C.10, s.467).

2.80. Hz. İdris'in Menkabeti (Mucizesi)

Sindasi (İdris) dağı Bu dağa İdris dağı derler. İdris zamanında bu mağarada melaikelere ders verirdi. Sonra göğe çıkmaya niyet etti "Vezkür filkitabi İdris innehû kane sıddıkan nebiyye ve refa'nâ mekânen âliye" göğe çıkarken melekeler (Ben gelinceye kadar bu mağrada saz ve söz ile eğlenin deyip onlara dua etti. Sonra İdris Nebi Asvan'da göğe çekildi. O zamandan beri bu mağarada her saat başı nöbet çalınır Gece gündüz 12 fasıl olur Atalarımızdan böyle gördük Bütün kurbanları bizim neslimiz edegelmiştir. Hâla Sultanın hademesi biziz diye nakletti horoz kesen mağaranın hademesi (C.10, s.562-563).

2.81. Kadem ün Nebi'nin Menkabeleri

Burada (Mısır'da) Hz. Peygamberin taşa tesir eden ayak izleri vardır. Birinci Sultan Ahmet, Sultan Ahmet Camii'ni yaptırdığı vakit bir adam Kayıtbay türbesindeki Kadem-i Nebi'yi padişaha haber verdi. Padişah da Resûlü Ekrem'in mübarek ayak izi olan taşı getirmeye Murat Reisi memur etti. Murat Reis Sevgili peygamberimizin ayak izini kaparken müthiş bir gök gürültüsü kopar. Bundan vaz geçip İstanbul'a bildirir padişah ikinci ferman ile dergahı âli kapıcıbaşını gönderir. Ertesi gün muazzam bir alay ile karşılama yapılır. Padişah Kadim-i Şerif'e yüz sürüp mübarek ağızlarından şu beyitler dökülür.

Nala tacım gibi başımda götürsem dayım
 Daem-i resmi dūrūr Hazret-i şâh-ı Resülün
 -Gül-i gülzârı Nübüvvet o kadem sahibidir.
 Ahmedî durma yüzün sür kademine o gülün.

Bu beyitleri, mûsiki ilminde üstadımız Derviş Ömer Gülşeni Pençgâh makamında tesbih bağladı. Buradan büyük bir alay ile Kadem-i Nebi'yi İstanbul'a getirdi. Her taraf insan seliydi halk "şefaât ya Resûlüllah diye

ağlayıp inledi. Akşama doğru kadem-i şerif Sultan Ahmet Camiine ancak ulaştırabildi (C.10 s.338-339).

2.82. Sâdât Şeyhi'nin Menkabeti

.... Tarihinde Şeyh Sâdât magripten geldiği vakit Nil bir sene taşmadı. Kıtlik oldu. Mısır halkı şeyhe gelip dua etmesini rica ederler. Şeyh dua edince Nil o kadar güzel taşar ki hâla bu ziyafet Reddat oğullarına o gün içindir (C.10, s.345).

3. Halk Hikayeleri

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde 31 adet halk hikayesi bulunmaktadır. Bu hikayelerden beşi Hz. Yusuf, Hz. Yunus, Hz. Şit'e ve Hz. Musa'ya ait hikâyelerdendir. Hazreti Yunusa ait iki hikâye; diğer peygamberlere ait birer hikâye bulunmaktadır. Diğer hikâyeler ise şunlardır 1) Irganda Köprüsü'nün yapılış sebebi ile ilgili hikâye 2) Zağa Deresi'nde bulunan kalenin hikâyesi 3) Belam Oğlu Baur'un hikâyesi 4) Revanda bulunan üç kilisenin hikâyesi 5) Irgandı Köprüsü'nün yapılış Sebebi ile ilgili hikâye 6) Sivasta bir kızın doğurduğu fil'in hikâyesi 7) İskender Zülkarney'in hikâyesi 8) Şemşi Efendi'nin hikâyesi 9) İskender Zülkarneyn hikâyesi 10) Halkalı pınar'ın hikâyesi 11) Eğri Kalesi'nde bulunan Alem-i Şerif'in hikâyesi 12) Gözleve Kalesi'nde bulunan kumkuma'nın hikâyesi 13) Seremet Ben ve Oğlu Necâti'nin hikayesi 14) Tekerlek Kebabının hikâyesi 15) Malik Eştâr'ın hikâyesi 16) Çoban Deli Kasım Ağa Köprüsü'nün hikâyesi 18) Amberi Çin Camii'nin hikayesi 19) Kılı Bal'ın hikayesi 20) Şeyh İlahi Hamamı'nın hikâyesi 21) Dehhak'ın hikâyesi 22) Veysel Karani'nin hikâyesi 23) Kurt Vadusi'nin hikâyesi 24) âsi Hurma Kalesi'nin hikâyesi 25) Sultan Mervan Camii'nin yapılış hikâyesi 26) Nile kurban verilmesi hikâyesidir.

3.1 Irgandı Köprüsünün Yapılış Sebebi ile İlgili Hikâye

Türkçe de ırgandı; ırgalandı sallandı manaslıdır. 729 tarihinde, Orhan Gazi Bursa'yı fethetmişti. O sırada Allah yolunda harbeden bir savaşçı, can âşığı hamama giderken bu köpürünün olduğu yerde “çıkayım mı, varayım mı?” gibi bir ses işitir. Gazi hemen dalkılıç olur “çık bakalım ne yapalırın!! diyerek sesin geldiği yere bir satır vurunca, vurduğu yerden gürleyerek büyük bir hazine meydana çıkarken yer ırgalanıp sallanır, sarsılır. Gazi ise hayrette kalarak şaşırır. İki yana bakınca ne görse iyi? Deseni inci “kıdafa” altınları ile dolu. Hemen koşarak başından geçenleri Orhan Gazi'ye bir bir anlatır. O da, “Ya ne haber etin! Allah sana nasip etmiş. Git Bursa'ya hayır işlerine sarfet.” diye eneseder işte Irgandı köprüsünün denmesinin sebebi budur (C. 2, s.408-409).

3.2. Ferhad Ziyaretinin Hikâyesi

Bunun Amelika'dan kalma olduğu söylenir. Fakat Amasyalılar Müslüman olduğun iddia ederler. Amasya'nın kible tarafına bakan yüksek dağın tepesinde gömülüdür. “Şirin oldü” diye Ferha'da kendini öldürten cadı da Ferhatla şirin arasında gömülüdür. Ferhat ile Şirin'in mezarları üzerinde iki iri gül bitip birbirine sarılırken bu cadı karının üstünde biten karacadı dikenleri aralarına girip bunları birbirinden ayırır. Acayip bir sırdır. Dünyada ve ahirette aralarına girmiş bir melûnedir (C.2, s.534-535).

3.3. Zaga Dere'nde Bulunan Kaya'nın Hikayesi

Zaga Deresi etrafındaki dağlarda toplanarak Kerkük nehrine kavuşur. Bu taşlık ve dereli yerde yüz evli bir köy vardır. Onların rivayetine göre, eski zamanda bu kayada bir hazine varmış. Mağaranın kapısından içeri bakıldığı vakit cevher altın gümüş ve eşyalar açık, seçik görülürmüş. Amma mağaranın kapısında iki kılıç varmış ki biri iner diğeri kalkarmış. Çeşitli defa bu kılıç'ların önüne gemi direkleri koymuşlar, hıyar gibi kesip atmış. Arif-i billahlardan birisi gelip ilim ile bu hazineyi açmış. Mağara yerinde ise de hazinenin yerine yeller esmiş! yakınında çok aciyip bir tılsım var, dediler. Fakat ben görmedim (C.2, s.539).

3.4. Belam Oğlu Baur'un Hikâyesi

Balam Oğlu Baur'un bir gün Eğerli Dağı'nın eteğinde cirit oynarken attan tekerledim. At da başını alıp "Kardeşim Eğerli dağı" diye kaçtı. Hemen can başına çekip diğer bir ata binerek birkaç hizmetcimle arkasına düştüm. Ta dağın tepesinde atı tutup bindim. O yerde uzun bir mezar gördüm. "Allah bilir, bir ulu türbedir." diyerek ruhu için fatiha okudum. Yaya olarak adımladım. Boyu seksen adım geldi. Baş ve ayak uçlarında birer uzun sütun dikilmiş. Bu mezarı tetkikle meşgul iken, ortalığı kötü bir koku kapladı. Herkesi sersem ettiğinden ben ve adamlarım burunlarımızı tıkadık. Mezara bir baktım ki ne göreyim? Toprak tencereden bulgur kaynar gibi fıkır fıkır birşey kaynıyor: Zift ve katranlı bir toprak... Buna çok şaştık.Yine atlarımıza binip güneş batarken Tebriz kapısından içeri gidik. Güneş battıktan sonra paşanın huzuruna vardığımızda, "şükür sağlığa hele atını bütün takımları ile hazır buldun mu?" buyurdular. "Evet buldum, Eğerli dağında velilerden birinin uzun bir mezarını ziyaret ettim diyerek, mezarı gördüğüm gibi anlattım. Eser sahiplerinden Erzurumlu Cafer Efendi isimli zat da orada idi. Söze başlayarak. Sakın Evliya Çelebi! O mezarı bir daha ziyaret etme. Hz. Musa'nın bedduları ile imansız gitmiştir ki ona Baur Oğlu Bel'am derler. Yüzlerce yıl yaşamış. Hz. Musa'dan sonra içinin ateşinden Mısır'ı terkederek bu dağa yerleşmiş. Hâlâ mezarı yazın leş gibi kokar Toprağı bile cehennem azabı çekip kaynar; buyurdu. Hayret içinde kaldım (C.2, s.552).

3.5. Revan'da Bulunan Üç Kilisenin Hikâyesi

Bu kilisenin büyüğü Nuşirevan yapısıdır. Oraya senede kırk elli bin kişi ta Frengistandan gelir. Bu dağın tepesinde bir çimenlik düzlükte onların eski halıları vardır; yayarlar. O dağlarda ne kadar bitki, ot ve deva olacak ağaçlar varsa hepsini büyük bir kazan içine doldururlar. Sayacağı koyup halı üzerinde büyük bir ateş yakarlar. Ateş halıyı asla yakmaz. Sonra yiyeceği payederler. Birçokları sevap için ta Frengistan'a kadar götürür. Bazıları da orada yiyip zekv ederler. Bunun sırrını papazlardan sordum. Bana: "Vallahi, anasından doğmuştur. İsraililerin korkusundan bir mağaraya kapanıp ot toplayarak bunun

üzerinde bir ölüyü diriltmiştir. Bütün İsrailoğullarına mucize olarak bu halı üzerinde pişirdiği yemekten dağıtmıştır. Sonra bu halı Buhtunahr'ın eline geçti. Oradan da Nuşirevan-ı Âdile geçti O da bu kiliseyi yaptıınca üzerinde yemek pişirdikten sonra temizleyip son derece özenle saklarız. Hatta Süleyman Han Nahçıvan seferine geldiği vakit bu halı üzerinde iki rekat namaz kıldı (C.2, s.569).

3.6. *Hazreti Yusuf'un Hikâyesi*

Yahuda Yusuf'un büyük kadeşi idi. Yusuf'u diğer kardeşleri kuyuya atmak istediklerinde Yahuda razı olmamış ise de sözünü dinlememişler, Hz. Yusuf'u kuyuya atmışlardır. Nihâyet Hazret-i Yusuf'u kuyudan kervancılar çıkarıp Mısır'da Aziz-i Mısır (Firavun)'a sattılar. Cenâb-ı Hak, Yusuf'u imtihan için, hapis cezasına düşürdü. Nice günlerden sonra Peygamberlik ile Mısır'a aziz edip onu yüceltti. Mısır'da kıtlık olunca, Hazret-i Yakup oğulları Ken'an ilinden Mısır'a erzak almaya geldiler. Hazret-i Yusuf gördü ki bunlar kendisini kuyuya atan Mikail, Heysan, Şem'un, Meşhar ve ana baba bir Bünyamin ile Yahuda'dır. Hazret-i Yusuf bunları görünce, hepsine güzel bir ziyâfet verdi ve bol bol zahire ihsan etti. Amma Yusuf'un Yusuf olduğundan birinin haberi yoktu. Bu defa Yusuf, Bünyamin'i bir bahane ile yanında alıkoymak ister ve onun yüküne bir altın tas saklatır. Sonra arattırıp Bünyamin'in yükünde buldurur. Diğer kardeşleri bir cevap veremezler. Fakat Yahuda:

- "Bak ey Aziz! Bu Bünyamin'in bir kardeşine de Yusuf derlerdi. Babamız Hazret-i Yakub, Yusuf'u çok severdi. Bu kardeşlerim Yusuf'u çekemediklerinden kuyuya attılar. Babamıza, "Yusuf'u kurt yedi" dediler. Babamız da Yusuf'un hasreti ile ağlaya ağlaya kör oldu. Bu Bünyamin'i Yusuf yerine sevmeye başladı. Şimdi sen de bunu, hırsızdır, diye hapsettin. Ken'an ilinie vardığımızda o peygamber babamıza ne cevap verelim? Çabuk şu Bünyamin'i ver, yoksa bir nara atarım ki gökte bulutlar parça parça olur, Nil nehri de yere geçer, Mısır ateşten yanıp har (ateş) olur" dediğinde bütün tüyleri mızrak gibi elbisesinden dışarı çıkmıştı. Hazret-i Yusuf, kardeşi Yahuda'nın böyle ateş parçası kesildiği görünce oğlu Efrayim'e:

- “Var, Yahuda’nın sağından ve solundan geçerken eline eline bir bahane ile dokundur.”

der Bunu yapınca Yahuda şaşırıp:

- Ne hikmettir.? Bana Yakub oğullarından biri dokundu.”

Diyerek susar kalır. Ne yapsalar Bünyamin’i bir türlü vermez. Kendilerine erzak paralarını da geri verir. Kardeşleri Ken’an iline gidince, Hazret-i Yusuf Bünyamin’i hapisten çıkartır. Onu bağrına basıp taht üzerine beraber otururlar. Hattâ Hazret-i Yusuf Feyum şehrinde iken, babası oraya gelir. İki oğlunu da orada görüp son derece sevinç duyar ve gözleri görmeye başlar. Hazret-i Yakub, ailesi ve çocukları ile Mısır’da yerleşmiştir. Vefatında Hazret-i Yusuf onu Kudüs’de Halilü’r Rahman betişğinde defnettirmiştir. Halen orada medfundur. Sonra Hazret-i Yusuf’u da Hazret-i Süleyman tunç sanduka ile Nil’den çıkarıp Haillü’r Rahman’da babasının yanında defnettirmiştir.

Amma Hazret-i Yusuf’un oğlu Efrâyim., Yusuf’un kardeşi Bünyamin, Hazret-i Musa’nın annesi, Yusuf’a âşık olan Zeliha Hatun, Mısır’da büyüklerin bulunduğu yer olan Puşî dağı denilen büyük dağda gümülüdürler (C.3, s.73-74).

3.7. Hz. Şit’in Hikâyesi

Hz. Şit 950 doğdu Sultan Süleyman zamanında Derviş Paşa Şam valisi iken, Bikâ sahrasında şiddetli bir yağmur ve sel olur ki yedi gün devam eder. Nice belde ve dağlarda kayalar parça parça olur. Nil nehri sel gibi dalgalanınca bu Hz. Şit kabrinin bir tarafı yıkılır. Hz. Şit’in cesedinin sağ tarafından mübarek elleri ve oylukları taptaze olarak meydana çıkar. 750 senelik bir vücudu ortaya çıkınca, hemen Şam Valisi Derviş paşa’ya acele heber gönderilir. Onlar da gelip yüzbinlerce kişi ile Hz. Şit’in cesedini görürler. Binlerce kafir imana gelir. Sonra Derviş Paşa bütün, ileri gelen kimseleri toplar. Hz. Şit’in sağ tarafından cesedini gülsuyu, misk ve amber ile yıkayıp defnederler. Bu durum yakında olduğundan Bika mahkemesinde Zeydeniye ve Balbek sicillerinde kayıtlıdır.

3.8. Sivas'ta Bir Kızın Doğurduğu Filin Hikâyesi

Silahtar Kara Mustafa Paşa Sivas valisi iken Turhal nahiyesinden bir köy halkı toplu halde paşanın huzuran gelip bir kutu içinde bir beyaz fil yavrusu getirmişlerdi. Paşaya:

- "Sultanım bu filceğizi bizim köyümüzden henüz bakire bir kız doğurdu. Şimdi hakimimiz; kızın babasını, annesini, akrabaları hapsettirdi. Bu filceğiz de yaşıyordu. Subaşı onu ebeye boğdurdu. Sultanımızadan rica olunur, anlayışlı ağa kulunuzu gönderip, kızı ve annesini hapisten çıkartarak huzurunuzda hakkı yerine getirirseniz." Diye rica ettiler. Bütün divanda bulunanlar bu fil çocuğu görüp hayrette kaldılar.

Hemen Murtaza Paşa bana:

- Evliya Çelebi, bu görevi sana verdim; hepsini divana getirelim görelim kız oğlan ola ve insan oğlundan ola fil doğura. Bu ilâhi sırdır. Tez var, bunu yapanların hakkında gelip divana getir.

Ben bu olmayacak işi duydukta dedim ki:

- Bu kabahati edenin hakkından gel, buyurdunuz. Bunu yapan yaptığından sual olmayan Rabbülâlemidir. Yaratma hikmetini göstermek için böyle yapmıştır.! Ben kimim hakkından geleyim? Sultanım bu sırrı yaymayınız. Bütün dünyada Osmanlı ülkelerinde kadınlar fil doğurur imiş diye destan olur. Hem bu davaya göz yummak gerekir.

Bazı musahihler:

- Sultanım bu işe gözü yılmaz gaddar biri lazımgelir ki Allah'tan korkmaya ve fili niçin öldürdünüz? diye bütün köy halkını yakalayıp divana getire. Eğer fili öldürmemiş olalar idi. Henüz tahta çıkan Sultan Mehmed'e hediye gönderir idiniz" dediler.

Köy halkını kızı ve akrabalarını getirmek için çadır Mehter başı görevlendirildi. Üç günde divana yetmiş kadar kimse getirildi. Önce fili doğruan kızı konuşturdular. Kız:

- Sultanım üç sene önce Hit padişahından Sultan İbrahim Han'a hediye olarak iki fil giderken götürülenler bizim Tarhal arasında konaklamışlardı. Bütün köy ve kasaba halkı seyretmeye gider. Biz de beş on küçük bir yere gelip, arabalara binerek seyretmeye gittik. "İşte yaklaştık arabalardan ininiz." dediler. Giderken yanımızdaki kadınlar. "Allah. Allah!" diye söyleşirlerdi. Ben de "Amm hani fil?" deyip ileri vardım. Beş direk üstünde bir kara dam gördüm. Bir direği kıvıldanıyordu. "Ana hani kılıcın diyerek yine ilerledim. Orada duranlar: "Bre kız ileri varma!" dediler. Bir de gördüm ki o kara büyük dam yürüdü. Bir şey beni kapıp havaya kaldırdı. Karanlık bir yerde kaldım "Meded hay" diye feryat edip dört bir yanım çıplaklandım. Elim ayağım ısıcak ete yapıştıyordu. Bir saatten sonra gördüm ki beni bir şey alıp dışarı attı, aydınlığa bıraktı. Aklım başımdan giderek üç saat cansız yattım. Beni alıp eve getirdiler. Onu biliyorum ki günden güne karnım şişip üç yıldan sonra bu fili doğurdum bir ay yaşadı. Sonra ebe kadın subaşı ağasıyla fil oğlumu öldürdü bu Hakkım, hak eyle diye feryat etti.

Turhal, İncebazarı köy ve ovası halkı da aynı şeyleri söylediler. Murat Paşa yetmiş kişiyi. Zincire vurup hapsetti. Yimi günde yirmi bin kuruş alıp fil yavrusunu da tuzlayarak İstanbul'a gönderirim diye sakladı (C.3, s.163-165).

3.9. İskender Zülkarneyn'in Hikâyesi

Meşhur İskender Zülkarneyn'in - Makdisi Tarihi'ne göre - iki boynuzu varmış Bundan ızdırıp duyarmış. Binlerce hakim buna çare bulamamış. Sonunda hayat suyu aramak için karanlıklara gidip şifâ bulayım demiş. Yine şifâ bulamayıp Basra'da Şattularap'tan içtiğinde karnının ağrıları dinmiş. Boynuzları da küçülmeye başlamış. Sonra Şat suyundan içmek için Şat başına Diyarbekir'e gelmiş Oradan Batman'a gelip faydasını bulamayınca ona karışan Kefender nehrinden içmiş ve ondan haz duymuştur. Dere boyunca suyundan içe içe Bitlis şehrine gelince nehir iki kola ayrılır. On üç deresinden gelen nehirden de içer, fakat faydasını görmez. Bitlis kalesinin sağ tarafından akan

gözlerden içince hemen kale kayası dibinde istirahate geçip, yedi gün içip sonsuz hayat bulur. Boynuzun biri düşüp biri kırılır.

“Bre meded ! Basradan beri içtiğim hayat suları bu saf sudan imiş” diyerek Bitlis adından ki hazinedarına binlerce kese para verip. “Çabuk bu yerde bana bir kale yaptır ki ben bile büyüklüğümle kuşatsam aciz olam.” diye ferman eder. Hazinedarı kaleyi yaptırmakta iken iskender, hekimlerin istediği ile seyahate çıkarak Bitlis’den bir günde Muş sahrasına oradan Çapakçur dağı eteğine gelip çadırını kurar. Burada zevk sefa ile vakit geçirirken diğer boynuzu da düşer. Faydasını gördüğü için suya Makdîsi lilasınına göre çapakur” der ki “Cennet suyu” demektir. Bilginlerden Filkos’u yanına çağırarak der ki:

- Bu kadar zamandan beri benim gözdelerimdiniz. Ağrıma bir ilaç bulamadınız. Devayı Cenab-ı Allah, Cennet nehirlerinden verdi. Çabuk burada benim için bir kale yapıp adını “Çapakçur” koyun dedi.

Bu emir çıkınca hemen kalenin yapılmasına başlanıp üç yüz on beş günde gittide tamamlarlar (C.3, s.176).

3.10. Şemsi Efendinin Hikayesi

Şemsi Efendi Camii’ni yaptıran Şemsi Efendi anasının karnında iken, değerli babası savşa gider. Karısı hamile olduğundan “ilahi bu ehlimin karındaki evlâdımı sana emanet eyledim.” diyerek yola çıkar savaştan sonra gelip görür ki karısı ahirete göç etmiş. Mahalle halkından karısının kabrini sorup yerini öğrendikten sonra;

- “Biz savşa yöneldiğimizde ehlimizin karnındaki evlâdı tam bir inanç ile Kadir, Kayyum (Cenab-ı Hakka) emanet vermiştik. Elbette o evlâd yer ve gök evlatlarından saklı ve korunmaktadır.”

Diye mezarlığa varıp karısının kabrine selam verir. Hemen kabir içerisinden masum bir ses:

- “Ve Aleyküm Selam, Ey Allah yolunda mücahid babam!.” der.

Orada hazır bulunanlar bu durumdan hayertle kalıp, kabrin kapağını açarlar. Görürler ki üç yaşına gelmiş, yüzü nur gibi parlak bir çocuk ölünün sağ

tarafında yatıyor. Anasının sağ tarafındaki memesi hiç çürümemiş olup o temiz günahsız annesinin memesini şır şır emiyor. Cenabı Hak kadirdir. Karanlık gecede kara taş üzerindeki karıncaya rızık ve nafaka verir. Evladını can ve gönülden Allah'a emanet verenin emaneti yok olur mu? Her şeye kadirdir.

Sonra babası mezara girer, evladını kucağına alıp kabri örter. O yavru gayet güzel olduğundan adını "Şemsi" koyarlar. Kabirden çıktığı için de halk arasında "Sinoğlu" derler. Sonra bu Şemsi Efendi Diyarbekir'de kutupluğa ayak basmış ve çeşitli kerametler göstermiştir. (C.4, s.442).

3.11. Hazreti Yunus'un Hikayesi (Mardin)

Mardin dağındaki büyük mağaraya Yunus Nebi savması derler. O asırda bu dağa şahika dağı derlerdi. Bu mağaralarda bir ejderha çıkıp Hz. Yunus'a iman edenlerden binlerce ümmeti yemişti. Sonra Nice inanmayanlar Hz. Yunus'tan mucize isteyip, bu dağdaki ejderi öldürürsen sana iman ederiz. Dediler. Hz. Yunus Aleyhisselam hemen peygamberlik kuvveti ile o ejdere bir taş vurup öldürdü. Üç bin inanmayan iman edip dağda oturan Hz. Yunus'a komşu oldular. Günden güne zengin ve bey olmaya başladılar. İşte bu dağda ejder olduğu için dağa mar (Yılan) dağı şehre de Mardin dediler (C.4, s.461).

3.12. İskender (Zülkarneyn) Hikâyesi

Bitlisten geçen nehrin suyundan içen İskender hastalıklarından kurtulur.

- "Bre Bidlis adındaki hizmetkârı çağırın!"

Dediğinde Bidlis gelir. İskender Ona der ki:

- Ey has kölem, hasların hası! Benim paramdan binlerce kese para harcayarak bana bir kale yap ki, ben Çamapur ülkesinden gelinceye kadar tamamlansın. Ben bile o kaleyi kuşatsam almakta güçlük çekeyim."

Bu ferman çıkınca, hemen bütün usta ve mühendislerin meşhurlarını çağırıp uğurlu bir saatte kalenin inşasına başlarlar.

İskender çamapurdan dönüşünde kaleyi kuştırsa da bir türlü zafer elde edemez.

- Bre, kafir köle, bana âsi oldu.”

diyerek deniz gibi asker ile hücumlar yürüyüşler, çeşitli baskınlar yaptırıp yedi günde yine fethedemez. Kale içinde bulunan Bitlis’e İskender:

- “Amandır, suçunu affettim; gel dışarı çık ey köle!”

Diye af mektupları ile elçiler gönderir ise de Bitlis elçieri reddedip kaleden o kadar mancınık ve zemberek taşı atar ki iskenderin bir çok askeri helak olur. Nihayet kırkbirinci gün kalenin kayaları dibindeki bir mağara deliğinden bir arı güruhu çıkar ki her biri bir serçe kuşu kadar sarı sarı arılardır. Bu arılar İskender’in ordusunun içine dağılır ve bütün hayvan ve askerleri kaçıtır. İskender ise boynuzuna çare ararken burun ve kulaktan olmaya ramak kalır. Sonunda İskender canından bezip Muş sahrasına doğru gider.

O an hemen Bidlis’in hazinedarı çok miktar para ile kaleden çıkıp, kalenin anahtarlarını mücevher işli kutu içine koyar, doğru İskender’in ayağına yüz sürüp huzurunda yer öperek kutuyu takdim eder. İskender der ki;

- Bere mel’un ! Niçin âsi olup da bu kadar askerimi helâk ettin?”

Bidlis Hemen:

- “Efendim bana:” Sağlam bir kale inşa et ki ben bile fethedemeyeyim” buyurdunuz. Ben de emriniz gereğince işte bu seddi inşâ ettim.” der. İskender onu affeder, kalenin idaresini Bidlis’e verir (C.4, s.481-482).

3.13. Halkalı Pınar’ın Hikayesi

Rumlar zamanında buradaki bir ayazmanın kubbesinde bir halka olduğu için buraya halkalı pınar denmişti. Bir adam halkaya ip bağlayıp kahrından kendini asınca halka kopup herifin altınlar başına dökülür ve adam altın içinde kalır.

Hemen dışarı çıkar. Süleyman Han’a haber verir, o adil hükümdar da (Allah o malı sana vermiş. Sen de onda bir vergisini devlet hazinesine ver) diyor. İskender çelebi eliyle 1060 kise şer’i öşürünü beytülmal için alır. Geriye herife

düşen malın hesabını Allah bilir. Bu hikayeyi de pederimiz Derviş Mehmet Zillî görmüş olmakla onun anlatması üzerine buraya yazmaya cür'et olundu vesselam. (Not: Aynı hikâye ad verme bölümünde de ele alınmıştır) (C.6, s.494).

3.14. Alemi Şerif'in Hikâyesi (Eğrikalesi)

Bu camiye “Alem-i Şerif Camii denmesinin sebebi şudur: Sultan Mehmet bu kaleyi fethettikten sonra Hz. Peygamberin mübarek sancağını kendi eline alıp ilk defa cuma günü bu caminin minberine peygamber sancağını çıkarır. Hutbeyi bizzat kendi okur. Hutbeden sonra Sultan Mehmed, Hz. Peygamberin sancağının püskülünden bir parçasını çıkarıp “Ya Rasulallah senin aleminin parçasıyla bu kaleyi senin korumana saldım.” diye dualar eder. Binlerce gaziler de Amin! derler. Hâlâ o mübarek sancağın parçası bu caminin münberinin sağ tarafında duvar dibinde, altın alemlî ve yeşil bir zarf içinde dikili olarak durur. Bütün Eğri, Budin ve diğer serhad halkının hepsi bu Resullullah sancağı parçasına saygı gösterirler. Hatta Gazi Mehmet Han bu kalenin fethinden sonra Histos yaylasında yedi kral ile savaş için geldiğinde Hz. Peygamberin büyük sancağını cenge getirmeyip bu camide bırakmış ve camideki sancak parçasını altın alemiyle götürür. Allah'ın hikmeti cenk esnasında üç bayraktar şehit olup, padişah hazinesi ve Osmanlı ordusu ağırlıkları kafir elin egeçer. Cenabı hak sevgili peğamberi yüzü suyu hürmetine bayraktarlar şehit olunca Resullullah sancağı yere düşmeyip bir delikli taşa geçmiş olarak bulunur. Hâlâ bu cami içinde Resullulah sancağı parçası yine o delikli taşa saplı olarak durur. Bu durumu o savaşta bulunup gören kırk elli ihtiyardan duydum. Onlardın şahitlikleriyle yazmaya cesaret ettim. İman sahibi kimselerden her kim o sancak dibine varıp temiz iman ile iki rekat namaz kılıp hayır dua etse Allah'ın emri ile her isteği kabul olur. Onun için bu kalede bu camiye “Alem-i şerif” denir (C.7, s.89).

3.15. Gözleve Kalesinde Bulunan Kumlcuma'nın Hikâyesi (Kırım)

Mehmet Griay Han bu kalenin dış kısmına hendek kazdırırken tunçtan yapılmış büyük bir kumkuma bulurlar. Bunu güçlkle kırarlar. İçinden üç çeşit su çıkar ki birbirine karışmamış halde biri sarı, biri yeşil ve biri de kibrit

rengindedir. O an bu kumkumayı kıran adamları sıtma tutar. Biri taun olur, biri sinekten ölür. O günden beri şehrih havası bozulup halkı taun hastalığına tutulur. Çarşı ve pazarda kara sinek pek görülür oldu diye hikâye ederler. Önceleri şehrin havası pek güzel olup hastalık ve sinek görülmezmiş.

3.16. *Şeremet Ban ve Oğlu Necati'nin Hikâyesi*

Moskova vilayetinde Şeremet Ban ile yapılan savaşta Şeremet Bân vezirin üç yüz bin askeri kırılıp esir edilmişti. Bizzat Şeremet veziri ile yetmiş adet beyzade ile yedi yüz adet önde gelen kumandanları da esir edilip Kırım'a getirilmişti. Mehmet Giray Han, Şeremet veziri bu cufut kalesindeki zindana hapsetmişti. Ayağına yetmiş okkalı zincir vurulmuştu. Sonra Han'a üç bin kese nokrad hazine verip kurtulmayı ümit ederek ricada bulunur Mehmet Giray Han buna razı olmaz. Şeremet Vezir ölünceye kadar bu zindanda kalacağını anlar. Bunun üzerine karısının koynundaki beş altı aylık yavrusun alıp zindanın pencersinden fırlatır. Allah'ın takdiri olarak temiz ve günahsız yavru kundağıyla yüz kulaçlık kayalardan kuş gibi aşağı uçup inerken kayalarda yuva yapmış kartallar ve karakuşlar masumu av zannedip yuvalarından süzülerek yavruyu gagalarına alıp yuvalarına götürmeğe çalışırken bir birleriyle döğüşürlerken. Çocuğu yuvalarına götüremeyip, kundak, bir kuşun gagasında kalır. Sonra kundağı hanlara mahsus bir bağın ağaçları, dallarına bırakır. Masum yavru kundağı ile ağacın yüksek dalları üzerinde kalır. Bir zaman sonra çocuk ağlamağa başlar. Bir taraftan da çocuğun anası yukarıdan feryat ederek ağlar. Allah'ın hikmeti olarak bağda gezinenler yüksek bir ağacın dalları üzerinden bir çocuk sesi duyarlar. Derhal bir bağcı o ağacın tepesine çıkarak ma'sumun kundağını alır ve Mehmet Giray Han huzuruna getirirler. Han, çocuğun başından geçeni dinledikten sonra adının "Necati" olmasını buyurur ve bakıcılara verir. Sonra çocuk büyüüp gelişerek güneş pençeli, ay yüzlü bir oğlan olur. İmdi azizim Cenabı Allah isterse kullarını yırtıcı kuşların pençesinden kurtarır vesselam (C.7, s.343-344).

3.17. Tekerlek Kebabının Hikâyesi

Bir kere Heyhat sahrasında konar-göçer Tatar'ın birine Nagay tatarı konuk olur. Oba sahibi bu misafir Nogay'ı sılmak lazım, yani hizmet etmek lazımdır der. Meğer oba sahibinin arabası üzerinde güzel bir gelini varmış ki canından azizmiş. Hemen koyunlarından semiz bir koyun basıp boğazlar ve gelinin arabasının bir tekerleğin; kırıp kebab pişirir. Ne câre Kıpçak çölünde odun yoktur. Sevgilisini Heyhat çölünde bırakmayı göze alarak kebabı pişirip misafir Nogay'ı ağırlar. Sonra o Nogay ilinden acele yedi araba mal getirip konak beyine verir. O zamandan beri Tatarlar arasında birbirine saygı gösterisi olarak araba tekerleği ile koyun kebabı pişirmek âdet olur. Bir Tatar biriyle çekişse “Neni görkügen bana ne minnet katarsın, yoksa araba tekerleği ile pişmiş kebab mı aşadım” yani yedim diye Tatarlar arasında darb-ı mesel olmuştur (C.7, s.360).

3.18. Malik Eştar'ın Hikayesi (Kırım)

Eski Yurtta yatmakta olan Muazbin Cebel'in amcası Mâlik Eştar, bizzat Hz. Peygamberin sahabelerindendir. Sipahi ağalarından idi. Tebük savaşından sonra Yemen hududunda, Yelemlem denilen yerde bir ejderhayı öldürdüğü için Maliki Ejder lakabını aldı. Ama mübarek gözünün biri savaşta yırtılmış idi. Gözü böyle olunca Hz. peygambere gitti Hz. Peygamber de ona in'am olarak tabut kurusu malikiğini verip “Malik Eştar” yani gözü yırtık lakabı verildi. Hz. Risaletin vefatından sonra kederinden başını alıp Rum diyarında Erzurum Şehrine, sonra da Dağıstan gelir. Burada üç bin kadar seçkin aznavur adamı Müslüman edip, sırası ile Kozan, Ejderhan, Bakû, Saray şehri ve Heşned vilayetine gelir. Bu kadar yerleri ziyaret ederek kırk bin kişiyi Müslüman eder. Kırım vilayetine gelip orada da onbin adamı Müslüman ederek elli yedi bin seçkin askere sahip olur. Sonra adamları ile birlikte Özü ve Tuna nehirlerini Akkirman kalesinden yukarı Don nehrini geçip Akkirman kalesi altında Saray deresi içinde Sapık Kral Salsal ile kırk gün, kırk gece savaş eder. Kafirleri kıra kıra Akkirman altındaki Kamerlukam içine tıkar. Ecinne kavmi de Kavnerlukam tılsımlarından kurtulur. Bütün kafirleri sara hastalığı gibi ecinniler tutunca bin kafir orada ölür. Sapık Kral

Salsal ile Malik Eştar karşı karşıya gelir. Sonunda Salsal lain, Malik Eştarı Bir mızrakla yaralar. Kırk altıncı hamle Malik Eşter* Hazretlerine dönüp sapık Salsal'ın göğsüne ögle bir mızrak vurur ki mızrağın ucu arkasından iki karış dışarı çıkar. Malik Eşter kendi yaralı durumuna bakmayıp Salsal'ın üzerine at sürüp başını kesip dişlerini çıkarır. Salsal'ın dişleri halen Akkirman kalesinin kapısı üzerinde kaburga kemikleri ile birlikte asılı olarak durmaktadır. Kellesi de hendek içinde kaya deliğinde durmaktadır. Bir İstanbul güllesi Eşter askeri ile Kırım'a gelir ve aldığı yaradan burada şehit olur.

3.19. Çoban Deli Kasım Ağa Köprüsünün Hikâyesi (Edirne Babaeski)

Çoban Deli Kasım Ağa, bu köprü yerinde koyun güderken, Cenabı Hak kendisine, Müslümanlığı nasib edip zamanla dergâh-ı âli yeniçeri ocağında kethüdası olur. Sonra Sultan Dördüncü Murad Han tarafından hapsolunca, “Ahdim olsun bu girdanp'tan kurtulursam koyun güttüğüm yerde bir köprü yaptırayım.” der Kurtulduktan sonra da ahdini yerine getirip dört yüz Rum kesesi sarfederek bu büyük köprüyü yaptırmıştır. Ama doğrusu binde bir görülen cinsten büyük bir köprü olup tumturaklı kemeri sanki saman yolu gibidir (C.3, s.371).

3.20. Eski Kırım Kalesinin Yıkılışı

Evvelce halkı son derece zengin tüccarlarmış, mallarının zekatlarını vermez, güçlü olanlar hacca gitmez, güçsüzlere ve yoksullara yardım etmez, misafir sevmez, hasetlik ve cahilliklerinden kapılarını kapayıp alim, salih ve gariplere yüz çevirir kişiler olmuşlar. Allah'ın hikmeti bir gece zayıf, yoksul bir derviş kışta kayamette aç kalmış. Perişan ve ağlar bir halde zengin birinin evinin penceresine gelip, hazan yaprağı gibi titreyip pencerenin önünde Allah rızası için bir şey diye feryat eder. Bu dervişin yüzüne kimse dahi bakmayıp onu kovalar. Derviş hangi kapıya gidip bir şey istedi ise kimse bakmayıp

* Malik Eşter hakkında burada yazılanlar Kırım'da yaygın olan uydurma bir hikâyedir (Mütercim).

misafir kabul etmezler. O derviş her nasılsa bir köşede zar zor sabahı eder seher vakti olunca derviş eline süpürge alıp Kırım şehrinin sokaklarını süpürmeye başlar. Oğün Allah'ın emri ile şehir halkı süprülüp kimi ölmeğe, kimi kaçmağa başlar. Bir yıla varmadan böyle büyük bir şehir harap ve yıkık kalır (C.7, s.384).

3.21. Amberi Çin Camii'nin Hikayesi (Kırım)

Bu eski şehir ma'mur halde iken burada o kadar zengin adamlar ve tüccarlar varmış ki Kırım Kalesi'nin kefe kapısı içinde zengin bir tüccar cami yaptırmaya başlar. Hemen binlerce kişi toplanıp yardım etmeğe koyulurlar. O sırada Hint'ten, Çin ve Maçın'den büyük bir tüccar on katır deve yükü misk ve amber ile cami önünden geçerken camiin sahibi, kervan sahibine sorar: "Ey kervan ve kervan başı, nereden gelip nereye gidersiniz, develerinizdeki yükleriniz nedir?..." Kanun sahibi tenezzül edip bu soruya cevap vermez. Camii sahibi, kervan başı epeyce ilerledikten sonra on katır deve yükü misk ve amberi yıktırıp sahibinin gözü önünde caminin camurunun içine katıp karıştırır. Kervancı bu hali görünce hayretler içinde kalarak teşla söylenmeğe başlar. Cami sahibi o tüccarı alıp evine götürür ve büyük bir ziyafet verir. Yemekten sonra on katar develerine on katar altın yükletip: "Var şimdi git, can kardeşim" deyip gönlünü hoş ederek gönderir. Ne zaman ki yağmur yağar şimdi viran halde bulundu camiinin duvarları misk ve amber kokar. Hatta ben denemek için toprağından bir parça ateşe koydum hakikaten amber koktu (C.7, s.386).

3.22. Kıllı Bal'ın Hikâyesi (Peşku Çerkesleri)

Bir gün bu diyarda bir konakta misafir olduk. Ev sahibimiz Çerkes insanlık edip dışarda biraz oyalanarak muhabbet meydanına sığır derisinden sofraya getirdi. Bir ağaç tekne revak gibi latif bal, bir tekne pasta, bir tekne peynir koydu.

"Aşan konaklar! Helal bolsun! Benim babam canı savaştın" yani "balı yiyin, helal olsun, babamın canına değsin!" dedi Biz de Manoğlu hapisten çıkmış gibi açlığımızı gidermek için bala öyle bir giriştik ki ellerimizin gidip

gelmesini göz takib edemez. Ama pek acayip kılları çok bir bal! Kılları ağzımızdan çıkarıp sofraya koydukça, Çerkes

- “Aşan! Bu benim babası balıdır!” diyor. Biz de açlığımızı giderdiğimiz için aheste aheste kılları ayıklayıp bal yerken üstümüze Tanaklı Ali Can Bey geldi.

- “Ne yersin Evliya Efendi”? dediği vakit:

- “Buyurun siz de!” diye Ali Can’ı yemeğe davet etti.

- “- Bu kıllı baldır. Ama acaba keçi tulumundan mıdır? Yoksa koyun tulumundan mıdır? dediğimde Ali Can, ev sahibimize Çerkezce

“- Bu bal nereden dir?” dedi Çerkes hemen ağlamaya başladı.

“- Benim babası mezarından çıkardım!” dediğini ben anladım ama mezarı kelimesine aklım takıldı. Hemen Ali Can:

“ Geçen aylarda babası ölmüş işte dışardaki büyük ağacın dalına babasının cesedini sandık ile koymuş. Bal arıları babasının apış arasına bal yapmış. Şimdi sizi çok sevdiğinden balı olduğu gibi getirmiş. Kılları çıkartıp bu balı yiyorsunuz. Arı boku yiyeceğinize karı boku yiyin!” deyip dışarı çıkınca benim kusa kusa ciğerlerim delindi. Kendimi dışarı zor attım.

“- Bre medet! gidi kafir bize ne oyun etti.” deyip söverken onu gördüm. Ev sahibimiz Çerkes de dışarı çıkıp babasının olduğu ağaca tırmandı. Ağlayarak babasının sandığının kapağını sıkıca kapatırken kendi de bir hayli bal boku yiyip ağaçtan indi (C.7, s.437).

3.23. Şeyh İlâhi Hamamı'nın Hikâyesi

Şeyh İlâhi hamamı küçüktür, ama Allah'ın emri ile bir kimse ne kadar hastalığa yakalanmış olsa kırk gün bu hamama devamlı girdiği takdirde mutlaka şifa bulur. Aziz merhum zamanında bu hamama girenlerden asla para alınmaz imiş ve külhanında hiç ateş yanmaz imiş. Böyle iken hamamın sıcaklığından insan bir saat bile duramazmış. Sonra günler geçtikçe hamamı tamir gerektiğinde, külhanın duvarının bir tarafı yıkılmış görürler ki hamam kazanı altında yedi adet taş durup bu taşlardan alev alev ateşler çıkıp

kazandaki suya kaynatır. O taşlarki Kudüs-ü Şerif yakınında Hz. Musa aleyhisselamın nurlu türbeleri olan ateş taşlarıdır. Bir köşesinde de demirden bir kandil içinde zeytinyağı dolu olup, işli bir fitil ile kandil yanmakta iken oradaki insanların kandile bakmalarından sonra,yahud rüzgarın etkisiyle kandil söner ve yedi adet taşların ateşleri de kaybolur. Ondan sonra bu kudret hamamı buz gibi olur. Bugüne kadar yakma ateş ile ısıtılır (C.8, s.95).

3.24. Dehhak'ın Hikayesi

Nice tarihlerde Dahhak'ın hikâyesi yazılıdır. Ancak iyi bir padişah idi. İblis onun aşçıbaşısı idi.İki omuzlarından öpüp, öptüğü yerlerden birer yılan meydana çıktı. Bu yılanların gıdası her gün birer insan beyni yemektir. Bu yüzden Dehhak nice kimseleri öldürdü. Nihayet demirci Gove tarafından öldürüldü (C.8, s.552).

3.25. Veysel Karânî Hikayesi

Resulü Ekrem'in mübarek dişi Uhud cenginde şehid düşmüştü. Bunu Veysel karani Hazretleri duyup acba Hazreti Resul'ün şehit olan mübarek dişleri bu mudur yoksa bu mudur diye bütün dişlerini çekti. Ağzı kan içinde kalıp yere tükürünce Allah'ın emriyle o kandan muz hâsıl olup o saatte meyve verir Allah'ın ilhamı ile muz yiyip karnını doyurur (C.9, s.68).

3.26. Hazreti Yunus'un Hikayesi

Rivayaete göre Hz. Yunus Musul'da buraya (Beyrut'a) gelip bir gemiye binerek Mısıra giderken gemi dalgaya tutulur. Denize birkaç kişi atmağa karar verirler. Kur'a Hz. Yunus'a isabet edince hemen Hazreti denize atarlar. Derhal bir balık Hz. Yunus'u yutup kırk gün balığın karnında kalır. Zavallı balık yuttuğuna pişman olup yedi deryayı yedi kere dolaşır. Fakat hazmedemeyip Seyda yakınında bir köyde (Ciyeyye) balık karaya düşüp, Hz. Yunus'u dışarıya çıkardı. Bazı müverrihlere göre bu kavmi kahreyle yahut beni asilerden kurtarıp yedi deniz seyahatına nasip eyle) diye dua ettiği için duası kabul olup, böyle olmuştur. Bütün bilginler, Hz. Yunus'un buradan yattığına inanırlar.

Hz. Yunus balığın karnından çıplak çıkıp, bitkin bir halde kumsalda yatınca Cenabı hak, sıcağın onu korumak için kabak ağacını halk edip, iri yaprakları gölge etmiştir. Mısır padişahlarında Yusuf Salâhattin Frenk elinden Seyda'yı alır. Kafirler, Müslümanlar da Yunus peygambere inadıklarından seyda şehri cümleden gitti diye pek çok gemilerle gelip, Yunus peygamberin cesedini alarak İspanya'ya götürelim diye el uzattıkları vakit yirmi geminin kafirleri bir anda yanarlar ve müthiş bir rüzgar esip beş yüz gemi birbirine vura vura parçalanır. İçindekiler sahile düşüp esir olurlar ve seyda kurtulur (C.9, s.68-69).

3.27. Kurt Vadisi (Vadiüzzib)

Bu çimenlikte bir sofacıktır Burada Hz. Yakub 12 oğluna (hani Yusufum) deyince enlar (Onu kurt yedi) dediler, o vakit Hz. Yakub o vadideki bütün kurtları çağırıp onlara sordu. Kurtlar hepsi bir ağızdan: "Hâşa ve kella biz peygamberzade ve ademoğlu yemeyiz." diye yemin ettiler ve "Ya Yakub Allah ile bundan sonra ahdimiz olsun sen de şahit ol bir daha canlı varlık yemeyelim." dediler. Şimdi o vadinin kurtlarını görmüşüz ot otlarlar. İnsandan o kadar kaçmazlar. Kurt ile koyun yanyana gezer Hz. Yakub mucizesidir (C.9, s.103).

3.28. Hz. Musa'nın Hikayesi

Kavmi Hz. Musa için vücudu özürdür derlerdi. Bir gün Hz. Musa yıkanmak için Nil'e girdi. Çıktığı vakit, hırkasını üzerine koyduğu taşın yürdüğünü gördü. Hırkasını almak için çırıl çıplak taşın arkasından koştu, şehre girdi. Bütün halk Hz. Musa'yı çıplak olarak gördü ve vücudunun kar gibi beyaz olduğunu anlayarak şüphelerine pişman oldular.

Hz. Musa taş 12 âsâ vurdu. O vakit taş dile gelip; (Ya Musâ ben Allah'ın emriyle yürüdüm. Senin vücudunun özürsüz olduğuna şahitlik ettim.) dedi. Hz. Musa da (Ey taş bilemedim. Hele dervişe dervişan) diye özür diledi. Sonra taşın deliğine ip takarak boyunana astı. Şimdi Abdalların boynuna astıkları sekel taşı bundan kalmadır. Sonra Hz. Musa Tih çölünde 40 yıl üç yüzbin adamı ile dolaştı. Gökten Men've Selva gelirdi. Üzüm, incir, sirke

gökten iner, karınların doyururlardı. Ama susuz idiler Hz. Musa taşa vurdu 12 yerinden su fişkırdı. Böylece susuzluklarını da giderdiler.

Sonra bu taş elden ele geçti. Emevilerden Abdülmeki oğlu Velidin eline geçti. Ak minare denilen İsa minaresine koydu. Bu mabetde iki vakit namaz kılıp dua edenin duası kabul olur (C.9, s.106-107).

3.29. Asi Hurma Kalesi'nin Hikâyesi

Hz. Peygamber buradan geçerken tüccarlara yiyecek, içecek bir şeyler vermediklerinden, kervan ehli (Ya Muhammed bu kavim size yardım etmeyip, hurma vermezler) deyince, Resûlü, Ekrem! (Hurmaları da kendileri gib âsi olup hurma vermesin) buyururlar. Bu yüzden hurmaları da, hurma ağaçları da hurma yaprakları da işe yaramaz. O vakit bunlar peygambere yalvarırlar.

(Biz ettik, sen etme suyumuz yoktur. Bize rahmet duası eyle derler. Resûlü Ekrem de yeri eşer. Lezzetli bir su çıkar ki bu suyun ayağı bağ ve bahçeleri sular (C.9, s.121).

3.30. Sultan Mervan Cami'nin Hikayesi

Ali Ekradın tüccarlarından, vaktiyle kasap imiş. Her gün bir kadın gelir, bir koyun alıp gidermiş Kasap merak edip bir gün peşinden gitmiş. Kadın bir mağaraya girmiş, koyunu mağarada olan bir ayının önüne atmış. Ayı bunu yedikten sonra kadınla cina etmiş. Ertesi gün kasap Mervan, belinde bir satır sokup kadının peşinden gelip ayı ile cima ederken vâsılın hasılını keser. Mağara muazzam bir hazine imiş. Kadın, “Bu hazineye bu ayı müekkil idi. Babam beni bu vâsıl'a getirip vaslıma irüp bu hazinden para alıp her gün bir koyunu bu ayıya yedirdim. İşte senin sebebinle kurtuldum. Artık bu hazine senindir.” der Kasap Mervan hikâye'yi padişaha gelip anlatır. Padişah da onda birini alıp gerisini Mervan'a verir. Mervan bütün Mısır fukarasına dağıtır. Ve o para ile bir cami yaptırır. Padişah ölünce Mervan'ı padişah yaparlar (C.10, s.304).

3.31. Nil'e Kurban Verme Hikâyesi

Hiz. Ömer zamanında Mısır zaptolunduğu vakit Mısır halkı Amr ibn As'a gelip dediler ki

“Ya Amr, bizim âdetimizdir. Nil'in taşma zamında Mısır'ın engüzel kızını fevkâlâde süsyelip binlerce kelle şeker, binlerce erdep, buğday, ekmek ve peksimet ile Nil'e bırakırız. Ertesi gün de Nil taşar.

Amr ibn As, haşa! dedi. Bu kefare âdetidir. Dedi ve bunu yaptırmadı. Ama o sene de tesadüf Nil taşmadı. Müthiş dedi-kodu alıp yürüdü. Amr ibn As durumu Hiz. Ömer'e bildirdi. Hiz. Ömer de Nil'e hitaban bir mektup yazdı. Mektup şöledir;

“Ey Nil eğer taşman senin kendi kuvvetinle ise taşma, geçtik, bizim sana ihtiyacımız yoktur. Ve eğer taşman Hak süphane ve teâla'nın kudretiye tiz taş!” Amr İbn As bu mektuba Nil üzerine koydu Hiz. Ömer'in selamını da Nil'e söyledi. Allah'ın büyüklüğü Nil derhal yükselmeye başladı. Bütün Mısırlılar sevinç bayramı yaptılar (C.10, s.346).

4. Fıkralar

Evliya Çelebi seyahatnamesinde iki fıkra bulunmaktadır. İki Fıkranın konusu da Mısır üzerinedir.

4.1. Firavun Mısır'da Allahlık davasında bulununca Bağdat halifesi bunu duyup “Ya Bağdat'a malik olsa nelik davası eder.” demiş (Anlaşılan o devirde Bağdat çok mamur imiş) (C.9, s.280).

4.2. Bağdat, Mısır'ın bir mahallesi gidir. Hatta o asırda bir seyyaha sorarlar:

- Ey birader nerelisin? Arif (ve zarif herif “Mısırlıyım” der. Bunun üzerine “Hangi mahallesindensin? derler. Adam “Bağdat mahallesindenim” der. Soran “Yahu! Bağdat ile Mısır'ın arası çölden üç ayak yoldur” demiş. Adam da “Mısır dediğin dünyanın anasıdır. Bağdat, Basra, Aden , Sait, Yemen Asvan, Sudan “Mısırın mahallesidir” demiş. (Doğrusu herif sözünde içini demiş) (C.9, s.280).

III. BÖLÜM

KALIPLAŞMIŞ SÖZLER

Evliya Çelebi Seyahatnamesinde şu konu başlıklarında bilgiler tespit edilmiştir. Atasözleri, deyimler, ölçülü sözler, yeminler küfürler, okşamalıklar, nasihatler, hitap ve önlemler. Bu konu başlıklarında yer alan kalıplaşmış sözlerin dağılımı ise şöyledir. On bir atassöz, yirmi deyim, dört yemin, sekiz ölçülü söz, on üç küfür, üç okşamalık, iki nasihat, altı hitap.

1. Atasözleri

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde 11 atasözünü tesbit edilmiştir. Bu atasözlerinin çoğunluğu yöresellik arz etmektedir. Bunlar da daha çok bir şeyi benzetme yoluyla anlatan darbimesellerdir. Bu atasözleri ve bu sözlerin oluşum şekillerini kısaca aktaralım.

1.1.1. *Kaza gelince göz görmez olur* (C.2, s.420).

1.1.2. Geredenin soğucu pek meşhurdur. Halk arasında, “Erzurum soğucu, beni Gerede de bulun” demiş (C.2, s.520).

1.1.3. Kul tedbirini alıp, Allah hükmeder (C.3, s.63).

1.1.4. “Tatarın yediği darı, giydiği deri; evleri saz kendileri nasaz” derler. Meşhur darbi meseldir. (Sultan Sanatı Hanı Köyü)

1.1.5. Bir Tatar zenginlik taslayıp malını miras yedi gibi harcursa, “Kişi! Sen Erkek Macar seferinde zengin olmuş sen” diye darbi mesel olmuştur (C.5, s.96).

1.1.6. Bu çöl diyarında bir dikili ağaç olmadığından halk arasında, “Seni özi kırında yatırırım, soğuk cehennem ordadır.” sözü darbi mesel olmuştur (özi) (C.5, s.123).

1.1.7. Aman diyene yaman olmaz (C.5, s.168).

1.1.8. Sığınana zillet yoktur (C.5, s.169).

1.1.9. Yar yıkıldığı gün tozar. Bu ata sözünün Anadolu'da değişik bir söylenişi daha vardır. "Kar yağdığı gün tozar" Anlamı ise fırsat ele geçtiği gün değerlendirilmeli ileride bu fırsat bir daha ele geçmeyebilir.

1.1.10. Papova sahrasında papava gölünde bir balık olur ki çok lezzetli ve kuvvet vericidir. Hatta bu Bosna diyarında cima düşkünü olan adama "Bre adam! Besbelli papova balığı yemişsin" diye darbimesel olmuştur (C.6, s.694).

1.1.11. Cvaka Kalesi dağlarında ceviz ağacı bol olduğundan dorğsu kargası da boldur. Rum halkı arasında "Karga koza (cevize) bakar gibi bakar" sözü darbi mesel olmuştur (C.7, s.43).

1.1.12. Haris olan mahrum olur (Çok hırs sahibi olan aza da kavuşamaz her şeyden mahrum olur).

2. Deyimler

Evliya Çelebi Seyahatnamesinde 20 adet deyim bulunmaktadır. Bu deyimlerden 70 tanesi halkın genelinin kullandığı deyimler, 13 tanesi ise dervişlere ait deyimlerdir. Bu sebeple bu deyimleri; A) Halkın kullandığı deyimler B) Dervişlerin kullandığı deyimler diye ikiye ayırdık

A-) Halkın genelinin Kullandığı Deyimler

- Yol kesen ecel, ömür kadehini kırdı (C.1, s.267).

- Ecel tırnağı yakasın yırtarak yerini toprak etti. Bu cümlede iki deyim bulunmaktadır. (Ecel tırnağının yakasını yırtması ve yerinin toprak olması iki deyim de kişinin öldüğünü anlatmaktadır).

- Gönül ehlinin dua oklarının hedefi olmak [Anlam gönül ehlinin (Allah dostlarının) duaları sebebiyle felakete uğramaktır.] (C.1, s.289).

- Orsa kullanmak (Gemicilikte yelkenleri mümkün olduğu kadar rüzgârın estiği tarafa yaklaştırarak seyretme şekli.

- Ya taht ola ya baht: (Ya makam sahibi olmalısın ya da bahtın açık ola. Ya tahta erişiriz ya da bahtımıza çıkan arıza gösteririz)

- El bizim etek sizin (Ama dileme anlamında bir deyimdir)

- Niyaz ve piyaz ile dil dökme: Riyakarca yalvarma

B Dervişlerin Kullandıkları Deyimler:

Teberdar: Mülayim

Zerduşte taşımak : Asâ sahibi pir olmak

Hesban : Şeytanı kovarım

Keşkül : Bahr-i ummanım

Cüzbend : Umam-ı kiramım

Mecmua : Bilgi deniziyim

Zilben : Musalli ve vakit sahibiyim

Palehenk : Bağıma taş basıp nefisle savaşta taş yürekliyim.

Tenehüre girmek : Avret yerini örtmüş (Edepli)

İhran taşımak : Her yerde sır saklarım. Melis benden emindir.
Hac edip ihrama girerim

Saç Uzatmak : Peygamberin sünnetine uydum.

Başında tül taşımak: Şeytan ile savaşta ona galip geldim demektir.

3. Yeminler

Seyahatname'de dört yemin tespit ettik. Bu yeminlerin ikisi Büyük zatların ve onların kabirleri, türbeleri üzerine yapılan yeminler; biri ikâmet edilen yer üzerine yapılan yeminlerdir. Burada toprağı, vatanı kutsal sayma inancının etkili olduğu söyleyebiliriz. Diğer bir yeminde tuz ve ekmek üzerine

yapılan yemindir. Tuz ve ekmek Türklerde kutsal sayıldığı için onların üzerine de yemin edilmiştir. Tespit ettiğimiz yeminler şunlardır.

Araplar arasında birbirine yemin ettirmek icap etse, ta Basra, Lahsa Umman, Cezayir'den gelip Şeyh Yahya ziyareti üzerine "Bie Seri Yahyâ Hayâtî" deyip el sürse Allah'a yemin etmiş gibi sayılır (Urfa) (C.3, s.128).

3.1. Haneden halkı; Güzelce şah bascûye ve Ali Murtaza hakkıycün ve duvâzâde imamlar arçiyçün diye dua ederler (C.4, s.683).

3.2.. Murtaza paşa, Halep mollası, dört mezhep Seyhülismaları, ekmek ve tuza el vurup yemin ettiler. "Haşa ve kellâ bizden size zarar gelmez" dediler (C.5, s.168).

3.3. Rumeli çingenelerinin Firavundan bu yana asıl vatanları Gümilçine şehridir. Firavun soyu halkı birbirleri arasında yemin etseler "Mısır hakkı için ve Gümilçine hakkı için" diye yemin eder. (Yeminlerinde ikamet ettikleri yerleri kullanmaktadırlar. Buradan hareketle bu çingenelerin (Gümilçim cingenelerinin) Mısırdan buraya gelmiş olabileceklerini söyleyebiliriz).

4. Ölçülü Sözler

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde 8 adet ölçülü söz tespit edilmiştir. Bu sözlerin bazıları yöresellik arz etmektedir. Bazıları ise Türk dünyasının genelinde kullanılan sözlerdir. Mesala, Tokat sıcar, Amasya içer yavesi (Boş sözü) yöresellik arz eder Men dakika dakika sözü ise Türk dünyasının genelinde söylenen bir sözdür.

4.1. Çarşamba pazarı suyu Samsun'un doğusundan Karadeniz'e dökülür. Geçit vermez büyük bir sudur. Tokat'a uğrar, sonra Amasya önünden geçerek daha birçok şehirleri sular. Samsun'un dibinden Karadeniz'e dökülür.

Bu yüzden Amasya halkı ile Tokatlılar arasında “Tokat sığar, Amasya içer” yavesi söylenir.

(Yave: Boş lakırtı, saçma söz) (C.2, s.93).

4.2. Nalbat dükkânları tavuksuz, değirmenler domuzsuz olmaz (Çalikkavek) (C.3, s.290).

4.3. Ya taht ola ya baht (C.5, s.93).

4.4. Kuskuna kuvvet kaçmaya bereket (C.5, s.140).

4.5. Kuş canım azad, bir damla kanım şad olsun

4.6. Hoş geldin safa geldin, yüzüme boşa geldin

4.7. Men dakika dukka (Ettiğin her kötülüğün karşılığını bulursun)

4.8. Tatarlar ekmeği az yerler. “Yedikleri darı, giydikleri deri, evleri saz, kendileri nasaz olur (Ferah Kirman Kalesi) (C.8, s.16).

5. Küfürler

Seyahatnamede onüç küfür tesbit edilmiştir. Bu küfürlerin üçü Türk diyarlarının genelinde kullanılan küfürler, beşi Omman kabilesinin kullandığı küfürler, beşi de Memluk Çerkeslerinin kullandığı küfürlerdir.

Bre mel'un C.2, s.496

Bre dinsiz mel'un'lar C.2, s. 497

Mozuk esfine : Bre cfit domuz (Omman Kabilesi)

Hoç esfine : Domuz ye (Omman Kabilesi)

Duko esfine : Şeytan (Omman Kabilesi)

- İskorvisi soyak : Bre gidi köpek (Omman Kabilesi)
 Duko helviçe : Şeytan oğlan (Omman Kabilesi) (C.5, s.108)
 Şebzi çahayu vâkâg: Kısrek falan ederim (Memluk çerkezleri)
 Şediş peçik : Eşek falan ederim (Memluk Çerkezleri)
 Vaşet : Puşt (Memluk Çerkezleri)
 Uyana gidi süvek : Validesi falan ederim (Memluk Çerkezleri)
 Düşünce pesiz : Avradını falan ederim (C.7, s.445).
 Bre vur gidiyi, (Gidi: deyyus, pezevenk, kaltaban anlamına gelen bir sözdür) (C.7, s.52).

6. Okşamalıklar

Evliya Çelebi seyahatmesinde üç okşamalık söze rastlanılmıştır. Bunlar Eşrefoğlu Rumi, Evliya Çelebi ve seydi Paşa için söylenen Sözlerdir. Seydi Paşa asla gazaba alınmadığı gibi karşılık olarak bârek (tebrik ederim) bile demediler. (C.1, s.221).

Evvela din ve dünya Sultanı kafdağının anka kuşu, tasa evinin bilgini, Eş-şeyh üş şehir gibi Erşefoğlu Rûmî (C.2, s.759).

“Aferin Evliya berhudar ol” (C.7, s.75).

7. Nasihatler

Seyahatnamede iki nasihat tesbit edilmiştir. Bunlardan birincisi Burgaz kervansarayında hancıların yolculara nasihati, ikincisi ise Evliya Çelebiye babasının yaptığı nasihattir. Evliya Çelebi'ye babası nasihat ederken Ebussud Efendi'nin nasihat dolu bir şiirini aktarmıştır. Ayrıc akendisi de özlü ve veciz sözlerle oğluna nasihatte bulunmuştur.

7.1. Burgaz Kervansarayı Hancıların Yolculara Nasihati

Burgaz kervansarayının hancıları dellallar gibi, Ey Muhammed ümmeti!, Malınız, canınız, atınız, donunuz tamam mıdır? diye rica edip bağırlar. Misafirler “Hak hayır sahibine rahmet eyleye” dediklerinde

bunlar kapı açıp kapı dibinde: “yollarda gafil gitmen, vakit kaybetmen, herkesi arkadaş etmen, yürün Allah kolaylık getire diye dua ve nasihat ederler (C.3, s.235).

7.2. Evliya Çelebi’ye Babasının Nasihati:

“Oğul! Besmelesiz yemek yeme, sonra yok olursun. Eğer sırrın var ise sakın hanımına söyleme. Cünüp iken yemek yeme. Elbisenin söküğünü de üstünde dikme” İyi adını kötüyü çıkarma . Kötüye yoldaş olma zararını çekersin. Sen yürü ileri gözüm! kalma geri. Alay bozma, tarlaya basma. Yârân payına göz dikme. Bir şey komadığın yere el uzatma. İki kişi konuşurken dinleme. Ekmek ve tuz hakkını gözet, namahreme bakıp ihanet etme. Davetsiz bir yere gitme. Gıdersen emin olduğun yere namuslu kimseye git. Sır sakla. Her mecliste işitiğin sözleri aklında tut. Evden eve söz taşıma. Kötüleme, fenalıktan dedikodudan uzak ol, ahlaklı ol. Herkesle iyi geçin. İnad ve kötü sözlü olma. Harama ve yasak edilen şeylere yaklaşma. Beş vakit namaza devam edip iyi hal ile tanınarak ilim ve faziletle meşhur ol.

Sormağa ey yar
Anla ne kim var
Farisiyi bil
Efsah-ı nas ol.
Vakt-ı namaz it
Hâlıkkı yâd it
Bildiğini öğret
Eyleme hiç res
İlme haris ol
Ehle celis ol
Damla be damla
Sözümü dinle
Eyleme gel ar
İlm-i tamamı

Ehlini bulagil
 Arap ve Acemi
 Hakk'a niyaz et
 Gözle İmamı
 Dersini fikret
 Hâs ve âmı
 Şûle enis ol
 Görme melâmi
 Gel olur anla
 Temme kelâmi

(Bu beyitteler esasen Şeyhül İslam Ebussud Efendinin dir.)

Oğul! Dûnya yönünden nasihatım odur ki her zaman geniş kalpli ve hoş meşreb ol. Her vakit beraber bulunduğun vezirler ve âyâna varıp dünya için birşey isteme ki, senden nefret edip seni küçük görmeyenler. Rıza lokmasıyla yetin. Eline geçen malı da israf etme. Kanaatle geçin. Kanaat tükenmez hazinedir” demişler. Sağlık da sabırlıkda lazım olur. Dünyalık akceni lokma ve hırka için saklayıp namerde muhtaç olma. “Düşmana kalırsa kalsın Dosta muhtaç olma tek” demişler.

Gelip geçtiğin yerlerde iki yerden gayret kuşağını beline bağlayıp kendini her zaman muhafaza et. “Şu uyur hilekâr ve zalim düşmanlar uyumaz” Büyük velilerin ziyaretleriyle meşgul olup bütün ziyaret yerlerini ve her memleketin ovalıklarını yüksek dağlarını, ağaçları ve garip taşları şehirlerini ibretli eserlerini kalelerini fethedenleri yaptırınların büyüklerini yazarak Seyehatname adıyla bir eser meydana getir. Geleceğin ve sonun hayır olup düşmanın şerrinden emin olasın. Allahü teâla yardımcın olsun. Dünyada selamet ve emniyet, son nefesinde iman bulasın. Hz. Peygamberinin sancağı dibinde haşrolasın . Bu nasihatlerimi kulağına küpe eyle (C.2, s.434).

8. Hitaplar, Ünlemler

Seyahatname de tespit edilen hitap ve ünlemler şunlardır:

8.1. Girit'de kumandan olan Deli Hüseyin paşa yüreği yanarak “Bre imdad, el aman!” diye feryat etti (C.1, s.205).

8.2. Tatarlar “çlu-çlu” diye hücumla kalkarak taburu bozdular (C.1, s.129).

8.3. Kafırlar şafı karanlığında kayıklarını özü suyunun üst yanına bırakıp “Pajorj pa Jorj!” diye çakal gibi uluyarak Özi kalesine yürüdü (C.5, s.129)

8.4. Yusuf Kethüda dev gibi bir sesle “Bre İslam askerleri! Kerbbela günüdür hazır olun” diye askerlerini savaşa davet etti (C.5, s.129).

8.5. Bre ağalar! Beyler! Vezirler! Kanındaş ve yoldaşlar (C.5, s.164).

8.6. “İzzetli ve mürüvvetli velinimetim efendim Sultanım!”

IV. BÖLÜM

DAYANIŞMA YARDIMLAŞMA ve EĞİTİM KURUMLARI

Bu bölümle ilgili olarak seyahatnamede komşuluk-misafirperverlik, Zekat ve Hayır işleri ve Vakıflar konularında bilgiler tesbit edilmiştir. Ahilik, Efe ve seymen kuruluşları Dini kuruluşlar konularında bilgi bulunmamıştır.

Komşuluk ve Misafirperverlik konusunda 16 yerleşim biriminde (köy, kasaba ve şehirde) yaşayan halkın misafirperverlik ve komşuluk ilişkilerine temas edilmiştir. Zekat ve hayır işleri ile ilgili olarak on dört (14) hayır kurumu ve imaretten bahsedilmiştir.

Vakıflarla ilgili olarak da on vakıf müessesesi ele alınmıştır.

Elde edinilen bilgileri değerlendirdiğimizde Osmanlılar yardımlaşma ve dayanışma konusunun çok mükemmel olduğunu görmekteyiz. Osmanlı imparatorluğunun geniş bir coğrafya ya yayılmasında ve huzur içinde bir yönetim sağlamasında bu kurumların çok etkili olduğunu söyleyebiliriz. Devletine güvenen, ondan her türlü sosyal güvenceyi gören insanların devletine sadakatlari elbette kuvvetli olacaktır. Ayrıca bazı toprakların Osmanlı devletine katılmasında da etkili bir unsur olduğu düşüncesindeyiz. Halkına bu derece müşfik davranan Osmanlı yönetimine diğer halkların da teveccühü artmıştır. “Kardinal külahı giymektene Osmanlı sarığı giymeyi tercih ederim” tarzındaki bir sözü gayri müslüm haklara söylettiren de bence Osmanlının bu müşfik yaklaşmasının tesir vardır. Şimdi bu hayır kurumları ile ilgili bilgileri sırasıyla aktaralım:

1. Komşuluk ve Misafirperverlik

Evliye Çelebi Seyahatnamesinde On altı (16) yerleşim biriminde (Köy, kasaba, şehirde) yaşayan halkın misafirperverlik ve komşuluk ilişkilerine temas edilmiştir. Bu yerler genellikle Anadolu coğrafyası dışında kalan Balkanlar ve Kafkaslar'dadır. Bu yerlerden ikisi de gayri müslimlerin yaşadığı yerdir.

Burada Evliyanın “Sezarın hakkını sezara ver” sözü mucibince hareket ettiğini de söyleyebiliriz. Onlardan da misafirsever olanları zikretmesi bizce bir kadirbilirliktir. Bu yerler şunlardır.

1.1. Pervadi

Pervadi halkı misafir ve yolculara verdikleri ziyafetlerinde nefis, güzel yemekler ve dünyaca beğenilen hoşafklar ikram ederler. Garip ve fukara seven kimselerdir (C.3, s.240)

1.2. Pece Kalesi

Pece Kalesi halkı zengin ve imkanları bol bir halktır. Garip ve yabancı kimseleri evlerine davet ederek ziyafet verirler. Fakirleri daima koruyup birbirleri ile güzel geçinirler. Erkek ve kadınları gayet terbiyelidir.

1.3. Mankalye Şehri

BüyükMankalye şehri halkının misafirlerine ikramları boldur. Bir evden misafirleri gidince, arkadan kırk elli atlı gelir, kapları açıktır. Misafire asla yok yoktur. Zira zengin bir yerdir. Misafire saygıları sebebi ile Cenabı hak mallarına Halil İbrahim bereketi vermiştir. Tohumları bir kileye, eli altmış kile verir. Zeamet sahiplerine oşür vergisi vermekte inat etmezler (C.3, s.277-278).

1.4. Kulahka Köyü (Dobruca)

Halkı birbiriyle “Misafir bana gelsin” diye kavga eder. Her haneden her gece ikişer üçer yüz altı konar göçer durur. Allah bunların malına Halil İbrahim bereketi verdiğiinden bir kileye altmış kile buğday verir (C.5, s.60).

1.5. Kili Kalesi Varşsu:

Kili halkı ekseriya misafirsiz yemek yemezler. Gayet zengin bir şehri vardır (C.5, s. 155).

1.6. İpsala

Darüzziyafe imareti meşhurdur. Özellikle kış günlerinde sığınacak rahat bir yerdir. Ki içine giren kimse hayat bulur. Zira gece gündüz, zengin, fakir genç ve ihtiyar bir tepsi içinde birer taş buğday çorbası, yine herkes biraz ekmek ve her gece ocak başına birer yağ kandili; her at başına bir torba arpa, her cuma gecesi de birer sini yahni, pilav ve zerde verilir. Hayratı sonsuzdur (C.5, s.224).

1.7. Lipene Kalesi

Bu şehirde çeşme, medrese, darül hadis, darül-kur'a yoktur. Ama her evin kapısı açıktır. Gelen gidenlere ikramları boldur. Bu sebeple şehrin hana ihtiyacı yoktur. Bir misafir gelip birinin evinde bir sene kalsa yük görmezler. Zira gayet zengin şehir olup, ta; Erdel diyarından her sene binlerce zahire gemisi gelip gider (C.5, s.277).

1.8. Peşte

Halkı misafirleri hanlara kondurmazlar. Evlerine misafir edeler

1.9. Estergon

Bu şehrin hanı yoktur. (Han bir Türk memleketi için ayıptır.) diye hayır sahipleri yaptırmamıştır. Şehrin bütün evleri misafirlere açıktır. Bir olay gazi ve Allah yolunda savaşan kimseler olup yemeklerini yalnız yemezler. Hiç bir gece misafirsiz olamazlar (C.6, s.582).

1.10. Kanije

Gayet yumuşak başlı kimseler olup bir garip evlerinde misafir olsa yine hatırını hoş ederler. Sofraları meydanda cömert cesur muhterem gazilerdir (C.6, s.720).

1.11. Tuzla Kalesi

Bu padişah adasında misafirler eğer kendi paraları ile bir şey almak isterlerse ev sahipleri "Canım öyle ise gidip hanlara kan" diye misafirleri evlerinden kovmak isterler. Yani ta bu derece adası köylerinde misafire cul,

torba ve kese çıkartmazlar. Yedirip içirip, kondurup, güçürüp saygı gösterirler. Bir adam bir evde on atı ile on gün kalsa ev halkı memnun olurlar. Zengin adını hak etmiş zengin Çerkes kişilerdir (C.7, s.410).

1.12. Çerkezler (Maluka Vilayeti)

Misafirleri için bir hardal tanesi uğruna ölürler. Herkes konuğunu yedirir içirir, misafirperverlik ederek gideceği köye kadar götürür Sen de bir ...., bir yay bir ok, bir mahrama; vel hasıl iğne iplik ve ibrişim gibi ufak tefek şeylerden her ne verirsən memnun olurlar. Çoluk çocuğunu, karısını hizmetçisini senden sakınmazlar; yüzleri gözleri açık sana hizmet ederler. Gözü nurlu kızları seni bitleyip döşegini yapıp hizmet ederler. Ama laf atayım veya sarkıntılık edeyim diyen adamı evden kovarlar veya öldürürler. Selefe denen köle kız ve oğullarına el uzatanlara bir şey demezler. Ama onlara da kötü gözle bakmayana da, “Bu adam hacıdır” diyerek saygı gösterirler. Her sarıklı adamı görseler “Hacı” derler. Kendilerin ekmek yemezken “Hacı çaku istemiş diye, diye beyaz külde pişmiş ekmek getirirler. Ekmeğe bu diyarda “çaku” derler (C.7, s.419).

1.13. Dobrukoy Kubakçı

Çerkezistan dok geçitli, çalılık yerlerdir ki herkes seyahat edemez Lakin beylerine bir armağan versen yanına adamlar koşar yiye içe kona kana göçe bir bey, yahut konağa seni sağ selim teslim ederler. Artık malından ve canından korkma. Eğer konduğun ev sahibine bir kile tütün veyahut bir iğne iplik versen dünyalar kadar hazederler. Sana fazlasıyla hizmet ederler. Malı canı, evlat ve soyu, sopy ile yoluna kurban olurlar. Doğrusu misafirperverlikleri hırsızlıklarından bin kat üstündür (C.7, s.441).

1.14. Plevne

Bir yemek evi var ki, sabah akşam gelip geçene yemeği boldur. Her an buğday çorbası ile cuma günleri pilav,zerde ve yahni verirler. Han lezetli ekmeği ve saf balı meşhurdur (C.6, s510).

1.15. Tarapoliçse Kasabası

Bütün halkı Rum'dur. Garip dostu misafirperver kimselerdir. Bir gece misafirsiz yemek yemezler (C.8, s.208).

1.16. Girit Adası Aya İnan Manastırı

Bu manastırın içinde binden fazla rahipleri ve rahibeleri vardı ki her biri ay yüzlü melek görünüşlü idiler. Gelen giden misafirlere hizmet ederlerdi. Gece ve gündüz bütün gelen ve giden misafirlere hizmeti boldur. Bin can ve baş ile konuk sahipliği yaparlar. Sabah, akşam keykâvus zenginliğindeki mutfaklarında yüzden fazla onar, on beşer koyun alır, beşer altışar adet sığır alır. Kazanları kaynamaktadır. Özel günlerinde binlerce kefare burada toplanıp sabah ve akşam misafirlerine hizmet ve ikram ederler (C.8, s.326).

2. Zekat ve Hayır İşleri

Osmanlı devletinin uzun süre ayakta kalmasının sebeplerinden biri de halkının zekat ve hayır işlerinde çok hassas olmasıdır. Güçsüz ve çaresizler her fırsatta desteklenilmiş, onlar topluma yararlı bireyler haline getirilmiştir. Yüksek karakterli kişiler etrafındaki insanların meselelerini kendi meseleleri olarak görebilme erdemine erişmiş kişilerdir. Osmanlı coğrafyasına dağılmış olan bu hayır müesseseleri Osmanlı diyarını huzurlu ve mutlu bir diyar haline getirmişti. Seyahatnameden tespit ettiğimiz bu hayır müesseselerinin çok yönlü olduğunu da müşahede ettik. Mesela yolcuların atlarını ve katırlarını sulamaları için sebiller yapılmış. Yolcuların barınmaları için hanlar yapılmış. Bu hanlarda hayır olarak yemekler verilmiş. Fakir çocukların okumaları için hayır müesseseleri oluşturulmuştur. Şifahaneler yapılmıştır.

Seyahatnamede anlatılan imaretler ve hayır eserleri şunlardır. İstanbul Yenisaray imareti, Piyale Roşa tekkesi mutfakları, Mihrimah Sultan İmareti, Gebze Koca Mustafa Paşa Camii yanında bulunan han, Ulukışla da bulunan Mehmet Paşa hanı, Peçe Kalesi sıbyan mektebi, Hanedan imaretleri Beç kalesi imaretleri, Selanik şehri imaretleri, Selanik Şehri sifa evleri, Yeni şehir Dar-ı

tüccar sebilhaneleri, Sultan Kalavan imareti. Bu imaret ve hayır müesseselerin vasıflarını Çelebi eserinde şu şekilde anlatmaktadır.

2.1. Yeni Saray İmareti ve İstanbul Mutfakları

Cenabı Allah İstanbul'un fethine Fatih Sultan Mehmet Hazretlerine nasip edince, evvela Yeni Saray imaretini yaptırdı ki yıl boyunca, sabah, akşam efendi ve dilenciye, yüksek tebaya ve halka bol bol yemek verilir. Sultan Bayezid-i Veli imaretinde de günde iki defa zengin ve fakire yemek verilir.

Bunlardan başka mutfaklar vardır. Günde iki defa olmak üzere gence, ihtiyara, fakarie, dilenciye ihtiyara bol bol ekmek, ve çorba verilir. Ben (Evliya Çelebi) elli senede on sekiz padişahlık ve krallık yer gezdim. Hiçbirin de bu kadar hayır müesseseleri görmedim. Ali Osman'ın nimeti kıyamete kadar bol ve devamlı ola (C.1, s.243-244).

2.2. Piyale Paşa Tekkesi

Piyale Paşa tekkesinin mutfağında da senede üç bin inek kesilir ve her gece fakirlere bol yemek dağıtılır (C.1, s.257).

2.3. Mihrimah Sultan İmareti

Yıl boyunca sabah ve akşam gelene ve gidene saraylar da kalanlara her gün iki defa birer bakır sini ile herkese biraz taş buğday çorbası, biraz ekmek ve her gece biraz mum ve her at başına da bir yem sadakası vardır. Üç günden fazla misafir olanlara verilmez (C.1, s.364).

2.4. Orta Valide İmareti

Bu da evvelki tertip üzere olup cuma geceleri zerdesi, pilavı vardır. Genç yaşta, fakir genç gözetilmeksizin herkese verilir. Camide görev yapan sekiz yüz adam da rızklarını buradan alırlar. Yeni Valide Emaneti: Bu da önceleri hayratlar gibi olup belki daha fazladır. Salatin Devhesi önünde düşkünlere fakirlerine diğer misafirlere nimeti boldu (C.1, s.364).

2.5. Gebze Koca Mustafa Paşa Camii Yanında Bulunan Han

Gebze Koca Mustafa Paşa Camiinin yanında bulunan bir han vardır ki üç bin insan iki bin at kalır. Ayrıca develiği de vardır. Bütün misafirler ve yolcular için bir aşevi vardır ki ay ve yıl için ihtiyar ve genç kadın ve erkeğe nimeti bol olduğu gibi, öteden beri her gece akşamdan sonra misafirhanede kalanlara bakar. Sinilerle her ocakbaşına birer sini adam başına birer parça ekmek, her ocağa birer mum, her katır ve at başına birer tasta yem verilir. Vakıf tarafından mihmandarlar gelip herkese hizmet eder. Böyle kuvvetli bir hayrattır (C.2, s.516-517).

2.6. Ulukışla Öküz Mehmet Paşa Hanı

Her akşam ocak başına birer bakır sini ile beş tas buğday çorbası, beşer ekmek, birer yağ kandili ve her at başına birer torba yem verilir. Yiyeceği bol, geliri sağlam bir hayır yeridir (C.3, s.28).

2.7. Peçe Kalesi Sıbyan Mektebi

Peçe Kalesi Sıbyan Mektebi yirmi adettir. Hayır sahipleri çok olduğundan bütün çocukların har ay vakıf tarafından aylıkları vardır. Her sene birer kat bayramlık elbiseleri ve hediyeleri verilir (C.3, s.249).

2.8. Hemedan İmaretleri

Şehrin üç yerinde imareti vardır. Hepsinde gelen giden misafirlere keşkek, herise ve haşek pilavı bolca verilir. Bunlardan Şah Cihan imareti ile şah Hüdabende imareti mamur imaretlerdir (C.5, s.683).

2.9. Beç Kalesi

On bir yerde yemek verilir. Gerçi hesapçı hasis vilayet olup kıtlık şehridir. Ama mutlaka, her kral manastırının imaretlerinde buğday ve un çorbası pişirilerek kiliselerde oturan patrik ve keşişlerle bazı fukaraya dağıtılır. Stefen kilisesi ve kral sarayı imareti hepsinden büyük olup zengin, fakir, genç, yaşlı çocuk herkese bolca yemek dağıtılır (C.7, s.161).

2.10. Foşken Büyük Şehri

İçinde bir hayat suyu kazmış ve bir imaret ki her gün buğday çorbası pişirilip Meryem ana ruhu için yoksul keferelere, Müslüman ve Müslüman olmayan yolculara biraz ekmek parçası ile adam başına bir çanak çorba dağıtırlar. Ben Alman diyarından sonra yedi krallık gezip gördüm. Böyle bir ziyafet yeri yalnız burada gördüm. Alman, Dankırız ve Danimarka vilayetlerinde aş evleri çoktu. Fakat bu Foşkan şehrinin eflak tarafı köyleri mamur ve gelişmiş olup, Foşkan'a yakın köyler olduğundan Foşkan şehri de gayet zengin ve mamur olmaktadır (C.7, s.285).

2.11. Gözlere Kalesi (Kırım)

Yirmi adet sebil yeri vardır. Nice hayır sahipleri bazı köşelerde sebiller yapıp susayanları Allah rızası için sularlar (C.7, s. 331).

2.12. Selanik Şehrinin İmaretleri

Onlatı yerde üzeri kurşunla örtülü imâretleri vardır. Yedi adedinin sabah ve akşam mutfağında nimetler pişirilir. Bütün fakir, zengin düşkün ve kıptilere bire tas çorba ve birer ekmek verilip, bolca yedirilir (C.8, s.90).

2.13. Selanik Şehri Şifa Evleri ve Bimarhâneleri

Şehrin içinde Edirne, Bursa, ve İstanbul gibi büyük bimarhaneler yoktur. Ama hayır sahipleri Kasım Paşa Camii yanında ve Şeyh Hortaç Camii yanında şehre gelen yabancılardan hasta olanlara vakıf odalar ile bakıcılar tayin edilip tedavi edilirler.

Kefereler de Metropolit kilise yanında ayrı bir hastahane bakıcılar tayin edip, her vilayetten gelen garip keferelere İsâ peygamber aşkına bakarlar (C.8, s.90).

2.14. Yenişehir Dâr-ı Tucar Sebilhaneleri

Şehirde her köşe başında ve her mahallede olmak üzere tam üç yüz yerde sebilhaneler vardır. Hayır sahipleri katır ve atlar ile Kösdem nehrinden

yaz ve kışta su taşıyıp İmam Hüseyin ve Kerbela şehitleri ruhu için sebil ederler Zira şehir içinde çeşme olmadığından burada sudan başka büyük hayret yoktur. Şehirde su kıtca olduğundan herkes haceti geldiğinde ibriğini eline alıp hayır sahiplerinin evlerine hacetleri gidermeğe giderler (C.8, s.112).

2.15. Sultan İmareti

Sabah akşam büyüklere, zayıflara, körlere, miskinlere sofrası boldur ki “Ve ma min dâbbe tim fil’ arzi” dir. Bütün ulufe sahiplerine bin sahar yemek verilir. Her cuma fukaraya et de verilir. Mutfağın kapısı üzerinde “inanallaha huverraz zaka zül kuvvetil metin” yazılmıştır. Buranın kırk aşçısı, kırk kilercisi vardır (C.10, s.321).

3. Vakıflar

Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nde dokuz vakıftan bahsedilmektedir. Bu Osmanlı diyarında sadece dokuz vakıf bulunduğu anlamına gelmez. Evliya Çelebi’nin gördüğü veya lüzumuna binaen kaleme aldığı sadece dokuz vakıf vardır. Ayrıca tarihi bilgilerimizden de hatırlayacağımız gibi Osmanlılarda vakıf müessesesi çok gelişmiştir. Aç kurtlar, kuşlar için sokağa tükürenlerin tükürüklerini külle örtmek için dahi vakıflar kurulduğunu biliyoruz. Kul ihsanın kuludur” sözü mucibince Osmanlılar çok ihsanlarda bulunmuşlar insanlara da devlete itaatte fazlaca kusur etmemişlerdir. Bu yüzdendir ki Osmanlılarda vakıfların önemi büyüktür. Buradan şöyle bir sonuca da gidilmemelidir. Osmanlılar bu tür iyilikleri insanları kendilerine bend etmek için yapmamışlar. Sadece, yüksek terbiye ve fitratları gereği iyilik ve ihsanlarda bulunmuşlar. Eğer öyle olsaydı kurtlara açlıktan ölmesin diye vakıf kurmazlardı. Bilakis açlıktan ölsünler, şerlerinden emin olalım mantığı ile hareket ederlerdi. Ama öyle düşünmemişler. Açlıktan dolayı bir hayvanın dahi eziyet çekerek ölmesin arzu etmemişlerdir. Şimdi bu vakıfları ve özelliklerini ele alalım.

3.1. Mehmediye Vakıfları

III. Mehmet'in padişahlığı zamanında Mısır'dan Mekke ve Medine'ye iki gemi yiyecek gider, bunun için Mehmediye adıyla büyük vakıf kurulmuştur (C.1, s.155).

3.2. Sultan Ahmet Camii'nin Vakıflar

Sultan Ahmed Camii'nin vakıfları çoktur. Galata şehrinin bütün haracı olan pek çok vakıf Sultan Ahmed tarafından bu camiye aktarılmıştır (C.1, s.161).

3.3. Süleymaniye Medreselerinin (Okutmak İçin Vakıfların) Desteği

Süleymaniye Medreselerinin (Fatih medreselerinin ikincisi) kuzeyinde ve güneyinde ikmal yerleri vardır. Hepsi 360 adayı bulur. Her adada dört veya beş öğrenci oturur. Odalarının her birinin vakıflar tarafından tahsisatı vardır. Medrese hocalar için yemekhanesi vardır. Yetmiş kubbeli bir mutfağı vardır ki fakirlere günde iki defa yemek verilir. Bu imaretin yanında bir kervansaray ve misafirlerin hayvanları için bir ahır var ki çeşitli cinslerden üç bin hayvan alır.

(Bugünün ifadesi ile bir kompleks'tir. Hem öğrenciyi hem hocasını hem de yolcuları düşünmüşler hepsinin ihtiyacını da vakıf aracılığıyla karşılamışlardır.)

3.4. Fatih Sultan Mehmed Han'ın Tımarhanelerinin Vakıfları

Fatih Sultan Mehmed tımar hanesinin vakıfları o kadar kuvvetlidir ki, şartnamesinde "Eğer mutfakta keklik ve sülün kuşlarının eti bulunmazsa; bülbül, serçe ve güvercin pişirilip halka verileri diye yazılıdır. Hastalara divanelere, hastalıkları tedavi için çalgıcılar ve şarkıcılar tayin edilmiştir. Hastahanenin kadınlar ve müslüman olmayanlar için ayrı bir bölümü vardır (C.1, s.244).

3.5. Hakaniye Mektebi

Hakaniye mektebinde yetimlere vakıf tarafından günde iki defa yemek, bayramlarda elbise, avakiye, surra hediye edilir.

1.3.6. Trabzon Fatih İmaretı Vakfı

Trabzon Fatih imaretini bütün zengin ve fakirlere nimeti boldur. Caminin kible tarafında mutfak ve yemekhane vardır. Gelip geçen yolculara nimeti boldur. Bir ekmek fırın var İmaret için has ve beyaz ekmeği orada pişirip, cami fukarasına dağıtırlar. Sabah, öğle vakitleri talebelere birer tas çorba ile birer parça ekmek verirler. Cuma gecesi pilav zerde ve yahni dağıtırlar. Vakfedenin şartı böyledir (C.2, s.457).

1.3.7. Edirne Bayezid Hastahanesi Vakfı

Gece gündüz üç kere hasta ve delilere Keykâvus mutfağında hastalığına göre nefis yemekler verilir. Keklik, turaç, sülün, güvercin, üveyik, kaz ördek, ve bülbüle varıncaya kadar bütün kuşları acılar mütevelliyeye getirir, hekimlerin arzusu ve tarifi üzere pişirerek hastalara varırlar. Haftada iki gün macun yapılır. Edirne şehrinde ne kadar hasta varsa hastahaneye gelip binlerce çeşit macun ve ilacı bol bol alırlar. Diğer ottan yapılan ilaçlar hesap dışıdır. Libâse, kebâbe, kâkûle, zencefil, emleç, kebat, murabbat gibi ilaçların ne kadar dağıtıldığını ancak Allah bilir. Ama hastahanenin kapısı üzerinde vakfeden tarafından: Sıhhatli olan adam bu ilaçlardan bir kırat alırsa, hasta olup, Firavun ve karun laneti üzerine ola.” diye lanetnâme yazılmıştır. Yapan ve vakfedene Allah rahmet eyleğe (C.5, s.363).

3.8. Hafsa (Havza) Kasabası Sokullu Mehmed Paşa Tekkesi ve Medresesi Vakfı

Tekke ve medresesi mamurdur. Bir aşevi var. Bugüne kadar bütün misafirlere, sabah ve akşam, mutfağından her ocak başına birer bakır sini ile birer sahan pilav, yahni, bir tas çorba bir ekmek ve yağ mumlu bir şamdan verirler. Müslüman ve Müslüman olmayan, zengin ve fakire her zaman nimetleri boldur. Her hayvan başına bir torba yem vermek usuldendir. Bu hizmetleri gören vakıf tarafından maaşlı adamları vardır. Bu cami ve hanın musluklarından kışın sıcak su akar (C.3, s.370).

3.10. Koca Gazi Arslan Aş Evi Vakfı (Yonya Kalesi)

Koca Gazi Arslan Paşa bir aş evi yaptırmıştır ki bütün fakir, zengin, yaşlı herkese sabah akşam nimeti boldur. Her cuma gecesi kırk elli yerde nefis yemeklerle Muhammed sofrası kurulur. Yemekten sonra açlıklarını giderenler Aslan Paşa için hayır dua ile Fatiha-i şerife okurlar. Zira büyük vakıftır (C.8, s.399).

V. BÖLÜM

HAYATIN DÖNÜM NOKTALARI İLE İLGİLİ GELENEK VE GÖRENEKLER

Hayatın dönüm noktaları ile ilgili gelenek ve görenekler bölümünün şu alt konularında seyahatnamede bilgiler tespit edilmiştir. Doğum, çocukluk çağı, sünnet, evlenme, ölüm, günlük hayatla ilgili gelenek görenekler . Askere ve gurbete uğurlama, karşılama hacı uğurlama konularında gelenek ve göreneklere ait bilgiler tespit edilememiştir.

Doğumla ilgili olarak 3, çocukluk çağı 2, sünnet törenleri; 2, evlenme 7, ölüm 16, Günlük hayatla ilgili olarak 10 yerleşim mahallinin gelenek ve görenekleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Toplumların hayatlarında gelenek ve göreneklerin önemi çok büyüktür. Gelenekler yazılı olmayan hukuk kaideleri gibidir Toplumda iç huzurun sağlanmasında, toplum bireylerinin yakınlaşmasında gelenek ve göreneklerin önemi küçümsenemez. Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Türk toplumunun gelenek ve göreneklerinin tamamını aktarmamıştır. Kendince ilginç bulduğu gelenekleri ele almıştır. Genellikle Anadolu dışında kalan yörelerin geleneklerini ele alması ve onlar hakkında bilgiler vermesi de benim bu düşüncemi kuvvetlendirici bir amildir.

Bu yerleşim birimleri ve bu birimlerin geleneklerini sırasıyla ele alalım.

1. Doğumla İlgili Gelenek ve Görenekler

Seyahatname'de doğumla ilgili gelenek ve göreneklere fazla yer verilmemiştir. Sadece üç yerleşim birimindeki gelenek ve görenekler zikredilmiştir. Makus vilayetinde; bir çocuğun doğduğunda ağlanması, öldüğünde sevinilmesi genel davranışların aksi bir durum olarak ortaya çıkmıştır.

Doğan çocukların manevi feyz alması için mübarek bir kişinin kabrine getirilmesi ve doğuramayan bir kişiye bir din ulusunun donunu örtülmesi ise doğumla ilgili kutsi inanışlar olarak mütala edilebilir. Doğumla ilgili gelenek ve göreneklerin anlatıldığı üç yerleşim mahali şunlardır:

1.1. Serakis Kureyş Oğlu Mâsuk Vilayeti

Bunların ne zaman bir oğulları ve kızları olsa bir araya gelip o gün o gece ağlaşırlar. Ölünce de türkü söyler eğlenirler (C.7, s.348).

1.2. Medine

Medine’de bir kız çocuğu doğsa Hazreti Resulü Ekrem’in kızı Hazreti Fatma’nın kabrine getirip, bir saat kadar dururlar. Sâdat-ı kiramın hepsinin silsilesi bunlara ulaşır (C.9, s.135).

1.3. Beledi Halid

Nil kenarında yüz evli bir cemili bir köydür. Ebû Yahya namında bir şeyh ile müşerref olduk. Hazreti Halid evladındandır.

Bir Kadın çocuğunu doğurmaz ise şeyhin donunu başına örterler, doğurur. Ama bazıları doğurur (Bu don şeyhin değil Hz. Halidin’dir. Miras olarak bu şeyhe geçmiştir (C.10, s.521).

2. Çocukluk Çağı ile İlgili Gelenekler ve Görenekler

Seyahatnamede çocukluk çağı ile ilgili yerleşim birimi hakkında bilgi bulunmuştur. Bunlardan birincisi Evliya Çelebi’nin kendisinin ilk çocukluk yılları ve ona ad verilmesi ile ilgili bilgi, diğeri ise Abazaların çocuklarını çocukluk devresinde nasıl yetiştirdikleri hakkında verilen bilgidir. Bir diğeri ise Mardin Saçlı kürtlerinin çocuklarını doğurma süresi ve onu büyütmesi ile ilgili bilgidir.

2.1. Evliya Çelebinin Çocukluk Çağı (İstanbul'da Çocukluk Çağı ile İlgili Gelenekler)

Bu hakir, doru sözlü evliya, anamızdan dünyaya geldiğimizde merhum Sunullah Efendi evimizde bulunup kulağımızda küpe olsun diye yüksek sesle ezanı Muhammedi'yi okumuşlar Ve akika (yedi gün) kurbanımızı dahi mevlevi şeyhi İsmail Efendi kesip “İsmail Kurbanıdır” buyurmuşlar. O gece evimizde yetmiş kadar tarikat erbabı, Allah âşığı canlar toplanmışlar. Kisudar Kapani Mehmed Efendi, hakirin kundağını alıp, “Bu oğlanı uyarıp kulağına kim ezan okudu?” diye sorunca, oradakilerden muhterem hocamız dersiam Ahfeş Efendi “Ezanı Sunullah Efendi okudu” der. Bunun üzerine Kisûdar Mehmet Efendi: “Biz dahi inabet ile fenafillah ezanı okuyalım.” deyip hazin bir sesle ezan okuduktan sonra elindeki baltayı bir kenara koyup “bunu bu oğlana hediye ettim. Çok gazada bulunup fakir ve yoksullukta celal seccadesi sahibi olsun kötü zamanlarda bir şeyden korkmasın, kumda oynayıp ayağına çöp batmasın.” diye fatiha okuyarak selam verip giderler. Kasımpaşa Mevlevi hanesi Şeyhi Divâne Abdi dede Hazretleri, Mübarek ağızlarından bir parça ekmek çıkarıp ilk olarak ağzıma koyarak “fikara lokması ile yetişsin” demiştir. Yenikapı Mevlevihanesinin Şeyhi Hazreti Doğani Dede de bu fakiri (E. Çelebi'yi) kucağına alıp havaya atarak “Bu oğlan bu cihanda bizim uçurmamız olsun” demiştir (C.1, s.276-277).

(Burada İstanbul'da saray çevresinde çocuklara nasıl isim verildiği hakkında da bilgi sahibi olmaktayız.)

2.2. Tophane'deki Abazalar çocuklarının Abaza terbiyesi ile büyümesi için çocuklarını Abaz diyarına gönderirler. On beş yaşına gelince yine getirip padişah musahibine satarak çırak ederler ki, o çocuk bu vasıta ile yükselir Ahmet Siyavuş paşa tophane Abazalarından iken saraya girmiştir (C.1 ,s.343).

2.3. Mardin Saçlı Kürtleri

Kadınlarının elbiseleri topuklarına iner. Tam bir sene karınlarında çocuğu taşımayınca doğurmazlar. Çocuklarına önce siyah köpek sütü verirler (C.4, s.469).

3. Sünnet Gelenek ve Görenekleri

Seyahatnamede Sünnet gelenek ve görenekleri ile ilgili olarak sadece Mısır'da yapılan sünnet törenleri hakkında bilgi bulunmaktadır. Burada dikkati çeken bir husus ise kız çocukların da sünnet ettirilmesidir.

3.1. Mısırdaki Sünnet Gelenek ve Görenekleri

Fakir ve zengin on çocuk sünnet olunacağı vakit herkes birbirine yardım eder. Çocukları süslerler. Küheylân atlara bindirirler, mahallenin ihtiyarları pürsilah atlara binip beraber mahalleden geçerler. Kandiller, nakiller, yapraklarla geçerler. Sünnetçi cerrah da çıraqlarıyla beraber ibrişim peştamallar kuşanmış olarak geçerler. Çocukların önünden hasır paçıklı, tilki kuyruğu hotaşlı sığırlara ve eşeklere atlara binmiş olan mukalitle, maskaralar şaka ederek geçerler. Üç gün üç gece ziyafetler verilir. Kıyametler kopar düğünler, mevlütler olur.

O gece mahallede her tarafta kandiller yanıp, vali tarafından tellallar bağırıp kahvehaneler, yiyecek içecek dükkanları sabaha kadar açık olur.

Kızların sünnetinde ise pek çok kadınlar eşeklere binip kızı hamama sonra yine oradan alay ile evine götürürler. Avret cerrahlar gelir sünnet ederler imiş.... (C.10, s.421-422).

4. Evlenme ile İlgili Gelenekler

Seyahatnamede yedi yerleşim birimine ait evlenme ile ilgili gelenek ve göreneğe yer verilmiştir. Geleneklerin çoğu da Türk töresince anormal karşılanılacak geleneklerdir. Ayrıca kızların evlilik çağı ve kız vermede

evlendirmede küfûv (denklik) konusu ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Bu yerleşim birimleri ve bu yerleşim birimlerindeki gelenek ve görenekler şunlardır:

4.1. Mahbud-âbâd Nahiyesi

Bu nahiyede yaşayan kabilelerden biri de "ittil" kabilesidir. Kendilerine sorulsa Hz. Hamza soyundanız derler. Amma oruç, namaz, hac zekat nedir bilmezler. Bir kadınla yedi sekiz erkek evlenir.

4.2. Kalmuk Kavmi (Heyhat Sahrası)

Kalmuk kavmi kadınarı, nikah nedir bilmezler. Kur'a ile iş görüp alırlar (C.7, s.505).

4.3. Mora

Mora kızları dokuz yaşında balığa olup evlenirler. Erkek çocukları on on iki yaşında balig olurlar (C.8, s.217).

4.4. Girit

Allahın hikmetidir ki çoğunlukla kadınları on iki yaşında erginliğe kavuşturup hamile kalıp on üç yaşında çocuk sahibi olurlar. Bazıları yedi buçuk ve sekiz ayda doğum yaparlar. Erkek çocukları da on bir on iki yaşlarında erginliğe varırlar.. Koyunları dahi sene de iki kere ve çoğu kez ikiz kuzular. Garip bir hikmettir (C.8, s.336).

4.5. Ahengeran (Yani Demirci Şehri)

Askeri taifesi aralarında sevilmez. Kız vermezler ve onlardan kız almazlar.

"Biz kızımızı şehirden çıkarıp başka köy halkına vermeyiz. Başka yerden kız almayız. Bu yüzden şehrimiz soylu er oğlu er doğup, er yaşarlar" derler.

4.6. Trablusşam

Mezhepsiz bir kavimdir. Kızları ile evvela kendileri zina edip sonra ya kendi oğullarına ya da akrabalarına verirler (C.9, s.64).

4.7. *Havran*

Hız. Adem Havranda ziraat yaparken ikiz doğan çocuklarını birbirinden ayırıp diğer kardeşleriyle evlendirdi. Şit kız kardeşlerinden biri ile evlenmeği kabul etmedi. Hız. Adem, Allahûteâla'ya yalvardı. Cenabı Hak hemen Cibriile emir verdi. Cennet hurilerinden birini hulle donu ile, mücevher tabak ile Hız. Adem'e getirdi. Hız. Şit'in sabrı kalmayıp huriye el uzatınca Cibril (Hûrinin mihrini ver) dedi. Cibrilin öğretmesiyle (La ilâhe illallah Adem sefiyullah) dedi. Yeryüzünde ilk nikah böyle olmuştur. Bu yüzden Havran halkı huriler gibi güzeldir (C.9, s.110).

4.8. *Mısır (Mısır Fellahlarının Düğünleri)*

Evvela kaide üzerine nikâh yapılır. Zifaf sancısı; Birkaç akraba ve taallûkatı meydanda toplanır. Mülûhiyye, banya, kurkaz ve Cibni Halûmaları yenilir. Akşamdan sonra meydana yeniçeri kıyafetinde başında şal, belinde mühürlü kuşak, elinde gümüşlü bıçakla meydana gelir. Bıçağı sallayarak bazı eşyaları kırarak meydanda dal bıçak dolandır. Meğer bu dilber eşkiya, gelin imiş. Kocasını arar (bulup katletsem) gerek diye bağırır. O gidince damat meydana çıkar (Benim ma'sukam beni katletmek ister imiş. Suçum nedir?) diyerek (yoluna şu kadar para, masraf etim) diye dili defter gibi hazır olanların huzurunda sayıp döker ve damat da dal bıçak olur, düğün halkı arasında dolaşır ve (ma'sûkanı bulsam katledeirim) diye bağırır. Bu sırada gelin elinde bıçakla meydana gelir. Damat kaçır. Bu şekilde her ikiside onar kerre ve çeşitli kıyafetlerle meydana çıkıp yaptıkları masrafları herkes huzurunda sayıp dökerler sonunda gelin şeyh kıyafetinde gelip nasihat kılıklı sözler söyleyip gider. Damat da bir elinde asa, bir elinde şeyh tesbihi ile gelip tevhit eder.

Bir taraftan da meş'aleler yanar, mehterler çalar. Kasideler okunur. Gelin bir muarassa at üzerine bindirilir. Samur kürk giydirilir. Başında Firavun tacı, üç çatal sorguç, yüzü açık fellahlara selam vererek geçer çocuklar, kadınlar (Allahu yansar Sultan) diye feryat ederler.

Firavun Tacı: deve gönünden sekiz köşe bir büyük tencere kadar bir kavuktur. Köşesi sırmalıdır. İçi kadife kaplı nükündeli pamuklu bir kavuktur. Tepesinde bir siyah taşı vardır. Kenarları firuze ve yen akiki ile süslüdür.

Bu meyanda gelin attan inip (damat nerede?) diye dal hançer olup, damadın sakalından tutup altına alıp bağlamak isterken araya girerler. Gelini bir eve bir bağa veya birkaç cariye veya birkaç kere paraya razı ederler. Herkes şahit olur. Bundan sonra damat Firavun tacını, tahtını tarümar edip gelini bir köşeye götürüp bokrini izale eder. Gelin bu perişan hali ile anasına babasına giderek kanını göstererek şikayet eder. Ana babası da kızımız bakire çıktı diye iftihar ederler. Çünkü bu fellahlarda kızların bakire çıkması zordur. Artık kızın başından Firavun tacını çıkarırlar. Damadı meydana getirip kızın anası babası (niçin böyle kan etti?) diye sorarlar. O da inkâr eder. Kız hemen (elbiselerine bakın her taraf kandır) der. Bakarlar ki damadın üstü başı kan içindedir. Hemen gelin damadın ze.. den baba ve ana damadın belinden yapışıp güveyden kan pahası alırlar. Daha isterler iken, damadın ana ve babası gelip (Oğlumuzu üryan edip haksız yere malını almışsınız) diye büyük kavga ederler. Orda olanlar (evlat aldılar) diye şahitlik ederler. Kızın anası babası da susma hakkı olarak birçok hediyeler verirler. Sonra hep bir araya gelip iyş ve işaret ederler ki Firavunun habis ruhun şad ve cima ile yad ederler. Bu ayinlerde fellahlar aralarında yabancı kimse koymazlar (C.10, s.420-421).

5. Ölüm ile İlgili Gelenekler

Seyahatnamede on altı yerleşim mahallinin ölüm ile ilgili gelenek ve görenekleri hakkında bilgi verilmiştir. Ölülerin defin edilmesi ölülerin arkasından ağıt yakılması, öldükten sonra kişilerin mekanları ile ilgili inanışlar, Mezarlarının yapılış biçimleri hakkında açıklamalar yapılmıştır. Ayrıca hayvanların ölümü sonrasında yapılan törenler hakkında da bilgiler verilmiştir.

Bu yerleşim mahalleri ve bu mahallerde ölümle ilgili olarak verilen bilgiler şunlardır:

5.1. İstanbul

Sultan Murad Han'ın ölümü ile bütün Müslümanlar mateme boğuldular. At meydanındaki siyah donlu atlarla matem ettiler (C.1, s.199).

5.2. Sofya

Bu şehirde erkek ve kadın bir kimse ölse o on vakıf tarafından her mahallenin sakaları "çala dedikleri bal fiçalarını sırıklara geçirip o kudretten sıcak sudan (Ilıca, 'bana' suyundan) doldurarak bütün ölüleri onunla yıkarlar. Sabunu o kadar köpürtür ki sanki Van gölüdür (C.3, s.310).

5.3. Mardin (Mardin Saçlı Kürtleri)

Bunlardan zengin bir kimse ölse, o adamı soğan suyu ile yıkayıp kabrine de soğan dikerler. Bütün ölülerin kefenine mutlaka köpek yünü katmak âdettir. Bu hallerini nice kere sordum, doğru olarak cevap vermeyip "pıvaş hoş ert" yani "soğan iyidir" dediler bu bir darbimesel olmuştur. Bir kürde sormuşlar, "Hükümdar olsan ne yersin?" diye "soğan cücüğü yerim" demiş (C.4, s.469).

5.4. Kürlo Kalesi

Öteden beri bu kale maskofların elinde olup görülmeğe değer güzel bir kaledir. Hatta Moskof kanunu öyledir ki bir kral ölse mutlaka cesedini bu Kürlo da toprağa verirler. Yeni krallar da bu şehirde tahta otururlar. Çünkü bu tarihi kale Leh ve Maskofların kudüsü yerindedir (C.5, s.101).

5.5. Slanta Palangası

Bu serhatlerde bir savaş yerine bütün halk toplanıp gerek Müslüman,gerek kafiri dağlar gibi yığıp, İslam askerleri (üzerine) yeşil tahtadan bir sırıgın üzerine bayrak takıp dikerler. Kafir askeri yığını üzerine de ağaçtan haçlar dikerler Müslüman ve kafirlerin işaretleri budur (C.7, s.222).

5.6. Remlik Şehri (Eflak)

Bunlar dağdan güherçile çıkarılır Eski zamanda bu dağa gömülen kafir kemikleri çıkarılır. Onlar da güherçile olur. Hatta ben İsveç ve Latin krallıklarını gezerken kafirler insan kemiklerini ateşe yakıp, külünden beyaz barut yaparlardı. Tüfekten kurşun atıldığında asla kara duman çıkmaz, tüfek ses vermeden kurşun hedefini vururdu. Bu Eflak vilayetinde de adam kemiklerinden güherçile yapıldığını görünce hayret ettim (C.7, s.284).

5.7. Peşku ve Bozdok Çerkesleri

Bu kavim diğer Çerkesler gibi ölülerini yere gömüp toprağı yığın etmezler. İri meşe ve pelit ağaçlarının içlerini sanduk gibi oyup ölülerini içine koyarak ağzını sıkıca kapatırlar. Sandığın başı ve ayak ucuna birer delik açarlar. Bu sandığı ağaçların dalları arasından ağaca sıkıca sarıp sarmalayıp korlar. Sonra deliklerden bal arıları girip bal yaparlarsa bilirler ki ölüleri cennetlidir. Eğer arılar bal yapmazda “Vay ölümüz cehennemlidir!” diye gayet çok üzülenek ağlaşırlar. O ölülerin ruhu için on domuz boğazlayıp evlere bölüşürürler. Batıl inançlarına göre ölüleri başucundaki delikten cenneti seyredir. Ayak ucundaki delikler cehennemi seyredip azabı onunla def olur (C.7, s.436).

5.8. Serakis Kereş Oğlu Mâsak Vilayeti

Bir adamları ölse yine hepsi bir araya gelip ölünün etrafında yer içer güler oynarlar (Varda, varda varda) türkülerini söylerler. Bir garip hikayecileri vardır Temiz silahını kuşanır, eline on onbeş kadar ince dört köşe tahtacıkları birbirine bağlı şeyleri alıp ölen adamın yiğitliğini dayanıklılığını sevdiğini kâr ve kazancını methettikçe tahtacıkları söz başında şıkırdata şıkırdata öttürür. Görülmeğe değer bir hikayedir ki türlü türlü şekillere girip ölünün baş ucunda halkı güldürür Garip ve acayip bir seyirdir (C.7, s.437-438)

5.9. Kalmuk Kavmi (Heyhat Sahrası)

Başını tutamayıp başı omuza düşen ölmüş adam olursa bayıra gömerler veya ateşte yakarlar,yahut suya atarlar veyahut da yerler Mezheplerine ve kuraya göre amel ettikleri de yazılıdır.

Kalmuk kavmi Hulûlî mezhep (ruhların birinden birine geçtiğine inanma) oldukları için ölümden korkmazlar” Ölüsem ruhum filan kadının karnındaki filana girer veyahut karımın karnına canım grip yine dünyaya gelirim” diye ölümden korkmazlar (C.7, s.502-503).

Bazı kalmuklar ikiyüz üçyüz sene yaşarlar. Kuvvetleri kesilip elden ayaktan düşünce akrabaları buna gezdirmekten bıkarlar. İki semiz domuzun kuyruğunu pişirip adamın ağzına birbiri ardı sıra sokarlar ve öldürürler. “Şehid oldu” derler. Hepsi birbirlerini yerler. Ama kur’aya göre amel edip birbirlerinin leşini ölünce yerler. Mesela karpa adlı bir lâşeleri vardır. Taşesi şahlarından sonra söz onundur. Karpa’dan dört köşe bir ağaç kur’a vardır. O kura nice yıldan beri ecdatlarından kalmıştır. Her tarafı birer çeşit tabi renkte boyalı ... Bir ulu adamları ölse onu talihine kur’a atarlar. Eğer kırmızı tarafı gelse kur’a “ateşe yak” dedi deyip ateşi yakarlar. Eğer siyah gelse “kara yere göm” dedi deyip leşini gömerler. Eğer kura mavi gelse “suya at” dedi deyip leşi idil suyuna veya herhangi suya yakın konmuşlarsa girip suya atarlar. Eğer yeşil gelse etini pişirip yerler.

Hatta bir gün Muncak Şah’ın oğlu ölmüş onu ateşte kebab ederek yağını ve kanın akıttıktan sonra yemişler. Hem güle oynaya yemişler Hakim gerçek Beni de sofraya çağırıp “Gel padişahımın oğlundan sende yemiş ol” dediler” Ya adam eti yenir mi? dedim. Onlar da “Bah yenir, ya biz onun etini yiyoruz ki canı birimizin canına girip ölmesin. Babamız domuz, yılan ve adam etinden tatlı birşey yaratmamıştır” dedikleri zaman “Babanız kimdir” diye sordum Haşa sümme haşa “si si... “ dediler. Küfür, dalelet, haşır neşir, mizan,

terazi cennet, cehennem, âraf nedir bilmezler. Dört kitap tarz sünnet nedir hiç bilmezler. Hepsi hayvan artığı insan suratlı sarı yaratıklardır (C.7, s.501).

5.10. Ergir Sahrası

Kırk elli belki yetmiş seksen yıl önce ölmüş insanların isimlerini akrabaları yad edip, her pazar günü mutlaka o merhumun ruhu için ücretle nice adamlar tutup ve bir evde toplanarak öyle bir ağlama ve feryad koparırlar ki o şehirde pazar günleri feryad ve ağlamadan insan duramaz. Onun için fakir (Evliya Çelebi) bu şehre ağlayan şehir dedim. Amma gariplik ondaki, ücret ile tutulan kadınların ve adamların o ölü ile alakaları yok iken yüzyıllık ölü için akrabalarından fazla ağlayıp nasıl göz yaşı dökebilir? bu ağlayıcılar ağlaya ağlaya açlıktan bitap kaldıkları için ölü sahipleri tarafından çeşitli bökrek ve kokulu helvalar şehir içinde evden eve dağıtılır. Her pazar günü ölülerin ruhları şenlensin diye dağıtılan yemekler, zengin fakir herkese dağıtılır. Ama yüz elli yıllık ölüye ağlamak boşunadır. Hatta yine kendilerinin naklettiğine göre; bir adam kendi hanımı ile cima ederken uygun bir zamanda “Canım hatun yarın pazar günüdür.” deyince hemen herifin altındaki hanımının aklına bin kırk üç senesinde Cafer Paşa kapudanı iken Akdeniz’de İngiliz kalyonları ile yaptığı savaş sırasında şehid olan on yedinci kocası bu kadının hatırına gelip, hemen saçını başına yolarak “Hay benim gazada şehid olan on yedinci kırk yıllık kocacığım. Onunla ben böyle mi cima ederdim.” diye öyle feryad eder ki, fakir herifin akli başından gider ve pazar gününü andığına pişman olur (C.8, s.420).

5.11. Foncistan

Hasta ve ölüden kaçmazlar. Ve ölü için ağlayıp feryat etmezler. Belki gülerler. Hakir bunun sebebini sordum. (Biz ölsek gerek niçin ağlarız. Bu ayıp şey değildir, kanundur) diye cevap verdiler. Mütevekkil millettir. Bulursa yer bulmazsa aç gezer (C.10, s.554).

5.12. Mosova Kalesi (Adası)

Halkının hepsi de ateşperestir. Ölünce cesedi ateşte yakarlar (C.10, s.573).

5.13. Hanende Ovası

Ölülerini bir mağaraya koyup kadit ederler. Mağaradaki ölülerin başucundaki taşlarda adları yazılıdır. Süryanice garip bir yazıdır (C.10, s.581).

5.14. Bedris Kasabası

Ölenlerin akrabaları hiç ağlamayıp safa ederek ölülerini develere yükleyip götürürler (C.10, s.588).

5.15. Mardin Saçlı Kürtleri

Bu diyarda bir köpek doğursa şenlik yaparlar. Bir siyah köpek ölse soğan suyu ile yıkayıp kefenleyerek ahliya vahliya köpek mezarlığına götürürler. Ölen köpeğin canı için, yaşayan köpeklere koyun kebabı verirler. Arslana benzer köpekleri vardır (C.4, s.469).

6. Günlük Hayatla İlgili Gelenek ve Görenekler

Seyahatnâmede on yerleşim mahallinin ahalisinin gelenekleri hakkında bilgi verilmektedir. Bu gelenekler, kadınların yaşantıların, kadın erkek ilişkilerini, selamlaşmayı, çamaşır yıkama âdetlerini, kış günleri ve kış gecelerin geçirme ile ilgili konuları havidir (içerir) Bu yerler ve yerlere ait gelenek ve görenekler şunlardır

6.1. Köre Konağı (Dağıstan)

Bu şehirde hiç kadın görmedim. Meğer bu dağıstanda bir kadın ancak öldükten sonra mezarlığa giderken şehri seyredemiş kadın taifesinin kapıdan dışarı çıkmak ihtimali yoktur. Meğer ki hacca gitmek için ola (C.2, s.622).

6.2. Tebriz

Selamlama âdeti Ben yanına varırken Han yerinden kalkıp “Selamün aleyküm” dedi. Çünkü eski Acem kanunu öyledir ki adalarda oturan hane sahibi gelen misafire selam verir. Ben dahi önceden kanunları öğrendiğimden “Aleykümselam büyük Hanım” dedim O dahi selam alıp, herbirimiz Tebriz divanhanesinde yerlerimize oturtmuştu (C.4, s.661).

6.3. Belgrad

Kış mevsiminde Belgrad halkı sobalı odalarında çeşitli yemekleriyle birbirine ziyafet verirler. Grup grup eğlenip yaşarlar sadece tatlıları on türlü olup, diğer nefis yemeklerinin ise çeşitleri daha çoktur. Şayet birinin ziyafetinde tatlıların çeşidi ondan az ise o kimseye tekrar ziyafet çektirirler. Kadınları babalarından başka erkeklere gözükmeyizler (C.5, s.266).

6.4. Mardin Saçlı Kürtleri

Bu kürtler soğan ve peyniri daima koyunlarında gezdirirler. Bir kimse bunların yanında bir soğanın başına yumruk vurup ezse, o kimsenin başını da onlar ezip öldürürler (C.4, s.469).

6.5. Beç Kalesi

Kadınlara Saygı: Yoldan bir kadın giderken kral o kadına rastgelse eğer at üzerinde ise kral atın başını çekip durur ve kadın önden geçer. Eğer kral yaya ise el kavuşturup durur, kadın kralı selamlar. Kral da başından şapkasını çıkarıp kadına saygı gösterir ve kadın geçtikten sonra kadın geçer. Bu diyarda ve diğer kafir ülkelerinde söz kadının olur. Meryem ana aşkına kadına saygılı olurlar (C.7, s.183).

6.6. Beç Kalesi Soyte Varoşu

İleri gelen keferelerin bağların etrafında kale duvarı gibi sur çekilmiştir. Her biri ayrı şekilde tarh edilmiştir. Bütün çamaşır yıkayıcı kefereler bu varoшта otururlar. Beş yüz evli ayrı bir mahalledir. Bu şehirde asla çamaşır

yıkayıp çirkef su dökülmez. Bütün keferelerin çamaşırları burada yıkanır. Usta yıkayıcıları vardır. Yıkayıcı güzel kızları meşhurdur (C.7, s.144).

6.7. Çerkezler

Gayet hırsız kavimdirler. Hani bu diyarda hırsızlık etmeyenlere “yiğit değildir.” diye kız vermezler. Onun için gece olunca siyah elbiseler giyip hırsızlığa giderler. Kızları, oğlanları hatta kart adamları bile evde, dağda tarlada bulduklarını alıp sağ salim köyüne dönerse kurtulur. Yoksa geriden kovalayıp yetişirlerse onu tutup esir ederler. Ya Osmanlı’ya ya da Tatos’a satarlar. Veyahut bin baş iki bin baş mal karşılığı kurtulur. Baş mal diye tabir ettikleri bin iki bin canlı at, koyun esir zırh ve zırhlı külah şeylerdir. Atları sonuçlarında ve silahları yanlarında yatarlar. Kış günleri büyük meşe ağaçlarını evlerin orta yerinde yakıp cümle çoluk çocuğu eşi ve hizmetçileriyle ateş başında düşünüp otururlar. Her misafirhane de birer ikişer Çerkez adamları uyumayıp misafirleri hırsızdan korurlar. Garip dostu adamlardır. Ama bir kötü şeyleri vardır. Yüz yaşındaki adamların cümle sakalını traş ederler. Eğer sakalı varsa bir haftalık uzamış traş kadar sakalı vardır. Her hafta sakallarını kırkarlar. Alınlarından da başın ortadan ensesine kadar başı traş edip kulaklarının üstlerindeki saçlarını iki yanlarına sarkıtırlar. Bazı fukaraları yemekten sonra ellerinin yağını saçlarına siler. Ama ileri geleni ellerini yıkayıp silerler (C.7, s.420).

6.8. Şehrengiz (Dağıstan)

Bu şehrin erkek, kadın güzellerini görmek mümkün olmadı. Yüzlerin güzellikleri ve yüzlerin rengide yazılmadı. Kadınlar burada yalnız başlarına kapıdan dışarı çıkmazlar. Beş on adam bir kadın görseler onu “Vahdehu ve şerikeleh” diyerek korkutmadan yerine götürürler ve oraya girmezler. Bir daha evine girmezler Bu kadınlar için büyük bir seyirliktir. On beş yaşlarında saç ve sakalı olan genç çocuklar olur. Sakalına ustura değdiren çocuğu ve berberi aleme ibret ederler (C.7, s.461).

6.9. Hotakay Vilayeti

Bu diyarda hırsızlık ayıp değildir. Ta bu derece Çerkez hırsızlar vardır. Yiğitlik diye hırsız olana kız verirler (C:7, s.546).

6.10. Bu şehirde kadınların gündüz sokağa çıkmaları ayıptır. Gece fenerler ile yakın akraba ve ahbablarına giderler (C.8, s.138).

VI. BÖLÜM

HALK BİLGİSİ

Halk Bilgisi bölümüyle ilgili olarak seyahatnamede şu konularda bilgi bulunmaktadır: a) Halk hekimliği, b) Halk takvimi c) Halk ekonomisi d) Halk taşıtları

Halk hekimliği konusunu kendi arasında şu şekilde sınıflandırdık:

1) Toprak, taş ve diğer minarelerin halk hekimliğinde kullanımı 2) Şifalı suları ikiye ayırarak inceledik a) İçmek suretiyle tedavi olma, b) Yıkanmak suretiyle tedavi olma 3) Bitkilerden ilaç yapımında faydalanma 4) Hayvanların etinin ve yağının tedavi amaçlı kullanılması 5) Duaların manevi gücünden tedavi amacıyla istifade etme

Halk veterinerliği, Halk Meorolojisi, Halk Hukuku , Halk Matematiği, Halk Botaniği Hak Zoolojisi konularında bilgi tespit edilememiştir. Şimdi sırasıyla bu konuları inceleyelim:

I. Halk Hekimliği

Seyahatnamede “Halk Hekimliği” konusu ile ilgili olarak tespit ettiğimiz bilgileri beş gruba ayırarak değerlendirdik 1) Toprak, taş ve diğer minerallerin halk hekimliğinde kullanılması 2. Su ve ılıcaların kullanılması 3. Bitkilerin kullanılması 4. Hayvanların etinin veya yağının kullanılması 5. Dua ile tedavi edilmesi

Halk hekimliği ile ilgili olarak tespit ettiğimiz bu materyallerin tarihin her döneminde kullanıla geldiğini hepimiz bilmekteyiz. Hatta modern tıp da bu malzemeleri kullanmak suretiyle birçok ilacı yapmaktadır ayrıca bu gün “Alternatif tıp” diye isimlendirilen suni malzeme kullanmadan tabi malzemeleri kullanarak insanları tedavi etmeye çalışan insanların sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Bu yolla tabi yapıyı yıpratmadan insanlar tedavi edildiği için

başarı risk faktörü taşımadan daha da verimli olmaktadır diyen tabiiler vardır. Bu tedavi maddelerini ve tedavide kullanılışlarını şöyle sıralayabiliriz.

1.1. Toprak, Taş ve Diğer Minerallerin Halk Hekimliğinde Kullanımı

İnsanoğlu topraktan yaratıldığı için insanın bünyesinde bulunan anasırın toprakta da bulunduğunu biliyoruz. Bazı insanlarda eksik olan bazı minarelerin insana kazandırılması insanın sağlığı için faydalıdır. Toprak ve taşla ilgili tedavi konusunda tespit ettiğimiz bilgiler şunlardır:

1.1.1. Göksu

Göksu'da çıkan kırmızı topraktan çanak ve çömler yapılır. Hekimlerin söylediklerine göre, bu toprakla yapılan testiden su içen kanlı basur hastalığından kurtulur. Bu defalarca tecrübe edilmiştir (C.1, s.546).

1.1.2. Ereğli

Sultan Alâaddin bu kaleyi (Herakliye'yi) kuşatmış yapılan büyük bir savaştan sonra fethetmiştir. Savaşta yaralananların yararlarına peygamber pınarının başındaki çamurdan sürünce, o mübarek kil derlere devâ olmuştur. Bu sebeple bu çamura "Erkili" yani er çamuru denmiş ve bundan bozma olarak Ereğli adı ile evliyanın gözdesi güzel bir şehir olmuştur (C.3, s.16).

1.1.3. Avalonya (Avalonya Zif'ti)

Avalonya zifti gibi temiz pak zift bir diyarda bulunmaz. Özellikle bir iki bardak içinde zifti kaynatıp, bardak içine koyup, çalkalayıp, ortalarını yine dışarı döküp, o ziftli bardaktan su içenin vücudunda asla sofr, soda, balgam, solucan ve diğer hastalıklar kalmayıp tertemiz vücut olur (C.8, s.439).

1.1.4. Kuyumcu Şapı Madeni

Adı geçen nehir içinde sekiz yerde kırmızı renkli kuyumcu şapı çıkar ki görülmeğe değer bir yerdir. Bu şaptan kuyumcular alıp gümüş ağartırlar.

Kadınlar edep yerlerine sürerler. İshal olan kimse aç karnına bu şaptan nohut kadar iki tane yese Allah'ın emri ile hemen ishali kesilir. Fakat fazla miktarda alındığında yüreği bozar. Ama yürekteki bütün mikropları kırar (C.8, s.480).

1.1.5. Uhud (Uhud Sahrası Toprağı)

Allah'ın hikmeti bu sahranın toprağı beyazdır. Halbu ki buranın toprağı kırmızıdır. Buraya Resulü Ekrem'in mübarek edişinin kanı döküldüğü için kırmızıdır. Bu topraktan adam dişine sürse diş ağrısından nezleden emin olur. Tecrübe edilmiştir (C.9, s.143).

1.1.6. Mısır Sebil-i Allam Sahrası

Bu sabil-i Allam sahrasında sarı renkli bir taş vardır ki, bir adam bu taşı iki elle tutsa derhal istifra etmeye başlar. Bu sahrada boncuk gibi alaca taşlar vardır. Herhangi hatun cima halinde beline bağlasa çocuk olmaz. Hatta bu taşı Babü luğundaki fahişeler çok kullanırlar. Hatta validemiz beni dünyaya getirirken başımız büyük olduğundan validimizin .....'ı tarümar olmuş o yüzden çocuk doğurmak istememiştir.

1.1.7. Lankza Ilıca Çamuru

Bütün ağrılara, cüzzam ve frengi hastalığına tutulmuş kimseler boğazlarına kadar bu çamura girip dayanabildikleri kadar yarım saat kalsalar Allah'ın emri ile hastalıklarından kurtulur. Hatta kiraz mevsiminde Selanik'in bütün ileri gelenleri, çadırları, yiyecek ve içecekleri ile bu kaplıcaya giderler.

Lankza humması meşhur eder. Nice uzak vilayetlerden hastalar gelip, kaplıcaya girip şifa bulurlar (C.8, s.52).

1.2. Halk Hekimliğinde Şifalı Sular ve Ilıcaların Kullanılması

Halk hekimliğinde şifalı suların kullanımı her devirde olmuştur. Bu salardan istifade etme de üç şekilde olmuştur. Birincisi bu şifalı suları içerek tedavi olma, ikincisi bu sularda yıkanarak tedavi olma üçüncüsü ise bu suların

manevi gücüne inanarak tedavi olmalıdır. İçilerek tedavi içmelerde yapılmış. Banyo yaparak tedavi ılıcalarda yapılmış. Üçüncüsü ise suyun manevi bir gücünün psikolojik tedavisi şeklinde olmuştur.

1.2.1. İstanbul Ayasofya'nın içindeki kuyunun Suyu

Bir kimse kalp çarpıntısına tutulmuş olsa üç cumartesi Ayasofya içindeki kuyunun suyunu sabahleyin aç karnına üçer yudum içse iyileşeceği söylenir.

1.2.2. İzmit Mushil İçme Suyu

Bu suyu içmenin şartları şöyledir: Bu suyu içecek olan kimse, evvela üç gün tuzlu ve etli bir şey yemeyip perhiz etmeli. Dördüncü gün sabah akşam birer fincan su içmeli Amma kendini sıcak tutmalı üç gün vücudunu bu şekilde alıştırarak tuzlu su içmiş olur. Sonra üç gün dahi üç nöbet bu suyu ve derisi yüzülmüş tuzsuz piliç suyu içer. Tamam on beş “amel” ettikten sonra yukarıdan aşağıdan iyice temizlenir. Limon suyu mayhoş çorba içerek ishalini keser. Çeşitli faydalarını görür. Allah'ın emri ile kimi kusarak sarı sarı yeşil sofra sevda, ahlat çıkarır ki insan fena kokusundan ölüm derecesine gelir. Bazıları aşağısından safra, sevda, balgam ahlat, kara balgam, gazbur okrak, seyrence, adlı çeşitli hastalıkları çıkararak sanki yeniden hayata kavuşur (C.2, s.436).

1.2.3. Niksar Kaplıcaları

Suyu çok faydalıdır Şehrin kadın ve çocukları bütün çamaşırların buradan yıkarlar. Çok güzel ve tatlı bir sudur. Amma kükürt kokulu olup insan vücudunda yağ gibi kayar. Cüzzam uyuz nikris hastalıklarına iyi geldiğinden etraftaki şehirlerden buraya temmuz ayında binlerce aile gelir. Bir müddet banyo alıp suyundan içerek tedavi olduktan sonra geri vatanlarına dönerler. Şöhreti dünyaya yayılmış güzel bir ılıcadır (C:2, s.236).

1.2.4. Sığır Pınarı Ziyaret Yeri (Akka)

Akka kalesinin dışında doğu tarafında bin adım uzaklıkta çimenlik bir yerde kırk basamak taş merdiven ile çıkılır tatlı bir sudur. Nice Peygamberler

bu pınara girip yıkandıklarından, hasta bir kimse gelip bu suda yıkanan, şifa bulur. Bika ve Akka halkı Hz. Ali'nin geldiğini zannetmektedir. Bu pınardan taketsiz ve güçsüz bir sığıra su verseler ölüm derecesinde bile olsa kurtulup semiz ve kuvvetli olur. Arap lisanında semiz ve hareketli olanlara (Sevr-i Akka) Akka sığırı diye söylenir (C.3, s.91).

1.2.5. Çifte Pınar Ziyareti (Akka)

Sığır pınarına yakın iki pınardır. Çıktığı yerde kaybolur. Allah'ın emri ile biri süt lezzetinde olup, diğeri de başka koku verir. Cenâbı Hakk'ın ezeli âdeti üzere her suyun bir tadı vardır. Amma suda koku bulunmaz. Fakat bu iki nimette bir koku vardır ki Allah bilir, damlasını koklayanın sonsuz hayat bulmuş gibi dimağı can blur. Hekimlerin söylediğine göre bu suda yetmiş madde bulunur. İçine girip yıkanan kimse bütün hastalıklardan kurtulur. Hatta ben şifâ niyetine girip yıkandığımda özengisiz ata binmeye başlayıp o kadar canlı ve kuvvetli oldum ki, gençler bileğimi bükemez oldu (C.3, s.91-92).

1.2.6. Nimeteyne'l Huld Pınarı

Hz. Risâle te, sihirbazlar büyü yaptığında Allah'ın ilhamı ile Hz. Peygamber Şam yakınında Busra şehrine ticarete geldi. Orada Bu hayra adında bir rahip vardı. Rahip dedi ki:

- “ Ya Muhammed! Sende sihir alameti var. Durma var git Akka da Nimeteyn adında iki pınar var. Birine Hz. Musa girip Firavunların sihrinden kurtuldu. Birine de Hz. İsa girip İsrailoğullarının elinden kurtulup göğe yükseldi. Sende o pınarlara girip yıkan ki kureyşlilerin büyüünden kurtulasın. Ya Muhammed Akka' da pınar çoktur. Hangi pınar sana: “Ben nimeteyne'l huld” derse ona girip yıkan” dedi.

Hz. Resul anlatılan şekilde yaparak besmele ile girip yıkandı. Hazret bu pınardan temizlendikten sonra kaya üzerine çıkıp ibadet ettiği yerde, mübarek başının taşa geldiği yer açıkça görülmektedir (C.3, s.92).

1.2.7. Harput Şifalı Suyu

Bu şehrin sahrasında bir çeşit kaynak olur. Her sene kabak mevsiminde, yakın ve uzak yerlerden bey, fakir, miskin ve garip gelip bu sahrada çadırlar kurup otururlar. Önce üç gün tuzlu yemek yemeyip perhiz yaparlar. Dördüncü gün sabahleyin, o sudan bir fincan içince üç amel eder Yine bir fincan daha içince üç amel eder. Bu tertip üzere on fincan içen kuvvetli bünyeli insanlar tam otuz amel eder. Bazı kimseleri bütün hastalıklardan temizler. Bunun için Harput halkı dinç kırmızı yüzlü sahip kimselerdir. Bu su sebebiyle asla hakime muhtaç olmazlar (C.3, s.172-173).

1.2.8. Sofya Banası (Ilıcası)

Bu diyarda ılıcaya “bana” derler Sırplar “kösence” derler. Avretler ılıcası, Allah’ın emri ile kadınlara faydalıdır. Erkekler girerse saçı sakalı dökülüp damdazlak olur. Kadınlar girerse, tüylerin döküp et ve yağ sahibi olurlar (C.3, s.309).

1.2.9. Tokat Kemer Köprü İçme Suyu

Şehrin dışında (kemer köprü) adlı sanatlı bir köprü vardır. Gerçi dünyaca meşhur bir köprü değildir. Tuhaf taraflı şudur ki bu köprünün dibinde “içme suyu” tabir edilen meşhur, ufak tuzluca su vardır. Her sene temmuz ayında binlerce adam aç karnına bu sudan içerler, ishal olurlar. Asıl tuhaflık şundadır ki bu suyun aşağı akıntısından alsalar yedi sekiz amel verir. Amma suyun akış yönünün aksine aşağıdan yukarı kese ile akıp içseler sekiz kez yukardan kusdurup, bütün balgam, safra sevdâ, ahlat çıkartılıp sudan içenin yüzü kıpkırmızı olur. Yedi günde vücudu bütün hastalıklardan kurtulur. Bu kadar faydalı bir su olup köy ve kasabalara testilerle hediye gider.

1.2.10. Aydos İlıcası

Aydos toprağında, denizden yarım saat uzaklıkta, çimenlik bir ovada Mihaloğlu tarafından yaptırılmış yüksek kubbeli bir ılıcadır ki, Rum, Arap, Acem, İsveç, Norveç Leh ve Alman diyarlarında böyle faydalı ılıca görmedim..

Hatta giren kimsenin sabuna filan ihtiyacı kalmaz. Vücudu beyaz inci gibi olur. Vücudu yumuşatır. O derece faydalıdır ki cüzzam, miskin, frenk, uyuz hastalıklarına yakalananlar, kısa gün bu ılıcaya girdikleri takdirde Allah'ın emri ile şifa bulup, anadan doğma olurlar. Suyundan kırk sabah aç karnına içenin leke, zatülcenb ve hafakan hastalıklarının tamamı kaybolur. Hatta Süleyman Han fazla sefere gitmekten “nikris” hastalığına yakalanınca İstanbul'dan uygun hava ile bu ılıcaya gelip otağında kalarak bu ılıcaya yedi kerre girince Allah'ın emri ile ayağındaki nikris topuklarına iner. Amma Süleyman Han takatsiz kalır. Sonunda Süleyman “ayaklarını bir kere de ılıcanın çamuru içine sokar. Nikris ağrıları geçer. Amma ayakları tulum gibi şişer. Mütihazsıs doktor Kaysûnî zade görür ki nikris dişlemek ister. Ama Süleyman Han'a açılmaz. Hemen nezaretle:

- Allah'a handolsun Sultanım nikrisiniz yumuşadı. Bari bir kere de dilimle yoklayayım ne derece yumuşamış? deyip Süleyman Han'ın sağ topuğunu öper şekilli yaparken Sülyeman Han.

“Hay Kaysûî oğlu neyledin” deyince Süleyman Han'ın ayağından iki okka cerehat akar. Meğer hekimin ağzından neşter var imiş. O neşterle hünkarın ayağını delmiş. Süleyman Han iyileşince sol ayağını dahi neşterle delip iyileştirmiş. Bütün vilayetlere emirler gönderilip her sene temmuz ayında bu ılıcada panayır kurulması ferman buyurulmuş. Hala aynı ayda burada yüzbinlerce insan toplanır ve büyük zarar olur. Gelenler kırk gün kırk gece burada zevk sefa ederek gençleşip dinçleşerek memleketlerine dönerler (C.5, s.53).

1.2.11. Erdek Kasabası Ilcası

Erdek'in karşısında, batıda bir mil uzakta deniz içinde yemek sofrası kadar bir küçük yerde, sıcak su kaynar bir ılıca suyu vardır ki insanlar içine girmeğe dayanamazlar ve denize karıştığı yerde yıkanır. İki türlü hassalı kudret suyu birleşince yıkanır, ebedi hayat bulurcasına memnun ve sıhhat bulurlar (C.5, s.205).

Hatta giren kimsenin sabuna filan ihtiyacı kalmaz. Vücudu beyaz inci gibi olur. Vücudu yumuşatır. O derece faydalıdır ki cüzzam, miskin, frenk, uyuz hastalıklarına yakalananlar, kısa gün bu ılıcaya girdikleri takdirde Allah'ın emri ile şifa bulup, anadan doğma olurlar. Suyundan kırk sabah aç karnına içenin leke, zatülcenb ve hafakan hastalıklarının tamamı kaybolur. Hatta Süleyman Han fazla sefere gitmekten “nikris” hastalığına yakalanınca İstanbul'dan uygun hava ile bu ılıcaya gelip otağında kalarak bu ılıcaya yedi kerre girince Allah'ın emri ile ayağındaki nikris topuklarına iner. Amma Süleyman Han takatsiz kalır. Sonunda Süleyman “ayaklarını bir kere de ılıcanın çamuru içine sokar. Nikris ağrıları geçer. Amma ayakları tulum gibi şişer. Mütihazsıs doktor Kaysûnî zade görür ki nikris dişlemek ister. Ama Süleyman Han'a açılmaz. Hemen nezaretle:

- Allah'a handolsun Sultanım nikrisiniz yumuşadı. Bari bir kere de dilimle yoklayayım ne derece yumuşamış? deyip Süleyman Han'ın sağ topuğunu öper şekilli yaparken Sülyeman Han.

“Hay Kaysûî oğlu neyledin” deyince Süleyman Han'ın ayağından iki okka cerehat akar. Meğer hekimin ağzından neşter var imiş. O neşterle hünkarın ayağını delmiş. Süleyman Han iyileşince sol ayağını dahi neşterle delip iyileştirmiş. Bütün vilayetlere emirler gönderilip her sene temmuz ayında bu ılıcada panayır kurulması ferman buyurulmuş. Hala aynı ayda burada yüzbinlerce insan toplanır ve büyük zarar olur. Gelenler kırk gün kırk gece burada zevk sefa ederek gençleşip dinçleşerek memleketlerine dönerler (C.5, s.53).

1.2.11. Erdek Kasabası Ilıcısı

Erdek'in karşısında, batıda bir mil uzakta deniz içinde yemek sofrası kadar bir küçük yerde, sıcak su kaynar bir ılıca suyu vardır ki insanlar içine girmeğe dayanamazlar ve denize karıştığı yerde yıkanırılar. İki türlü hassalı kudret suyu birleşince yıkanırılar, ebedi hayat bulurcasına memnun ve sıhhat bulurlar (C.5, s.205).

1.2.12. Eliši Sular Köyü

Bu köyün yakınındaki birkaç yerden sucağızlar kaynar. Herbirinin tadı ve vasıfları değişiktir. Ama biri gayet ishal edici olup, Mahmûde ve hububeselatin şiddetindedir. Bir pınar da var, vasıfı son derece kabız edicidir. Bir pınar da var ki; vücutta bulunan termeyi iyileştirir, çeşitli yaralara ve frengi hastalığına iyi gelir, gayet yakıcıdır. Bir su daha var, rengi sarıcadır. Fakirler bu suyu çeşitli çorbalara koyup Limon suyundan ve gül sirkesindenden daha lezzetli bulurlar (C.5, s.305).

1.2.13. Çarnosla Köyü Ilıcaları

Bu mamur kasabanın yakınında dört adet ılıca vardır. İki küçük binalı kiremit örtülü olup câmekanlar ve geniş havuzlarla süslüdür. Diğer iki ılıcanın üstü açıktır. Buraya Hristiyanlar girer. Zayıf at, katır ve sığırılar bu açık ılıca suyu ile yıkayınca hayvan semizlenir. Uyuzlar giderek tüyü samur gibi olur. Yedi sekiz günde uyuz ve sara gibi hastalıklar kaybolur (C.6, s.488).

1.2.14. Sitarova Ilıcası

Şehrin dışında kâgir bir ılıca vardır. Suyu ılıktır. Buraya nevruzda ve temmuz ayında halk toplanıp ılıca faslı yaparlar. Kadınlara büyük ve çok menfaatleri vardır. Bir hatun çocuğun doğuramazsa buraya getirilip bu sıcak sudan içirseler havuzdan çıkmazdan çocuğunu doğurur (C.6, s.488).

1.2.15. Budin Ilıcaları

İki adet ılıcası vardır. Biri gayet mamur olup, kubbeleri kurşunla örtülü şadırvanı ve halvetleri vardır. Diğer ılıcada kadınlara mahsustur. Saç dökülme hastalığı için faydalıdır (C.6, s.514).

1.2.16. Baruthâne Kalesi Ilıcası

Hepsi üç adet ılıcadır. Biri erkeklere, biri kadınlara ve biri de hayvanlara faydalıdır. Birçok faydaları görülmüş ılıcalardır. Erdel ve Macaristan'dan her sene binlerce frengi hastası Frenk gelip bu ılıcalara

girerler. Suyundan içip Allah'ın emri ile şifa bulurlar Lakin Budin'deki gibi güzel binaları yoktur (C.7, s.93).

1.2.17. Papa Kalesi Sıcak Suları

Suyu gayet faydalı olduğundan her sene kiraz mevsiminde bütün kafirler ülkelerinden hasta olanlar gelip bir ayş, zevk ve sefa ederler. Sıhhat bulup vatanlarına dönerler. Bu ılıca Estergan'a bir konak yakın olduğundan vire ile Estergondan bazı sene yüzlerce insan gelir (C.7, s.110).

1.2.18. Beşik kalesi'nin Sıcak Suları

Beşik gölü sahilinde, yeşil bir sahada bir ılıca vardır. Biraz kibrit kokuludur. Son derece sıcak olduğundan suyuna kimse giremez. Biraz soğuk su katılıp ılıştırılır. Çok faydalı bir sudur. Cüzzam ve frengi hastalığına iyi gelir (C.8, s.48).

1.2.19. Siroz Şehri Ilcası

Siroz şehrinin kuzey tarafında dağlar içinde yarım merhale mesafede bir ılıca vardır, ama o kadar sıcak sulu değildir. Fakat çok faydalıdır. Bilhassa cüzzam hastalığına iyi gelir (C.8, s.73).

1.2.20. Kasro Kalesi Şifalı Suyu

Kasro kilisesinin avlusundaki kapıdan tuzluca beyaz süt gibi su çıkar. Bu sudan iki fincan içen burmadan, sarmadan, mülayemet üzere on kadar amel edip, insan vücudunda olan ne kadar fazlalık kötü şeyler, safra, sevda, balgam ve abdest bozan gibi bütün solucan ve kurtları kırıp aşağıdan nice ameller yapıp insan sıhhat bulur. Onun için kiliseye binlerce kişi gelir (C.8, s.216).

1.2.21. Kütahya Yoncalı Ilcası

Yoncalıda sıcaklığı orta bir su vardır. Kiraz mevsiminde binlerce kimse gelir. "70 türlü hassası vardır derler. Cüzzam, Alaca, saç dökülme hastalığına faydalıdır (C.8, s.506).

1.2.22. Marmara Ilıcaları

Bir kayalı dağ eteğinde çatal ılıcadır. Üzerinde birkaç kubesi, havuzları vardır. Suya iman vücuduna yağ gibi cila verir. Cüzzam olan kırk gün suyundan içerse şifa bulur (C.8, s.520).

1.2.23. Sofya ve Banası (Han-ı Yetiman Kalesi)

Bir insanı kuduz bir köpek ısırca kırk gün içinde bu kuyunun suyundan içerse şifa bulur. Ama kırk günden sonra içerse fayda olmaz (C.9, s.58).

1.2.24. Taberistan Vilayeti Şifalı Suları

Ayn-ı Teber'in on yerinde kaynar sular vardır. Her birini ayrı hassası vardır. Her sene burada binlerce kişi toplanıp hastalığına göre bu sudan içip şifa bulur. Bu sular evvela yürek ağrısına, yürek sıkılmasına hafakan sar'aya, yedi gün içse şifa bulur. Aynı Radini mikris ve istiskaya sara hastalığına, faydalıdır. Ayn-ı seri; cüzzama, kabaya yarar. Bu sudan içen sıcak yemekler yiyip soğuktan korunmalıdır.

Aynî Debiyye: Bir kayadan çıkıp on adım ötede bulunan Şeyh Mes'ud merkaddine girip kaybolur. Bir adam hummaya tutulsa, üç gün bu suya girse kurtulur. Cenabet kimse girse kaybolur. Su içmek isteyen kimse (Ya eskini Atşâni) dese derhal akmağa başlar. Buradan sonra Aynı Nas vardır, kırk gün içenin gözü öyle aydın olur ki, güpe gündüz yıldızları görür. Aynı Hayat, dimağdan inen illetlere sevdaya, basura, bahaka ve felce çok faydalıdır. Aynı Ruhtan; yedi gün içen, vücudundaki çıbanlardan, kabarcıklardan, uyuzdan sızılardan kurtulur. Aynı Nisadan; yedi gün içerse o kadar kuvvetlenir ki, eğer on cariyesi olsa hepsinin gönlünü hoş eder.

Aynı Jerib: Bu sudan kırk sabah ve akşam içen kimsenin budalılığı gidip ögle akıllı ve hafızası kuvvetli olur ki işittiği her kelimeyi hatırında tutar veselam. Bu pınarların hepsi Hz. Yakub'un mucizesidir. Sebebi budur ki, kavmi Hz. Yakup'tan nice mucizeler görüp iman etmezler. Hz. Yakup da

beddu edip hepsi hasta olurlar. Bunun üzerine Yz. Yakub'a gelip "bizi bu dertten kurtar, sona iman edelim" derler. Gaipten Yakub'a bir nida gelir: "Ya Yakub, on evladı falan sahraya gidip birer yer kazsınlar, çıkan suları içsinler", der Hz. Yakub on evladı ile bu yerleri kazar ve sular çıkar. O anda Cebaril gelip her suyun hassasını bildirir. Halk sudan içince hastalıklardan kurtulur. Hz. Yakub'a iman ederler (C.9, s.73).

1.2.25. Tur Köyü Selvan Zemzemi Kuyusu

Selvan suyu otuz basamak aşağıda bir mağaradan çıkar. Hazmı kolay, kuvvet verici, mülayim yemek yemiş gibi açlığa faydalıdır. Bütün milletler gelip burada yedi veya kırk gün yıkanıp bütün dertlerinden kurtulurlar. Buna 500 adım uzakta Yunus kuyusu vardır. Sabahleyin içince cana can katar, sanki bir kuzu yemiş olur; öğleyin sirke yerine kullanılır. Akşamleyin muhtelif deri hastalıklarına şifa der. Ümmeti bu mucizeyi görünce Hz. Yunus'a iman eder (C.9, s.90).

1.2.26. Zagzog Ilıcası

Bu suyun hassası, kırk gün bir adam içerse cüzzam şifa bulur. Bundan başka uyuz, behak ve frengiyi kılıç gibi keser (C.9, s101).

1.2.27. Eriş Kuyusu (Kuba Mescidi Köyü)

Resûlü Ekrem'in bizzat elleriyle kazmaya başlayıp, ashâbın da kazmalarıyla meydana çıkan Eriş kuyusu vardır. Kırk gün bu kuyunun suyundan içen bütün hastalıklarından kurtulur. Erdel cenginde kafirler bizi bozduklarında piyade kaçarken terleyip soğuk su içtiğim için hafaka derdine yakalanmıştım. Allah'a hamdolsun busudan birkaç gün içinde birkaç kere yıkanarak bu dertten kurtuldum (C.9,s.141).

1.2.28. Medine Kadınlar Bağı Kuyusu (Medine)

Hazretin hurma bağı içinde bir kuyu vardır. Kadınlar içerler. Bunlardan biri doğumda zorluk çekse, bu sudan içerse muayyen mahalli genişleyip ma'sum dünyaya gelir. Hayız zamanında içen hayızdan kesilip temiz olur.

Bütün kızlar ve kadınlar bu havuzda yıkanır. Onun için hazretin bu bağına “Kadınlar Bağı” derler (C.9, s.142).

1.2.29. Habeş Bürkesi

Hayızlı bir kadın girse nifastan kurtulur. Ekseriya subaşı defterine kayıtlı olup zina yapan kadınlar buraya girer.

1.2.30. Ayni Hüreyre (Medine)

Ebu Hüreyre'nin mezarı doğusunda Ayni Hüreyre derler bir su vardır. Binlerce köy bu su ile doyunurlar, yoksa başka yiyecekleri yoktur. Temmuzda kırk gün akar, sonra mevlüt günlerinde kızılkan akar. O gün hayızlı kadınlar su içip hayızlarından kesilirler. Mevlüt bitince su yine latif olur. Bi ziyaretgâhın şeyhi bu sudan testilere doldurup mısırın ayanına, eşrafına gönderir. Onlar da şifa niyetine içerler. Lezzeti, Hüda hakkı için zezem gibidir. Tabiati müşhildir. 77 hastalığa deva verir, derler. Bu sudan bir kere içen bir sene müddetle hiç bir hastalığa dücar olmaz. On gün tam itikat ile içmek gerek... Tirteme, ala, cüzzam için faydalıdır. On gün binlerce çanak bardak satılır (C.10, s.442).

1.3. Bitkilerin Halk Hekimliğinde Kullanılması

Tabiat büyük bir eczahanedir. Halk hekimliğinde bu büyük eczahanenin şifalı bitkilerinden geniş bir ölçüde istifade edilmiştir. Buna Türk Dentanlarından Dirse Han oğlu Boğaç Han Hikaye'sinde de rastlamaktayız. Boğaç Han'ın annesi oğlunu iyileştirmek için çok çeşitli kır çiçeğini kendi sütüyle kaynatarak merhem yapmıştır. Anadolumuzun birçok bölgesinde de bu yolla şifalı ilaçlar yapıldığını biliyoruz. Evliya Çelebi seyahatnamesinde 12 yerleşim biriminde bitkilerden nasıl ilaç yapıldığı ve bu ilaçların hangi hastalıklara hangi metotlar uygulanarak kullanıldığına dair bilgiler bulunmaktadır. Bu bitkiler ve bu bitkilerin ilaç olarak kullanıldığı yerler şunlardır.

1.3.1. Cendere Deresi (Eğri Kökü)

Candere deresi diye meşhur yerden bir çeşit Eğir kökü” çıkardı. Bu kök, Azak ve Gerede’de çıkanlardan daha şifalıdır. Bundan yiyeni bir defa geirtir, kendisine has tesiri vardır. Fakat çok az çıkar. Çoğu zaman su kaplumbalağalrı bu kökten yiyip beslenir. Galata’dan Frenk halkı gelip bu su kaplumbağlarını ilaç için toplarlar. Çok faydalı olduğu bir gerçektir (C.1, s.45).

1.3.2. Cebel-i Lübnan (Çeşitli Otlar)

Bütün Frenk ve Arap hekimleri ve kimyagerleri, bahar mevsiminde bu dağa (Cebel-i Lübnan’a) çıkıp yüzbinlerce çeşit ilaç için faydalı otlar, toplayıp, binlerce çuvala doldururlar. Bunları ilaç için diyar diyar götürürler. Kimyagerler burada çeşit çeşit özel otlar bulurlar. Bu dağda bir çeşit ot vardır ki, bu otu yiyen koyun ve keçinin dişleri altın gibi olur. Kimyagerler onu elde edip altın işleminde kullanılırlar. Fakat çok az bulunur (C.3, s.70).

1.3.3. Akka (İki hurma Ağacı)

Bunlar Akka’nın doğusunda uçları göğe yükselmiş, her biri üçer kerre semaya doğru yücelmiş dalları aşağı sarkmış, deve gerdanı gibi eğri büğrü hurma ağaçları olur. Akka alimleri “O büklümler, ağaçların Cenabı Hakk’a secde ettiğine işarettir.” derler. Biri erkek biri dişidir. Yirmi salkım hurma verirler. Bir tanesini Frenkler bulsa pek pahalı satın alırlar. Bir kimse handa olsa bunun altında üç gün yatsa şifa bulur. Hz. İsa hurma ağaçlarının gölgesinde yatarken mübarek ayağının ökçesiyle taşa vurduğu yer halen bellidir. O çukura göl suyu doldurup yüzlerine sürerler. Hıristiyanlar da kumkumalara doldurup Avrupa’ya götürürler (C.3, s.92-93).

1.3.4. Bingöl Yaylası (Tütya Otu ve Diğer Bitkiler)

Çeşitli nebat ve ot olduğu gibi kimya otu dahi vardır. Nice defa binlerce koyunun dişleri altın ve gümüş gibi parladığı görülmüştür. Sarı, kırmızı, mor tutyalar var ki güzel kokularından insanın dimağı kokulanır. Bütün sürmeciler

bu tütüroları topyalıp, göz ağrısına tutulanların gözlerine sürme ederler. Allah'ın hikmet ile görme kuvveti ve uzağı görme mümkün olur (C.3, s.181).

1.3.5. Çağa Gölü (Eğri Kökü)

Cenab-ı Hak bu gölde o kadar çok eğerkökü yaratmıştır ki, bütün çağa halkı mevsiminde bunları sudan toplayarak iplere dizerler. Çok faydalıdır. Bir kimsenin midesi gaz yapsa, yemekten önce bu kökten bir miktar kullanırsa mide ve karında asla gaz bırakmaz. İştahı açar Görme kuvvetini artırır (C.3, s.196).

1.3.6. Kara Biga (Unnap Ağacı)

Beğenilen mahsullerinden; bağ ve bahçelerinde unnap ağacı dünyaca meşhurdur. Unnap meyvesi gayet meşhurdur. Bu şehir halkı unnap suyu kullandıkları için, humak ve diğer boğaz hastalığına ayakalanmazlar (C.5, s.208).

1.3.7. Firiz (Sarı Ağaç)

Felemengen'in bu Friz şehrinde şimsi gibi sarı ağaç olur. Güzel kokuludur. Yağını çıkarıp kabunuğunu konaklarda, kiliselerde buhurdanlarda yakarak anber gibi koklarlar. Bir de bu diyarda (Frenk uyuzu dedikleri bir illet vardır ki, onlara mahsustur. işte bu ağaçtan uyuzlarına ilâç yaparlar (C.6, s.644).

1.3.8. Balat (Beyan Kökü)

Irkususu yani beyan kökünün hassaları: Bu ilaç değirmenler de öğütülüp, bir gece suda yatırıp şerbetini çıkarırlar. Sabah ve akşam birer kâse içerler. İnsan vücudunda olan bütün ahlatı, sevdayı, safrayı ve balgamı, malihülyayı ve göğüste olan nefes darlığını defeder. Harareti giderir. Sidik zoru olanların idrar yolunu açar, gönül hoşluğu ile idrarını yapar. Çok müdrirdir. Hatta mesanede olan taşı dahi eritip çıkarır. Hekim Davut yetmiş türlü hassasını yazmış. Bu Balat'te çok lezzetli ve kalın olur (C.8, s.554).

1.3.9. Mısır (Santa Ağacının Yaprağı)

Santa ağacının yaprağı ishale faydalıdır. Havanda dövüp bal ile karıştırıp beşer dirhem aç karnına yerler, şifa bulurlar. Bu ağaçla yapılmış binalar bin sene öyle dururlar (C.10, s.415).

1.3.10. Eski Zeyla Şehri (Çıra)

Bu duyarda çirayı suda kaynatıp hastalara içirirler ve katranı yılda bir kere vücutlarına sürerler (C.10, s.577).

1.3.11. Erzurum Eğerli Dağı (Tütüya Çeceğı)

Erzurum Eğerli dağından nice göz tabipleri “tütüya” toplayıp, kırk senelik gözüne mil çekilmiş, mahvolmuş kimseleri aydınlığa kavuştururlar (C.2, s.552).

1.4. Hayvanların Etini ve Yağını Tedavi Amaçlı Kullanma

Seyahatnâme’den tespit ettiğimiz bilgilerde yılanların, balıkların ve timsahların etlerinin tedavi amaçlı olarak kullanıldığını görmekteyiz. Özellikle balık etinin tedavi amaçlı kullanılması Türk dünyasında çok yaygındır. Birçok hastalığın tedavisinde özellikle kireçlenmelerde, romatizmal ağrılarda balık etinin kullanılması, balık yağından istifade edilmesi çok yaygındır. Hayvanların etinin veya yağının tedavi amaçlı kullanıldığı yerler şunlardır:

1.4.1. Trabzon (Hamsi Balığı)

Hamsi balığı çok kuvvet verici ve hazmı kolaydır. Ağrı hastalığına tutulan adam yese şifa bulur. Yedi gün devamlı yiyen kimsenin şehveti son derece artar. (C.2, s.459).

1.4.2. Sakif Nahiyesi Aynı Sul Gölü Balıkları

Aynı sul adında bir kayadan çıkan su burada bir göl olur. Bu gölün senenin diğer zamanlarında balığı olmaz. Ama şubat ayı gelince o kadar çok balık olur ki sanki halis gümüştendir. Şubatın yarısı olunca bu balıklar çiftleşirler. Balıklar su yüzünde bir çeşit petrol yağı gibi yağ çıkarıp yüzerler. Bu

yağı cüzzam olanlar yaralı yerlerine sürse veya tütsü yapsa Allah'ın emir ile şifa bulurlar. Bu haliç üzerinde yağın çıktığı yerde bir kimse bu sudan içse salla baş hastalığına tutulur cinsi münasebette bulunamaz.

1.4.3. İskenderiye (Yılan Balığı)

Bu İskenderiye halicinde çıkan yılan balığı ne Kesriye gölünde ne Dohri'de ne de Beşik göllerinde çıkar. Balığı mis gibi kokar. Hummaya ve ağız hastalığına tutulanlara bu balığı pişirip yedirirler. Bu gölün suyu mülâyemet vericidir (C.6, s.480).

1.4.4. Balık Ovası Kalesi (Yılan Balığı)

Burada olan yılan balığının misk ve amber gibi güzel kokusu vardır. Gayet semiz olur. Taze iken defne yaprağı ile kebab edip yiyenin gücü kuvveti artar. O kadar besleyicidir. Ehli ile acemi pehlivan güreş etse ehlini beş kere altı kere yenip altına alıp galip gelir. Ağrı hastalığı olan biri yese ve balığın başını tuzlayıp kendi başı üzerinde götürse Allah'ın emri ile ağrı hastalığından kurtulur (C.8, s.457).

1.4.5. Fustat (Yılan Kurusu)

Yılanların sırt etlerini ağaç dibinde ve yine ağaç havan eli ile dövüp macun haline getirirler. Burada buna "yılan kurusu" derler. Bunu Rum'un birkaç kere kaynamış halis balı ile karıştırıp bütün ilaçlara tartı ile bir miktar koyarlar. Her sene bu üç kazan Tiryak-ı Faruk pişer, iki kavanoz saadetlû padişaha, bir kavanoz paşaya v.b. hediye gider. Geride kalanı vakıf olup, tımarhanedeki hastalara, hastalıklarına göre verilir. Göz rahatsızlıklarına da iyi gelir. Ayrıca bu yılan meslûkalarını bazı erkeklikten kalmış kişilere verirler. O hatunu ile beş on kere birleşmeye kanaat etmez (C.10, s.329).

1.4.6. Nil (Timsah)

(Nil'de binlerce hayvan vardır ama bilhassa timsah denilen korkunç bir hayvan vardır. Avcılar yağını alırlar, insanın sızı olan yerlerine sürülür (C.10, s.355).

1.4.7. Nil (Riade Balığı)

Nil’de Riade derler bir balık vardır. Kim tutup yemek isterse eli kurur, elinden bırakırsa yine iyileşir. Bazan ölüsünü karada bulunca alırlar. Sarılığa tutulan kimse başını zaman zaman koklasa sarılıktan kurtulur ve başını tuzlayıp yarısını er yarısını avrat yese birbirinde asla ayrılamazlar. Gayet tecrübe edilmiştir. Fakat yememelidir. Diğer bir hassası sıtma tutan adam bu balığın ölüsünü boynuna taksa kurtulur. Bir adam baş ağrısına tutulsa bu balığı dirice başı ağrıyan adamın başına koysalar Allahın izni ile şifa bulur. Bu balığa “İdris balığı” da derler. Hz. İdris bu balığın yenmesini yasak etti. Onun için sadece ilaç olarak kullanılır (C.10, s.358).

1.4.8. Nil (Timsah)

Bir adam sara, yani (Destorak) tutsa timsahın ciğerini ateşte tütsü edip saralı adam koklasa kurtulur.

Diğer bir hassası: timsahın necasetinden, ak veya duman düşen bir göze çekseler. Allah’ın emriyle şifa bulur. Baş bölükbaşının oğlanı Babül Lûguna Burnunun orta direği düştü. Birkaç okka timsah eti yiyerek vücudu bembeyaz oldu (C.10, s.359).

1.4.9. Nil (Nil Köpeği)

Fellahlar bu Nil köpeğini yakalayınca hayalarını çıkarıp köpeği yine Nil’e atarlar. Çünkü hayası sıtmaya ilaçtır (C.10, s.359).

1.5. Duaların Manevi Gücünden Tedavi Amaçlı İstifade etme

“Yeri göğü tuan duadır” diye bir inanış vardır. Türk halkı çözümsüz kaldığı durumlarda duası makbül olan bazı zatlardan da istifade etmeye çalışmıştır. Ayrıca diğer Müslüman milletler de de bize benzer uygulamalar söz konusudur. Ayrıca sevgili peygamberimizin şifa niyetiyle çeşitli yiyecek maddelerine okuduğu ve bu okuntulu yiyeceklerin hastalara yedirilerek şifa

bulduğunu siyer kitaplarından öğrenmiş bulunuyoruz. Peygamberimizin direk olarak hastaya okuyarak şifa verdiği de aynı kaynaklarda zikredilmektedir.

Seyahatnamede bu konu ile ilgili olarak sadece bir bilgi yer almaktadır.

Bir kimse unutma hastalığına tutulunca ve bildiklerini unutunca, Ayasofya kubbesinin ortasında asılı olan top altında yedi defa sabah namaza kılıp üç defa “Allahümme yâ kâşif”el-müşkilat veya âlimü’s-sırrı vel hafiyât” deyip her vakitte yedişer siyah üzüm yerse Allah’ın izini ile zihni öyle açılır ki öğrendiği şey zihninde sanki nakış olur. Zira bu kible Hz. Peygamberin Tükürüğü ile tamir olunmuştur. Altında bir kere ibadet edenin dünya ve ahiret bütün iyi muratları yerine gelir. Hatta Akşemseddin’in oğlu Hamdi Çelebi ye Göynük kasabasında o kadar bunama gelmiş ki bir kimse kendisine selam vermek isterse kağıda bir selam sözü yazarmış. O yazıya bakıp “ve aleyküm selam” dermiş. Bütün hekimler onun derdine çare bulamamış En sonunda Akşemseddin Hazretlerinin yol göstermesi ile Hamdi Çelebi Ayasofya’ya getirilmiş.

Yedi kere o top altında namaz kılmış yazdığımız duayı her sabah üçer defa okuyup yedişer tane siyah üzüm yemiş. Sonra aklı tamamen yerine gelmiş ve sonra Yusuf ile Züleyha kitabını yazmaya başlamış. Ondan sonra da Kıyafetnâmeyi yazmıştır ki çok meşhurdur (C.1, s.97).

2. Halk Takvimi

Halk takvimi ile ilgili olarak Seyahatnamede sadece bir bilgi bulunmaktadır. O da Manavgatlıların günlerin isimlerini sıralamaları ile ilgilidir. Haftanın günlerini isimlendirmede kullandıkları metotdan bahsedilmektedir. O da şudur.

Manavgatlılar günleri isimleri ile saymazlar. Pazar yapılan yerlere göre isimlendiriler. “Ulu Pazar, Cici Pazar, Öte Pazar İleri pazar, Serek Pazar, Manavgat Pazarı gibi (C.9, s.26).

3. Halk Ekonomisi

17.yy da Osmanlı hakimiyeti altında bulunan topraklarda halkın ekonomisi üretim ve ticarete dayalı idi. Seyahatnâme'den edindiğimiz bilgilere göre Halkın bir kısmı; ürettiklerini yakın pazarlarda satıyor, bir kısmı ise başkalarının ürettiklerini alıp uzak diyarlarda satıyordu.

Seyahatnamede halk ekonimisinde dikkatimizi çeken özellikler şunlardır. 1) Halkın bir kısmı üretilenlerin değiş-tokuş usulü ile satıyor, 2) Bazı yörelerde altın, gümüş gibi kıymet temsil eden değerlerle alış-veriş yapılıyor, 3) Köle alım satımının olduğunu görüyoruz. 4) Bugünkü fuarlara benzeyen daha doğrusu fuarlarla pazar yerlerinin ortasında bir durum arz eden panayırların bulunduğunu görüyoruz. Panayırların fuarlarla pazarlar arasında bir satış merkezi olarak adlandırmamın sebebi şudur: Fuarlarda mallardan biraz örnek bulundurulur, bir nevi reklam araçlıdır. Malın devamı daha sonra teslim edilir. Fuarlar bir sipariş alma ve tanıtma yerleridir. Pazarlar ise kısa süreli satış yerleridir. Malı hemen teslim alırsınız, süresi gündüktür. Panayırlarda ise malı hemen alırsınız süresi ise fuarlar gibi uzun sürelidir. Bu sebeple o zamanki panayırlar fuarlar ile pazar yerleri arasında bir yerdedir 5) Müslümanların erkekleri mallarını pazarlarken Hıristayanların hem erkekleri hemde kadınları mallarını pazarlamaktadır. Evliya Çelebi Seyahatnamesinde "Halk Ekonomisi" ile ilgili bilgiler, bu bilgilerin elde edildiği yerler şunlardır:

3.1. Erzincan - Kemah

Bütün Kürdistan ve Türkistan'dan Bingöl yaylasına çıkanların tamamı tuz ihtiyaçlarını şehirden alırlar. Bu şehrin meşhur olan başka bir mamülde çok sağlama olan çadır bezidir ki benzerine hiçbir yerde rastlanma imkanı yoktur. Rumelin'de ki Drama bezinden daha güzel peçe gibi bezi olur. Hatta halk dilinde "Kemah'ın bezi Erzincan'ın kozu Bayburt'un kızı diye darb-ı mesel olmuştur.

3.2. Suçeler (Abaza) aşireti

Suçeler (Abaza) aşireti alış verişlerini değış tokuş ile yaparlar altın ve kuruş bulunmaz. Dağ başlarında kırk ellişeler evli köylerdir. Burada asla çarşı pazar han hamam dükkan gibi şeyeler yoktur. İskelelerine yılda bir kere her diyarın gemileri barut, kurşun tüfek, ok, yay, fişek kılıç, kalkan, mızrak ve başka savaş aletleri, kazan, ocak içine kazan asmak için kullanılan demir zincir, tuz ve sabun gibi şeyleri getirirler. Bu gemicilere genç delikanlılar yağ balmumu, muşamba, zerdova ve bal vererek karşılığında adı geçen şeylerden alırlar (C.2, s.468).

3.3. Tosya

Tosya halkının işi muhayyer dokumadır. Onun için bedestanda fazla muhayyer alınır satılır (C.2, s.523).

3.4. Çankır Karacalar Köyü

Çankır Karacalar Köyü halkı “kazanan Allah’ın sevgilisidir” deyip şal şemle, tiftik, kırmızı kuşak muhayyer ve başka renk renk bezler dokuyup alıp satarlar. Karacalar kuşağı her yerde meşhurdur (C.2, s.522).

3.5. Erzurum

Erzurum, o kadar ucuzluk ki deve dişi gibi buğdayın beş eşek yükü bir kuruştur. İki at yemi bir akçedir. Bir eşek yükü arpa iki akçeye, sığır eti bir akçeye bir tavuk bir akçeye, kırk yumurta bir akçeye bir güvercin palazı bir akçeye, yüz dirhem yağlı katmer bir akçeyedir diğer yiyecekleri de bunlara kıyas oluna (C.2, s.550-551).

3.6. Tebriz

Şeyh safa kanunu üzere bütün çarşılarında alış-verişleri besi, abbasi ve altın ile yapılır. Memleketlerinde başka ülkelerin paraları geçmez.

Çarşı dükkanlarında meydan pazarlarında sarı pirinçten terazileri asılıdır. Asla adam eli yapışmaz. Daima asılı dururlar. Müşteriye hakkı ile tartıp teslim ederler. Buğday, pirinç, diğer hububat için kile kullanmazlar. Hepsini terazi ile tartarlar. Akmeşe ve kumaşları zıra ile ölçerler. Binek hayvanları ve esirleri de kanuna bağlı tahmincilerin narhı ile satarlar (C.2, s.584).

3.7. Mahmud- âbâd Nahiyesi

Mahmud -abad nahiyesi ve köylerinde yaşayan Kıtak kabilesi halkı Aras ve Şehi şehirlerine gelip alış-veriş ederler. İri yapılı adamlardır. Aras ve Şehi pazarların geldiklerinde yaya olarak sahraya inip seki arabalarına binerler. Çünkü o file benzer gövdelerini at ve katır taşıyamaz. Arabalara mahsus eğirilenmiş mandallara binerler (C.2,s.607).

3.8. Küre Konağı - Dağıstan

Çarşı ve Pazarı yok sadece cuma günü etraftaki köylerden adamlar toplanıp alışveriş ederler. Fakat altın ve gümüş nedir bilmezler. Alış verişleri değiş - tokuş iledir (C.2, s.622).

3.9. Merzifon - Amasya

Pir Dede tekkesinin çevresinde ve öteki yerlerde altı yüz dükkanı vardır. Boyacı dükkanları çoktur. Acem boyasından güzel boya boyarlar. Mavi boyası meşhurdur. Kırım diyarına tüccarlar buradan her sene binlerce top pamuk bezi götürüp esir ile dğışirler Kırım halkının ferace ve elbisesi hep Merzifon bezindedir. Pamuk ipliği dahi meşhurdur (C.2, s.687).

3.10. Koca Kalesi - Merzifon

Bir kaç dükkanı vardır. Bütün halk çam ağacından “Boduç” yaparlar. Türkçede, emzikli bardaklara boduç denir. Çögür, tanbura, ruze karadüzen, şarki, yunka adlı sazları yaparak para kazanırlardı. Saz ve söz ehli olup namaz kılmazlar (C.2, s.689).

3.11. Merzifon - Gümüş

Bu şehrin bütün halkı aile ve çocukları ile gümüşhaneye hizmet ederler. Halis gümüşten at suluğu ve torbası meşhurdur. Bağlarında tatlı üzüm olur (C.2, s.693).

3.12. Engürü (Yani Ankara)

Halkının çoğu kasa ve deniz tüccarıdır. İzmir'de Frenk diyarında, mısır'da Sırbistan'da velhasılı her tarafta sofları makbül olmakla ahalisinin çoğu seyahat ve ticaret ederler (C.2, s.715).

3.13. Beypazarı

Haftada bir gün güzel ve süslü pazar kurulur. Halkının uğraşları tiftik keçisi olduğundan pazarında sof ipliği çok satılır müşterisi vardır. Senede bin kontar saf ipliği satılır. Pazarında her hafta etraf köylerden on bin insan toplanır (C.2, s.735).

3.14. Gazze

Beyaz deve dişi gibi buğdayı ve arpası meşhurdur. Pamuk ve ipeği meşhurdur. Alaca sof kerake ve Gazze mendilleri peşkir ve futaları ve sipah pistovları meşhurdur. Yedi bin bağı vardır. Zeytini alada, limonu turuncu, narı, inciri sulu üzüm ve karpuzu hurması dünyayı tutmuştur. Mısır'a yüzlerce deve yükü zeytinyağı gidip oraları zenginleştirir. Güzel yağdır (C.3, s.103).

3.15. Malatya

Halkının çoğu bağcıdır. Çeşitli ürünlerle kazanç sağlarlar. Bir kısmı da pamuk ipliği eğirirler. Bir kısmı dokumacı olup, beyaz pamuk bezi dokurlar. Hasılı hepsi esnaf ve iş sahibidir (C.3, s.424).

3.16. Van

Van hakkı altı sınıftır. Bir grubu paşakuludur, kale hizmetinde görevlidir; hiç biri kazanç sahibi olmaz. Ancak şehir içinde tüccar olması lazımdır. Bir kısmı başka diyarlara gidip mal götüren tüccarlardır. Bu grubu

sanatkâr ve sanayicidir. Bir grubu da defterdarın hizmetinde bulunur ki râğbet olunan bir görevdir. Bir kısmı ise ilim sahibi olur diğçerleri bağıcı ve hizmetleridir (C.4, s.557).

3.17. Zeyn Kalesi

Bahççerinin sayısı belli olmayıp; elması, kirazı armudu ve eriğı bol olduğundan bu şehir halkı bütün meyvelerini araba ile Komanıçse'ye götürürler (C.5, s.85).

3.18. Eylov Kalesi

Yedi bin kadar çuha tezgahlarında, çeşit çeşit tek çuhası, sayak, dimi çuhası işlenir (C.5, s.100).

3.19. Bicarhordok Kalesi

Bicârherdok Kalesi yediyüz adet olan dükkanlarında kızlar ve kadınlar alışveriş edip kocaları durmadan çalışır. Hıristiyan Frengistan'ın adeti böyledir (C.5, s.101).

3.20. Çehril Kalesi

Dükkanlarının çoğı rakıcı, piyascı, mezeci ve meyhaneci dükkanlarıdır. Bahççeleri sayısız olup eriğı, armudu, elması, lahanası, prasa ve soğanı gayet çoktur. Bu kalenin etrafında olan savaş aletleri, oyun aletleri, su dolapları, parçarızları ve dozu ayaklarını insan görse hayran olur (C.5, s.104).

3.21. Ahmet Paşa Çeşmesi (Gelibolu)

Bir kısım halkı gemicidirler. Bir kısmı bağıcı, bir kısmı da kara ve deniz tüccarıdır. Ayrıca sanatkar, sanayici Allah yolunda mücahidleri vardır. Ürünlerinden tar buğıdayı baklası ve börülçesi meşhurdur (C.5, s.221).

3.22. Bosna

Halkın kazanç ve işleri; Halkın bir kısmı serhat gazileridir. Bir kısmı hizmet ehlidir. Bir sınıfı esnaf ve sarraf olup, bir kısmı da tüccardır. Bir bölük ahâli de paşalara ve ağalara sekban yazılıp devlet malını toplarlar (C.5, s301).

3.23. Banluka Kalesi

Banluka kalesi halkının bir kısmı tüccardır. Belgrad, Üsküp ve Selanik'e gidip gelirler. Bir kısmı da gazi ve mücahid, bir kısmı da bağcıdır (C.5, s.350).

3.24. Kasiye Kalesi

Çoğu balık kurusu ve bakkaliye satar, dükkanları yüz adettir (C.5, s.396).

3.25. Diyarbakır

Halkın çoğu tüccardır. Zengin tüccarları vardır. Bir kısmı da hizmet erbabıdır. Mardin ve Karadağ hakimi ruznameli ile diğer divan memurlarına hizmet ederler. Bir kısmı da şehir içindeki sanatkarlardır ki her çeşit sanattan anlarlar. Özellikle kuyumcu ve demircileri çoktur (C.4, s.454).

3.26. Kili Kalesi'nin Varoşu

Beş yüz adet dükkanı var ki içinde her çeşit esnaf bulunur. Burada esirler, köleler son derece ucuz olup, yirmi otuz kuruşa bir köle verirler. Halkı tüccar olup esircilik yaparlar (C.5, s.155).

3.27. İskenderiye

Bir kısmı gölde balık avlar, bir kısmı asker, bir kısmı kara ve deniz tüccardır. Bir kısmı da sanat ehlidir. Diğer kısmı bilginlerdir. Bir kısmı da bağcılarıdır. Yirmi üç bin bağ vardır. Usulü dairesinde rehberlik ederler (C.6, s.281).

3.28. Lofça

Halkının en mühim işleri alaca ve çeşitli sahtiyan yapmaktır. Çingene kadınları da çekiç döğüp demircilik yaparlar (C.6, s.509).

3.29. İstolni - Belgrad

Bir okka beyaz ve has ekmek bir akça bir okka koyun eti iki akça sığır eti bir akça, bir araba yükü kavun karpuz beş akçadır (C.7, s.42).

3.30. Kenkuş Büyük Varoşu

Hepsi bin altmış adet dükânlarında güneş yüzlü kızlar olgun kadınlar oturup, mallarını açık olarak satarlar. Asla ayıp değildir. Her ne mal istersen zibâ, şib, zurbat çeşitli kumaşlar ve elbiseler bulunur (C.7, s.100).

3.31. Sevimli Beci Kalesi

İskele büyük olduğundan halkı çoğunlukla tuzculuk ve balıkçılık yaparlar. Hanedan sahibi zengin garip dostu kimseler olup çoğu hazırdırlar. Hepsi serhadli elbisesi gibi kalpak giyerler. Oldukça gelişmiş şirin bir kasabadır. Bağ ve bahçeleri çoktur.

3.32. Büyük Evkaf Beşkelek Plangası

Vergi vermediklerinden halkı zengin, tüccar ve pazarcılar olup, hacıları da çoktur (C.7, s.214).

3.33. Eflak Varşan Varoşu:

Bu şehirde yılda bir kere büyük panayır yani pazar kurulur. Kırk gün kırk gece Hind, Arap, Acem ve Rum tüccarları çeşitli mallar getirip satıp alırlar (C.7, s.271).

3.34. Foşkan Şehri Panayırı

Bu şehrin Eflâk tarafından da yılda bir kez panayır kurulur. Yılda bir kere de Boğdan tarafında güz panayırı kurulur. Ben şimdi Eflâk tarafındaki

temmuz panayırına rastladım. Garip ve acaip şeyler seyrettim. Yedi iklim dört köşeden yüzbinden fazla kara şapkalı, renkli ve çuka kalpaklı tâ Kalibrak, Turan, Çin, Macin, Fağtur, Mahvan vilayetlerinden âdemoğulları malları ile gelip binlerce çalıdan, çadırdan iklimden yaptıkları dükkanlarda ve şehirkenarındaki kargir yapı dükkanlarda kafir tüccarları dîba, şib zurbat, atlas gibi mallarını satarlar. Yük çözüp yük bağlarlar. Kırk gün kırk gece omuz omuza durup herkes çeşitli şeylerini satarlar .

3.35. Bükreş

Bin kadar dükkanında hep güzel kızlar oturup satış yaparlar. Dükkanlarının altları mahzen olup çeşitli şaraplar bal suyu harluka ve mudanya adlı içkiler bulunur.

3.36. Ur. Hisarı Ferah Kirman

Tatarlar savaşçılıktan başka çiftçilikle uğraşırlar. Çoğunlukla darı ekerler. Zira bu diyarda 1 kilo darı yüz, yüz on kilo üzüm verir. Daima yedikleri de darıdır. Ama durumları iyi olan şeyhler ve sofiler arpa ekip ekmeğini yerler. Çünkü “Hz Peygamber hep arpa ekmeği yedi derler. Onun için buğday ekmeği yemezler. Bir kısmı da tüccardır. Vilayet vilayet esirleri getirip satarlar. Ayrıca çeşitli eşyaları da satarlar (C.7, s.298).

3.37. Bahçesaray (Kırım)

Şehir halkının çoğu at eğeri kamçı, güçken yelekli oklar ve ak kenarlı bezler dokuyarak geçimin sağlarlar. Tahıllarından altı çeşit iri taneli deve dişi buğdayı bir çeşit siyah arpası olur. Dört okkasını bir at yiyemez. Bir kilo buğdayı elli kilo verir. Ayrıca boza darısı da çok yetiştirilir. Soğan tere ve nanesi de meşhurdur (C.7, s.359).

3.38. Benderâbâd Kasabası

Kaban bezestanı, çarşısı bin yüz kırk dükkanlıdır. Papuçcusu, yaycısı ve bozacısı çoktur. Hemen beş yüz kadar bozacı dükkanı vardır. Zira tatarlar çok

boza içerler. Diğer esnaf çeşitleri de çoktur. Hatta on adet kahvehane, kırk adet meyhane vardır. İki çeşit sanatkarı (Esnaflı) diğer diyarlardan çoktur. Şöyle ki, Kırk elli yaşlarındaki Kazak kölelerini önce hamama koyup keseler sürüp, hamamdan çıktıktan sonra sakal ve bıyıklarını güzelce traş ederler. Onları nur yüzlü güzel görünümlü hale getirdikten sonra yüzlerce esir almış satmış esircileri bile aldatıp bu aşlama dilber kölelerini satarlar ve diğer illere götürüp getirirler. Bir iki aydan sonra bu köleler yine ak sakallı bıyıklı hale gelip bir akçe etmez, karavana Kazak köleleri olurlar. Diğer marifetleri de şudur. Yedi sekiz kere doğum yapmış memeleri torba gibi sarkmış avratları hamama koyup temizleyip paklayıp ayva çekirdeği şap ve mazı ile yaptıkları macunla yüzünü, gözünü ve belirli yerlerini ağdalayıp gül yanaklı turunc memeli, temiz bir kız haline koyup esir tahtaları üzerine oturturlar. Bunlar kendilerini genç ve güzel gösterip bir alıcıya yüz gösterdiklerinde de elbette müşterinin biri bu güzel yüzlü cariyeyi görünce hemen alıp imansızlık çukuruna düşer gibi düşer. Bu cariyeye aybaşında hayz adet gördüğünde cariyeyi alan “ah canım, vah malım gitti diye feryada başlar.. Ama ne çare bütün ayıbyyla almıştır. İşte bu Karasu şehrinde bu şekilde namlı esirciler vardır. Ama bunlar Tatar değildir. Anadolu’dan Kayseri vilayeti halkıdır. Yine ebe kadınlar var ki bu kız bakiredir dediklerine inanmamak gerekir (C.7, s.378).

3.39. Bolatakay Peşkûvi

Bu Çerkeste de akça pul yoktur. Cümle mallarını değış tokuş yaparak geçinirler. Aralarında bir çeşit bölme hesabı vardır. Kırk akçalık bir şiyeye bir bölme derler. Bir kuruşluk şiyeye üç bölme derler. Ama esir oğlan ve kızlara “yüzbaş ve yüz iki yüz bölme hesap edip keselerinde altın, kuruş ve akçe olmadan bir acayip pazarlık ederler. Bir sığıra ve diğer hayvanlara “bir baş” iki baş” derler. Gayet ucuz ve bolluk yerdir (C.7, s.435).

3.40. Doburkay Kubakı

Bu vilayetlerde seyahat oldukça zordur. Bir makem ve bir soğan için adam öldürürler; zira malları bulunmaz. Yılda bir kere çevrelerinde pazar olur;

ona pazarları da yoktur. Hatta Özdemiroğlu Osman paşa bu diyarda yedi sene kışlayıp Acem Şirvan ve Şimahide savaştığında akçe olmadığından gönden akçe kesip yürüdüp geçirdiler (C.7., s.441).

3.41. Aşağı Hisar (İlator Kazan)

Bu şehirde soylu, cömert ve bilgili kefereler çoktur. Ekseriya halkı tüccardır. Samur, sincap, balık dişi, geyik derisi ve platin satarlar. Ayıp değildir. Dükkanlarında kadınları otururlar. Her ne malları varsa satarlar (C.7, s.496).

3.42. Şehrengiz (Dağıstan - Özi)

Her şehirde haftada bir meydanda pazar kurulur. Herkes mallarını oraya çıkarır. Sahabe-i Kiram gibi değiş tokuş ederek geçirirler. Her pazar, meydanlarda ezan okunduğu vakit, herkes mallarını olduğu gibi bırakır, camiye gider, namazlarını kılarlar (C.7, s.461).

3.43. Ayvasıl Köyü

Avladıkları balıkları Selânikte getirip taze taze satıp kazanç sağlarlar ve vergilerini de göl eminine verirler (C.8, s.55).

3.44. Selanik

Halkın çoğu zengin tüccarlardır. “Allah kazananı sever” deyip çoğunlukla Mısır ve Buharaya giderler. Avrupa’da dahi ticaret yaparlar. Halkının çoğunun yaptıkları işler beğinilir ve makbüldür. Ama yahudilerin hemen hepsi nakışlı Selanik keçeleri işlerler. Kırk kalem adlı kenarları kırmızı, ipekten mavi peştemallar işlenip Rum, Arap ve Kırım’a buradan gönderilir (C.8, s.92).

3.45. Tırnovi Kasabası (Romanya)

Bu şehrin keferesi hepsi bezaz olup gayet güzel bez dokurlar. Bütün kafiristan ve Avrupa’dan zengin tüccarlar gelip, bez götüüp altın ve kuruş getirirler. Onun için bu şehrin keferesi zengindir. Burası sanki Malta’dır. Bir

Müslüman biraz ilerlese hemen onu öldürüp, kaybederler. Onun için şehrin kefereleri çok zengindir (C.8, s.109).

3.46. Kara Güvercinlik Kalesi Edirne

Bulgar kafiri köyüdür. Bütün evlerde birer küçük han vardır. Misafir, tüccar, çiftçi bütün gelip gidenler evlere konup, herkes parasıyla yiyip içip, konup göçüp giderler. Gayet güzel kızları vardır ki yol üzerinde pazar yerinde durup bir yolcu görseler; “Ağa benim evime kon, bak benim ekmeğim ak, evimin aşağısı ve yukarısı paktır ak akçene bakmam senden birşey saklamam sana iyi bakarım” deyip o kadar dil döküp, gönül alıp seni istediğin yere kondurup saygı gösterirler. Ama bir Girit mangırı bağışlamazlar. Eğer hakların vermezsen bütün avratlar başına üşüşüp iyi bir kötek atarlar. Akşamdan sonra hakların alıp kızlar ve kadınlar hepsi kaçarlar. Eğer senden hoşlanırlar ise sabahleyin kahvaltı için yiyecekler getirip, yedirip içirip yollarlar (C.8, s.36).

3.47. Buhur Kasabası (Kırlıeli Sancağı)

Halkı tamamen balıkçı ve bağcılardır. İstefalya dedikleri çekirdeksiz küçük ve siyah kuş üzümü yetiştirip gemilerle Avrupa'ya götürürler Yemen'in kırmızı akik taşı gibi kefal balığı yumurtası olur ki sarı balmumuna batırıp bunu da Avrupa'ya gönderirler. Kırk elli dirhem gelen bir yumurtayı bir altına verirler. Misk gibi kokusu olur. Dağlarında dut ağaçları çok olur. İpeğinden Acem diyarına Kehcican ipeğinden yumuşak ve güzel ibirişim olur. Bütün halkı Mora halkı gibi ipekçidir (C.8, s.381).

3.48. Meslunka Kasabası

Buranın halkı; üzüm, balık yumurtası ve ipek yetiştirip ticaret edip geçinirler (C.8, s.382).

3.49. Anadolkoz Adası

Halkı balıkçılık ve üzümçülükle uğraşır. Bu adanın dahi balık yumurtası meşhur olur. Buradan çıkan taze, safran gibi sarı ve leziz, ham amber kokan

balık yumurtası hiçbir diyarda bulunmaz. Padişah ve krallara hediye gider, nakle dayanıklıdır. Meze olarak kullanılır. Bu balık yumurtasını sarı balmumuna sokup bütün Frengistan da miskalini bir altına satarlar her bir yumurta elli dirhem anca gelir (C.8, s.382).

3.50. Norda.

Halkının çoğu ticaretle uğraşır ve kazançlarını sağlarlar. Bağlarının mahsülü olan şarapların vilayet vilayet götürüp satarlar. Beyaz bakır kavunu denen kavunu da beğenilir.

3.51. Yonya (Kefere) Adası

Gölde yüz parça kayıkları bulunur. Gölün etrafındaki köylerden şehrin pazarlarına insan taşıyıp balık avlarlar. Kayıklar ile dağlardan odun ve kömür taşıyıp, kazanç sağlarlar (C.8, s.405).

3.52. Dalvine Kalesi

Çoğunlukla kazançları zeytin ve zeytin yağındandır. Vilayet vilayet götürüp satarlar. Turuncu, zeytini, inciri, narı servi ağacı gayet meşhurdur (C.8, s.413).

3.53. Aravorç Köyü (Avolonya)

Bütün halkı balıkçılık ve tuzculukla uğraşırlar. Burada olan tuz madeni ayrı bir emindir. Bütün kefereler örfî vergilerden muaftırlar, tuz çıkarmakla görevlidirler. Tuz gayet lezzetli ve beyazdır. Yüzlerce gemi tuz Avrupa'ya götürülür (C.8, s.440).

3.54. Tikveş Kasabası

Şehir halkı her sene civarlarda bulunan dalyan denilen panayırlara gidip bütün ihtiyaçları o panayırlardan alıp kendi kazançlarını sağladıkları beyaz abalarını satıp geri gelirler. Tikveş kasabasının beyaz abası Rum, Arap Acemi de çok meşhurdur sanki soya çukadır (C.8, s.470).

3.55. Usturumca Şehri

Halkının çoğu beyaz aba dokuyup dalyan pazarına götürüp satarak geçimlerini sağlarlar (C.8, s.474).

3.56. Tekfur Dağı (Tekirdağ)

Şehir halkı hemen hemen her işi yapmaktadırlar. Ama saraç işleri seccade ve döşeme yan keçeleri ile kilim dokuyanlar çoğunluktadır. Navluncu tüccarları da çoktur. Bunlardan meydancı Türkleir gayet zengin pazarcılardır. Bir kısım halk sanat ehli bir kısmı da bağcıdırlar (C.8, s.492).

3.57. Gördes Kasabası

Kuru üzümü meşhurdur. Etraf şehirlerden buğday getirip kuru üzüm alırlar (C.8, s.518).

3.58 Trablusşam

Yüz binlerce kantar ipek, zeytinyağı, zeytin ve kalye denilen bir nevi toprak frenkleşe satarlar. Her sene İngiltere, Fransa, Felemenkten gemiciler gelirmal doldurup giderler (C.9, s.64).

3.59. Dimyat

Ticaretleri balık, pirinç ve şekerdir (C.10, s.498).

3.60. Manfelut Şehri (Mısır)

Bağ ve bahçeleri hesapsızdır. Alaca, peştamal, mavi bez ak kenarlı gömlek bezi satıp geçinirler (C.10, s.513)

4. Halk Taşıtları

Seyahatnamede halk taşıtları ile ilgili olarak sadece Mısır halkının taşıtları hakkında bilgi verilmiştir. Bu bilgi şudur:

Mısır eşrafi âyânı kadınları hep eşeğe binerler. Gümüş takımlı, kadife abaylı, alaca kınalı eşeklerle gezmek ayıp değildir. Çünkü Mısır'ın kayıp ve peremeleri hep eşektir. Cerceli Ali Bey'in 49 bin eşeği varmış (C.9, s.272).

VII. BÖLÜM

İNANIŞLAR

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Türk Folklor Araştırma Klavuzundaki konu ve konu başlıkları ile ilgili en yoğun bilgi “inanışlar” bölümüne dahil edebileceğimiz bilgilerdir. 100'lük kodlama seviyesinde Türk folklorunun bu bölümle ilgili tüm konu başlıklarında bilgi bulunmaktadır. İnanışlar hakkında bu derece yoğun bilginin bulunması Osmanlı halkının inanışlara verdiği önemi göstermektedir.

İnanışlar ile ilgili bilgilerin dökümünü yaptığımızda karşımıza şöyle bir sonuç çıkmaktadır.

Tabiat olayları ile ilgili üç inanış, canlı varlıklarla ilgili 13 inanış, cansız varlıklarla ilgili 12 inanış, 17 dini inanış, Yatırlar ve ziyaret yerleri ile ilgili 45 inanış, rüya, fal ile ilgili 28 inanış, büyü ile ilgili 48 inanış, yağmur duası ile ilgili 3 inanış, kurban, adaka ile ilgili 3 inanış, uğur ve bereket ile ilgili iki inanış bulunmaktadır. Bu inanışlar hakkındaki geniş malumatlar şöyledir.

1. Tabiat Olayları ile İlgili İnanışlar

Tabiat Olayları ile İlgili Üç inanış tespit edilmiştir. Bu inanışlardan birisi, Erdebil'de bulunan taşın şehre hareket ettirilmesi ile yağmur yağması ikincisi tuna nehrinin tersine akması, üçüncüsü ise Zerka nehrinin Hz. Peygamberi takip ederek Bursa'ya gelmesidir. Bu inanışları sırasıyla aktaralım:

1.1. Erdebil (İran) da Bulunan Siyah Taş'ın Şehre Yaklaştırılması ile Yağmur Yağması

Erdebil'de sabilin dışında demirden ağır, siyah yuvarlak bir taş vardır. Tahminen üç kantar ağırlığındadır. Eski kahinler bu taşın üzerine İbranice yazılar yazmıştır. Üzerine bir adam resmi yapmışlar ki ellerini göğe açmış şekildedir. Erdebilde yağmur yağmadığı vakit, ayan, büyükler küçükler bu taşı

yuvarlayarak şehre götürürler. Allah'ın büyüklüğü üç gün üç gece yağmur yağıp yağmur suyu ile köyler kasabalar, tarlalar ıslanır. Sonra taşı yine eski yerine götürürler. Yağmur kesilir Tuhaftır ki bu taş şehre yakın gelse yağmur o kadar şiddetlenir. Erdebil halkı yağmurdan göz alamaz. Taş yerinden kaldırılıp şehir dışına götürürse, dışarda durduğu müddetçe Erdebil gölcüğü taşıp vilayeti son basmaya başladı. Bulunduğu yerden kaldırıldığı vakit, bu taşın yerinde büyük dört köşe başka bir kaya görünür ki onun da üzerinde İbrani ve Türyanice birçok yazılar kazılmıştır. O dört köşe taşın on iki deliği vardır. Her delikten birer pınar kaynamaya başlar. Bilinen taş yerine gelmedikçe suların kaynamaları kesilmez. Erdebil bilginlerinin bazıları bu taş Hz. Musa'nın Tih sahrasında sırası ile on iki kere vurup on iki pınar akıttığı taşdır, derler. Hakkında âyet zikrederler. Fakat Erdebil halkının inanişına göre bu taş Acem şahlarının atası olup, güya büyük kutup mertebesine varan Şeyh Safi'nin tılsımı imiş. Allah'ın hikmeti bu Erdebilde kedi yaşamazmış (C.2, s.594).

1.2. Tuna Nehri Suyunun Tersine Akması

Kral Yenvan Tuna nehrini su kanalları yaptırarak İstanbul'a akıtmak ister. Yedi yılda bu su yolları ta demirkapı'dan İstanbul'a varınca tamam olduğunda Yenvan Kral vezirlerine der ki: işte ben sözümde durup Davud dini aşkına ben su yollarını tamam ettim. işte ben Mekadonya şehrinde kardeşim Yanko krala gidiyorum. Siz kızıl yumurtanın ilk günü bu Demirkapı'da kurbanlar kesin içine birkaç adam inip suyu koyverin" diye tembih eder. Sonra hızla yol alıp İstanbula kızıl yumurtanın ilk günü girer. O an meğer ikindi vakti imiş. Tuna nehrini Demirkapıda sabahleyin koyvermişler. Burada Yenvan kardeşi Yanko ile buluştuğunda:

"Yâ kardeşim, hani Tuna suyu gelmedi" deyince Yenvan kral hemen grurlanıp dedi ki:

Bu sabah Tuna'yı Demirkapıdan koyuverdiler. Onu bir avrat gibi saçından tutup getirmedim, köpek gibi ardıma düşüp gelmektedir." deyince o an Allah'ın hikmeti Tuna nehri İstanbul yakınındaki Azadlı köyü derecesinden

yokuş aşağı İstanbul'a akarken Allah'ın emri ile geriye döner. Bir kolu Büyükçekmece'de bir kolu Küçükçekmece'de kaynayıp deniz gibi göl olur, denize karışır. İşte Çekmece göllerinin kaynağı Tuna nehridir.

1.3. Zerka Suyunun Hz. Peygamber'i Takipetmesi

Bu su vaktiyle çöle gidermiş Resulü Ekrem Mekke kervanı ile Bursaya geldiği vakit bu suya işaret edip, dağı taşı aşarak Hz. Peygamberle birlikte bu kale (Ayn-i zerka kalesi) dibine gelip .... gölüne dökülmüş (C.9, s.118).

2. Canlı Varlıklarla İlgili İnanışlar

Seyhatnâmede, canlı varlıklarla ilgili olarak 13 inanişaya yer verilmiştir. Bu inanişlardan beşi Ağaçla ilgili, ikisi kuş'la ilgili, ikisi su ile ilgili üçü taş'la ilgili, birde hayvanlarla ilgili inanişlardır.

2.1. Ağaçla İlgili İnanışlar

2.1.1. Urfa'da Bulunan Ağaç

Şehrin içinde büyük bir ağaç kökü vardır. Ona İbrahim makamı ziyaret ağacı edrler. Lanetli Nemrut zamanında Hz. İbrahim dünya ya geldiğinde bütün müneccimler

- Ya Nemrud! Bu saatte bir çocuk doğdu senin devlet ve alimine ve canına kadeder. Tez onu buldurup öldür!" diye haber verdiler. Nemrud Bütün şehri arattırıp, arasında yeni doğmuş nice günahsız çocukları öltürtü İbrahim Nebi'yi annesi sözü edilen ağaç kavuğunun içine sakladı. İbrahim Aleyhisselam da parmağını ağzına koyup emmişti. Allah'ın emri ile Hz. İbrahimin kendi parmağından süt akmış ve onunla beslenmiştir. O ağaç kökü binlerce yıldan beri çürümüş olduğu halde halen durmaktadır. Ağızdan ağıza söylenip meşhur olup herkes tarafından ziyaret edilir. İbrahim Nebi malamı derler (C:3, s.127).

2.1.2. Bahir Kalesinde Bulunan Ağaç

Bu kale kapısından elli adım uzakta bir ağaç vardır. Allah'ın emriyle bundan bir halis yağ çıkar 72 derde devadır. Yaprakları başka türlü yapaktır.

Yenvan tarihinde “Kıdafa ona kendi elliyle dikmiştir” diye yazmıştır. Hıristiyanlar bir yaprağına bin can verip alırlar. Neylediklerini kimse bilmez..... Tarihinde rüzgardan bu ağacın bir dalı kırılmış, Hasan Beşe adlı bir adam bu dalı evine götürmüş. Karısı da yakmış Kokusundan avrat, üç cariyeye, üç çocuğu komşularından o kokuyu koklayan 17 kişi derhal can vermiş. Adı geçen Hasan Beşe'nin de bir kolu mefluç olmuş. Bu yüzden kimse bu ağaca yaklaşmaz (C. 8, s.532).

2.1.3. İskele Han'ında Bulunan Kanlı Çam

Kanlı çam, yaz ve kış kanı akar Edhemi tarikatından Selim dedeyi bu çam dibinde haramiler yaralamışlar. Ölüm sırasında: “Ey çam benim kanım yere Senin sayende düştü yine sende kan akıtıp şehadet eyle” diye dua eder. O zamandan beri çamdan kan akmaktadır. (C.8, s.576).

2.1.4. Ballbadra Şehrindeki Selvi Ağacı

Bütün frenk tarihçileri, bu servi ağacındaki bal yüzünden buraya “Ballbadra” dendiğini yazarlar. Hz. İbrahim'in (üvey) babası Azer asrında kafirler bu servi ağacını mâbud sayıp toparlarmış. Hala bütün Hıristiyanlar yanından geçerken şapkalarını çıkarıp başları açık bir kaç kere tapınırlar. Bu durumu hakir (Evliya Çelebi) gözlerimle gördüm (C.8, s.171).

2.1.5. Mısırın Hu Kasabasındaki Santa Ağacı

Halkın dediğine göre bu bin yaşındadır. Gövdesi dilim dilim olmuş ve dalları baş aşağı sarkmış ve yere dalıp tekrar o dallardan ağaçlar husüle gelmiştir. Tuhafi şu ki, birisi eline balta alıp, bu ağaca “seni keserim haberin olsun” dese ağacın dalları budakları titreyerek yaprakları dökülür. Bu hallerden Sart kavminin haberi yoktur, fakat Kıptiler bilirler (C.10, s.587).

2.2. Hayvanlarla İlgili İnanışlar

Hayanlarla ilgili olarak seyahatname de beş inaniş tespit edilmiştir. Bunlardan biri balıklarla diğere maymunla ilgi inaniş üçü ise kuşlarla ilgili inaniştir.

2.2.1. Trablusşam Balıklı Ayazması

Trablusun kuzeyinde bi'rül Künun, balıklı ayazması derler. Hiçbir kimse buradaki esrara vakıf değildir. Hakikat şudur ki, bu diyarda cenk olsa, bu balıklar bir müddet kaybolup sonra yaralı kanlar içinde yine görürler. Buradan bir adam su içse ve balık tutup yese ahmak olur. Ama sıtma tutan kimse üç cumartesi buraya varıp gusletse şifa bulur (C.9, s.66).

2.2.2. Maymunistan Vilayeti

Allah maymun gibi glünç ve idraklı mahluk yaratmıştır. Ama uğursuzdur. Seyretmesi ferahlık verir ama beslemesi fakirliğe alamettir (C.10, s.570).

2.2.3. Kırlangıç Kuşu ile İlgili inaniş

Kırlangıç kuşları Hz. Havva'nın yanından uçarak dünyayı dolaşır. Hindistana yakın "Serendip" adasına kadar gidip Hz. Ademi bulur. Onun sakalından birkaç tel alarak Hz. Havva'ya, Hz. Havva'nın kaküllerinden birkaç tel ayırarak Hz. Adem'e götürürlerdi. İşte Adem ile Havva bu kırlangıçlar vasıtası ile birbirleriyle zilhicce'nin onuncu günü Arafat dağında buluştukları için o doğa "Arefe dağı" derler. İşte ta o zamandan beri kırlangıç insana yakın olup kaçınmaz derler (C.1, s.378).

2.2.4. Tavuk Pazarındaki Kuş Heykeli

Konstantin, "tavuk pazarı, denilen yerde somaki mermerden yüksek bir uğurlu direk yaptırtmıştı. Direğin en üst kısmına beyaz ham mermer üzerine bir kuş heykeli yapılmıştı. Her yıl o kuş zamanı gelince ötüp kanatlarını açınca Allah'ın büyüklüğü yedi iklimde ne kadar varsa bütün dünya bahçelerine dağılırlar, gagalarına birer zeytin ve tırnaklarına ikişer zeytin alarak her kuş üçer zeytin hediye ile İstanbula gelirlerdi.

Bu kuşlar o büyük taşın dibinde olan kiler kubbesinin tepesindeki delikten zeytinleri bir akıp giderlerdi. Çok acayip bir tılsımın etkisidir. Bu zeytinleri bütün rahipler yiyip açlıklarını giderirlerdi (C.1, s.29).

2.2.5. Molla Hayreddin Camii'nin İnşaatına Gelen Leylek Kuşu

Molla Hayreddin Camii yapılırken bir leylek kuşu gelip “lap lap” diye ötmeye başlar. Molla Hayreddin Hazretleri kızarak.

“Bre hey kuş, İstanbul'lun dışında feryad eyle!” Deyince, Allah'ın emri ile inci tanesi sözleri kabul olunur ve İstanbul içindeki bütün Leylekler başka köy ve kasabalara giderler. Bugüne kadar leyleğin İstanbul'da değil durduğunu damlara bile konduğu iç kimse görmemiştir (C.1, s.231).

3. Cansız Varlıklarla İlgili İnanışlar

3.1. Su ile İlgili İnanışlar

Su ile ilgili olarak iki inanişaya yer verilmiştir. Bu inanişlardan birinde hem su hem de hayvanlarla (balıkla) ilgili inanişaya yer verilmiştir. Bu inaniş hem su ile ilgili inanişlar bölümünde hemde hayvanlarla ilgili inanişlar bölümüne alabiliriz. Balıkların özelliği inanişta daha ağır bastığı için balıklarla ilgili inaniş bölümünde almamız daha uygun olur kanatindeyim. Bu sebeple sadece bir inaniş bu bölüme aldık.

3.1.1. Munzır Baba Dağından Doğan Nehir (Çemişkerh)

Munzır Baba Azizi'in dağından doğan Murad nehrine karışan bir nehir vardır. Bu nehir her sene Ağustos ayında başlayıp kırk gün ve kırk gün tatlı akar. Nehrin güzel ve lezzetli balığı vardır. Avcılar ziyaret yerinden aşağıda balık avlarlar. Eğer ziyaret yanında avlarsa balıklar pişmez. Bu pınarın kuzeyinde bir dağ vardır. Orda Munzır baba'ının diktiği bir ağaç vardır ki gayet siyahtır. Bu ağacı kim keserse zarar görür (C.3, s.174).

3.2. Taşla İlgili İnanışlar

Seyahatnamede Taşla ilgili olarak yedi inanış tespit edilmiştir. Bunların üçü taşla ilgili üçü de dağ ve mağralarla ilgili inanışlardır. İnanışa konu olan dağ , taş ve mağralar şunlardır.

3.2.1. Hızır Madeni

Edirnekapı dışında Davutpaşa bahçesi yakınında yedi yerde çıkan taş madenidir. Böyle bir maden bir yerde görülmemiştir. Bin yıldan beri bugüne kadar hergün binlerce deve eşek katır taş taşıdığı halde, sanki denizde damla ve güneşde zerre miktarı azalmamıştır. Zira Allah'ın emri ile her gün havadan bitmektedir. Buna hızır madeni derler. Güzel ve koparılması kolay olup, Hızır tarafından Ayasofya için getirtildiğinden bu adı vermişlerdir (C.1, s.45).

3.2.2. Halep Yahudi Çarşısında Bulunan Taş

Yahudi çarşısı tarafında bir taş altında yetmiş enbiya vardır derler. Kadir gecesi bu taşta nur indiği görülmüştür. Bütün vilayet ahalsinin kanaati odur ki bu kudret taşı bu şehirden gitse, bu şehir de harap olur. Dört köşe bir taştır (C.9, s.57).

3.2.3. Sahratullah Taşı (Muallak Taşı - KUDÜS)

Miraç gecesinde Resülü Ekrem Sahratullah üzerinde iki rekat namaz kılıp “bismillah” diyerek Refref’e binince:

“Ve kalerkebli fi hâ bismillahi mecrâha ve mürsâhâ inne rabbiele gafurürrahim” (Hud suresi ayet 41) ayetini okuyup göklere çıkınca arkasından sahratullah yerinden kopup; “Ya Muhammed, Cenabı Hak huzuruna beni de götür” diye dile gelir. Hz. Peygamberimiz (A.S.) da “Ya Sahratullah kif muallâk bi emrillah” yan (Ya Sahra Allah'ın emri ile boşlukta dur!) deyince taş ne kadar havaya kalktı ise orda kaldı. Tarihçilerin rivayetine göre Cennetten çıkan taşların biri Hacer-i Esvet'tir. Bu taş evvelce lal renginde olup Nuh tufanında karanlıklar suyunda kalıp asilerin yüzleri sürüldüğünden rengi

kararmıştır. Biri de Sahratullahtır. (Doğrusu Allah bilir) Bu sahratullah üstüne Sultan Ahmet Han altın işlemeler garkolmuş bir gölgelik yapmıştır. O zamandan beri bu taş boşlukta durur. Altı büyük mağaradır. Fakat bu taşın boşlukta durması yüzünden ziyaret gelenler korkmasın ve hamile kadınlar çocuk düşürmesin diye geçmiş halifelerden biri altına ince bir duvar çekmiştir. Ama ne mümkün Yine duvar ile taş arasında parmak hatta bazı yerlerine el girer (C.9, s.86).

3.2.4. Karaman - Elbeis Çakılı

Elbeis çakılı denilen rengarenk taşları olan bir tepeye geldik. Ora halkının inanışına göre bu renkli taşları şeytanlar yığmıştır (C.9, s.32).

3.2.5. Arafat Dağı

Arafat dağı pare pare birbiri üzerine yığılı dağcağızdır. Siyer sahiplerinin dediklerine göre Cenab-ı Hak tarafından Ya Arafat dağı diye nidâ olunup Cenab-ı Hakk'ın cemali tecelli ettiğinden buna dayanamayıp parça parça olmuştur derler (C.9, s.157).

3.2.6. Semenhu Kasabasında Bir Mağara

Semenhu kasabasının batısında bir büyük mağara vardır. Bu mağaranın içinde bin yıllık keten tohumu vardır. Ama her bir tohum zamanımızın baklası gibidir. Her kim bu mağaradan bir tek keten tohumu almak isterse, mağradan bir çeşit haşerat çıkıp adamın kemikleri kalmayınca kadar yerler. Hata biz orada iken bir camus deli olup bu mağarada keten tohumu yemeye başlayınca bir olay garip haşerat bir anda camuru pir pak yerler. Birkaç kere mağaranın kapısını kapamışlar, yapı tutmamış. Nihayet dışarıdan bir siper duvar yapmışlar (C.10, s.588).

3.2.7. Kubartı Dağları

Bu da Kubartı hududunda Kumas nehrinin batı tarafıdır. O semte yakın bir ağaçlı saha içinde birbirine yakın yaratılmış baştan' yüksek dağdır. Sanki

her biri bir kalıptan çıkmış yüksek dağlardır. Orta yerdeki dağ hepsinden büyük ve yüksektir. Ortadaki dağ üzerinde bir yeni tahtası var. Boyu üç yüz adam, genişliği iki adımıki meşe tahtasıdır. Bazı yerlerinde çivi ve burgu delikleri vardır. Bu diyar kavimlerinin inançlarına göre bu uzun levha Hz. Nuh'un gemi tahtasıdır. Ama Allah'ın emri ile hâlâ demir gibi sağlam tahtadır. İki yüz yaşındaki sat kalmuk kefereleri:

- “Üç yüz yaşındaki dedelerimizden “solay tavuşladık “ yani “şöyle işittik” ki pence-i Hasan ziyneti kubbesinin kapısı bu yüksek mertebi Nuh'un tahtasından'dır” diye naklettiler.

Yunanlı Rum kefereleri tarihlerinde “Ayasofya Camii'nin yüz bir adet kapısının tahtaları Hz. Nuh'un gemisinin tahtasıdır derler (C.7, s.447).

4. Dini İnanışlar

Evliya Çelebi Seyahatnamesinde dini inanışla ilgili olarak 17 yer veya kabileye ait bilgi tespit edilmiştir. Bu inanışlar; yapılarla ilgili inanışlar Ölümle ilgili inanışlar, Kutsal sayılan yerlerin ziyareti ile ilgili inanışlar, Ağaca ve eşeğe topma gibi ilginç inanışlardır.

4.1. Medyan Oğlu Yanko'nun Doğumu ile İlgili İnanış

Medyan oğlu yanko Amelika oğullarındandır. Soyu İshak nebiye dayanır. Bir söylentiye göre kısıraktan doğduğu için Medyan oğlu Yanko derler. Allah'ın hikmet ile Medyan oğlu Yanko eğlenip içki içmiş ve kendinden geçmiş bir vaziyette yatarken sabahleyin tahtı ile kendisini Sarayburnu denilen yerde bulmuştur. Nice günler orada kalmış, buranın havasından ve suyundan hoşlanmışlar buraya bir kale yapmaya karar vermişler (C. 1, s, 19).

4.2. Hızır ile İlgili İnanış

İskender ile karanlıklara varıp, âb-ı hayat içmek Hızır'a nasib oldu. Hâlâ zinde durumdadır. Hz. Musa ile arkadaş olduğuna dair Kur'an-ı kerimde

ayet vardır. (Kale hâzâ...) ayeti buna kesin delildir. Hâlâ deniz işlerinde görevlidir. Karadenizin Akdenize karıştırılmasına sebep Hızır'a nasib oldu. (C.1, s.22).

4.3. Abaza Taifesi Osoviş Aşiretinin Kabir İnanışı

Abaza taifesi (Osoviş Aşireti) çoğu beylerin cesedlerini sandukaya benzeyen bir ağaç içine koyup yüksek bir ağacın tepesindeki çatal dalına çiviler, başucunda da bir delik bırakırlar. Fasid kanaatlerince o delikten cennete bakarlarımış.

Sonra o delikten yüzbinlerce bal arası girerek Abaza leşinin koltukları ve budu arasına bal yaparlar mevsiminde sandukanın kapaklarını açıp, kılı kılı balları tulumlara doldurarak satarlar. Halk abaz balıdır diye birbirine ite kaka alır. Fakat pisliğini bilmezler. Abaza balından çekinmek lazım (C.2, s.469).

4.4. Ayasofya'nın Yıkılan Kubbesinin tekrar Yapılışı ve Bu Kubbe Altında Hızır ile Görüşme

Hazreti peygamberin doğduğu gece meydana gelen büyük zelzelede Kısra takı Kızılelma ve Ayasofya'nın kubbesi yıkıldı. Bir müddet zaman geçtikten sonra, Hızır (A.S.) hatırlatması ile üç yüz kadar Bursa'da oturan keşiş rahip Buhayra'nın öncülüğünde Mekkeye geldiler. O zaman küçük yaşta olan Hz. Muhammed'in ağzından bir miktar tükürük ile mübarek ellerinin örneğini aldılar. Ebu Talibin el yazısı ile ceylan derisi üzerine bu örnek halen bir kutuda saklıdır.

Elhasıl Hz. peygamberin ağız suyundan, zezem suyundan ve Mekkenin temiz toprağından bir miktar alan papazlar, İstanbul'a geldiler. Ayasofyanın kubbesinin yıkık olan kısmını tamire başladılar. Hz. Muhammedin tükürüğü ile yapılan yer kubbenin kible tarafında otuz iki nakışlı olarak halen bellidir ve bunu bilenler o yere baktıklarında "Allahümme salli alâ Muhammed" derler. Zira bu kısım kubbenin diğer yerlerinden daha parlaktır.

Fetih'den sonra Fatih, “Bu kubbe Hz. Peygamberin ağız suyu ile ayakta tutuldu” diye tâ kubbesin ortasına bir zincir ile altın top asmıştır ki bunun içi elli Rum kilesi buğday alır. Bu top altında Hz. Hızır'ın ara sıra dini bütün Müslümanlar ile buluştuğu söylenir. Bu sebeple de müşkül olan kimseler Hz. Hızır ile görüşmek için bu top altında 40 gün sabah namazı kılarlar (C.1, s.89).

4.5. Ayasofya'da Bulunan resimlerle İlgili İnanış

Hızır Muhammed dünya'ya gelene kadar Ayasofyanın köşelerinde bulunan resimler göbeğinde olan yazıları ile Cibril şeklinde olanı olmuş ve olacak olayları anlatırmış. Mikail resmi batı tarafta olup düşmanın geleceğini, kıtlık ve kuraklığın çıkacağını bildirirmiş. Kuzey taraftaki İsrail resmi olacak olayları haber verirmiş. Azrail şekli de hükümdarın vefatını bildirirmiş. Bu dört şekil halen durmaktadır (C.1, s.91).

4.6. Ayasofya Kible Kapısı Makamı ile İlgili İnanış

Bu kapının kanatlarının Hz. Nuh'un gemisinin tahtalarından olduğu söylenir. Bu sebeple bütün deniz tüccarı misafirler bu kapının dibinde iki rekat hacet namazı kılarak ellerini kapının tahtasına sürerek Nuh peygamberin ruhuna fatiha okurlar (C.1, s.96).

4.7. Bayezid Camii'nin Mihrabının Yapılışı

Bayezid Camiinin yapımına başlandığında mimarbaşı “padişahım, mihrabı” ne şekilde yapalım?” diye sorar, Sultan Bayezid'de “Şu ayağıma bas” diye cevap verir. Mimarbaşı Sultan Bayezid'in ayağına basınca hemen Kâbe'yi görür ve padişahın ayağına kapanır ve sonra mihrabın yapımına başlar (C.1, s.103).

4.8. Kapı Ağası Mektebi

Tuhaf bir sırdır ki bu mekteple (Kapı Ağası Mektebinde) bir kere “bismillah” diyen nasipsiz kalmamıştır (C.1, s.242).

4.9. Kefer Noyan (Safed Şehri) ile İlgili İnanış

Ömründe bir Yahudi bu şehri ziyaret etmese, yahud imkanı olmayıp da getirilen toprağından sürünüp suyundan içmese yahut sonbahar yapraklarında kendisine tütsü yapmasa, batıl inançlarına göre Yahudi olmayıp kara cıfıd olurlar. Halen İsrailoğulları için bu şehir kabe gibidir (C:3, s.94).

4.10. Eski Hıristiyanların Eşeğe Tapması (Harput)

Harput gölünde bir ada var. Bu adanın üzerinde bir köy kurulmuştur. Adada bir kilise bulunmaktadır. Taptıkları eşek burada ölmüştür. Bütün patrik ve rahipler eşeğin cesedini mumyalayıp kilisenin içinde yer altında saklamışlar ki onu bu kilisenin hizmetkarı bile bilmezler. Halen olduğu gibi dört ayak üzere durmaktadır. Şeb cırag gözlü, altın sırmalı, cullu bir eşektir” diye güvenilir kimselerden öğrendik. Amma ben görmedim. Eski Hıristiyanlar bu eşeğe taparmış (C.3, s.172).

4.11. Beç Kalesindeki Kiltir Ağacı İle İlgili İnanış

Saray kapısı tabyası üzerinde Allah tarafından bir büyük kiltir ağacı vardır. Yeryüzünde bu ağacın benzeri yoktur. Kafir ülkelerindeki papazlar gelip bu ağacın gölgesinde oturup ziyaret ederek ibadet yaparlar. Batıl inançlarına göre Hz. İsa, halifesi Şem’un Safâ ile bu şehre geldiğinde bir eserimiz olsun diye asasını toprağı sokar. Allah’ın emri ile burada bu kiltir ağacı biter. Görülmeye değer bir büyük ağaçtır (C.7, s.144).

4.12. Ağaca Tapan Ademi Kavminin İnanışları

Bu kavmin tapındığı ağaç Âdemi Peşku’yunun güneyinde bir hayli uzak mesafede, bir geniş çimenlik vadide ucu göğe degen bir ağaçtır. Kavaga benzeyen yaprakları vadidir ama kavak değildir. Yaprakları sarıdır. Müşkamber ve zaferen gibi kokar Binlerce dalı göğün ucuna baş çekmiş bir ağaçtır. Bu ağacın altına Al-i Osman otağı kurulsa gölgesinde kalır.

Allah'ın emriyle bu ulu ağaç öyle garip şekillerde yaratılmış ki sanki her dalı bir çeşit ruha sahip! Şimşek gibi nur çıkan bir ağaç inanarak bakan bu ağacı canlı ruh sanır. Ağaca tapanlar, bu ağacın renk, koku ve parlaklığını görünce onu Allah göstermesin mabud edinirler Ağaca tapan bir alay ağaç imanlı kefereler burada toplanırlar. İbret veren büyük seyir.

Her sene buraya gelip alışveriş ederek gidenler, elbette bu ağacın etrafında yüzbinlerce balmumları ve yol mumları yakıp her gece eğlenceler düzenleyerek batıl âyinlerle ağaca tapanlar. Herkes gideceği zaman bu ağacın bir dolu göğsüne öyle sayılmayacak kadar nal mihı çakarlar ki dünyada kaç çeşit demir parçası varsa bu ağaçta mihlidir. Velhasıl binlerce yıldan beri bu ağacın cüssesi demirden Nahçıvan çeliğine dönüp türlü türlü demirler bogulmuştur. O batıl inançlar üzere bu ağaca demirleri takarlar.

Her kimin bu ağaçta bir işareti olsa ağaç bu adamı unutmayı cehennem azabına bırakmaz, yahut şefaet edip kuratırır. Bu ağacın etrafında bir adam boyu yerinde sivri bir iğne ve çuvaldız mihlayacak yer kalmamıştır. Adamlar develerin üzerinde ayağa kalkıp çivi çakacak yer ararlar. Sonunda kemetlerle ve ağaç merdivenlerle tırmanıp keser ve kırık silah parçaları çakmak zorunda kalırlar.

Ademi kavmi ve Nogay kavimi ihtiyarından bu ağacın aslında dair sual etim. Şöyle cevap verdiler

- İskender-i Zülkarneyn Ye'cüc seddini yapıp bu yerde konakladığı vakit Cibril-i Emin, Cennet i Nev'a dan bu ağacı İskenderle götürüp "Ya iskenderullah! Sana selam eyledim. Hediye getirdiğim bu ağaç Tüba ağacının bir fidanıdır. Bu yere dik kıyamet gününe varıncaya kadar durur. Sen ve senden sonra gelenler de bu güzel kokulu ağaç altında ibadet etsinler" diyerek Cibril-i Emin bu ağacı cennet'ten Allah'ın emriyle İskender'e getirmiştir. İskender peygamber, yeri kazmış Hz. Hızır da dikmiştir. İşte onun için bu ağacın altında balmumu yakıp ibadet ederiz.

- Ya Allah bu ağaca tapın dedi mi ? dedim

- Anı bilmeyiz ama cedlerimizden böyle gördük, böyle ederiz dediler. Yani dinimiz ceddimizin dinidir.

Dinsiz bir alay kavimdirler (C.7, s.430).

4.13. Tarhu Şehri Halkının İnanışları

Acem Şahı askerlerin kırıp geçirmişlerdir. Hala kızılbaşlarla savaşırlar. Zira bunlar Acem'i asla sevmezler, onlarla yiyip içmezler, ticaret etmezler. Ama Masum keferesiyle alım-satım yaparlar. Hepsi Şafi mezhebinden mutasısıp adamlardır. Sakalını traş eden insana selam vermezler; yabancılarla yemek bile yemezler. "Eğer sen sünni mezhepten olsan sakalını yoldurtmazdı" derler "Ne var hey yoluk kişi" diye sakalsız adamı yanlarına uğratmazlar (C.7, s.459).

4.14. Ejderha Şehri Haşdek Kavminin İnanışları

Ejderhandaki mescitler onların ama cuma kılmazlar. Gayet kaba mutaassıp Müslümanlardır. Hatta hakirin birkaç hizmetkarı sakalları traşlı olmakla beraber başlarında beyaz Muhammedi sarıkları varken "Bu adamlarınız kafirlerden midir ?" diye sual etiler Hakir başlarında beyaz sarıkları görmez misin ve demin cemaat ile namaz kıldıkların görmediniz mi? " dediğimde onlar : "biz de ona hayranız Müslüman şekilli ola sakalları traşlı ola" dediler. Hakir Osmanlı kulları töresi böyledir dedim.

Yani bu derce mutaassıp insanlardır. Kendileri bir iş işleseler sakallarını ikişer çatal edip bellerinde kuşaklarına sokarlar. Her birinin sakalı on Rum'a sakal olur. Sakalarını asla yolmazlar (C.7, s.477).

4.15. Kalmuk Kavminin İnanışları

Munemin Şahtan başka hâşâ vekella, Tanrı, peygamber cennet cehennem nedir bilmezler. Hep tayesi ve Mincuk şahlarını bilirler. (Tayesi bunların paeli şahları, mucuk şah'da veziri durumundadır) Şahlarının ölüsünü yerler. Ateş yaksalar ateşe taparlar. Onun için ölülerini ateşte yakarlar. Amma

bunları bir iyi halleri vardır. Asla yalan söylemezler. Zina, livata nedir hiç bilmezler. Bütün kadınları yüzleri açık gezer (C.7, s.504).

4.16. Behluliye Kalesi Halkının İnanışları

Hepsi Nuseyrî'dir. Güneşe taparlar. Kızlarını kendilerine nikâh ederler (C.9, s.59).

4.17. Kudus-Hayhun Kalesi Hz. İsa İçin Gökten Sofra İndiği İnanışı

Hayhun kilisesi diye bir manastır vardır. Hz. İsa burada ibadet etmiştir. Burada Hz. İsâ'y a gökten sofranın havarileriyle birlikte yerlermiş. Rahipler o sofraları tunç sandukalar içinde muhafaza ederler (C:9, s.91).

4.18. Cahiliye Dönemi Araplarının Taşı Hakem Tutması

Resulü Ekrem Mekke taşlarından itibar ettiklerinden bir de Hacer i Esved ile Beyt-i şerif arasındaki (mültezem) dir. Cahiliyet zamanında hâkim yok iken iddia eden ile dava edilen buraya gelirmiş. Zalim ise cesaret edip el vurmaz, gayret edip el vurursa helak olurdu. Burada yapılan dua ve beddua kabul olurdu (C.9, s.174).

4.19. Çamiülgarb'ın Doğusunda Bulunan Direk

Camiülgarb'ın doğu tarafında 50 adım ileride bir mermer direk vardır. Buna da bazı kimseler (bu taşın doğruca varırsam bu sene Kabe'ye gideyim) der gözü kapalı gider. Doğru varırsa Kabeye gider, varmazsa gidemez tecrübe edilmiştir (C.10, s.478).

5. Yatırlar ve Ziyaret Yerleri ile İlgili İnanışlar

Evliya Çelebi Seyahatnamesinde 45 yatır, ziyaret yeri ve buralara ait inanışlar tespit edilmiştir. İnsanlar büyüklüğüne inandıkları şahısların kabirlerinden her dönemde medet ummuşlardır. Elbetteki imkanı yaratacak Allah vesile olacak olan ise kabirde yatan büyük şahsiyetlerdir. Bu inanışların bir kısmı evliya'nın veya büyük zatın geçmişi ile ilgili inanışlar bir nevi onların

menkabesi bir kısmı ise o zatın yüzü suyu hürmetine insanlar için meydana gelen faydalı inanışlardır. Tabii ki olumsuz insanlar için de zararlı bazı şeylerin olabileceğine de inanılmıştır. Bu zatlarla ilgili olarak anlatılanlar o zatın o yöredeki bilinen yönleridir. Yani bazıları mahalli bir özellik arz etmektedir. Bazıları ise bütün Osmanlı diyarında bilinen şahsiyetlerdir. Bu zatlar ziyaretgahları ve bunlarla ilgili inanış şunlardır:

5.1. Koca Mustafa Paşa Camii ve Zincirli Servi Ziyareti

Bu camideki (Koca Mustafa Paşa Camiiindeki) ruhaniyet başka hiçbir camide yoktur. Bahçesinde zincirli servi adı ile anılan ziyareti sevab bir servei ağacı vardır. Yıkılma tehlikesi geçirdiği bir sıra da hayır sahibi bir tarafından zincirle bağlandığı için zincirli servi denilmiştir. Binlerce tarikat ehli burada hazırdır (C.1, s.232).

5.2. Sultan İbrahim Türbesi

Kadınlar tarafından ziyaret edilir. Çünkü kendisi kadınlara karşı fazla sevgi gösterirdi, onları hediyelere boğardı. Birçok cariyeyi yatağına aldıktan sonra bir vezir ve beylerbeyi ile evlendirerek çıkarırdı. Bu türbe içinde gömülü olanlar bu himetten olacak ki hep kadın sultanlardır (C.1, s.272).

5.3. Ya Vedüd Sultan Ziyareti

İstanbul'un fetholunduğu gün vefat eden Ya Vedüd Sultan'ın cesedi Ayasofya içinde bulundu. Mübarek göğsü üzerine kudret eliyle kırmızı et parçasından "Yavedüd" adının yazılmış olduğu görüldü C.1, s.273.

5.4. Kemal Paşa Oğlu Süleyman Oğlu Şemsettin Ahmet'in Mezarı

Edirne kapı dışında umumi yol üzerinde, bir demir pencere içinde üstü açık bir yerdedir. İns ve cinne fetva verdiklerinden, her cumartesi seher vaktinde birçok saralı adamlar gelip üç hafta ziyaretine devam ederler ve Allah'ın emri ile sara hastalığından kurtulurlardı. Mezarı ileri gelenlerin ve halkın ziyaret yeridir (C.1, s.275).

5.5. Eba Eyyub Ensari Ziyaretgâhi

1953 senesinde Hz. Fatih Sultan Mehmed Han Gazi İstanbul'u fethederken, yetmiş yedi büyük veli Ebâ Eyyüb'ün kabrini aramaya başladılar. Sonunda Akşemseddin Hazretleri: "Müjdeler olsun beyim! Resullullah'ın bayraktarı Eba Eyyüb Enseri burada gömülüdür!" diye sık bir ormanlığa girdi. Bir seccade üzerinde iki rekat namaz kılarak, selamdan sonra bir secde daha yapıp, sanki bir uykuya dalmış gibi öylece kaldı. Bir çokları "Efendi Eba Eyyübün kabirini bulamadığı için utancından öylece kaldı" diye dokunaklı konuşmalarda bulundular. Bir saat sonra Akşemddin Hazretleri secdeden başlarını kaldırarak, mübarek gözleri kan çanağını andırır bir halde Fatihe hitaben "Beyim Allah'ın hikmeti seccademizi Ebâ Eyyübü'ü kabiri üzerine sermişler! Hemen şurayı kazsınlar!" deyince, Akşemddin'in dervişlerinden üç kişi Fatih ile beraber Akşemseddin'in seccadesinin altını kazmaya başladılar. Üç sıra derinliğe inilince, dört köşe somaki bir yeşil mermer ortaya çıktı. Üzerinde Kûfi yazı ile: "Hâza Kabr-i Ebâ Eyyüb Ensari" diye yazılmış olduğu görüldü. O taş kaldırılınca Eba Eyyubun vücudu safran ile boyanmış kefen içinde taptaze görüldü. Sağ ellerinde tunçtan yapılmış bir mühür vardı. Yine olduğu gibi bırakılarak, o yeşil taşın üstü örtüldü. Bunu gözleri ile gören İslam askerleri toprağını tevhid ile tezkir ile doldurdular. Sonra hazır bulunan Müslüman askerleri ziyaret ederek nurlu türbelerinin temeline başladılar (C. I, s.308).

5.6. Eyüb'un Kazeyindeki Mezarlıkta Bulunan Su Kuyusu

Eyüb'un kuzeyindeki mezarlık içinde birkaç ev vardır. Oradaki eski bir evde bir su kuyusu vardır. Birinin bir şeyi kaybolursa, abdest aldıktan sonra kuyunun kenarındaki musalla üzerinde iki rekat namaz kılar, sonra bir Fatiha-i Serife okuyarak sevabını Hz. Yusuf (A.S.) nın mübarek ruhuna hediye eder, sonra "Ey sahib-i pîr! Hazret-i Yusuf-u siddik aşkına olsun, benim falan akrabam, yahut falan evlâdım, yahut kaybolan şu türlü eşyam ne oldu? diye kuyunun ağzından aşağı seslenir. Hemen sorduğu kimse hayatta mı öldü mü, veya kaybolan eşya, adı ve şekli ile nerede ve kim çaldı ise veya çalan denizde ise hangi denizde olduğunu açıktan açığa bildirilen ince bir ses duyulur. Çok

tuhaf olan garipliğin sırrına akıl erdirmek mümkün değildir. Bu kuyu her ne sorulursa cevap verir. Fakat Kur'an-ı Kerim'de kimsenin bilmeyeceği bildirilen beş mevzuda sorulan suallere alaydan cevap vermez. Mesal "Karnındaki erkek midir, kız mıdır?" diye soran kadın, "Azıkcık ye!" cevabını alır. Hakir (Evliyâ) bu hale bir kaç kere şahit oldum. Şahit olmadan önce doğruluna inanmazdım. Hatta bir kere kuyudan: "Osman dayım hayatta mıdır?" diye sordum "Aydıncık şehrinde un alıyor, yakında gelir" cevabı çıktı. Onüç gün sonra dayım gelince, şaban ayının yedinci pazar günü nerede idiniz ve ne yapıyordunuz, diye sordum. "Aydıncık şehriden un alıyordum diye yemin etti (C.I, s,306).

5.7. Meyitzade Mezarlığı

Meyitzâde Mezarı: Bu zatın babası Eğri seferine giderken, o zaman anası hamile imiş. Babası "ilahî" gazaya gidiyorum. Bu ehlimin karnında bulunan evladımı sana emanet ettim." deyip sefere gider. Bir müddet sonra Allah'ın emir ile hanımı çocuğunu doğurmadan vefat eder. Ve gömerler. Her şeye kadir olan Allah'ın emri ile mezarda çocuğu doğurur Çocuk, ölü anasının memesine yetişerek emer. Babası seferden dönünce karısını sorar. Öldüğünü söylerler İman sahibi gazi: "Ben onun karnındakini Allah'a emanet ettim. Tez ehlimin mezarını bana gösteriniz." der. Derhal mezara giderler. Kulak verdiklerinde, mezarın içinden bir çocuk sesinin geldiğini duyarlar. O anda mezarı açtıklarında görürler ki can pasesi olan çocuk, vücudu sapasağlan duran anasının memesini emiyor. Babası Allah'a şükrederek, çigerköşesini göğsüne basıp evine götürür ve büyütür. İşte bu çocuk fazıl bilginlerden bir çocuk olarak yetişti. Ahmed Han devrinde vefat etti. Yine anasının yanında toprağa verdiler. Üzerinde yüksek bir türbesi vardır. Meyyitzâde (Ölü oğlu) diye herkes tarafından ziyaret edilir (C. I, s.326)

5.8. Amasyalı Şeyh İlyas Hazretlerinin Mezarı

Amasyalı Şeyh İlyas; Birçok kerametleri rivayet olunur. Bunlardan birini şöyle anlatırlar. Vefatında ölü yıkayıcı vücudunu yıkarken teneşiri eğri

durur. Hemen veli, mübarek elleri ile tenesiri düzeltir. Mezarı ihtiyaç sahiplerinin ziyaret yeridir (C.2, s.534).

5.9. Urfa Halilürrahman Tekkesi

Bir kimse yedi gün yedi gece bu tekkeyi (Haîllürahman) yedi gün ziyaret etse yedi gece muradı yerine gelir. Tatlı suyundan içenler Allah'ın emri ile hafakan hastalığından kurtulur. Bunun için Urfa halkında hafakan hastalığı olmayıp dinç olurlar (C.3, s.22).

5.10. İbrahim Halil Makamı (Urfa)

Nurlu bir mağara olup kavisli bir kapısı vardır. Nemrud, Haz. İbrahimi ateşe atmazdan önce, bir mağaraya aç susuz kalsın diye hapseder. Allah'ın hikmeti mağaranın bir tarafından ince bir su akmaya başlar. Bu mucizeyi gören nice kafir, İslam ile şereflenip Müslüman olurlar. Hala o mağarada İbrahim Halil makamından o temiz su akmaktadır. Her kim bu sudan içse koyun eti yemiş kadar güçlü olur. Kırk gün içilse kırk çeşit hastalıktan kurtulup vücudu beyaz inci gibi olur. Üç sabah bu sudan içen hileden, sevdadan hayalden korkudan uzak olur. Bir kimse ne kadar evhamlı olsa o sudan üç gün içse dizanteri hastalığına dahi tutulmuş olsa kurtulur.

Eğer adamda kabızlık varsa Allah'ın emri ile düzelir. Bu su Hz. İbrahim Halil için aktığından hekimler tahlil edip yetmiş derde şifadır demişler. Süt lezzetinde olup Temmuz ayında gayet soğuk olur; kışın adeta ılık olur, üzerinden buğular çıkar herkesin ziyaret yeridir (C.3, s.125).

5.11. Kırk Nisa Ziyareti (Kayseri)

Bu kırk hatunun kırkı bir günde doğmuş olup, yeryüzüne aynı anda ayak basmışlardır. Kırkında kırkar sene yaşamış olup her biri birer kabir-i Adviye mertebnine yükselmiş hepside kız olarak, kırk yaşında kırkı da bir anda ruh teslim etmişlerdir. Garip bir Hikmet-i Hüdâdır! (C.3, s.142).

5.12. *Şeyh Hamid Veli (Aksaray)*

Şeyh Hamid Veli Rum diyarı irfan ehlinin başıdır. Üstü açık bir kubbede medfundur. Çoğunlukla saralı kimseler ziyaret eder (C.3, s.153).

5.13. *Şeyh Nusret Tekkesi (Turhal - TOKAT)*

Bu diyar halkı, Şeyh Nusrete gayet bağlıdırlar. Hatta tekkesinin önünde yaşlı büyük bir dut ağacı vardır. Bir tarafı çürümüştür. Çürüyen yerden bir kaymak koparıp ateşli hastalıklara tütsü yapsalar şifâ bulur. Denenmiştir Bu ağacın çürüğünü bütün halk dörtyüz yıldan beri alırlar böyle iken yine zerre kadar eksilmez, koparılan yer de belli olmaz. Bu ağacın diğer tarafı öyle lezzetli dut verir ik yiyen sanki misk koklamış olur (C.3, s.186).

5.14. *Hız. Danyal Kilisesi (Kazvin)*

Danyal Kilisesi

Yine Hz. Denyal (a.s) kilisesi yanında bir bağda bir su kuyusu vardır. Hakimler hırsızlık yapmış kimseyi bu kuyunun kenarına koyar. Eğer adam gerçekten hırsızlık yapmış ise kuyudan “budur, budur!” diye bir ses duyulur. Suçsuz ise kuyudan hiçbir ses gelmez, adam serbest bırakırlar (C.4, s.696).

5.15. *Maruf Kerhi Ziyareti*

Kuşlar kalesinde amansız bir yerde büyük bir ziyaret yeridir, içinde yatan zat hattat fukarasından ve Hz. Osman tarikatından zeki bir zat olup mektupçuların başıdır. Hatta birçok hakikatsever ihtiyar hattat yazdıkları mektubun üzerine şu; “Umarım bu mektubumu vasıl ide minni Hazret-i Maruf - Korhi rahmetullah; ileyh aleyh” beytini yazarlar. Tercübe edilmiştir. Mektup yerine ulaşır ve öyle inanırlar. Bazıları ise mektup üzerine kesik harflerle “M, Ayın, R, V, F, Kef, H, Ye” haflerini yazarlar. Zanlarına göre bu da türbeyi ara sıra arslanlar gelip ziyaret ederlermiş, hatta, bir arslan mübarek mezarın başında sürekli beklerdi, diyorlar. Ama bu arslanlar türbe etrafında hiç kimseye zarar vermezmiş, Şayet türbede adam varsa kendileri dönüp çöle giderlermiş (C.4, s.747-748):

5.16. Tokat Taşoluk Tekkesi

Taşoluk tekkesi isimli tekkede hala taze boyalı bir taş vardır. Bir tarafı oluk gibi kalmış ve üzerine Arapca bir takım yazılar yazılmıştır. Anlatılanlara bakılırsa, eski hekimler üç satır yazı ile tılsımlı harfler yazmışlardır. Günde bir defa bu sert taştan süt akarmış, bir saat sonra yine kesilirmiş. Hz. Peygamber Efendimiz dünyaya gelince, bu tılsım bozulmuştur. Hâlâ oluk durur (C.5, s.41).

5.17. Çay Mescidi (Tokat)

(Bahadır Sultan Mescidi) kubbeli ve kemerli olup büyük ziyaret yeridir. Çünkü avlusunda büyük bir ağaç vardır ve bu ağacın kökünden, âb-ı hayata benzer bir su çıkar. Kulak ağrısına tutulanlar, bu sudan kulağına bir iki damla damlatsalar iyileşirler. O yüzden şişe ve kumkumalarla, diyardan diyara götürürler ve gerektiğinde kullanılırlar. Hacı Bektaş halifelerinden, Hacı Veli Dede'nin nazargahıdır (C.5, s.36).

5.18. Kasım Voyvoda Şehitliği (Şenok Kalesi)

Yöre halkının söylediklerine göre her sene kasım günlerinde bu Kasım voyvoda askerleri üzerine gökten Allah, Allah sesleri ile alaca alaca nur yağarmış Allah'a şükür hepsini ziyaret edip ruhaniyetlerinden yardım istedik (C.7, s.190).

5.19. Kubartay Kavmi Vilayeti Pence-i Hasan Ziyareti

Kendileri bu mübarek yere gelmemişlerdir. Ama saadetli zamanlarında Dagistan, Kumuk ve Kıtak kavimlerini dine davet etmek için elçi gönderdiklerinde mübarek sağ elinin resmini mürekkeple bir kağıda basıp bir yarlığ olmak üzere kuncuk ve Kıtak kavimlerine gönderdi. Onlar da: "Duyduk ve inandık diyerek Müslüman oldular. Pençe-i şerifin resmini burada demir sanduka içine koyup sandukayı da bir mermer taşta koyup yere gömdüler. Üzerine büyük binalar, büyük tekkeler, misafir sarayları yaptılar.

Bu vilayetlerde beylerden başka hakim, kadı, papas ve kilise yoktur. Zira bunların kitâbî dinleri yoktur. Ama bu Pence-i Hasan ziyaretine itikat

ettikten bu tekkeyi kendilerine hakim ve kadı etmişlerdir. Ne zaman bir kişinin malı çalınsa hemen suçlu sandıkları kişiyi Şeyh Hasan ziyaretine getirip kapısına el vurdururlar Eğer o adam suçlu ise kapıya el koymaya korkar. Malı çaldığını söyleyerek sahibine verir. Eğer suçlu değilse cesaretle kapıya el koyar ve kurtulur. Eğer suçlu ise halktan utandığından cür'et edip kapıya el koyarsa Allahüteâla'nın emri ile kapkara yanıp ölür. Bu el vurulan tekkenin kapısının tahtası Hz. Nuh'un gemisi tahtasıdır (C.7, s.440).

5.20. Sam, Neriman zal-i Güstehem'in Mezarları

Bunlar Hz. Musa Aleyhisselama Minücehr ile beraber iman getirmişler. Zira bunlar aynı asırda yaşamışlardır. Hala bu dayan Irakı kabilesinin dışında bir ağaçlık bahçede dördü birden yüksek bir kubbe içinde gömülüdür. Bütün âletleri, silahları, mızrak ve gürzleri baş ve ayak uçlarındaki büyük direkler üzerinde asılıdır. Bu diyarın kabilelerinin inanışına göre Şam, Neriman ve Zal-ı Güstehen peygamberdir. Onun için âlet ve silahlarına kimse zarar vermeden ziyaret edip giderler. Türbelerinde Kumak kavminden pekçok türbeder vardır (C.7, s.456).

5.21. Huşen Sah Ziyareti (Saray Şehri)

Huşenk şah ziyaretgâhı bu eski ziyaretgâha ülke kavminin Müslümanları ve diğer Müslümanların hepsi "Bu Huşenk Şah peygamberdir" diye itibar ederler. Bütün Müslüman Huşenk atarları da itibar edip ziyaret ederler. Dört bir yanı kale gibi yüksek duvardır. Kabrinin uzunluğu yetmiş adımdır. Başucunda üç adamın ancak kucaklayacağı bir somaki sütun mevcuttur. Ayak ucunda beyaz mermer mevcuttur. Bu sütunda mühür yazısı gibi eski bir yazıyla "kırk sene padişah olup, beşyüz yıl yaşayıp başına taç giyen ilk padişah ben idim" diye mezar taşına bütün hallerini yazmışlardır (C.7, s.482-483).

5.22. İşçi Baba, Başçı Baba, Yoğurtçu Baba ziyaretleri (Azak Kalesi)

Evvela güney tarafındaki adı geçen Nogay kavminin hendekleri içinde "İşçi Baba ziyartei" ona yakın "Başçı Baba ziyareti" ve "Yoğurtçu Baba" var . Bu Sultanların üçü de kardeşmiş. Gedik Ahmet Paşa ile bu kalenin

muhararasında bulunmuş ve her gün pişmiş koyun başı, bir çanak aşı ve bir çanak yoğurt ayran, ile İslam askerlerini doyururlarmış. Çanaklar asla boşalmazlarmış. Allah sırrını mübarek etsin. Büyük ziyaret yeridir. Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun (C.7, s.534). Bu Azak kalesinin enderun birununda şehit ve şehitler o kadar çoktur ki Kadir gecesinde bazısının kabirleri üzerine nur yağdığını nice salih ümetten kimseler görmüştür. (C.7, s.534).

5.23. Hortaç Sultan Ziyareti (Selanik)

Kendi camiileri sahrasında yatmaktadırlar. Allah sırrını kutsal kılsın. Bir gece bu Aziz, bütün dervişleriyle cuma gecesini "Yâ eyyuhellezine âmenû izâ nûdiyes-selâte min yevmil-cum'ati..." ayeti fermanı üzeri ve "ve zikrullahe zikren kesiren..." ayeti kerimesi gereği zikir yaparken hemen Allahü'te'alanın emri ile gece yarısı Azizin saadetli başının şerefli tacı üzerine gün doğup, Selanik şehri gece karanlığında iken gün aydınlığı oldu. Bütün dervişler ve aşıklar gece ile güneşi Aziz'in tacı üzerinde görüp Farisi Lisanı ile "Hortaç" yanı "güneşli taç sahibi aziz" deyip bundan sonra lakabları Hortaç olarak kalmıştır. Bu hal Selanik kafirleri ve Yahudileri tarafından görüldüğünden o gece Hristiyanlardan yedi yüz kişi iman edip İslam ile şereflendiler (C.8, s.93).

5.24. Şahran Sultan Hatun Ziyareti (Afyonkarahisar)

Şahran Sultan Hatun ziyaretgâhı mezarlığın yolu üzerinde gömülüdür. Sultan Alâeddin kızı Asiye hatun ki, "çocuğunu doğuramayan kadınlar toprağını ezip içese derhal vaz'ını hamleder." derler (C.8, s.509).

5.25. Yahşi Baba, Bahşi Baba Ziyaretgâhı (Afyon)

Yahşi Baba, Bahşi baba iki kadeş imişler Kütahya yolu üzerinde ziyaretgâhları vardır. Selim Han huzurunda yemek yerken (biz bu an gideriz deyip o anda vefat etmişler. Oraya gömülüp üzerliren bir tekke yapılmış. Kendileri Horasan erenlerinden imiş (C.8, s.509).

5.26. Hz. Ukkâşe ziyareti (Kahramanmaraş)

Hz. Ukkâşe, Sofu dağında yatar. Burada bir kuyu vardır. Hafakan derdine devader (C.9, s.47).

5.27. Hz. Hızır Mekanı (Trablusşam)

Bütün rical-i gayb buradan toplanır derler. Bir kimse üç gün burada temiz kalp ile dua etse isteği yerine gelir (C9, s.66).

5.28. Şeyh Abdullah Türbesi (Sayda)

Aras nehrinin su kemerleri dibinde, vezirlerin köşkü yakınında Hamalı şeyh Abdullah gömülüdür. Her kimin atı sıracı olsa üç sabah üçer kerre burayı dönse billahi şifa bulur, tecrübe edilmiştir (C.9, s.71).

5.29. Hazreti Musa Mekanı (Kudüs)

Bir kubbe içinde ve uzun bir dolapta, kırmızı keçeden kese içinde bir âsa vardır. Boyu altı zira'dır. Bazı kalınlığında boyu altı zira'dır. Bazı kalınlığında buturak buturak bir âsadır: bir ucu çataldır. Dünya ağaçlarına benzemez. Cennet ağaçlarındandır. Hakkında "Kale hiye asâye etevekkelü aleyha ve ehüşşu biha alâ ganemi ve "enidrib bi asâkelbahr fen'te lâke fekâne küllü fikrin kel tavidil azîm" âyetinin gönderilmesinin sebebi şudur: Hz. Musâ yedi sene Tih çölünde dolaşırken kavmi su istedi. Hz. Musa âsa ile bir taş vurdu, yedi yerinden su fişkirdi. Sona bu taşı torbaya koydular. Nerede su lazım olursa âsa ile vurup su fişkirdi. Hala bu taş Şam'da Hz. İsa mağarısında İsâ makamındadır. Ziyaret edilir. Bu asâ Firavun'un sihirle meydana getirdiği yılanları yutardı (C.9, s.89).

5.30. Hazreti Eyüp Ziyareti

Hz. Eyübün mezarı Cuan köyündedir. Bir adam çok hasta olsa, türbesi yakınında Sa'dur köyündeki Eyüp Nebi pınarında yıkansa, bütün hastalıklardan kurtulur (C.9, s.117).

5.31 Şüheda Harmeni Ziyareti (Medine)

Burada binden fazla sahabe-i kiram şehit olmuştur. Bu yakınlarda müthiş bir yağmur yağıp büyük bir sel gelir. Bu mezarlıktaki yetmiş seksen kadar şehidin topraklarını üzerinden alıp götürdüğünden mübarek cesetleri açığa çıkar. Medineliler duyup gelirler. Görürler ki cesetler terü taze, kimin kanı akar kimi oturur, kimi başsız kimi ayaksız ve kolsuz... Kimi uykuda uyur gibi din uğruna şehit olmanın faydası görülüp herkes din uğruna şehit olmayı arzular. Medineliler cesetlerin üzerlerini örterler. Sel gelmesin diye dört bir tarafına duvar çekerler (C.9, s.143).

5.32. Selam Taşı Ziyareti (Mekke)

Hz. Ebubekirin dükkanının yanında selam taşı bir kara taş vardır. Bu taş ziyaret edilir. Sebebi Hz. Peygamberimiz buraya gelirken karşıdan Mekke müşrikleri gelirler, peygamberimiz derhal (Esselamü aleyküm ey Allah'ın kayası) der, Kaya dile gelip (Aleyküm Selam) der. Müşrikler bu sesi duymuş Hz. peygamberin yolu üzerinden çekilirler. (C.9, s.179).

5.33. Sultan Hasan Camii

Yezid, Hz. Hüseyin'in kesilmiş başını Mısır'a gönderdiği vakit bu Hasan Camii yerinde Yezid'in ayaklarıyla başını teperken bir çocuğun ayakları tulum gibi şişmiş idi. Hâla onların torunları olan tulum ayaklı kimseler vardır. Sonra Cenabı Allah bu mübarek başın etrafında bir göl peyda eder. Yezidler yaşamazlar.

Sonra 764'de Sultan Hasan bu camii yaptırmıştır. Allah'ın hikmeti Sultan Hasan'ı da eşkıyalar Hz. Hüseyin'in başının konulduğu yerde şehit ederler. O anda havuzun suyu kurur (C.10, s.229).

5.34. Süleyaman Paşa Camii Kible Kapısında Medfun Şeyh Sâri

Ziyaretgâhı

Ziyaretgâhı Nihavent mevkiinde Acemlerle cenge tutuştuğu vakit bozular. Bir cuma günü Medinede hutbe okuyan Hz. Ömer bunu kalp gözüyle görüp “Ya Sariye el cebel!) diye nara atar. Sariye ordusunda herkes bu sesi duyup dağa arka verip kurtulurlar (C.10, s.306).

5.35. İbrahim Dessûkî Ziyaretgâhı

Kubbesinin tepesinde yeşil bakırdan bir alemi vardır. Dünyanın bir tarafında büyük bir olay olsa veya bir padişah ölse, bu alem doğuya veya batıya döner. Onun döndüğü tarafta bir büyük olay olduğu anlaşılır. Osmanlı ülkesinde Sultan İbrahim şehit edildiği gün bu alem batıya dönüp durdu (C.10, s.463).

5.36. İdris Nebi Ziyareti (Asvan)

Asvan’ın bir tepe üzerinde Allah bilir yüz Mekke zira’ı yüksekliğinde bir sütun üzerinde idris Nebi’nin bir sûreti vardır. Tebessüm eder halde gûya canlı gibidir. İdris birgün göğe çekildi. Ümmeti ağlayıp dedi. Bir gün şeytan ne için ağladıkların sorup, İdris peygamber (A.S). için ağladıklarını öğrenince, derhal bir sütun üzerine İdris (A.S) suretini yapıp ona secde etmeyi öğretti. Puta tapmak böylece İdris kavminden kalmıştır. Şeytan bir şeyh şeklinde görünüp onları aldatırdı. Hz. Muhammed (AS) dünyaya gelince ameli batıl oldu. Kiptiler hala doğuya dönüp bu heykele karşı eğilirler. O suretin bulunduğu kumluk içine bütün canlıların kemiklerin koysan yedi gün içinde Allah’ın emriyle taş olur. Allah’ın büyük hikmetidir (C.10, s.529).

5.37. Şecaretül Hat Ağacı (Asvan)

Asvan’ın kuzeyinde bir köhne ağaç vardır ki yeryüzünde bu kadar büyük ağaç yaratılmamıştır. Yaprakları yedi yılda bir köhne olur. Bu diyarda “Şeceretül Hat” diye meşhurdur. Gövdesini ancak on adam kucaklar. 40 dalı vardır ki her birini ancak beş adam kucaklar. Vaktiyle bu ağacın gölgesinde bir zındık yatarken bir yeşil yaprak düşer. Zındık (men zelzelzi enbe tel varak

aleşsecer) diye hayret edince bir yaprak daha düşer ki üzerinde şu sözler yazılı imiş “Entebel varak aleşsecer hüvellezi şakka alâ vecdil beşer.”

Zındık bunu görünce hemen iman getirir ve bir ah çekerek ölür ve orada gömülür (C.10, s.528).

5.38. Elvah Ziyaretgâhı (Kaliomon Şehri)

Bu şehrin mezarlığında Allâsima adlı bir Beni İsrail bilgini gömülüdür. Bu bilgin haşır ve neşri, kıyamet gününde İsrail sur üfrölünce bütün mahlukların ayağa kalkacağını inkar edermiş. Bir gün bir mezarlıkta gezerken bir insan iskeleti kemiği bulmuş, evine götürüp (bu kemik hiç tekrar hayat bulur mu?) diye inkarda devam eder. Sonra kemği kapısını önüne gömer. Allah'ın hikmeti o gece müthiş bir yağmur yağıp, yağmur kemiğe tesir edip kemik kök salıp büyük bir ağaç olur. Meğer bu bilginin zaviyesinde genç, güzel, bakire bir kızı varmış. Bir gün babasının annesiyle beraber dışarı çıkıp bu ağacı görmüş (Süphanallah güzeli gibi şirin) diyerek ağaç etrafında dolaşırken ağacın yaprağından yemiş. Allah'ın emriyle kız hamile kalmış. Elvah şeyhinin kızı hamile kalmış diye cihan dedi kodu olmuş (C.10, s.592).

5.39. Şeyh Mehmet Heyyar (Behnisa Şehri)

Şeyh Mehmet Heyyar'ı parça parça etmişler, yine tekkesinde Kur'an okurken görmüşlerdir. Yedi kerre bu şekilde katledip sonra, “Ya Allah'ın kulları, cenazeme hazır olun, kardeşimin yanına gömün diyerek ruhunu teslim etmiştir (C.10, s.592).

5.40. Ka'bül Ahbar Ziyareti (Cizze)

Hız. Musa ayağının taşı ziyareti.... Allahın hikmeti bir gün Hız. Musa'nın gözlerine ağrı gelip, Mısır'ın güneyinde şehre hâil Mukattam dağı, yani Cuşi dağına Cemalin tecellisine yükselip, bire bir konuşmadan sonra “ilahi, sana malumdur, gözlerim ağrır, bana şifa ver.” der. Hemen cenabı Hak'tan nida gelip:

“Ya Musa! Senin gözlerinin ilacını, Cizze şehrinde bir Yahudi karısının eli sebebi ile yarattım. Var sıhatinin sebebini ondan iste deyince Hz. Mûsâ, Cizze’ye gelip o Yahudi karısını bulur. Derhal halden anlayan o kadın Hz. Mûsa’nın ayağının tozunu gözüne ekip ağrıyı teskin eder. Hz. Mûsa’nın ayağının taşı Cizze’de Ulu camide muhafazadadır (C.10, s.606).

5.41. Büklü Baba Sultan Ziyareti

Burada avlanırken Hz. Hızıra rast gelip, yetmiş yıl bu ormanlıkta yaşamış ve vefat etmiştir. Mezarına yakın yağlı bir çamur çıkar. Ziyaretine kaç kişi gelse o kadar kabarcık çıkar. Bu çamuru, frengi illetine, tuzlu balgama, temrekiye, Behaka, Brekâna sürerler. Şifa bulur. Yılda bir gün büyük toplantı olup vilayetlere gönderirler. Ama şifası yerinde sürmektedir. Bazıları ziyarete fazla kimse varınca insanların ağrılarından çamur çıkar derler. Bu kadar faydası görülmesi keramet değil midir ? (C.9, s.30).

5.42. İsa Nahli Ziyareti (Cizze)

Vakta ki Hz. İsa, Yahudi taifesi derdinden anası Meryem Ana ile Nablus şehrinde seyahate çıkıp Mısır’a gelince bu Cizzeye gelip, gölgesinde oturup (Ruteben Ceniyyâ ... Meryem Suresi ayet 19) ayeti üzere hurmasını yedikleri hurma ağacı bir köhne, kurumuş hurma idi. Hz. İsa dua edip o anda meyve verdi. Hala bu Cizze’dedir. Göklere baş uzatmış, bir köhne büyük ağaçtır. Cizze şehrinin hurmalarında bu İsa hurma ağacından birer yaprağı, başka hurmaların kalbine gömerler daha fazla hurma verir. Görülecek şeydir. Bazı hal sahibi kimseler bu hurmanın altında teberrüken ibadet edip, Hakk’a yaklaşırlar (C.10, s.697).

5.43. Şeyh Mehmet Mekkî (Beledi Halid)

Cırceli Ali Bey camii yanında Bekri tarikatinden Şeyh Mehmet Mekki gömülüdür. Kûfi hat ile (Hâzâ kabri-i Şeyh Mehmed Mekkî) yazılıdır. Bunun altında üç satırda da (Sene 1061 tarihinde bu âsi kul bu hâk-i mezellekte kalkıp, başka yere nakledip, makamımız Beytullah olup kıyamete kadar

Beytullah'ta kalırız) diye yazmıştır. Hakikaten 1061 sesenide Ali Bey, camii yaparken bu Sultanın kabri meydana çıkıp esas yerine gömerler. Öleli 890 sene olduğu halde vücudu terütaze dururmuş. Asıl mühim olanı ne keramettir ki 890 sene evvel camiinin buraya yapılacağını keşfetmeleridir (C.10, s.521).

5.44. Yediler Ziyareti (Pervadi)

Yediler ziyareti pervadi dağlarında şehre yakın bir yerde “yediler ziyaretgâhı-ı denilen bir yer vardır. Rumeli diyarından meşhur olup herkes tarafından ziyaret edilir. Ancak Osmanoğullarından Orhan Gazi'in oğlu Süleyman paşa ile ilk olarak Kapıdağından Ruma gecen Ece Yakup, Kara Mürsel, Koca Ece, Kara Hoca ve diğer sırdaş ve kardeşler Rumeli'nde zapt ede ede kılıç vura vura bu Pervâdi'ye gelip şehid olduklarında Ece Ya'kub'un bu yedi şehidin başlarına ve ayaklarının ucuna kabirleri kaybolmasın diye “Bismillah” ile, taş yerine ağaç dalı diker. Allah'ın emri ile bu kuru ağaç dallarının uçları yeşerir. Sıra ile dikilmiş bu ağaçlar ki göğe yükselmiştir. Beş mezarın baş ve ayak üzerlerinde on ağaç eder. Allah'ın emri ile o on adet ağaç, dal ve budakları ile baş olmuştur. Halâ o taşlardan kazıyıp içenler kusa kusa asla sofrası ve balgamları kalmayıp ateşli hummadan kurtulurlar. Birinci mezarı kazıyıp gözüne sürenin gözü görmez ise kuvvetli görür ve ağrısı kalmaz. İkinci kabrin taşlarını kazıyıp yalasa cüzzam hastalığından kurtulur. Dördüncü kabrin taşlarını yedi sabah yalasa yaralardan kurtulur. Ben bunları gidip gördüm. Nice kimseler “Bizler nice kere ziyaret edip nice adamların şifa bulduğunu biliriz diye söylediler (C.3, s.241).

6. Rüya, Fal

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Rüya ve Fal ile ilgili olarak 28 adet bilgi tespit edilmiştir. Bunlardan yirmi yedisi rüya ile ilgili biri de fal ile ilgilidir.

Rüyalar genellikle devlet yönetiminde ve üst kademelerdeki şahıslara ait rüyalardır. Rüyalarda ya bir evliya görülmüş ya da Hz. Peygamberimiz görülmüş; devleti yönetenlere bilgiler, işaretler vermişlerdir. Evliya Çelebi,

Melek Ahmet Paşa'nın yakın adamı olduğu için onun rüyaları ve hanımının rüyalarına fazlaca yer vermiştir.

Rüyaların temel değerlendirmesini yaptığımızda Osmanlı Devletinin yöneticilerinin manevi gücünün kuvvetli olduğunu görüyoruz. Bu yöneticilere manevi işaretler gösterilmiştir. Bu işaretler de ancak o liyakate sahip kişilere gösterilir. Bu rüyalar şunlardır.

6.1. Ahmet Paşa'nın Rüyası

Bir gece Ahmed Paşa rüyasında Fatih'i görür "Niçim benim camiimin yanına cami yaptırarak cemaatimi aldı?" diye Fatih, Hafız paş'yı azarlayarak boynunu vurdurur. Ahmet Paşa uyanınca rüyayı tabir ettiler sonra rüyanın aynı çıkar ve yetmiş gün sonra Hafız Paşa ölür. Mezara konurken tabutu kenarından bir taş uçup, paşanın başını kılıç gibi keser bu da halk arasında yaygın bir rivayettir (C.1, s.235).

6.2. Konstantin'in Rüyası

Konstantin rüyasında Hz. İsa'yı gördü Hz. İsa ona : "Ey Konstantin, annen Helene'yi Kudüs'e gönder ve benim doğum yerim olan Beytullahım'de bir mabet yaptırın ve Kudüs-i şerif içinde bir kamâme yapsın" dedi. Konstantin uyanır uyanmaz rüyasını annesine anlattı. Hemen bol para vererek annesini kara yoluyla Kudüs'e doğru yolladı. Kendisi de deniz yolu ile birçok gerekli malzemeyi alarak Kudüs'ün iskelesi olan Yafa'ya geldi. Helene Hatun'da Kudüste Hz. İsanın bazı eserlerini arayıp buldu. Orada hayratlar yaptırdı. Sonra Nablus şehrine büyük bir kilise yaptırıp tekrar Kudüse döndü (C.I, S.32 p.3).

6.3. Sultan Bayezid-i Veli'nin Rüyası

Tophane kasabası üstünde Galatasaray denilen padişah sarayının altında eski İstanbul adı ile anılan demir madeni yatağında Sultan Bayezid-i Veli rüyasında peygamberi görür Hz.Peygamberin öğüdü üzerine orada bir şifa evi

ve medrese yaptırmıştır. Her kim orada bir defa “bismillah” dediye hadisçi ve tefsirci olmuştur (C.1, s.46, p.3).

6.4. Evliya Çelebinin Rüyası

Ben riyasız Evliyâ Engürü’ye girdiğimiz gün doğruca Hacı Bayram-ı Veli’nin nurlu türbesine varıp ziyareti ile şereflendikten sonra bir hatm-i şerife başladım. Konağımıza gelip akşamdan sonra ibadetimizi yaparak duâ ve istihare ile uykuya daldım. Rüyamda gördüm ki, orta boylu sarı sakallı bal rengi sof hırka giymiş, başındaki külâh üzerine on iki dolama Muhammedi sarık sarmış bir zât gelip bana şöyle hitab etti.

-”Bak oğlum! Lâyık mıdır ki, benim talebem olan Bayram-ı Veli’ye giderken beni basıp geçesin? Onu ziyâret edip bir hatm-i şerife bağışlıyorsun da bana bir Fâtiha niçin okumuyorsun?”

Ben hayret içinde:

- “Sultanım! Cenab-ı şerifiniz kimdir? Ben sizi bilmem, nerde oturursunuz?”

Dedim, Cevabında:

- Sen uyanık iken güreşçiler tekkesinde ve Sultan Dördüncü Murad huzurunda pehlivanlara duâcılık ederken “Engürü’de Erki Er Sultan benim. Kalealtı yakınında, Odunpazarında bir kalın kubbe içinde kaldım. Gelip ziyâret edip, bir Fâtiha ile memnun edesin. Dünyada ve âhirette istediğini elde edesin. Sabah namazından sonra sana bir adam göndereyim. Hemen bana benzer. Onunla elele verip bu şehir içinde yürüyerek bana gelip, ziyâret eyle. Esselâmü aleyküm” deyip kayboldu.

Hemen uykudan uyandım. Temiz abdest alıp sabah namazı vaktini bekledim. Namazdan sonra paşadan Enderun meheri gelip, “Buyurun kahvaltıya” dedi. “Hayır oğlum, bugün oruçluyum” diyerek meheri savdım. Sonra baktım, akşam rüyamda gördüğüm kimse çıkageldi:

- “Evliyâ Çelebi siz misiniz? Buyurun, Er Dede Sultan rüyamda beni size gönderdi. Ziyâretine gidelim.”

Dedi . Amma sözü sanki yeraltından geliyordu. Yüzü nurlu, sözü tesirli bir zât idi. Hemen feracemi giyip, Bismillâh ile kapıdan dışarı çıktım. Yaya giderken ileride şehir içinde on bir yerde, evliyanın büyüklerini isim ve künyelerini ile tanıtip ziyâret ettirdi. Bazısına “Bizim çırağımızdır” der idi. Bazısına “Azizim Hamid efendinin halifesidir” derdi. Böylece, türbe gezdik. Hemen elime yapıştı. Yokladım, elinde hiç kemik yoktu. Ne tarafa eysem, hamur gibi eğiliyordu. Hemen elini elimden çekip sağ eliyle bir türbe gösterdi ve yine elimden tuttu. Sonra âhirete ait şeyler konuşarak, Odunpazarı denilen yere vardık. Meydanın batı tarafında küçük bir kubbe görüldü., “İşte Er Sultan kubbesi şudur” diye sağ eliyle gösterdi. Ben o tarafa bakıp, sonra tekrar yanıma baktım. O kimse kaybolmuştu, “Ber meded! Onun elini elimden bırakmasam gerekti. Bre meded! Halim neye varır?” diye dört tarafa sefer vaktinde serserim gezerdim. “Belki şu keçe kaplı küçük kapıdan girmiş ola” diye hemen kapıdan içeri girdim. Meğer bozahâne imiş. Birçok paşalı eşekcinin kimi çöğür, kimi tanbur çalışıyorlar. Bir hayhuy ki, tarif olunamaz. Hemen biri:

- “Evliya Çelebi, gel bir bozacığımızı iç” dedi.

“Hay, bozahâneye girdiğimi gördüler!” diye utancımından yerlere geçtim. Hemen dışarı çıkıp doğru Er Sultan kubbesine vardım. Kapısını açıp içeriye girerek: “Esselâmü aleyk yâ azîz pîr!” diye ağlayarak eşğine bu âsi yüzümü sürdüm. Sonra;

- Ey Sultanım! Rüyama girip: “Sana bir olgun yol gösterici gönderdim dedin. Sözünde durup gönderdin. Henüz irşad olmadan aldın. Kapına yüz sürmeye gelip, ziyâret ettim. Habib-i Hüdâ aşkına beni dünya ve âhirette boş koma. Allah ile ahdim olsun, mübârek ruhun için bir hatm-i şerif okuyacağım.”

Diyerek, hatm-i şerife başladım. Mübârek kabrinin sandukası olan yeşil sof ile örtülü örtüsünün altına girip “Himâye yâ Er Sultan himâye!” dedim. O saat uyuyakaldım. Öyle terlemişim ki, ter elbiselerimden çıkıp sıırıslıklam olmuşum. Önceden rüyamda gördüğüm gibi, Er Sultan şekliyle gelip selâm verdi. Ben de “Aleyk” alıp;

- “Sultanım! Bana gönderdiğin adamı kaybedip, kapına geldim. Beni eli boş çevirme!” dedim. Hemen söze başlayarak;

- “Hafız olduğundan ve velileri sevip onların mezarlarına yüz sürdüğün için mahrum kalmazsın. Biz sana olan sevgimizden rüyana girip sana adam göndeririz. Onun eline yapışıp bize gel dediğimin sabahı, yine biz varıp eline yapıştık. Seni hak yoluna getiren yol göstericim, üzülme. Akibet, yolun Sırat-ı müstakim (Doğru yol)’dur. Amma sen de bu adamlarla gezerken doğru hareket et, fakara ve zayıflara merhamet üzere ol. Onları bunlardan koparıp Celâli olmasın. Allah’ın kullarına zulmetmesin. Sana Cenab-ı Hak dünyada tam seyahat, son nefesinde iman-ı kâmil verip, Hz. Peygamber’in şefaatinin nasip ede... Vücut sağlığı ile dünyayı gezip dolaştıkça., az yemek ye, az konuş az uyu, ilim ile çok amel eyle. Doğru yolu bulmak için lâzım olan ameldir ki, Cenab-ı Hak Kur’an-ı Kerim’inde “İleyhi yesadül kelimüttayyib... Buyurmuştur. Bu nasihatlerimi tut. Ana baba hakkını ve bizi hayır duâdan unutma. Pirlere riâyet eyle. Allah işini rast getirip sonun hayır ol... Bu niyete Fâtiha”.

Buyurdular. Ben Fâtiha-i şerifeyi okuyup mübârek elini öperken, türbe kapısından bir gürültü koptu. “Ya bu türbenin türbedarı yok mudur? denilirken, ben Er Sultan’ın sanduka örtüsü altından çıktım. Kan ter içinde kalmışım. Türbeye gelen ziyâretçiler:

- Siz türbedar mısınız? dediler.

- “Evet türbedarız.”

Diye onlarla dahi ziyâret edip veda Fâtihasını okuduk. Yine kapısını kapayıp, ağlayarak konağıma geldim. Rüyamı doğru paşaya söyledim. Paşa “Estağfurullah. Tübtü ilâllah tevbeten nasuhan” deyip bölükbaşılara, sekban ve sarıca askerlerine cebhâne ve tüfenkleri ve silâharını getirmelerini emretti. İstedikleri gelince de:

- “Engürü kalesine kapanıp, Celâli olmak bundan sonra haramdır”.

Deyip, askerler silâh ve takımları alıp rahata erdi.

Meğer Paşa da benim gördüğüm Er Sultan rüyasını görmüş! O da bana anlattı. Rüyalarımız birbirini tuttu. Meğer Paşanın zihninde Engürü ‘ye

kapanıp Celâli olmak korkusu da varmış! Sonra her gün Er Sultan ve Hacı Bayram-ı Veli'yi ziyaret etmeyi üzerine borç bilip, başladığım hatm-i şerifleri de tamamladım (Cilt 2, s.)

6.5. Kars Kalesinin İnşaatında Çalışan İşçi'nin Rüyası

Kars kalesinin tamiri sırasında dindar ve hafız bir asker bir rüya görüp kalenin ikinci kurucusun Lala paşa'ya şu şekilde anlatmış:

“Rüyamda dermansız bir pir görünüp: Bana Ebul Hasan Hırkani derler. Makamım burasıdır Alâmet ve nişanımı görmeli istersen ucunda bir derinkuyu vardır. Onu kaz ta ki acabi görürsün dedi”. Durum anlatılınca yüzlerce amele belirlenen kuyuyu kazmaya başlamışlar. Kuyuda dört köşe somaki bir mermer görünmüş. Gaziler o kırmızı taşı tekbirler okuyarak çıkarmışlar. Üzerinde yazı ile: “Menem Şehide Hırkâni” yazılı imiş. Vücudu henüz taptaze imiş. Bazısının yazılı olan yerine sarılmış olan mendil ile arkasındaki yün hırkası çürümemiş. Sağ tarafındaki kan akmakta imiş. Gaziler bu hali görerek kabri kapamışlar (C.2, s.636).

6.6. Sultan Veledin Rüyası

Sultan Veled Efendi'nin rüyasına bir gün büyük annesi girip ona: “Yetiş ya oğlum son nefesimdir, Beni defneyle!” der.

Sultan Veled uyanıp, göz açıp kapancıya kadar Larend'e'ye varır. Babaannesinin son nefesine yetişir ve vefatından sonra ona yaptırdığı Larend'e Mevlevihanesine defneder. Sonra yine bir anda Konya'ya gelir (C.3, s.14).

6.7. Trabzonlu Ömer Paşazade Bâki Paşanın Rüyası (Urfa)

1256 tarihinde yaptığımız seyahatte bu Urfa şehrine geldiğimizde Trabzonlu Ketenci Ömer paşazade Bâki Paşa buranın hakimi idi. Sarayında misafir kalıp sabah akşam kendisiyle sohbet ederdik. Birgün Hz. Halilürrahman ev katını teftiş ve tetkik edip halka hak yönünden görünerek

nice yerleri tamirden görünerek nice yerleri tamir eder şekilde para toplama yoluna düşer. O gece rüyasında bir ihtiyar girer.

Boyu çok yüksek olup elinde âsası dilinde “Ya Kahhar” sözüyle geçip paşanın önündeki masanın üzerinden birçok emirleri alır. Elindeki âsa ile paşayı döğe döğe sorar:

“Niçin benim evkafıma el koymak istersin?” Derken hemen Bâki Paşa can havli ile uykudan uyanıp Halilullah’ın evkafını yok etmekten vazgeçer. Sabahleyin rüyasını imamına ve bana anlatıp yorumlamasını istedi.

- Hayrola Sultanım! Halil Fukarasına sadaka ve kurbanlar gönderip ruhu için hatim okuttum.” Dedim paşa da dediğim gibi yapıp türbesine yüz sürerek her şeyden elini çekip temizlendi (C.3, s.124-125).

6.8. Şam Halifesi Hz. Nurettin’in Rüyası

Halife Nureddin rüyasında Hz. Peygamber Efendimizi görüp, Efendimiz; “Yetiş ya Nureddin benim cesedimi düşmanlar almak isterler” der. Nureddin derhal ılgar ile Şam’dan yedi günde Medineye girip Hz. Peygambere el uzatanları öldürür. Resulullah’ın kabrini altı taraftan tunç ile kaplar. Sonra Resülün kubbesini ve Medine kalesini yaptırır (C.4, s. 717).

6.9. Sultan Selim’in Rüyası

Bir gece İkinci Selim İstanbul’da üsküdar tarafında Fenerbahçe denilen yerde uyurken bizzat Hz. Peygamberi rüyasında görür. O kainatın iftihar etitği buyurur ki;

- Ya Selim! Eğer Kıbrıs adası fatihi olursan gaza malından bir cami yaptırayım diye Allah’a söz vermiştin. Şimdi Cenabı Hak sana Kıbrıs adasının yediyüz yetmiş millik toprağında yüz yetmiş parça kale ihsan etti. Niçin sözünde durup da ömrünün geri kalan kısmını hayır ve hasanat yolunda geçirmezsin. Tiz Kıbrıstaki Magosa kalesinden alınan ganimetleri tedbirli vezirin Kara Mustafa Paşa’dan isteyip, benim himâyemde olan İslamın seddi Edirne’ye bir cami yaptırıp sancağın dibine gel!”

Hemen Selim Han Uykudan uyanıp “Tiz veziri çağırın” deyince, tedbirli vezir gelip durur:

- “Tiz lala, sende olan Kıbrıs ganimetleri malından bana mal verip canın kurtar” der.

- “Saddaktü yâ Rasullullah” der. Selim Han

- “Neden saddaktü ya resullullah dedin” deyince tedbirli vezir der ki:

- “ Padişahım akşam rüyamda Cenabı Resulü ibriyayı gördüm. Ya Mustafa! Selime tembih ettim, sendeki ganimat malını Selim’e verip, Edirne’ye beraber gidip, bir güzel cami ve mübarek mabet inşa edin dedi. İşte padişahım, gaza malından on bir bin kese kuruş topladım ve baban Süleyman Han asrında üç bin kese biriktirdim O dahi efendim Risâlett penahın uğruna feda olsun. Ama padişahı Kıbrıs gazasından üç bin kese Venedik kralının san Marko mührüyle mühürlü, kokulu altın hediye getirdim. Padişahım onları dahi Edirneye götürüp sarfedein,

Vezir, pür tedbir adı geçen hazineleri padişaha teslim edip 973 tarihinde bütün İslam askeri ile Edirneye varıp müşavere ettiler. Yine Hz. Peygamberi Selim Han Rüyasında gördü.

“Camii şu kavak meydanında bina eyle diye caminin temilini ve kiblesini bizzat Hz. Peygamber işaret ettiğinden Edirne şehrinde Selim Han Camiinin mihrabında dürüst ve eski camiden doğru kiblegâh yoktur.

Orada yüzbinlerce adam toplanıp üç bin adet kurban temel yerinde hazır edilip, uğurlu saat girince tekbir ile bütün kurbanlar kesilip temeline başlanmıştır (C.3, s.338-339).

Allah’ın hikmetinden olacak Selim Han camiini tamamlandığını işitip o gece Hz. peygamberi rüyada görür. Ona “Ya Selim! caminin tamam oldu. Edirne yolu ile, cumayı alan (bayrak) dibinde kalmak için gel” buyururlar. Hemen İstanbul’dan Edirne’ye hareket edip iki gün sonra rahatsızlanarak üçüncü günde Çorlu’da vefat eder. Selim Han’a cumayı kendi camiinde kılmak nasip olmaz. Ayasofya’ya nakledilerek ertesi cuma günü namazı orada

kılınıp toprağa verilir. Türbe kapısı üzerinde şu âyet yazılıdır: “İlla men âtiya ilahi bi kalbin Selim.” (C.3, s.344).

6.10. İmamı Azamın Türbedarının Rüyası

Bağdad Sultan Uzun Hasan'ın elinde iken İmamı Azam Türbedarın rüyasına girip; “Benim kabrimin üzerindeki sandukamı falan yerdeki mezara koy ki, orada cehennem ateşine müstehak bir kafir gömülüdür..”deyince, türbedar uykusundan uyanıp, İmamı, Azamın öğrettiği şekilde yapar. Meger o asırda imamın nurlu kabrinde kubbe gibi birşey yokmuş. Ancak kendileri El Mansur'un hapishanelerinde iken vefat edince dostları kendisini sünnete uygun olarak toprağa verdiler. Sonra Sultanlardan biri üzerine bir sanduka yaptırır. Adı geçen Türbedar da İmamın rüyasında öğrettiği şekilde kafirin üzerine koyar. Az zaman sonra Şah İsmail Bağdad'i İşgal edince, “Bu imam ne şekildedir?” diye savaşın başlangıcında İmamın kabri üzerine hücum edip, adı geçen sandukayı kırarak açarlar ve içinde pis bir ceset bulurlar. Ateşte yakarlar ve İmamı yaktıklarını sanırlar. Sonunda Süleyman Han Bağdad üzerine gelirken bir Çavuş İmamı Azam için bir rüya görür. Fetihden sonra İmamın eski mezarını Taşkın Hoca adlı yaşlı birisi bilirmiş. O kişi imamın mezarının yerin gösterir ve kazarlar. Hakikatten eski temel görünür ve büyük taş çıkar. O Taşı kaldırırlar. Güzel bir koku yayılır ki bütün halkın dimağı uyuşur. O mezarın başka bir tarafına temel atıp nurlu bir kubbe yaptırmışlardır ki dil'de tarif olunamaz (C.4, s.742).

6.11. Melek Ahmet Paşa'nın Rüyası

Evliyam! Hayır ola... mı Bu gece rüyamda gördüm ki; özü kalesi üstüne binlerce kara kuşlar konup,bağırıp çağırıp ayaklarından ve gagalarından kale içine bire taş bıraktılar. Hemen kale içinden bir feryad kopup, bütün kale kapıları açılarak ümmeti Muhammed kaleden çıkarken dışarı çıkan adamların nicesini kuşlar yemeğe başladılar ve birkaçını işkence ile öldürdüler. Bütün karakuşlar kalenin bir kulesi üzerine konarak, etrafa uçup çalı çırpı taşıyarak yuva yapmaya başladılar. Hemen kale içinden bir ateş

peyda olup bütün karakuşların kanatları yanıp yere düştü. Kanatsız kuyruklar dimdik kalkmaya başlayıp uçmağa kuvvetleri kalmadı.

Rüyayı anlatınca beni: “Hayrola Sultanım, Allah bilir özü kalesi üzerine düşman kuşları konmak isterler. Ama inşallah kanatları yanar!” diye fatiha okudum. Hemen tedbirli paşa hayırlıklara başladı (C.5, s.117). Şimdi Melek Ahmet Paşanın rüyası doğrulandı. O karabaşlı kuşlar, bu karabaşlı kafirlerdir ki kaleyi alıp yuva yaparak mülk edinmek isterler. Kale içinden çıkan ateş işte bizim attığımız humbara ateşleridir ki bütün düşmanı kollarını ayaklarını yakıp kavurdular. Şimdi iş bitip bu kale inşallah kafirin elinden kurtulur. Bu niyete fatiha! (C.5, s.138).

6.12. Kaya Sultan'ın Rüyası

Bir gün Kaya Sultan Melek Ahmet Paşa'ya: “Canım Paşa! sen rüya tabir edersin, baban bazı rüyaların sana tabir ettirirdi. Ben de bu gece rüya gördüm Lütfedip tabir et” der paşa:

- Söyle Sultanım! deyince Sultan Besmele ile başlayarak rüyayı anlatır:

“ Bu gece cennet bağlarında gezerken dedem Sultan Ahmet Han elimden tutup, bağ ve bahçe içindeki yüksek sarayları, Huri ve Gılmanları gösterdi. Gezerken “Kayam gör! Cenab-ı Hak bana neler ihsan etti bir kere Yeni Camimi” yaparken padişahlığma bakmayıp işçilerin arasına girerek eteğimle taş ve toprak taşıyıp (Ya Rabbi) işte Ahmed ırgadının hizmetini kapında kabul eyle) diye ağlayarak eteğimden toprağı taşı yere döktümdü. Cenabı Allah bu hizmetimi kabul edip, bana cennetini ihsan etti. “Gel şimdi de Kayam benim Cennet bağlarımda safa eyle!” dedi. Sol tarafında duran Sultan Mustafa: “Ey birader! şu Kaya kız bahtsızdır. Bırak, Melek Ahmed'den bir ömürlü kızı olsun ve dünyadan zevkini alıp, nesli kesilmesin. Sonra bizim bağlarımıza gelip gezsin buyurduklarında, dedim bu niyete “Fatih deyip elini yüzüne sürdü. Eline baktım kanlı idi. Ben de elimi yüzüme sürdüm. Sağ elime biraz kan bulaştı. Korkumdan uyandım. Hayır ola! Canım Paşacığım! işte böyle bir rüya gördüm.” Paşa öyle bir ah çekti ki evin duvarları tir tir titredi.

Ve “Ne güzel cennet bağları hayırlı rüyadır. Hayır ola.” diye Fatiha okuyup sevindirici sözlerle tabirine başladı.

“Canım Hanımcığım, ömrüm, sultanım, efendim... Rüyada kandan korkma. İnşallah ikimizin de neslinden erkek ve kız çocuklarımız meydana gelip her biri uzun ömürlü olur. Bizler dahi yetmiş sene yaşayıp sonunda yerlerimiz cennetle Sultan Ahmed’in yanında olur. Müjde Sultanım fakirlere bin altın dağıt...”

Paşa bana (Evliya Çelebiye) “Bu ilahi sırdır. Sende Allah emaneti olsun. Sakın bu sırrı kimseye söylem. Allah bilir bizim Sultan doğum yaparken kan kaybından şehit olur” diyerek ağladı. Gerçekten de Kaya Sultan doğumdan hemen sonra vefat etti (C.5, s.176-177).

6.13. Kaya Sultan’ın Rüyası

Kaya Sultan bir gece der ki;

“Canım paşacığım! bu gece bir rüya gördüm, lütfeyle... Bir güzelce tabîr eyle.”

Diye rica edince, paşa:

“Buyurun efendim, hayır ola.!”

Dedi Kaya Sultan:

“Bu gece gördüm ki, Eyüb’den Saray burnuna kadar boğazı kayıklar kaplamış. Her kayığın içi adamlarla tıka basa dolu. Bütün vezirler, vekiller, âlimler ve dervişler, kara ağalar, kadın ve çocuklar ağlayıp inleyerek, geldiler. Eyüb Sultan iskelesine çıkıp, Eyüb Sultan camiinde dua ettikten sonra toplu halde dışarı çıktılar. Bizim imamın hanımını bir beyaz çuvala koyup ağzını bağladılar. Kadını beyaz çuval ile büyük bir kayığa koyup “Tâ... padişaha kadar götürürüz. Eğer hakkından gelmezse padişahlar padişahı Allah’a salarız.” diye halkın kimisi ağlayarak, kimisi inleyerek giderlerdi. Meğer ben de Eyüb yalısında imişim. Ben de şahnişinden bakıp: “Bre imdad” şu bizim İmam Ahmed Efendinin karısı namuslu bir hatun idi. Götürenlere onbin altın

vereyim de şunu bıraksınlar” diye, benim Cevher ağaya onbin altın verip, kayık ile İmam Ahmed Efendi'nin karısını götürünlere gönderdim. Fakat onlar ricamı asla kabul etmeyip demişler ki; “Bu imam Ahmed'in karısı kanlıdır. Bunun hakkı, Allah'ın huzuruna kaldı. Rica orada kabul olunur. Yoksa burada kabul edip, kendi yetim ve yetimelerine ve hizmetçilerine versin.” Cehvr ağa bu haber ile gelince imamın karısını tâ.. bahçe kapılarına kadar götürüşlerini pencereden seyrettim. Gördüm ki; Sarayburnun'daki adamlar alıp, Ayasofya mütevellisine verdiler. Orada hapsedilmesi emredilmiş. Ondan sonra paşacığım, o kadını göremedim. Yüreğim merhametten sızladı. “Acaba öldürdüler mi ki?” Eyvah, bir kızcağızı var. Kadını öldürürlerse kızı yetim kalır. Kalırsa da zararı yok , malım çoktur. Kızı ben, ben beslerim diye kendi kendimi teselli ederken uyandım..”

Paşa:

“Hayır ola Sultanım,bunun tâbiri şöyledir: Ekseriya Girid fethi için câmilerde duâ ediliyor. Bu Eyüb Câmiine de bütün halk büyükler, vekiller ve vezirler gelip dua edecekler ve duaları Allah indinde kabul olunacak, O imam hanımı ki, dünya devleti ümididir. Kabul olunup, dünya kadının alıp da beyaz çuvala koymaları inşallah yakın zaman fetih nasib olup, beyaz sarıklı Muhammed ümmetinin eline girmesine işarettir.”

Diye bitkin bir şekilde bu çeşit sudan bir cevap verdi. Ve yine Paşa:

“Sultanım, o yirmibin altını kendi malınızdan ayırıp ihtiyaç sahibi fakirlere dağıtın ki, Cenab-ı Hak (sadakalar fakirler ve miskinler içindir).

Dedi Sultan dahi:

“Vallahi Paşacığım, sen bu rüyaya başka türlü hayra yorarken yüzünüze baktım, renginiz değişmişti. Gördüğüm rüyadan sen de çok korktun.”

Deyince, Paşa Sultana, çeşitli teselliler verdi. Ama başarılı olamadı ve Kaya Sultan günden güne Allah'a yönelip yirmibin altın Mekke ve Medine'ye yirmibin altın has haremin büyük, küçük seferli, kavurmacılar, hazineli, kilerli ve doğancılar has odalarına vakfedip gece kırkbin salavat-ı şerife okunmasını

vasiyet etti. Yirmibin altın dahi kendi adamlarına yirmibin altın Melek-Ahmed Paşa'nın bütün ağlarına vasiyet edip, mütevellesinie teslim etti. Yeşmişyedi yerde bağ ve bahçe, yalı ve çiftlikleri velhasıl bütün mal ve mülkünü evladlarına, kendi adamlarına bağışlayarak şer-i hüccetlerin verip sülâlesi yok olanlarıkini de, Mekke ve Medine'ye vakfeyledi. Çünkü o asırdaki Sultan hanımlarımız içinde, odan çok serveti olan yoktu. Yedi yıl önce saz ve söz, oyun ve eğlence dinlemeden ve öğrenmeden tövbe edip, Koca-Mustafa Paşa Şeyhi Hasan efendiden biat alarak, Rabia-i Adviyeye gibi ibadet köşesine çekilmişti. Her an ibâdetle meşgul olup, Paşa ile birlikte namazını kılardı (C.5, s.178-179).

6.14. Melek Ahmet Paşanın Rüyası

Bir sabah Melek - Ahmed Paşa efendimiz Eyüb Sultan'daki sarayında bana dedi ki:

“Evliyam” Allah hayırlar vere! Bu gece bir garib rüya gördüm: Hayır ola... Meğer ben, Kay Sultan ile münakaşa etmişim. Sultan bana dedi ki: “Bak Paşa, şimdiden sonra ne sen benim kocam olursun ve ne de ben senin hanımın olurum. Hemen benim nikâhımı ver.” Bunun üzerine ben tekrar büyük bir münakaşaya koyulup “Bak Sultanım, efendim, benim seni boşamak ihtimalim yoktur. Meğer aramıza ölüm girer. Çünkü ben senin bir Mısır hazinesi nikâhını nasıl verebilirim? Sakın Sultanım bir daha bu cevabı söyleme, yoksa kendimi helak ederim” dedim. Sultan: “Sen helâk olmazsın. Ama ben kendimi helâk edip, Dede Sultan Ahmed bana (Evladın olduktan sonra gel) dedi. Ben ona giderim. Senden nikâh falan istemem. Karnımda bir kızın var, al kızını artık ben onu taşıyamıyorum. Sana nikâhım helâl olsun, boşa beni.” diye yalvardı. Ben dahi ağlayarak: “Be hey efendim” şu evi niçin berbat edersin? Ben senden ayrılmam” dedim. Sultanım: “Be hey Paşa! sen beni boşa, sana Sultan mı eksik olur? İşte Fatma Sultanı al! deyince ben “Haşâ, Allah korusun!” dedim. Sultan “Paşacığım, siz erkeksiniz, sizde hakikat mı aranır? Elbette, vallah, Canboladoğlunun annesi Fatma Sultanı alırsın.” dediğinde ben dahî “Allah yetiştirmesin. Allah benim canımı alsın” dedim. Ama Evliyam

rüyamda Sultana böyle derken titredim. Sultanım “İmdi canım ben senden ister istemez boşanırım, istersen üç yıl sonra yine bana gel, nikâh et. Ama gayri yanıma yaklaşma nâmahremsin.” dedi. Ben “Behey Sultanım efendim! latife ve efsaneyi bırak, böyle kederli sözler söyleme” dediğimde. Sultan oturduğum odanın denize bakan bir dolabını açıp içine girerek, kayboldu. Dolaba niçin girdi diye bir haber beklerken dolabın içinden şöyle bir ses geldi: “Canım Sultanım Ahmed dedeciğim” Paşam beni boşamak istemiyor. Şu paşama bir tenbih buyuun, beni boşasın.” Derhal dolabın kapısı açılarak Sultan Ahmed Han ile Sultan Mustafa içeri girdiler. “Bre Melek niçin Kaya İsmihân’ı böyle boşamayıp üzersin? Aklın varsa, sende üç yıl sonra boşan.” dediler. Ben ise “Hayır padişahım boşanmam efendim, Sultan Murad kızıdır ailemdir. Ölümümü tercih ederim de boşamam” dedim. Sultan Ahmed: “Peki olur. Ama mutlaka boşarsın. Allah’ın ezeli emri böyledir. Emir Peygamberin şeriatındandır. Alın şu Melek’i şer’e götürün!” dedikde, meğer bütün ulemâ ve şeyhler Şeyhülislam, Ayasofya camiinde yedi kubbe vezirleri de olduğu halde hazırlar imiş!.. Şer’i duruşmada “Kaya’yı boşarsın” ben “Boşamam” derken bu kadar mücadeleden sonra bilmem ağzımdan nasıl oldu da boş yaprağı gibi titer. Hemen üzüntüden “İnşallah ben yakın zamanda Kaya’yı alırım ve cennette onunla dolaşırım.” dediğimde derhal gördüm ki, birkaç adam Kay’ının başına bir beyaz bez örtüp de koltuğuna da dört adam girerek götürüyorlar. Biri bana dedi ki: “Ey Melek Paşa, Kay’ya ne bakıyorsun? O şimdiden sonra senden boş olup, nâmahrem oldu.” Bunun üzerine Kaya’yı götürdüler. Ben Ayasofya camii içinde feryad edip kaldım. Hemen Suni-zade efendi söze başlayıp: “Üzülme şehid emr-i Hakdır ki; Allah sana da kadirdir;” deyip boğazından beyaz Keşmiri şalını çıkararak bana örttü ve sağ elimi sol eline aldı. Ayasofya’da bir çeşit namaz kıldık ki; ömründe öyle karma karışık namaz kılmamıştım. İmamımızda Suni-zade şeyhülislaâm önüme düşüp beni sarayıma getirdi, gitti. Hemen korkumdan uyanıp kendime geldim. İşte Evliyâm ve İmam efendim! böyle bir rüya gördüm!!”

İmam Mehmed efendi ve Gınâi Ali efendi evvelâ:

“Sultanım acaip lâtif ve sevindirici bir rüyadır. Hayır ola Sultanım! İnşallah Sultan ile çok ömür sürüp, nice yıllar iyilikle geçinirsiniz. Sultanın, “Karnımdaki kızın al beni boşa” demesi Allah bilir, Sultandan, o kızıdan başka kızınız olmayıp, hep erkek çocuğunuz olacak. Yahud Sultan artık sizden hamile kalmaz. Camide ağlamanız ise gülmeğe işarettir. Nitekim şâir Vahdet-i Efendi bir beytinde:

Ahiret ister isen, dünyada giryan ol ki;

Hab’da ağlayan ey dil, uyanıp gülse gerek buyuruyor. İnşallah siz de çok gülersiniz.”

Dediklerinde paşa:

“Yok, yok! Bu rüyanın tabiri geçen aylarda Tokat bahçesinde görülmüştür ki, orada Sultan bir rüya görür. Sultan Ahmed kendisine cennet bağlarında “Kaya’m benim bu bağlarıma gelsene” buyurmuştur. Bunun üzerine, Sultan Mustafa “Yok birader, Melek’den bir kızı olsun da sonra gelsin” der. Sultan bu rüyâyı göreliden beri hâmilelerdir. Allah bilir, bir kız doğruacak. Allah kolay eyleye. Benden boşanarak beyaz örtü bürünüp koltuğuna dört adam girmesi kefen giyerek, tabut içinde gideceğine işarettir. Sultan Ahmed’in “Elbette Kaya’yı Allah’ın emri ile boşa, aklın varsa üç yıl sonra sen de gel” demesi üç yıl sonra benim de âhirete gideceğime işârettir. Elimden tutup benim sarayına götürmesi ise Allah bilir beni tâ ... Mermer mezarına kadar götüreceğine işârettir. Kaya Sultan bu doğum sırasında mutlaka vefât eder”

Dedi Ben;

“Behey Sultanım, hem rüya görürsünüz, hem de kendiniz yorarsınız.” İş rüyayı görende değil, yorandadır derler. Allah’a hamdolsun evvelâ imam efendi söz alıp güzelce tâbir etti. İnşallah onun yorduğu gibidir. Sizin tabirinizde tesir yoktur.” Diye, pek çok teselli verdim. Ama; zerre kadar teselli bulamadı!.. (C.45, s.179-180-181).

6.15. Melek Ahmet Paşa'nın Temiz Rüyası

Bir sabah sabah namazını Helvine sahrasında, Helvine Yeniçeri ağsı Halil Ağa, Tekeli kethüdası Hüseyin Ağa ve ben beraber kılıp Paşa'nın huzurunda hazır olduk. Paş buyurdular ki;

“Bu gece bir rüya gördüm. Meğer Cuma günü imiş. Bu yanımızdaki Seydi Ahmet Paş'nın yaptırdığı namazgahın minberine çıkıp bütün askere hutbe okuyordum. Hutbeyi okurken onu gördüm ki Seydi Ahmet Paşa zırh, külah ve başlığını başına giymiş geliyor. Minber merdiveninden yukarı çıkıp: “Ah biraderim! benim minberime çıkmak hüner değildir. Beni Köprülü vezire arz edip ölümden kurtar. Yoksa beni böyle bir Cuma günü şehid ederler” diye ağladı. Ben de hutbeyi bırakıp; “Elem çekme birader! Seni onlardan Allah kurtarır. İnşallah gelecek sene seninle Tamışvar ovasında buluşup seni bir hâl ederiz. Elem çekme, Var Budin'e girip kaleyi bir hoşça imar eyle, muhafaza ve emniyet üzere ol” Dedim. O da kabul ederek: “Hemen bizi duâdan unutmayın” deyip minberden geri geri ineyim derken başı aşağı düşüp, teker meker olarak merhum oldu. Hemen ben de: Bre meded, şu hutbeyi tamam edip, şu gazi veziri defnedelim” diye acele “ve nefsihi'l-âsiyeti..” dedikten sonra “Eyyuhel hâzırûn” yerine “eyyuhel gafilûn” dedim. Anı gördüm ki; şu karşıkı Porluk dağından, beri boğazlardan, zincirli yedi sekizyüz kara domuz görünüp, buraya inip, namaz kılan cemaati bölüm bölüm bölerek, tâ; minber dibinde yatan Seydi Paşa'nın cesedine birkaç diş vurdular. Ama cemaat, asla saflarını bozmadılar. Bunların arasından bir semiz sarı ayı minbere doğru çıkmağa başladı. Hemen Evliyâm sen ayının zincirinden yapışıp minberden aşağı çekerek düşürdüğünde: “Bire Evliyâm, öldür!” diye minberden feryâd ettim. Sen de dalkılıç olarak ayıyı öldürüp, leşini Seydi Ahmet Paşanın cesedi yanına koydun. Ben de hutbeyi tamam edip Cuma namazını edâ ettikten sonra “Cemaat içine gelen kara domuzları kırın” diye ferman ettiğimde hepsini kılıç ile kırdılar. Meğer sabah namazı yakın imiş. Silahtar Süleyman beni uyardı. Şimdi sabah namazını kılıp oturdum. Siz geldiniz; ben bu rüyayı Bismillah ile size anlattım.”

Yeniçeri ağası ve Tekeli Mustafa Paşa kethüdâsı: “Hayır ola Sultanım” dediler. Ben: “Hayır ola Sultanım. Allah ve Resülü bilir” diyerek rüyayı tabire başladım.

Riyasız fakir Evliyâ'nın ta'biri: Buraya tâyin daha önce seydi Paşanın idi. Bize verdikleri görev onun minberi idi. “Benim minberime çıkmak hüner değildir, beni Köprülü'den kurtar” demesi Köprülü'den korkmasıdır, seni Köprülü'den kurtarırım dediğinizde Allah bilir dünya köprüsünden geçer, kurtulur. Budin'de kaleyi imâr eyle dediğiniz, şimden geri din, iman ve mezhebini düzelt demektir. Minbere çıkarken tekerlenip ölmesi, Bosna mahsıbı ona nasib olmayıp yaralanıp şehid olacağıdır. Allah en iyi bilicidir, bizim askerimiz üzerine düşman kara domuz gibi bir gece baskın yapıp girer, ama inşaallah hepsini kılıçtan geçirip yerleri cehennem olur.” dediğimde akıllı Paşa der ki:

“Sübhannallah. Benim dahi kalbime böyle tabir doğdu. La havle vela kuvvette illa billah” deyip ayağa kalkarak: “Tez, bütün asker silahlanıp hazır olsunlar. Gafil olmayıp hazır dursunlar” deyince Allah'ın büyüklüğü! Helvine sahrasında olan deniz gibi İslam askeri gayrete gelip, hazır olarak Porluk dağlarına doğru at gezindirerek gitmede idi...

Allah'ın hikmeti o gün Cuma idi. Bütün gaziler cirid oynarlarken Atlı beyzâdenin küçüğü bey-ki biraz topalca idi - koşarak gelip, at boynuna düşüp:

“Bre Sultanım vezir! öteki gün Çite ve Yortura'ya giden İsmail alaybeyi, Çulsâroğlu, nike kırığı, Nâkoğlu, Arap Bölükbaşı, Çitinelî, Baba Ahmetoğlu, İsmail Bölükbaşı ve bu kadar İslam askeri Venediklinin Split kalesi altından bu kadar ganimet malı alıp gelirken, meğer düşman bu porluk dağında ve deresinde pusu kurup saklanır imiş... İşte bu anda cenge başladılar. Aman devleti vezir! İşte yakındır, şu gazilere Hızır gibi yetişip imdâd ve feryatlarına son verin”

Deyince hemen Paşa

“Bre bu harp de Allah tarafından bir alâmet imiş”

Diye göz açıp kapayıncaya kadar ikibin aded seçkin silahlı cirit atlı askerlere baş bölükbaşı, Arnavud Hüseyin Bölükbaşı’yı kumandan tayin edip, bin kadar piyâde askeri de boş atlara bindirip, hayır duâ ile yardım gönderdiğinde ben de hemen paşanın elini öpüp Helvine sahrasına gittik (Cilt 5, s.312-313).

6.16. Evliya Çelebi’nin Rüyası

Hindi baba ziyaretinde misafir oldum. Burada yatan azizin ruhu için bir Yasin-i Şerif okuduk gece zikrimizi yapıp duadan sonra yattık. Derhal uykuda gördüm ki, bir orta boylu Habeşi adam gelip selam verdi. Aleykümselam deyip bildim ki bu yerin sahibi Hindi babadır. Buyurdular ki (Oğul sıhhatle sorup, gaza edesin. Selametle vatanına dönersin. Bir köle ve doru atını düşman alıp, sen kurtulursun. Ama Allah’ın himmetiyle çok ihsanlar edip Alman diyarında nice seyahtler edersin) hemen uykudan uyanınca yüreğim titreyerek aklım başımdan gitti. Acaba ahvalim neye müncer ola! Fiemanillah el mukadder keenne) diye bütün işlerimi cenabı Hakka bırakıp Hindi baba ruhuna bir fatiha okudum. Sabahleyin kurban kesip Hindi Baba tekkesindeki fukaraya dağıttım (C.1, s.518).

6.17. Evliya Çelebinin Rüyası

Bir gece bu hakir (E.C) Çiğerdelen karındaşlığımın evinde misafir olup, sohbetten sonra yattığım vakit rüyamda merhum babamızı gördüm. (Evliyam bu gazadan korkma. Allah’ın fermanına devam eyle. Bu kale üçüncü Sultan Mehmed zamanında düşman eline geçti. Dördüncü Mehmed devrinde yine Estergon ve Ciğerdelen kaleleri ganimet olur. Amma sonra (e men dahale hükâne âminen) şehrinde zarar olmaz, deyince hemen uykudan uyanıp, derhal abdest aldım. Rüyamı ihtiyar dizdara anlattım. Bizden, (Hayır ola Evliyam! Allah ve Resûlü bilir bu gazada siz bir tuhaf cenk yaparsız amma bilmem kaçandır fakat ne size ve ne de bize zarar yoktur. Kalbini pek tut.) diye hayır ile tabir etti (C.6., s.587).

6.18. Evliya Çelebinin Rüyası

Dayran'da Şuca Efendi ve Şeyh Mehmet Dayrani Hazretlerinin ziyaretleride bulunup ruhanîyetlerinden yardım istedik. Uykuya yattığımızda bir rüya gördüm. Şöyle ki; ihtiyar bir kişi gelip beni uyandıdı. Rüyamda gördüğüm şekilde aynı ihtiyar yanına oturdu ve bana dedi ki; “Ey oğul! şehrimiz Dayran'a hoş geldin. Seni malınla ve kölenle doyurur(uz) Sen bizim ruhumuz için yine Kur'an-ı Azimmüşsan oku. Bu dağlarda bellerde ve yollarda başı boş ne gezersin . Geriye dönüp Gümülçine'ye giderken kayıp köleni ve paranı Gümülçineden al. Diğer köllerii de alıp acele Girit savaşına git. Üçüncü yılda Kandiye'nin fethinde bulun. Eceline kadar Arabistan'da, Mekke ve Medine de seyahat edip ömrünün bir kısmında saadet evine kavuşasın deyip kayboldu (C.8, s.54).

6.19. İmam Mehmed Gazali (Antep)

Tabiindendir. Rüyasında mezhup imamı olmağa peygamberimiz izin vermiştir. Şafi mezhebindedir. Gazazlar ve mutaflar bizim pirimiz gazalidir derler (C.9, s.51).

6.20. Sultan Süleyman'ın Rüyası

.... Tarihinde Sultan Süleyman hükümdar olunca, bir mübarek gecede rüyasında Resülü Ekremi görür buyurur ki; “Ya Süleyman 48 sene yaşarsın. Çok gaza edersin sana şefaattim olacaktır. Fakat gaza malından Mekke ve Medine'ye gönderip, Kudüsü Şerife bir kale yap ki düşman istila etmesin Sahratullah, süsleyip Kudüs fukarasına surre ihsan “eyle” deyu emir buyururlar. Uykudan uyanan Süleyman Han Mekke ve Medineye biner kese gönderir. Kudüse de Koca Mimar Sinan'ı gönderip Kudüs ve Sahrayı fevkalâde tanzim ederler (C.9, s.85).

6.21. Sultan Selim'in Rüyası

Bir gece Sultan Selim rüyasında Hz. Muhiddin'i görür. Der ki (Ya Selim senin gelmeni beklerdim. Safa geldin. Mısır gazanı sana müjdeledim.

Sabahleyin bir siyah ata bin. O seni bana götürür. Beni hâki mezelleten kaldır. Bu salihyye şehrini imar eyle. Bana bir makam, bir câmi, medrese, imaret, hamam mahkeme yap. Yürü işin rast gele, Mısır fethi müyesser ola.) Selim Han uyanır uyanmaz bir siyah at istedi. Bir saha atını tımar edip verdiler. Ata binip hareket etti. At, Salihyye'ye gidip bir mezbelelikte eşinmeğe başladı. Selim Han inip o nazbelelikten bir taş çıkardı Selim Han, taşın üzerinden şu yazıyı okudu "Hâza kabir Muhiddin" Selim Han derhal eteği ile mezbele taşıyınca bir anda gaziler orayı temizlediler. Selim Han Şam'da kışlayıp bir türbe, bir cami, bir han bir hamam imaret timarhâne medrese mektep, mahkeme yaptırdı (C.9, s.108-109).

6.22. Nureddin Şehid'in Rüyası

Nureddin Şehid rüyasında Hz. Peygamberi görüp (Şu zalimler kabrime girmek isterler, Yetiş) buyurur. Nureddin derhal bir ordu ile Medineye gidip bütün medinelileri toplar ve ziyafet verir ise de rüyasında gördüğü adamları göremez. Bu toplantıya gelmeyen kimse varmıdır? diye sorar. Kendi halinde hâl ehli iki kişi vardır derler ve zorla onları da getirir ve söyler. Meğer Resûlü Ekrem'in kabri altında lağım kazmak üzere kazmalarıyla yedi arkadaşı da yakalanır. Nureddin hepsini de katleder. Nureddin şehid böyle bir bir zat idi (C.9, s.112).

6.23. Tomanbay'ın Rüyası

Mısır'ın fethinden sonra Yavuz Sultan Selim Tomanbay'ın öldürülmesine karar verdi. Habir Oğlu, Tomanbeyin Fayyâm tarafında bir sarp yerde olduğunu haber verir, padişah da Rumeli beylerbeyi Mustafa Paşa'yı gönderir. Onlar varmadan Tomanbay uykusunda Hz. Peygamberi görür Hz. Peygamber ona (Ya Tomanbay, ırzın için cenk edip namusu yerine getirden. Var Selim'e, seni bana göndersin, Gazi Selim de yakında gelsin!) der. (Gazi Selim Kelimesi 1463 tür. Nitekim Sultan Selim İstanbul'a döndükten (1463) gün sonra vefat eder. Ama beri tarafda Tomanbay uykusundan uyanıp abdest alıp, iki rekat namaz kılar, sonra ata binip giderken Mustafa Paşa yakalayıp Selim Han'a götürür. Bu sıra Selim Han da rüyasında Hz. Peygamberi görür

(Ya Selim, Tomanbay'ı bana gönder. Benimle ahdin üzere Mısır'ı bana vakfedip hali üzeri bırakıp İstanbul'a dönünce sen de bana gel!) der. "Ya Resululullah, Mısır'ı kime vereyim?" diye sorar. Hz. Peygamber buyurur "Mısır Allah'ın himayesindedir. Kıyamete dek İslam elinde olsa gerek, gam yeme buyurur. Melik Ka'b İbni Rabi' buyurur ki "gam yeme" 1003 tür İbrahim oğlu Dördüncü Mehmet (gam yeme) tarihte Mısıra melik olmuştur. Bu rüyadan Selim Han sersem olarak uyandı o sırada Tomanbay geldi (C.9, s.262).

6.24. Mahmut Paşa'nın Rüyası

Mahmut paşa bir gece rüyasında Sultan Hasan'ı görür. Sultan Hasan bütün ulemayı toplayıp onlara: "Mahmud paşa benim hududumda cami yapıp benim cemaatimi çalmıştır. Buna ne lazımdır?" der. Onlarda "Allah'ın rahmetine nail olmak için cami yaptırmıştır, hilâl lazımdır" deyince Sultan Hasan kızıp cellat getirir ve Mahmut Paşa'nın başını kestirir. M. Paşa uyanıp bu rüyayı vezirine söylediğinde O "hayırdır" dedi. Ertesi gün Mahmut Paşa Sultan Hasan'ın önünden geçerken bir cümdi, bir kurşunla Mahmut Paşayı vurur. Herif kaçarken yakalayıp Mahmut Paşa'nın cesedi üzerine yıklarlar. Başını kılıçla keserken Mahmut Paşa'nın başı da kesilir (C.10, s.300).

6.25. Kadem-i Nebi Hakkında Sultan Ahmet'in Rüyası

O gece Sultan Ahmed rüyasında görü ki, bütün İslam padişahları toplanmış. Hz. Resullullah kadı olmuş. Kayıtbay ayağa kalkıp (Ahmed Kulundan dâvam vardır) der Hz. peygamber de (gel ya Ahmed) der. Sultan Ahmed (esselamü aleyke ya Resüllullah) deyince Hz. Peygamberde (Ve aleyküm selam yâ Ahmed) der. Kayıtbay "Ya Resülullah! Ben din uğruna gaza edip gaza malıyla cami yaptırdım. Bir cami de kendime öbür dünya için yuva yaptım. Oraya senin temiz sülalenden olan (Seyid Ali Ebtahi'den kırk bin liraya kadem-i şerifini alıp altın sandık içine koydum. Şimdi bu zalim benim efendimin ayak resmini çaldı. Rahmet yüzü görmez oldum. Ferman sizindir." dedi. Sultan Ahmed: "Ya Resullullah halâ hadimül Harmeynim. Zamanla

kayıtbay kulunun yaptığı camiler harap olduğundan buraya getirip camime koydum. Emir Seyyidül, Kevneynindir.” deyip sustu;

Kayıtbay: “Mademki mütesselil idin. Niçin evkafımla camimi tamir ettirmedin? dedi. Bütün bu eski Sultanlar da Mısır Osmanlıların eline gireli evkaflarımız hep harap oldu. Malı devlete kaldı. Mısırı bunların elinden alıp başka devletlere ver diye yalvardılar.

Resülü Ekrem buyurur ki: “Yok, Allahın emriyle Mehdi'nin çıkışına kadar ve Ayetel Kürsî'nin başından illa bi iznih kelimesine gelinceye kadar ne kadar harf varsa Osman oğullarından o kadar padişah gelir. Yeryüzünde kafir kalmayıp yeni dünya arzına girerler. Sonra kıyamet alemetleri başlar Ama Ahmet bunda hikmet var. Kayıtbayım'ın gazancıyla alınan ayağımın resmini tiz Mısır'daki türbesine gönder, yoksa sen bilirsin!” der. Sultan Ahmed uyanıp şeyhülislam Zekeriya Efendi, Nakibüleşraf Kudsi efendi Kara Sünbül Ali Efendi, Üsküdari Mahmut Efendi pererimiz derviş Mehmed Zilliy'o, Ömer Gülşeni yi huzuruna çağırır. Ruyasını anlatır. Hepsi (hemen vakfi yerine gönderin) derler. O zaman Dergâh-ı Ali kuyumcubaşısı idi. Kadem-i Nebi'nin sandukasını kırk günde altın ve gümüş minelerle süslendi ve Mısır'a gönderidi (C.10, s.339).

6.26. Evliya Çelebi'nin Rüyası

Rüyamda gördüm ki küçük bir deveye binmişim, beyabanda fil ve gergedanlar içinde dolaşırdım. Onu gördüm ki, bir büyük deve bizi kovalayıp üstümüze bindi. Altımdaki deve kaçtı. Ben devenin altında kaldım “Yetevekkel Alellâh...” ayetini okudum. Deve üstümden kalkıp kaçtı. Sonra deveyi kovalayıp yakaladım. Boynunu bağlayıp, yıkılmış bir minare üstünde deveye bindim ve arkadaşarımla Habeş vilayetine gittik. Sonra uyandım. Mısıra gitmek hayırlıdır diye tabir ederek Fes ve Merankûş'e gitmekten vaz geçtim (C.10, s.567).

6.27. *Sultan 4. Mehmed Han (Göbek adı Yusuf) ile İlgili Fal*

Yıldız ve cifir ilminde bilgili olanlar, “İbrahim Han oğlu Yusuf adında bir padişah dünyaya gelecek Yusuf peyamber gibi güzelliğe malik ve bahtı açık hükümdar olacak Doğuya ve batıya korku salacak... Venedik, Nemce Leh, Rus yani Moskof diyarlarında harp edip Yusuf meziyetli çalışkan bir padişah olacak diye hüküm çıkarmışlardır (C.1, s.207).

6.28. *Melek Ahmet Paşa'nın Rüyası*

- “Bu gece rüyada gördüm: Bir alay karınca ayağıma üşüştüler ama ısırmadılar. Sadece içlerinden biri topuğuma tırmaşıp (tırmanıp) durduğundan hayli kocundum. Sonra baktım ki bir siyah karınca yede seğirderek; binlerce adamı geçip bana geldi ve ayağıma çıkıp beni ısırды. Ama pek acıtmadı. Ben de can havliyle baldırımı sıvadım. Ayağıma çıkan karıncalar hemen ölüp yere döküldüler gördüm ki nicesi daha ölmemiş. Acıyıp içlerinden birkaçını çıkardım. Onaltı tanesini Evliyaya verip “Bunları yuvalarına koyuver dedim. Bir kaçını da Van ağası demircioğluna’ verip, “Var şunları deliklerine koy inşallah kurtulurlar” dedim. Meğer ölmüş karıncalar içindeki ayağımı ısırına kara zayıf karınca sağ imiş. “Ey şimde seni de salayım” deyip o karıncayı yerden alıp Yusuf kethüdaya vererek “Şunu iyileştir” dedim. ölü karıncalar içinden diğer birkaç karıncayı çıkarıp papucumla ezerek yok ettim.”

Bunu üzerine Hakkârili Molla Mehmed dedi ki:

- Evvela karıncaları öldürürsün, Han ile barış yaparsın senden bir kara karınca dahi incinmez.”Ben de:

- Bana bir kaç karınca bağışladınız. Han askeri bozularak ganimetinden bana birkaç kara gözlü, karınca belli köle bağışlayacaksınız.” dedim.

Paşa:

- Her ikisi de iyi yorumladılar. Allah bilir dediler (C.4, s.583).

6.29. Süleyman Han'ın Rüyası

Şiiler, Hz. Abdülkâdir Geylânî, Kassab, Cömert ve diğer büyük evliyaların ve Bağdat içinde yatan Hz. İmamı Azam'ın şerefli kabirlerini Osmanlı İmamıdır diyerek, harap ettiler. Buraları ahır yaparak atlar bağladılar. Hatta nurlu kabirlerinden imamın cesedini çıkarıp şat nehrine atmak istediler. Hemen bir gece kırk kadar büyük evliya Süleyman Han'ın rüyasına girer.

- “Ya Süleyman bizi Acem elinden kurtarmak için Bağdad'a gel ki Bağdad ve Azerbaycan hep senindir.”

Derler Süleyman Han uykusundan uyanıp rüyasını Şeyhülislam Ebüssud Efendi'ye anlatır.

Şeyhülislam:

- Fırsat ve zafer senindir padişahım Allah mübarek eyleye hemen Bağdad'a gidin.” der.

Bağdad Hanı Tekil Mehmed Han meğer Sünnî ve Osmanlıyı sevenden imiş, Süleyman Han'a bir mektup gönderir: “Padişahım Hz. Peygamberi; Rüyamda gördüm. Benim mezhebim sahibi imamı Azamı, Sultan Süleyman imansız ve soysuzların elinden kurtarmaya gelir. Bağdat kalesini hemen ona teslim et ki Allah'ın bu kadar kulları hemen ayaklar altında kalmasınlar diye buyurdular. Hz. İmamı Azamı Geylani Hazretlerini'de rüyamda gördüm “Süleyman'a kaleyi teslim et” dediler. Allah padişahıma Bağdat kalesini mübarek ede. Siz azametle, yakın geldikte ben de bir tarafa yönelirim.” der. Bağdad Han'ından bu haber gelince, Süleyman Han bu rüyayı kendi rüyasıyla uygun bulup hemen serdar-ı muzzamını elli bin asker ile Bağdat üzerine gönderir.

Besmele ile İmamı azam yanından 941 yılının Cemazziyelevell ayının yirmi dördüncü günü Bağdad'a girer (C.4, s.720).

7. Büyü (Sihir)

Evliya Çelebi seyahatnamesinde 41 tılsım ve 7 sihir hakkında bilgi verilmiştir. Tılsım ve sihirleri ayrı ayrı ele aldık. Çünkü sihirler daha çok gösteri amacı gütmekte. Tılsımlar ise bir şeyin zararından korunmak amacıyla yapılmaktadır.

Büyü yapılırken resim ve yazıdan istifade edildiğini görüyoruz. Mesela bir yılanın zararından şikayet ediliyorsa tılsımlı bir yılan yapılarak bütün yılanlar tılsımlanıyor. Bir kuşun zararından şikayet ediliyorsa o kuşun bir resmi veya heykeli tılsımlanarak onun hem cinslerinin tehlikesinden kurtulmak hedefleniyor.

7.1. Tılsımlar

Seyahatnamede anlatılan tılsımların 17'si İstanbul'un değişik yerlerinde bulunan kara tılsımları ikisi Ayasofya'da bulununan altısı da denize ait tılsımlardır. İstanbul'un kara ve deniz tılsımlarını bir madde halinde toparlayarak yazdım. Diğer tılsımları ise ayrı ayrı maddeler olarak ele alıp yazdık. Bu tılsımlar ve sihirler şunlardır:

7.1.1. İstanbul'da olan Garip ve Acaip Tılsımlar

a) Kara Tılsımları

MADYAN oğlu Yanko Kral Vezondan ve Kostantin devirlerinde, İstanbul çok güzel imâr olunmuştu. Halk çok kalabalıktı. Her ülkeden usta mimar ve mühendisler, Cerr-i eskâl (Mihanik, Makine) ilminde eski bilginler, gaip ilimleri iyi bilenler getirlişti. Şehir halkının her türlü belâ ve felâketlerden korunmaları için her usta, İstanbul'un yirmiyedi yüksek yerinde yirmiyedi gözcü tılsım yeri yaptılar.

Evvelâ Ya'fûr, Avrat Pazarı denilen yerde bin parça beyaz mermerden, minâre gibi içi boş merdiveni yüksek bir direk yaptırdı. Madyan oğlu Yanko'nun Hindistan'ı Loristan ve Mültan'ı büyük bir ordu ile zaptetmeye gidişi, askerın şekli

ve resimleri bu taşın dört tarafına işlenmiştir. Resimler sanki canlı gibidir. Bu taşın tepesinde yekpâre beyaz mermer üzerine peri yüzlü bir heykel yüzünde ne kadar kuş var ise o heykelin etrafında dönermiş. Bu kuşların binlercesi yere düşerler ve halk da bunları yerlermiş. Kostantin zamanında ise bu taşın üstüne ruhbanlar çıkıp düşman gelip gelmediğini gözetlerler idi.

İkinci tılsımât, Tavuk Pazarı'ndaki bir parça sütundur. Kırmızı renkli som mermerden yapılmıştır. 4100 zira' boyunda yuvarlak bir sütundur. Bu da zelzele ile harab olmuş, insan oyluğu kalınlığında çemberlerle sağlamlaştırılmıştır. Yapılış târihi, İskender'den 130 yıl önce ve Hazret-i Peygamberin hicretinden 970 senesine gelinceye kadar 2390 yıl olduğu bilinmektedir. Bu taşın tepesinde bir sığırcık kuşu olduğunu daha önce anlatmış idik.

Üçüncü tılsımât, Saraçhanebaşı'nda tek bir yüksek taş üzerinde beyazmermerden yapılmış Büyük Pozantin'in kızının lahti bulunan taştır. Ölünün karınca ve yılandan zarar görmemesi için tılsım yapılmıştır.

Dördüncü tılsımât, Altımermer'dedir. Altı aded yüksek mermer direktir. Her birini eski bilginlerden üstad rasadlar yapmışlardır. Biri Kavala kalesi sahibi Filkos'dur. O direk üzerinde tunçtan kara bir sinek resmi yapılmıştır. Devamlı olarak o sinekten sinek sesi çıktığından, İstanbul içine asla sivrisinek girmezdi.

Beşinci tılsımât, Altımermer'in biridir ilâhi Eflatun bir sivrisinek şekli meydana getirmiş olup, İstanbul'da sivrisinek girmesine engel olmuştur. Hâlâ etkisi görülmektedir.

Altıncı tılsım, yine Altımermer'in biridir. Bunda Bokrat'a mensup bir leylek resmi vardı. Bu leylek rüzgârın çarpması ile ses verince, İstanbul'da bulunan bütün leylekler ölürdü. Halen İstanbul içinde leylek bulunmaz ve yuva yapmazlar. Fakat Eyüb'de ve Üsküdar'da çoktur.

Yedici tılsım yine Altımermer'de ve adı sokrat'a ait olan bir horoz resmidir. Bu horoz, yirmidört saatte bir kere öter ve bütün horozları uyarıp onlara önderlik ederdi. Bugün İstanbul'un horozları diğer şehirlerin horozlarından önce öterler ve bütün uyuyanları sanki namaza çağırırlar.

Sekizinci tılsım, Altımermer'in birinde bulunan kurt resmidir. İstanbul'daki koyun sürülerinin çayırlarda çobansız gezip, kurtların kötülüğünden uzak kalmalarını sağlardı.

Dokuzuncu tılsım, bu Altımermer'in birinde, tunçtan yapılmış bir genç erkek ve sevgilisinin birbirleriyle kucaklaşmış haldeki heykelleridir. Halktan karı-koca kim kavga ederse, biri gelip bu taşı kucaklarsa hemen barışırlardı.

Onuncu tılsım da yine Altımermer'in birinde, bilgin Calinus'un beyaz mermerden yaptığı iki resimdir. Bu resimlerden biri, beli bükülmüş bir ihtiyardır. Diğeri onun karşısında bunak bir kadın resmidir ki, deve dudaklı, asık suratlı ve iki büküm haldedir. Bir erkekle bir kadın eğer geçinemezlerse, onlardan biri bu resmi kucaklarsa hemen boşanırlarmış. Bu mermerler zelzele dolayısı ile yıkılmış olup, yerde toprak altında durmaktadır.

Onbirinci tılsım, Sultan Bayezid hamamının altında dört köşeli, bin parçadan yapılmış bir sütundur. Yüksekliği seksen zira'dır. Tâun (veba) hastalığının girmemesi için talsımlı idi. Bu sütun durdukça, şehre taun hastalığı girmezdi. Bayezid Han hamamı yaptırırken, bu taşı devirdiler. O anda Sultan Bayezid'in bir oğlu Davut paşa bahçesinde taundan vefat etti. Mezarı kapının içinde bir sofa üzerindedir. Ondan sonra da İstanbul'da tâun yayıldı.

Onbirinci tılsım, Sultan Bayezid hamamının altında dört köşeli, bin parçadan yapılmış bir sütundur. Yüksekliği seksen zira'dır. Taun (veba) hastalığının girmemesi için tılsımı idi. Bu sütun durdukça, şehre tâun hastalığı girmezdi. Bayezid Han hamamı yaptırırken, bu taşı devirdiler. O anda

Sultan Bayezid'in bir oğlu Davut Paşa bahçesinde tâundan vefat etti. Mezarı kapının içinde bir sofa üzerindedir. Ondan sonra da İstanbul'da tâun yayıldı.

Onikinci tılsım, Eğrikapı yakınında Tekfur Sarayı'ndaki Mihalaki adındaki bilginin yaptırdığı siyah mil üzerine tunçtan yapılmış bir ifrit heykeldir. Bu heykel yılda bir kere ateş saçardı. Herkes onun ateşinden bir kıvılcım almış ve o kimse sıhhatli oldukça ateşliği sönmez imiş.

Onüçüncü tılsım Zeyrek'tedir. Hz. Yahya kilisesi bitişingindeki mağaradır. Her sene kışın zemheri geceleri olunca, nice koncoloz denilen cadılar çıkararak arabalar üzerine binip dolaşırlar imiş. Sabah olurken yine hepsi mağraya dönüp kaybolurlarmış.

Ondördüncü tılsım, Ayasofya'nın güney tarafındadır. Dört aded beyaz mermer üzerine Azrâil, İsrâfil, Mikâil ve Cebrâil'(in resimleri yapılmıştır. Bunlar dört yöne doğru bakalardı. Yılda bir kere Cebrâil suretindeki resim kanat çırpıp bağırınca, doğu bölgelerde bolluk olur derlerdi. İsrâfil resmi kanat çırpırsa, batıda kıtlık olacağını gösterirdi. Mikâil resmi kanat çırpınca, kuzey tarafta bir kahraman çıkardı. Azrâil resmi kanat çırpınca, dünyanın her yerinde veba hastalığı çıkar diye inanılır idi. Hazret-i peygamber (A.S.) zamanında meydana gelen zelzeleden bunlar yerle bir olmuştur. Bugün bunların direkleri, Çukur çeşmeler bitişinginde seyr olunur. Dört aded mermer direktir.

Onbeşinci tılsım, Atmeydanı'nıdadır. "Milyonbar" denilen yüksek bir sütundur. Yüksekliği 150 zira'dır. Kostantin, hükümdarlığı zamanında, şehirlerin her birinden çok kıymetli birer taş getirmiştir. Sütunun tepesine mıknatıslı bir taş koydumuştur. Getirttiği taşları bir demir direğin etrafına hesaplıca koydurup inşa ettirmiştir. Taşların sayısı 300 000 kadar olduğuna göre, idaresi altında olanşehirlerin sayısı da 300 000'e vardığı anlaşılıyor. Sütun içindeki demir mile tutturulan mıknatıslı taşın sebebi, bunun demiri çekme özelliği olduğundan kıyâmete kadar bu sütunun yıkılmasına engel

olmaktır. Bu sütunu yapan mimarın mezarı da sütunun dibindedir. Adı Olyarin'dir. Ayasofya'yı yapan mimar Enhadoş'un oğludur.

Onaltıncı tılsım yine Atmeydanı'nda yekpâre, dört köşe kırmızı bukelemun renginde bir taştır. Madyan oğlu Yanko zamanında iyi bir mimar tarafından yapılmıştır.

Onyedinci tılsım, Burma direktir. Bu direk, üç başlı bir ejderhâ şeklindedir. Başının birisi bir yeniçeri yiğidi kılıç ile bir vuruşta kırmıştır. O tarihte bunun tılsımı kısmen bozulmuştur. İstanbul içine yılan, çıyan ve akrep gibi hayvanlar dolmuştur. Yüksekliği 10 zira'dır. Diğer 10 zira'lık kısmı, Sultan Ahmed Camii yapılırken toprak altında kalmıştır, derler

b) Denize Ait Olan Acâib Tılsımlar

Birincisi Çatladı kapı'da Güngörmez Sarayı bitişiğindeki tılsımdır. Dört köşe bir sütun üzerinde bir dev şekli vardır. Her ne zaman Akdeniz tarafından düşman gemileri görünse, bu tunç dev heykelinden bir ateş çıkar ve düşman gemilerini yakardı.

İkincisi; Kadırga limanında bakırdan yapılmış bir gemi vardı. Yılda bir defa zemheri gecesi olduğu zaman, İstanbul'un siharbaz kadınları o bakır gemi ile sabaha kadar denizde gezer. Akdeniz'i korurlardı. Hattâ Fatih'in İstanbul'u alışında bu geminin ele geçirildiğini söylerler.

Üçüncüsü: Bir başka bakır gemi de Tophane tarafında varmış. Yine zemheri gecesinde, bütün sihirbaz ve falcılar bu bakır gemiye binip karadeniz tarafında dolaşır, buraları korurlarmış. Muaviye oğlu Yezîd'in Galata'yı ele geçirdikten sonra bu gemiyi parçalattığını söylerler.

Dördüncü tılsım: Sarayburnu'nda tunçtan yapılmış üç başlı bir ejderha vardı. Akdeniz'den, Karadeniz'den ve Üsküdar'dan gelen düşmanlara bu ejder ateş açıp hepsini yakarmış.

Beşinci tılsım: Yine Sarayburnu'nda üçyüz sütun üzerinde, üçyüz altmış çeşit deniz hayvanının heykelleri vardı. Meselâ Hamsin ayında Hamsin balığı heykelei eses çıkartınca, Karadeniz'de hiç hamsin balığı kalmaz, bunların hepsi İstanbul'a gelip sahile vururlarmış ve bütün Makedon halkı hamsin balığı ile geçinirlermiş.

Altıncısı Erbain'de kırk gün çeşitli balıklar, deniz dalgalanmadan tılsımların etkisi ile hepsi karaya çıkar ve halka gıda olurlarmış.

Sonra bu tılsımlar, Hz.Peygamberin doğduğu gece büyük zelzeleden yıkılmışlardı. Bugün halen bunların direklerin Sarayburnu'nda Selimiye köşkünden tâ Sinan Paşa köşküne kadar sahil yolunda kaldırım gibi döşemişlerdir. Denizden kayıklar ile geçenler görebilirler. Gerçi sütunlar yıkılıp yerle bir olmuştur ama tılsımlı olan şekiller denize ait olup yine denize düşmüş olduğundan, etkileri görülmektedir. Her yıl nice çeşitli balıklar kenara çıkarlar. İstanbul kalesi yirmidört mil denizle çevrilmiştir. Her mil başında da bir şeye tesir eden tılsımlar vardı (Cilt 1, s.39-44)

7.1.2. Ayasofya'nın Kapılarındaki Tılsım

Cami (Ayasofya)nin bütüncapıları 361'dir. Bunların 100 tanesi büyüktür. Hepsi de tılsımlıdır. Kaç defa sayılsa bir kapı daha meydana çıkar ona da nişan koyup sayılsa işaretsiz bir kapı daha meydana çıkar. Garip bir şeydir (C.1, s.91).

7.1.3. Ayasofya'nın Orta Kible Kapısındaki Tılsım

Orta kible kapısının üzerinde sarı renkli pirinç madeninden tabut şeklinde sanduka içinde Kraliçe Sofya'nın na'sı mumya halinde bulunmaktadır. Bir çok kimseler o sandukaya el sürmek istediklerinde, cami içinde bir sallantı olurmuş ve hemen el çekmişlerdir. Bir tılsım da budur (C.1, s.91).

7.1.4. Humus Şehrindeki Tılsımlar

Eski zamanlarda kahinler ve hekimler bu eski şehir içindeki yılan, cıyan, akrep ve diğer zehirli hayvanlaryer altına tılsımlar gömmüşlerdir. Bugün halâ o tılsımların etkisi ile yılan, akrep ve benzeri hayvanlar zarar geremezler. Ara sıra görülüp insanı ısırtsalar da tesiri olmaz. Umusun toprağından bir kişi alıp götürse de yılan akrep ve cıyanın soktuğı yere bu torağı bağlasa Allah'ın emri ile hemen iyi olur. Bir de şehir içinde bir su kuyusu vardır. Bir kimse bu su ile gömleğini yıkayıp giyse, o adamı asla akrep sokmaz. Eğer gömleği aşka bir su ile yıkarsa o özelliğı kalkar.

Ahalisinden bir de şunu dinledim. Humus'un bir tarafında bir mescid varmış. Bu mescidin kapısı üzerinde acayip bir heykel var. Heykelin yarısından üst kısmı insan şeklinde alt kısmı da akrep, şeklindedir. Heykel ham mermerdendir. Bir adam o heykel üzerine bir parça çamur yapıştırırsa o çamur heykelin şekline döner. Çamur kuruduktan sonra bir parçasını ateşe atıp akrep sokan kimseye tütsü yapılsa o yaralı adam çamur kokusunu koklayınca acısı geçer. Dizdar ağası bana elli dirhem kadar verdi. Ben de sakladım. Sonra Acem ülkesinde kölemi akrep soktu. O çamurdan bir parçasını ateşe atıp köleye dumanını koklattığımda derhal acıdan kutuldu ve yara yerinden sarı sarı sular aktı (C.3, s.51).

7.1.5. Kın Kâşan Şehrinde Akreplerden Korunmak İçin Yapılan Tılsım

Şehirde akrep çok olduğundan, bazıları Gejdüm şehri diye isimlendirmişlerdir. Harun Reşid'in hanımı bu şehri onarıırken bir kahin bulup bu akrepler için bir tılsım yaptırmış ve Nevan adlı kilisede gömdürmüş. O tılsım üzerinde vefk ilmüne göre "misafirim misafirim" diye yazılıdır. Halâ şehir halkından veya başka yerlerden gelen biri şehre girerken üç kere "misafirim" diye bağırip girse kendisine bir zarar gelmez (C.4, s.703-704).

7.1.6. Beç Şehrinde Zararlı Hayvanlara Yapılan Tılsım

Bu Beç şehri içinde asla elbise yıkanmaz. Eğer yıkarlarsa parça parça eriyip gider. Sadece karşı, bizim tarafta ki varoшта yıkanır. Bu şehirde hiç kan akıtılıp hayvan kesilmez. Eğer kesilirse taun hastalığı yayılır. Halen taun sivrisinek, kara sinek, yılan çıyan ve akrep görülmez. Karga baykuş ve leylek şehir içerisinde yoktur. Ama dış varoşlarda vardır. Hekimler bunları hep tılsım etmişlerdir.

7.1.7. Ademi Kavminin Tılsımları

Bu Çerkes kavmine Âdemi denmesinin sebebi şudur:

Adı geçen büyük ağacın kıblesi karşısındaki kayaların eteğinde daha önce de bahsedilen “Kızlar gitgen ve “Kızlar Algan” suyu başında bir büyük mağara var. Kızlar Algan suyu bu mağaradan dışarı çıkar. Bu mağaranın içinde tunçtan bir adam şekli var. Boyu iki insan boyu kadardır. Onun sağ elinde kubbe kadar tunçtan ağır bir gürz vardır. O tunçtan adam gürzü daima sallar, bazan omuzuna kor. Ama gürz omuzunda da hareket eder. Her kim bu mağaraya girmek isterse oradan çıkan Kızlar Algan suyunun kenarından yürüyüp tunç adamın önünden geçmek zorundadır. Tunç adamın iç yüzünde bir kapı vardır. Bu kapıdan giren herkes ikinci bir kapıdan Yığılğan Efrasiyab mezarının Karun gibi zengin mallarını görür.

- Acaba daha ileri gidip seyretmek mümkün müdür? dediğimde arkadaşlarımız Ademi Çerkesleri;

- “Biz çok gördük. Eğer siz de girip seyretmek ve sağ salimen geriye dönmek isterseniz içerde yığılı olan cevherlerden birin alamazsınız. Hemen seyredip selametle çıkarsınız. Lakin zerre kadar birşey alırsanız kapılar kapanır. Kızlar Algan suyu kapanır, Kızlar Algan suyu taşar. Topuzla duran adam sizi vura vura hurda haş eder” dediler.

Dokuz kişi yemin billah ettik. Bir tane almayız diye yeminler edip yetmiş bin taviz vererek “Ya hafız” ismiyle dış kapıdan içeriye girmeye cür’et ettik. Tunçtan adamın önünden geçerken gözleri saat rakkası gibi oynayıp

omuzundaki gürzü kütür kütür hareket etmeğe başladı. Çerkez Âdemi arkadaşlarım:

“- Şimdi korkmayın, zararı yoktur. Ama dışarı çıkarken elinizde birşey bulunursa o zaman korkun!” diye gönlümüze teselli verdiler. Kızlar Algan suyu gürleyip akarken kenarından selametle mağaraya girdik. İkinci kapıya varınca besmele çekerek içeri girdik. Anlatılmayacak kadar büyük bir meydan gördü. Her köşede yağlı olan cevherlerin parlaklığından mağaranın içi öylesine aydınlık ki sanki yüz bin yerde şeb-çerag taşları yanar.

Velhasıl alemlerin Rabbi Allah yerde, gökte denizde her ne kadar canlı mahluk yaratmışsa hepsinin altından, gümüşten, bakırdan kısacası on iki çeşit madenden cüsselerini bu geniş mağaranın içinde görmek mümkün. Her mahluğun timsali birbiri üzerinde kat kat ayakta duruyor. Her suretin ayaklarının altında bal, yâkut, elmas, zümrüt, zeberced sîlan, firûze, ayn-el har, ayn elher, ayn-el semek, kehribar, kerpiç kerpiç altınlar ve gümüşler yatmaktadır. Mağaranın sağ tarafında altından ve gümüşten kazanlar, tencereler sayısız murassa altın ve gümüş sahanlar var ki her bir kazan ve tencerelerin içine onar manda sığar.

Diğer gümüş ve altın tepsi, sahan, kebab şişleri peşkenler ve altın iskemlelerin hesabını Allah bilir. Garip ve acayip şeyleri seyrederken birbirimize bakıp birşey çalmayın diye tembih ederek, yeni arkadaşlarımızla bir saat sonra o tunç adamın gürzünün aklımız başımızdan çıkmış olarak geçip rahatladık. Ama hepimizin yürekleri ve dizleri hazan yaprağı gibi titredi. Eğer oradan bir altın yahut cevher alsaydık. Mağaranın içinde su derya olacak ve tunç adamın gürzünün darbesinden ölüp keşkeğe dönecektik. Ama bizler gibi seyredip birşey almazsa sağ selim dışarı çıkarsın. Garip acaip tılsımları olan gayet meşhur bir yerdir.

Bu Âdem kavmine Ademi denmesinin sebebi bu tunç adamdır. Bu kavmin inancına göre İskenderi Zülkarneyn Ye'cûç ve Me'çûç seddini

madenlerden yapıp bu yere geldiğinde bu tılsımı bu mağrada yapmıştır. Bütün hazine ve değerli tahtını, zamanın gümüş ve mücevherlerini buraya gömüp Karadeniz boğazını keserek karadenizi Akdeniz'e katmağa gitmiştir (C.7, s.433).

7.1.8. Anapoli'de Bulunan Tılsım

Bu şehirde asla yılan, ciyan ve akrep olmaz. Limanına her sene kefal balığı gelip tılsımı ziyaret ederken avlanır (C.8, .212).

7.1.9. Zenbur (Arı) Kalesindeki Takyanus'un Tılsımlı Hazinesi

Derler ki, Takyonus'un tılsımlı hazinesi buradadır. Nice Hintli ve Mağripli mezarı açalım derken bir rüzgâr esip insanı sersem eder ve arı askeri gelip helak eder. Hatta hakir (E. Çelebi) uzaktan geçerken kale üzerinde bir arı bulutu vardı (C.9, s.35).

7.1.10. Cebel-i Leşker

Kıptiler zamanında burada bir kaç tılsımı vardı. O tunç koç ayaklarıyla eşinip gırgırsa o sene Mısır'da koyun çok olur. Koyun pazarı olduğundan kebeş dağı da derler (C.10, s.297).

7.1.11. Sultan Gavri Türbesi Tılsımı

Bu türbe ve karşı camideki tılsım yüzünden sivrisinek, karasinek ve tahta biti bulunmaz. Adam birkaç gün buraya devam etse biti, tahta biti hep ölür (C.10, s.301).

7.1.12. Bab-ı Züveyle (Zaveyle Kapısı) Tılsımı

Emirülcuyûş bu kapıya bir tılsım yapmış. Kapını kanatları daima açık durur. Ama kapının eşiğindeki siyah taş-ki tılsımlıdır. Aradan, Mısır(ın içinde hainlik, fenalık yapmak niyetinde olan bir kimse geçemzdi. Süvari ise atı tepesi üstü sürçüp düşer. Aynı zamanda burası Hz. Musa ile Hızır Nebi'nin buluştukları yerdir (C.10, s.296).

7.1.13. Aynuş sems Bürkesi Tılsımı

Tılsımları eskidir. Bunun yerinde bir dört köşe Sultan vardır. Dört tarafında tasvirler, acayip yazılar vardır. Ta tepesinde İdris yazısı vardır. Kıptî kavmi okur. Bu yazının manası; “Bak yüzüme kaz dibimi, akıllı nerede ise para ordadır.” dır. Bu yazıyı okuyup çalışanlardan birçoğu helak olmuş. Sonunda bu sütun dibinde su çıkıp her sene altı ay göl olur. Denfinciler hâla kazmaya çalışırlar vesselam (C.10, s.337).

7.1.14. Timsah Hakkında Mikyas Tılsımı

Rivayete göre, bir padişahın Mikyas adında bir kızı Nil’de yüzerken bir timsah kapıp kaçmış padişah ah vah ederken Evliya dan Şeyh Ebubekir Batrâni dua eder. Timsah kızı geri getirip bırakır. Şeyh mermerden bir timsah yaptırıp bu Mikyas’ın olduğu yerde Nil’e atar. O zamandan beri bu mikyastan aşağıya timsah geçse arkası altına gelip kenara çıkınca tepelerler. Onun için mısırdâ aslâ timsah yoktur (C.10, s.357).

7.1.15. Ümmül Kays Tılsımı

Mikyas havuzunun dört tarafında acayip yazı vardır onun tesiri ile Nil kıptî tutunda (tut mevsiminde) taşar. Şeyh Batrâni Hazretleri bir timsah timsali yapıp, Mikyas havuzuna koymuştur. Timsahın göğsüne bir vefk (dua yazılı muska) kazmıştır. O zamandan beri Nil mikyasından aşağı timsah geçemez. Geçerse karnı yukarı gelip ölür (C.10, s.414).

7.1.16. Okut Kabilesinin Tılsımı

Vefk ve tılsım bunlara mahsustur. Vefk ile dağlardan kurtları ve maymunları kaçırmışlardır. Hatta hakir (E.Ç.) deriden bir kedi sûreti yaptılar. Hakimlerinin imamı kalem ile kadının karnına altı elif, bir mim başına bir sin yazdı. Derhal deriden kedi gezdi (C.10, s.582).

Not: Vefk: Dua yazılı muska demektir.

7.2. Sihar

Bu bölümde Sihar ve yapılışı hakkında bilgiler bulunmaktadır. Evliya Çelebi Seyahatnamesinde anlatılan sihirler şunlardır. 1) Akka Kalesinde bir sihirbazın yaptığı sihir gösterileri 2) Canat varoşu Kadınlarından birinin yaptığı sihir 3) Kalmuk Halkının sihirleri 4) Çerkezlerin yaptığı sihirler 5) Kalmuk Tatarlarının sihri 6) Yine Kalmuk Tatarlarına ait bir sihir 7) Ezrak Şehri Kadınlarının yaptığı sihir. Bu sihirler hakkında seyahatnamede şu bilgiler bulunmaktadır;

7.2.1. Akka Sahrasında Bir Sihirbazın Yaptığı Sihirler

Akka sahrasında yetmiş seksen bin askerle beklerken Cezayir kalyonlarından iki adamıyla bir pehlivan çıktı. Bütün orduya, paşaya ve diğer ileri gelenler yeşil bayraklar ve hediyeler verip, "İbretle görülecek hünerlerim var. Bunlar hakikaten görülecek şeylerdir." diye herkesi meydana çağırdı. Mağrip (Kuzey Batı Afrika) yöresinde meydana çıkmış bir adamı vardı. Sözün kısası üç gün bu hünerler devam etti. İnsan şaşırıp kalır.

Birinci hüner; Yüzlerce kimseye kavun, karpuz, kabak hıyar turp gibi sebze ve bitki tohumları verdi. Herkese elindeki tohumları yere sokup seyretmesini söyledi. Pehlivan o tohumların üzerine yeşil bir tutum içinde bir çeşit su serpti. O anda bütün tohumlar yeşerip kısa zamanda meyve verir hale geldiler. Herkes ektiği yerden beşer onar kavun, karpuz, hıyar alıp birbirlerine dağıttılar ve yemeye başladılar. Bu durumda herkesin eli ağzında kaldı.

İkinci hüner; Paşa'nın askerlerinden birçoğu âlufte, aşûfte-~~açık~~ meşreb, levend takımı bu pehlivanı bir harar içine koyup ağzını öyle bağladılar ki Süleyman develeri bile bunu çözemedi. Pehlivan ise harar içinden bir kere "Ya Allah!" deyince kendisini dışarıda buldu.

Üçüncü hüner: Halk üzerine bir efun okuyup üfledi herkes birbirleriyle öpüşmeye başladılar.

7.2.2. *Canot Varoşu Kadınlarının Sihri*

Sihirbaz yaşlı kadınları çoktur. Gördüklerimizden biri şöyle idi: Yedi yıldır bir tatar yiğidini sihir ile eşek yapmışlar. Bir köşede durup saman ile ot yiyordu. Ekmek verince onu da yiyordu. İnsanlar ile görüşmeyip ağzından salyası akıyordu. İnsana aval aval bakıp gece gündüz put gibi durur. Bazen eşek olduğunu hatırlayıp segâh makamında Acem neyi gibi anırdığında sesini duyan kimsenin ödü patlar. Ben de gördüm, incinip Allah kurtarsın demekten başka çaremiz olmadı.

7.2.3. *Kalmuk Halkının Sihri*

Kalmuk halkı hepsi Halveti mezhebindedir. Bir avrat karnındaki masum canına girip yine dünyaya taze geliriz derler.

Cenk ederken daima sihir yapıp askeri bozarlar. Elhasıl onlarla savaş yapıp intikam alınmazdı (C.7, s.325).

7.2.4. *Çerkezlerin Sihirleri*

Çerkez diyarında asla taun (veba) olmaz. O karakoncoloz, bir kubakta veya peşkûda istediği hastanın yahut sağ adamın kanını içerek öldürüp uyuzluğundan kurtulur. Ama gözlerinde elbette uyuz alemeti kalır.

Bu diyarda “uyuz taşçı” yani cadı sihirbaz, bilici, ihtiyar Çerkes adamları vardır. Onlara ölü sahipleri mal verir. Onlar da eskiden ölmüş uyuz mezarlarına gidip bakarlar. Uyuzun bu gece mezarından çıkıp toprağını bozduğunu görürler. Bu durum üzerine halk üşüşüp uyuz mezarını kazarlar. Görürler ki uyuzun gözleri kan çanağına dönmüş, yüzü insan kanı içtiğinden kıpıkmızı olmuş. Hemen mel’un uyuzun murdar leşini mezardan çıkarıp böğürtlen adlı çalının kazığını göbeğine kakıp leşe saplarlar. Allah’ın emri ile uyuzun sihri bozular. Kanı içilip ölen adam Allah’ın emri ile ölümden kurtulur

Eğer ölünün bir kimseciği olmayıp Uyuz Taşçı bulamazsa o kanı emilip hasta olan adam gerçekten ölür. Ama bazı adamlar bu uyuzları mezarında buldurup kaşığı göbeğine kaktıkları vakit ölüm hastası şifa bulur. Belki bir daha bu uyuzun murdar leşine hayatta olan başka uyuz girer diye göbeğindeki kazığı ile melun uyuzun murdar leşini ateşe atarlar. Ondan ve Onun şerrinden bütün Allahın kulları kurtulur. Ama Allah'ın hikmeti, o uyuzların leşleri yerde asla çürümez.

Bir uyuz da hayatında gezerken onu kimse bilmez. Vakıt gelip kudurduğu zaman bir adamı yahut evlâdını veya suya girmiş çıplak bir adamı kucaklar, kulağından kanını emip sömürür.

O kişi bir müddet sonra kendine gelince “Beni uyuz öldürdü ve kulağımdan kanımı içti” diye haber verir. Akrabaları uyuz Taşçı sihirbazlara haber verir. Taşçılar peşkûları ve konakları gezerken adam kanı içmekten uyuz olup gözleri kan çanağına dönmüş birini görürler. Hemen o an, onu tutup birkaç gün zincirle bağlayıp, boğzına ayağına hasır ipler geçirirler. Üç gün içinde hapis iken uyuzluğa günden güne ortaya çıkar. “Filan adamın kanını ben içtim. İşte kulağımın ardından kanı var” der. Ben sorduğumda “uyuzlara görünmeyerek ve uyuz dedelerimin yanına gömüldüğüm zaman vücudumun çürümeden birkaç kere dirilip gökyüzünde savaşmak ve çok yaşamak için yaptım.” dedi. O zaman herkesin izniyle bu uyuzun göbeğine “böğürtlen” kazığın sapladılar. Kanından içilerek hasta olan adamın yüzüne gözüne sürülünce Allahü teâla'nın izni ile hasta şifa buldu ve uyuzu ateşte yaktılar.

Bu uyuz büyücü erkek ve kadınları, başka bir soydur. Onlardan sakınıp Çerkes kavminde değme adama kız vermezler.

İşte bu çerkez diyarında gerçi taun (veba) yoktur ama bu uyuz derdi doğrusu tauna eşittir. Allah korusun ama Rum'da karakoncoloz olması şüphesizdir (C.7, s.426-427).

7.2.5. *Kalmuk Tatarlarının Sihri*

Buradan alemi aydınlatan güneş, ışıklarını saçmış parıldar iken bin Kalmuk'un arkasında uzak bir yerde, ağaçların arasına gizlenip Tatarı gözlüyordum. Kalmuk Tatarı, yüksek bir ağacın altında durup abdes eder gibi soyundu. Dübürünü açıp havaya döndü, doğrulup çıkardığı tersini ağzına koyup, yerde üç kere kar üzerinde takla attı. Sonra yine pisliğin yanına geldi. İki elini yere koyup ayakların havaya kaldırarak ağaca dayayıp baş aşağı durdu. Sol eliyle pisliğini karıştırıp parmaklarıyla alınına sürdü. Bir hayli bu şekilde durdu. O an gördüm ki doğu, batı ve kuzey tarafları kararıp, üzerimizde bulunan güneşin ışığı kaybolup karanlık oldu. Sonra şiddetli bir rüzgâr ve soğuk çıktı. Sanki bulutlar paralanıp yere düştü. O an Kalmuk, ağaca dayadığı ayaklarını indirdi. Üç dört kere pisliğinin etrafında döndü. Ara sıra pisliğini eline alıp havaya attıkça yıldırımlar şakıyıp kıyametler kopardı. Bu sırada bizim askerler keban nehri kenarında kaynamışağa başladılar. Kalmuk alınıdaki pisliği kar ile silip askere doğru yürümeye başladı. Ben de onun ardından hızla yürüyüp, ona yetiştim ve onların diliyle selam verdim. O da selamımı aldı. Ağzından ceviz kadar, bir sarı taş çıkarıp gözlerine sürdükten sonra koynuna koydu. Alınıdaki pisliği de kar ile temizleyip döne döne paşanın yanına geldi. Paşayı Koben nehri kenarında ayakta bulduk. Kalmuk, paşa'ya "Karşı tarafa geçmez misiniz ya!!" deyip önce kendi buz üstünde seğirte seğirde geçip tekrar bizim tarafa geldi. Bütün yaya askerleri de beriden öteye, öteden beriye geçmeğe başladılar. Allah hem bilicidir, hem şahittir. Muhammed Resullallah da şahittir. Yemin ederim ki böyle olmuştur.

Altı adet mutassıp dağistanlı buz altına geçip boğuldu. Ayrıca on yoldaşı da okuyarak buza bastıkça boğuldular. Bir kaçı bir kenara çıkabildi. Meğer bu boğulanlar sihirden korunmak için can ve gönülden okuyup dua ettikleri için sihir bozulup, buz çözülüp kimi boğulup kimi kurtuldu. Bu perişan hali gören Kalmuk Tatarı Paşa'nın yanına gelip başından Kal Dağını yere vurup der "vay benim emek çektiğim sihrime" diye feryat edip ağlayıp paşa'ya "Şu geçenlere tembih edin, geçerken Arapça okumasınlar, hemen seğirde

segirde geçsinler. Yoksa öğle vati olunca artık benim sihrim bozular, hemen bu yöne geçsinler diye rica etti.

Sonra dizdarın verdiği ziyafet yenildi. Öğle vakti oldu. Kızıltaş kalesi minaresinden müezzin can ve gönülden Allahu ekber, deyip ezan okumaya başlayınca Allah'ın emri ile sihir ile oluşan buzlar birden bire top gibi gürleyip, parça parça olup buzdan eser kalmadı sanki bu büyük nehir üzerinde hiç buz olmamıştı. Bir hayal gibi kaybolmuştu (C.7, s.552).

7.2.6. Kalmuk Kaviminin Sihrinin Etkisi

Ur ağzından çıkıp yarım saat Heyhat sahrasında gittiğimizde askerimiz üzerine bir karanlık çöktü. Birbirimizi, atlarımızın başlarını, ellerimizdeki dizginleri dumandan göremez olduk. Askerlerin arasında bir uğultu bir feryat kopup ne tarafa gideceğimizi bilemez olduk. O anda paşanın oğlunu kaybettik. “Bre bey nerededir” diye herkes bağışmaya başladı.

Beyi ne bilen vardı, ne de gören vardı. Ben hemen “Bire Muhammed Ummeti!” deyip (Elhamdülillah ve Kulhüvallahı” sürelerin okuyup üfledim. Bir saatten sonra hava biraz açıldı ve beyi buldular. Meğer Bey bu hali görüp beş, on nefer ile geriye dönmüş. Mel'un kalmuklar bizi Ur kalesinde çıkarken görüp, sihir yapıp bizi karanlıkta duman içinde bıraktılar. Bütün tatarların ve askerlerimizin akılları başlarından gidip bazı kişiler geri dönerek tüfek sesleri ile Ur kalesine vardılar. Bir zaman sonra duman kalkıp güneş gök kubbesinde baş gösterince gördük ki, iki bin kadar kalmuk domuz topu olup bir yerde durup oluşup dururlar (C.8., s16-17).

7.2.7. Ezrah Şehri Kadınlarının Sihri

Burası cadı vilayeti olduğundan kadınların sihri isyanıyla âdemi eşek yaparlar Nice kimseler bu derde tutulup anırarark gezerler. Hatta Haseki Paşasını bir müterferrikası sihre yakalanıp kahve ve bozahaneler de halk arasında eşek gibi anırırdı (C.10, s.531).

8. Yağmur Duası

Seyahatneme’de üç yerleşim biriminde yağmur duasının yapılış hakkında bilgi bulunmaktadır.

Yağmur duası için mübarek bir zatın mezarın seçildiği ve ulu kişilerin manevi gücü aracılığı ile dua edildiğini görüyoruz. Yağmur duası ile ilgili bilgilerin bulunduğu yerler şunlardır:

8.1. Malatya Seyit Batlal Gazi ziyareti

Bütün şehir halkı yağmur duası için burada toplanırlar. Duaların kabul olduğu bir ibadet yeridir (C.4, s.430).

8.2. Tekirdağ (Tekfur dağı)

Bu şehirde ve etraf köylerde yağmur yağmadığı veya büyük veba salgını olduğu yahut zelzele gibi afetler olduğu zamanlarda vilayet halkı hemen musalla yerine çıkıp sabah namazından sonra dua ve senalar ederler (C.8, s.492).

8.3. Mekke

Hz. Peygamberin çocukluğunda Mekke’de bir kıtlık olmuştu. Kureyş kavmi yağmur duasına çıkmıştı. Hz. Abdülmuttalip Peygamberimizin (S. A.V.) mübarek başını açıp, “Yarabbi Yetim Muhammedi’in yüzü suyu hürmetine bize su ver!” deyince Hazret secdeye varır. Allah’ın emriyle mübârek başı taşa tesir eder. Halâ yeri görünür (C.9, s.179).

9. Kurban Adak

Seyahatnâmede “Kurban ve Adak” la ilgili olarak üç yerleşim birimine ait bilgiler yer almıştır. Bunlardan ikisi kurbala ilgili biri ise adakla ilgilidir. Büyük zat’ların mezarlarına kurban keserek dileklerine ermeyi amaçlamışlardır. Türk halkı arasında yaygın bir adettir. Ama şurası unutulmamalıdır. Kurban o şahsa (Evliya, Ulu’ya) kesilmemeli. O şahsın makamında Allah rızası için kesilmelidir. Yine tekkelere yatırlara mum yakma

âdeti de batıl bir inanıştır. Ama o tekkeyi veya yatırını aydınlatmak amacı ile olursa dinen bir sakıncası yoktur.

Kurban ve adak hakkındaki bilgiler şöyledir:

9.1. Rumeli

Rumeli tarafında göklere yükselmiş yüksek bir kalenin tepesinde büyük bir fener içinde, Yunus balığı yağı yakarlar. Bütün gemiler ona bakıp, karanlık gecede boğazdan içeri girerek selamete çıkar, kurban keser ve sadaka verirler (C.2, s.410).

9.2. Kelgra Sultan Tekkesi

Bazı kimseler Kelgra Sultan tekkesinde kurban keserek kartallara verirler Kartallar eğer kesilen kurbanın etinden yerlerse dilek kabul olmuştur. Yemezlerse dilek kabul olunmamıştır. İnancı halk arasında yaygındır (C.2, s.493).

9.3. Miskinler Tekkesi

Şehrin dışında bütün cüzzam ve sair hastalıklara yakalananlar burada otururlar. İçlerinde dindar kimseler vardır. Kimse ile görüşmezler. Halk da bunlardan nefret eder ve çekinirler. Fakat içindeki hastalıkların duası kabul olunur. Hatta bir adamın atı sancı tutsa yahut doruca ve kızıl kurt olsa bir akçelik yağ mumu alıp atın boğazına asıp, tekkenin etrafında dolaşırken miskinler, Allah Allah diye gülbank çektiklerinden Allah'ın emriyle at iyileşir. Hatta bana (E. Çelebi'ye) Basra Paşası Efrasiyapzade Hüseyin Paşa asil bir at hediye etti de bu Tokat'ta sancılandı. Bir akçeşilk mum getirip Adağı verdim. Allahı'nın izni ile at iyileşti (C.5, s.38).

10. Uğur Bereket

Seyahâtnâme'de Uğur ve Bereket hakkında sadece iki bilgi bulunmaktadır. Birincisi Abazaların hırsız olmayanları uğursuz saydıklarına dair bilgi, ikincisi ise Göle halkının Osmanlı yüzü görmeyi uğurlu saydıkları hakkındaki bilgidir.

10.1. Kamış Aşireti Abazaları

Kamış aşireti abazaları hırsız olmayan adamı uğursuz ve bahtsız sayarlar (C.2, s.468).

10.2. Göle Kalesi Halkının Osmanlı Yüzü Görmeyi Uğur Saymaları

Bu kaleye arkadaşlarımla ve seyislerimle ilk olarak girerken seher vakti idi kale kapısı açıldığında gördüm ki dört beş yüz cirit atlı silahlı gaziler kale kapısından dışarı çıkmaktadır. Ben de köprü başında durur iken hemen Kasabzâde Behlül Ağa, Dizdar Ağa ile birçok gaziler beni görünce: Elhamdülillah uğurdur. Osmanlı yüzü gördük Ağa seni uğur tuttuk, hele dur. Bizimle beraber çeteye ve potureye gidelim.

VIII. BÖLÜM

OYUN - EĞLENCE - SPOR

1- Geleneksel Sporlar

Evliya Çelebi Seyahanesinde folklorik unsur olabilecek üç spor dalı ile eğlence sayılabilecek hayvan dövüşleri hakkında bilgiler verilmektedir. Bu spor dalları Güreş, cirit ve ok atmadır.

Güreş, İslam adetlerinden bir olarak değerlendirilmektedir. Müslüman Müslümanla gürşirken bazı oyunları yapmasının yasak olduğu belirtilmektedir. Zira bazı oyunlar sakatlayıcı ve öldürücü oyunlardır. Bu noktadan bakıldığında güreşi dostlarla yapmak bir spor savaş için bir ön çalışma, düşmanlarla yaparken ise bir savunma ve mağlup etme amacı taşıyan bir spor olarak gördüklerini öğreniyoruz.

Ciritle ilgili olarak ise, saray çevresinde ve diğer yerleşim yerlerinde de halkın bu sporla yakından ilgili olduğu noktasında bilgiler verilmektedir. Ayrıca cirite benzeyen bir oyundan da bahsedilmektedir. Bu sporcular birbirlerine ellerinde sapaları fırlatmıyor. Bir topu kendi taraflarına geçirmeye çalışıyorlar. Cevgan oyunu denen bu oyunu da bir nevi cirt kabul ederek bunu da cirit konusu ile ilgili başlık içinde ele aldık.

Ok atma da sporcunun da hareket halindeki atlarla ya sabit hedeflere ya da uçan kuşlara atış etme şeklinde yapıldığı anlatılmaktadır. Bu sporlar bazan iç içe girmiş bir şekilde yapılmaktadır. Hem atıcılık hem de binicilik aynı anda icra edilmektedir.

Geleneksel olarak hayvanların da dövüştürüldüğü anlatılmaktadır.

1.1. Güreş

Güreş İslam âdetlerinden bir pehlivanlara bu sebepten itibar ederlerdi. Hepsine pîr yâri Veli pirlük etmiştir. Yukarıda yazılan oyunlardan kırk ton yetmiş bend, yüz kırk hava vardır ki, kuvvet cesaret ve akıl isteyen

hünerlerdir. Gerektiğinde, bu bilgilerin yardımı ile savaşta düşmandan intikam alınır. Amma pehlivanlar arasında karakış oyunu, boğma, kert atma yasaktır. Çünkü ayak oyunudur. Rahibi düşman değildir. Düşman ile savaşta kucak kucağa gelirse karakuş boğma kelle kesme bile makbûldür. Elbette düşmanın sırtını bir oyun ile yere getirecektir (C.1, s.189).

1.2. Ok Atma

1.2.1. Cevkan meydanının ortasında iki sütun birbirine bağlanarak ta tepesine bir gümüş taş konmuştur. Her cuma günü Han'ın adamları rüzgar gibi hızlı atlarına binip, o meydan da oyunbazlık ederler. Adı geçen taş uçan oklar atarlar, bütün dostlar seyrederek (C.2, s.580).

1.2.2. Trabzonda Zaganos Kapısından dışarıda kavak meydanı vardır ki bütün paşalar tatil günleri, askeri ile o geniş meydana çıkıp cirit oynarlar. Gayet geniş bir meydan olduğundan ortasında üç kat gemi direklerini birbirine ekleyerek dikmişlerdir. Ta tepesinde altın yıldızlı bir topu vardır. Bütün oyuncular at sürüp o topa ok atarlar. Vurana ihsan olunur (C. 2, s.460).

1.3. Cirit ve Cevgan Oyunu

1.3.1. Cevgan Oyunu ((İstanbul)

Yine Bir gün Gazi Murad Han İstanbul'da Eski Saray'a göç etti. Saray meydanında atış talimleri yaparken Sultan Bayezid Camiinin sağ tarafındaki minarenin alemi üzerine bir karga konmuştu. Murdah Han bu kuşu görerek altındaki "Nogay Elçisi" adlı süratli atını mahmuzladı şimşek gibi yetişerek elindeki ciridi attı. Allahın emri ile isabet ettirerek düşürmüştü. Mesafe bir ok atımı idi. (C. 1, s. 190).

1.3.2. Cevgan Oyunu (Bitlis)

Şerefhan camii yanındaki meydanın başında sert kayadan bir sütun vardır. Diğer bir başına da yüksek bir sütun dikilmiştir. Her iki tarafta biner atlı toplanır. Ellerinde kızılıcıktan eğri bir değnek (Cevgan) ile hazır olurlar.

Sekiz kat mehterhaneye tokmaklar vurulur. Sesi göklere ulaşınca bir taraftan bir adam diğer taraftan da bir adam at bırakır. Meydandaki topa bir cevgan vurup kendi tarafların dahi çizgiyi geçirmeye çalışıp bu topa değnekler vururlar. Biri de at ile yetişip o yuvarlanan topa bir cevgan vurup kendi sınırındaki sütuna götürmek ister. Biri de yetişip top havada iken bir değnek vurur, diğer bir de top havada iken önlemeye çalışır. Neticede iki tarafın askerleri birbirine girip zavallı topa öyle çoban sopaları vururlar iki nicesi parça parça olur. Neticede bir taraf gidip gelip topu kendi hudutlarına götürür. Karşı taraftakiler mağlup olup galip tarafa büyük ziyafetler çekerler. Acayip bir oyun ve pehlivanlıktır. Bu oyun bütün Kürdistan ve demistan da yaygın olup büyük silahşörlüktür.

Bu cevgan meydanında göğe yükselmiş bir çam sütun vardır. Bunun tepesinde bir gümüş tas bulunur. Bütün silahşörler bu sütunun dibine atıyla varıp ok atarak taşı vursa bu gümüş taşı han ona verir (C.4, s. 508)

1.4. Hayvanların Dövüştürülmesi

1.4.1. Bilhassa Harzemşah Herruzundaki Karanlık mahzenlerde kırk elli gün beslenmiş atları birbirleri ile cenk ettirirler. Devlerin güreşi de gayet güzel olur. Mandalar cengi, koç cengi, köpek boğuşması horoz dövüşü... (C.2, s. 580)

1.4.2. Van'ın filden büyük camışı olur. Bu camışları tam bir yıl beslediklerinde fil gibi olurlar. Nevruz günleri Varlıklılar bu camışları küheylan atları, develeri ve koçları dövüştürülürler ki seyre değer (C. 4, s.558).

IX. BÖLÜM

GİYİM - KUŞAM SÜSLENME

Seyahatnamede bu bölümle ilgil olarak şu alt başlıklar hakkında bilgiler bulunmaktadır. 1) Erkek giyim, 2) Kadın giyim, 3) Günlük giyim 4) Törenlerle ilgili giyim 5) Meslekler ve yaş gruplarına göre giyim.

Erkek giyimi ile ilgili olarak 71, kadın giyimi ile ilgili olarak 55, günlük giyimle ilgili olarak 26, törenlerle ilgili giyim 4, mesleklere ve yaş gruplarına göre giyimle ilgili olarak 22 yerleşim biriminin giyim kuşamı hakkında bilgi verilmektedir.

1- Erkek Giyimi

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde "Erkek Giyimi ile ilgili 71 yerleşim birine ait bilgi tespit edilmiştir. Bu giyim kuşam bilgilerin 65'i Müslüman halkın giyim kuşamı ile ilgili bilgiler 6'sı ise Hristiyan ve diğer gayri müslimlere ait bilgilerdir. Büyük vaftiz köyü ahalsinin Müslüman erkekleri de gayri müslümlere yakın bir giyim kuşam tarzını seçmişler, çünkü Hristiyanlarla iç içe yaşamaktadırlar. Ayrıca tüm alışverişleri kafirler iledir.

Giyim - Kuşam ile ilgi dikkat çekici bir noktada herkesin ekonomik durumuna göre giyinmesi. Bir başka husus ise coğrafi şartlara uygun ve yörede üretilenlerden giyim için uygun olanların seçilmesidir. Tabiki bunun istisnaları da yok değildir. Maddî durumu iyi olanlar başka yerlerden getirilen daha lüks kıyafetler de giymektedir.

Müslümanlarla Hristiyan erkekler arasında en belirleyici kıyafet sarık ve zünnardır. Müslüman erkekler mutlaka sarık sarmakta, Hristiyan erkekler ise zünnar kullanmakta ve çoğunlukla başları açık gezmektedirler.

1.1. Müslüman Erkeklerin Giyimi

Müslüman erkeklerin giyimi hakkında bilgi bulduğumuz yerleşim mahalleri

1. Nahcivan

Nahcivan'ın erkekleri tac ve uzun sarık sararlar kalemkârı cebe giyerler. Ayaklarına renkil keçe çakşır, yeşil, turuncu nalin, turuncu papuç giyerler (C.2, s. 467)

1.1.2. Tebriz

Tebriz'in ayan ve eşrafı alaca ve kızıl sarık sararlar kızılbaş tabiri burdan gelir. Amma çoğu alem usûlü beyaz Muhammedî destar sararlar. Amma kavukları üzerinde sivri taç, bulunması âdettir, buna "Yaç" derler. Amma bilginlerin tacı iki karıştan fazladır. Halk bir karış mücevher giyer. Âyanı mavi samur dedikleri çuka giyerler (C.2, s. 578)

1.1.3. Amasya - Ladik

Çuka ferâce ve kontuş giyip, çeşit çeşit akçe ve gökçe giyerler (C.2, s.683).

1.1.4. Hacıoğul Kasabası

Orta halli olanları pogasya kaplı kuzu kürkü ve başlarına kalpak giyerler (C.3, s.271)

1.1.5. Malatya

Ayan ve eşrafı samur kürk ve renkli suflar giyerler. Fakir halkı şal ve şâpek orta halli olanları çuka, çeşitli Malatya bezi ve kaftan giyerler (C.3, s. 423)

1.1.6. Van

Van halkının çoğunlukla giydikleri çuka serhaddi ve çekmandır. Samur kürk giyerler. Kemerlerinde alaca çarık, ipek kuşak ve üzerinde mutlaka birer hançer bulundururlar. Başlarındaki kadife kavukları gayet büyüktür (C.4, s.556).

1.1.7. Hemadan Şehri

Hemadan erkekleri alaca çizgili basma giyerler, başlarına alaca sarık, kulaklı taç ayaklarına keçe çakşır yeşil don, alaca elbise yeşil cingâri ve turuncu papuç giyerler (C.4, s. 682).

1.1.8. Kazvin

Kazvin erkekleri başlarına alaca sarık ve beyaz sarık sarıp, renkli basma ve boğas giyerler

1.1.9. Bağdat

Âyan ve büyükleri şiddetli kış mevsiminde samur, sincap, nâfe kürk ve Bağdat otlası giyerler. Diğer halkı çuhadan kerake giyerler (C.4, s. 738).

1.1.10. Perakan Palangası

Halkının hepsi boşnakça konuşur. Daracık serhadli elbisesi giyerler. Edepli namus sahibi olgun ve vakarlı kimselerdir (C.5, s. 254).

1.1.11. Tamışvar şehri

Halkı çoğu çuka serhadli çukadan aba, kopçalı çakışırın dizleri sahtiyan kaplı başlarında yeşil serhaddi cuka kalpaklar ve ayaklarına kubadi papuçları giyip gezerler (C.5, s. 273).

1.1.12. Bosna

Ayan büyükleri gayet çoktur. Ayanları hepsi soya, çuka ferâce ve saya kontuş ile samur kürk giyerler. Kışın Bosna'nın kırmızı beğenilen tilki nâfesi ve tilki boğaz kürkü ile atlas hattan giyerler. Zira bu diyarda çuka ve atlas kıymetsizdir. Papuçları hepsinin sarı, sarıkları hünkârî olup, hezari parlak tülbent sararlar. Orta halli olanları eskirik çuka giyerler. Fakir halkı yine çukalar giyip niceleri banlarına serhaddi yeşil kalpak giyerler (C.5, s.301)

1.1.13. Banluka

Banluka halkının hepsi çuha, serhadi ve cuha dolma ve kopçalı, sıkma çakşır ve tebari papuç ve başlarında yeşil serhaddi kalpağı vardır (C.5, s. 350).

1.1.14. Zagrep Kalesi Gazileri

Daima kılıcı belinde tüfeği elinde adamlar olup gece ve gündüz silahlarıyla yatarlar. Buraları at yetişmez, taşlık yerler olduğundan elbiseleri kırmızı pamkona çuka daracık yelekleri giyip göğüslerinde okka gümüş halkaları var. Kuşakları çoğunlukla zünnar dedikleri kınbet kuşaktır, gerçi bu haramdır ama lazımdır. Bir esir bulunca onunla bağlarlar. Bir kuyudan su çekseler kuşaklarıyla çekerler. Nice gaziler esir olduğunda kuşağını kement edip düşman kalelerinden kaçımlardır. Kısacası bu kuşak bunlara lazım olduğundan giymelerine izin verilmiştir. Bellerinde aşağı bolca beyaz dimidin şalvar giyip kırmızı çukadan kopçalı daracık serdelye giyerler. Ayaklarına bir çeşit nazik çarık giyerler ki, o kayalıklarda her biri ceylan gibi sekerler. Başlarına yine kırmızı çuka hırvat irakiyesi giyerler Elhasıl hepsi değerli yiğitlerdir (C.5, s. 356).

1.1.15. Diyarbakır

Ayırım yapılmadan hepsi sumur libâçe ve samur kürk giyerler. Atlas, kemha ve diğer atlas çeşitleri de giyerler. Fakirler levandara çuka, orta halli olanları prankona, saye çuka ve kontuş giyerler (C.4, s. 446).

1.1.16. Erdel

Bunlar da diğer Macarlar gibi yeşil ve kırmızı çeşiti çukadan samur ve zerduva postu kalpak giyip göğüslerindeki düğmelerini gümüşten ve düğme bağlarını güzel çuhadan yaparlar. Çakşırları ve koşmenleri rengarenk çuhadandır. Papuçları, sari ve kırmızı kubadi serhaddli papuçtur. Kuşakları hep ipek kuşaktır. Yekbend göde çakşır giyerler (C.6, s. 456).

1.1.17. İskenderiye

Erkekleri çuha giyip, samsama kopçalı, çakşir ve seydi ipek kuşak tayışıp yiğitleri daima kılıç ve kalkan ile gezer (C.6, s.480).

1.18. Petogorice Kalesi

Ayaklarında sıkma çarık vardır. Baldırları çıplaktır. Hatta donları bile yoktur. Çoğunlukla gömlek nedir bilmezler. Sırtlarında birer maskara daracık ve kısacık gebe giyerler. Göğüsleri ve omuzbaşları açıktır. Tuhaftır ki başları ne kadar kazan kadar ise o kadar da küçük takkeleri vardır. Ancak bir fincan kadar takkeye, ipliği ile yanında bağlayıp, boğazına ipliği geçirin takkeyi başına giyer (C.6, s. 482).

1.1.19. İştıp

Erkekleri çuka farce kontoş, serhadli kürk, boğası kaftan ve ipek giyerler. Başlarına beyaz destar (sarık) sararlar (C.6, s. 486).

1.1.20. Budin

Bütün ahali mavi üzerine beyaz destar sararlar, kimisi tatar kalpağı ki serhadli kalpağı ve Rumeli kalpağı gibi kalpaklar giyip, çuha ferace ve dolamalar ile temizgezerler (C.6, s. 513)

1.1.21. Ösek

Ösekliler hep serhatli kalpağı ve çeşitli gümüş düğmeli çuha dolamalar giyip gezerler (C.6, s. 523).

1.1.22. Peçevi Kalesi

Bütün halkı serhad elbisesi gibi göğsü ve yenleri gümüş düğmeli, kısacık dolamalar ve çok sıkça kobçalı çakşırlar ve tülbent ipek kuşaklar ve ökçesi bir sıra yüksek kubâdi papuçlar giyip,başlarına beyaz çuhadan samur kalpaklar koyup, pürsilah gezerler. Silahları kılıç şeştuper şiş ile gürzdür. Ama bütün serhad halkı arasında bu peçevi ahali başlarına beyaz kalpak bellerine

abdal han-vari murassa kayış, yeşim ve belgami tatlı kuşaklar olup bellerinde kurtlar adlı bıçakları vardır (C.6, s. 533).

1.1.23. Budin

Budin halkının elbisesi dizleri boyunda olup, başlarında yeşil ve kırmızı samur kalpak vardır. Ayan, samur ve atlas giyip sarık sararlar (C.6, s.565)

1.1.24. Öziçse Kalesi

Ayan ve büyüklükleri elvan çuka samur, kürk, sincap zerdova kürkü giyip başlarına Muhammedî destar sararlar. Aşağı halli olanlar çuha esvap ve kopçalı çakşırılar ve kalpaklar giyerler. Boşnakça söyleşirler (C.6, s. 664).

1.1.25. Labin Kasabası

Ahalisi Nove kıtası kuludur Novelo elbisesi giyip başlarında kırmızı fes ve barata baldırları çıplak, Cezayir leventleri gibi gezerler. Çünkü hepsi gemicidirler (C.6, s.677).

1.1.26. Nove Kalesi

Ahalisi Ardavud, Boşnak ve Hırvat yiğitleridir. Hepsi Cezayirli elbisesi gibi daracık elbise giyip baldırları çıplak gezerler. Küçgü büyüğü tüfenk atarlar. Silah kullanırlar. Bellerinde çatal bıçak pala kılıç başlarında kırmızı fes arkalarında yelekleri elvan çuhalardan geçirme (peşli) elbiseleri vardır (C.6, s. 683)

1.1.27. Popova Sahrası

Ahalisi beyaz ve sıkma göğüslük ve geçirme elbise giyip başlarına Cezayirli gibi kırmızı fes, frenkfları takar ve silahlı gezerler (C.6, s.695).

1.1.28. Aşağı Kale

Alalisi Boşnak'tır. Çuha dolam elbise giyip kopçalı daracık serhaddi çakşırı giyerler (C.6, s. 702).

1.29. Kuban Kalesi Varoşu

Halkı garip dostu, gaza ile geçinen bahadır gazileridir. Ama Müslüman kılğında gezmezler. Hepsi güderi, dolama, yeşil, kırmızı macar kalpağı sıkma deri akşır ve kısacık elbise giyerler (C.7, s.26)

1.1.30. Beşli Varoşu (Belgrad)

Erkekleri kıcakı dolam, kopcalı akşır, evlan cuka kalpak; ihtiyarları, beyaz destar, ayaklarına kubadi papuçlar giyerler (C.7, s.41)

1.1.31. Kardeş Kazak lkesi

Tatar halkının beyleri samur krk, don, samur şapurtma kalpak giymeye başlamışlardır. Kardeş Kazak da lehin zengin mallarına sahip olup samur kalpak, kırmızı cuka, gümüş düğmeli dolamalar giymeye başlayıp zengin kefereler olmuşlardır.

1.1.32. Bahçesaray

Bu Őhrin halkı uka kontuş ve uka akşır giyerler. Kapıkulları ot ağaları, mirza ve Sultanlar hep samur don ve samur kalpak giyerler. Nadir kimseler vardır ki beyaz sarık sarıp, kabadi papuç ve çizme giyip at ile gezerler (C.7, s. 358)

1.1.33. Tavistan (Dağistan)

Hepsinin elbiseleri Acem kapaması gibi nikendeli ve deşli koltuklarından bağlı, yakası yüksek kapamadır. Başlarına beyaz aba kalpakları giyerler. Ayaklarında Acem papuçları vardır. Başları traşlı sakalları kırkıktır (C.7, s.453).

1.1.34. Kazak Kalesi

Bütün Osmanoğulları taifesi çeşit çeşit uhallar ve kıymetli kumaşlar giyerler. Ama Kara kazak kavimleri hep yine tatarlar gibi kalpak koyun ve kuzu derisinden elbiseler renkli kaftanlar giyerler (C.7, s. 534).

1.1.35. Drama

Darama erkekleri çukur, atlas kaftan kâmhâ, dorayı giyip başlarına sarık sararlar (C.8, s.65)

1.1.36. Selanik

Bütün âyan ve büyük kişiler atlas kaftan ve elvan bogsi ile samur kürkler giyerler. Mutlaka sarık sararlar. Orta halli kimseler levendere çuka kontuş, Darama benzinden kaftan giyerler. Gençlerin niceleri samur kalpak giyerler (C.8, s.91)

1.1.37. Kazaferye

Erkeklerin hemen hepsi çuka serhaddi kontuş başlarına kalpak ile kopçalı çakşır giyerler (C.8, s. 104).

1.1.38. Yenişehir

Çoğunlukla samur kürk, renkil saya çuka ferace ve serhadli kontuşlar giyerler. Orta hallileri Londra çukalar giyip Tırnavi bezi kaftan giyerler. Başlarına sarık sararlar. Taze civan yigitleri çuka dolama giyip başlarına çuka berata takarlar ve kortla bıçak tayışıp, ayaklarına sarı kabâdı papuç giyerek gezerler (C. 8, s.113).

1.1.39. Aşağı Ezdin Şehri

İskerled parankona, saya çuka ferace, kontuş ve serhadli giyip başlarına sarık sararlar. Reâyaları yine beyaz keçeden Frnek şapkası giyip, abalar ve kabelaer giyerler (C.8, s. 129).

1.1.40. Koron Kalesi

Gerçi bütün halkı Cezayirli elbiseleri gibi daracık peşli geçirimli ve göğüslüklü elbiseler giyip bellerine bıçak takıp ellerine nacak alıp, arkalarına beyaz ve renkli ihram, siyah bornos ve kabud elbiseler giyerler Ama gençleri beyaz Cezayirli ihramlarını arkalarına alıp, başlarına da renkli fes giyerek

baldırlarını beyaz ham gümüş gibi sıvayıp saf billur misali beyaz topuklarını âşıklara göstererek gezerler (C.8, s. 192)

1.1.41. İnebahtı Kalesi

Şehrin zenginleri ve ileri gelenleri son derece gösterişli samur elbiseler, ipek ve atlas giyecekler giyerler. Âlim ve salih kimseleri çukalar ve hilâlli elbiseler giyerler. Gençleri ise Cezayirli giyecekleri giyip kırmızı fes, bağır yelekleri, göğüslükler ve siyah fularlar giyip bellerinde içinde pala bulunan muhteşem kuşak kuşanıp, arklarına da Cezayir hırkalarını giyinip gezerler. Kadınların nasıl giydiklerini asla sokakta görmedim (C.8, s.375).

1.1.42. Taşra Varoşu

Başlarında kırmızı fes, kırmızı göğüslükler ve bağırıkları bellerinde muhten ipek kumaşları ve çatal bıçakları, ellerinde balta ve nacakları ile beyaz demirler giyip baldırları çıplak gezerler. Ayaklarında siyah ayakkabı arkalarında bornos ve çeşit çeşit kaputlar bulunur. Kırmızı ihramlar ile dolaşırlar (C.8, s.389).

1.1.43. İbasan Şehri (Arnavutluk)

Şehir halkının hemen hepsi çuka ferace ve dolamalar giyip sarık sararlar. Tazeleri kırmızı harika, bağır yeleş, kobçalı çakşır, kabâdi papuç giyerler (C.8, s.450).

1.1.44. Tekirdağ (Tekfurdağı)

Şehrin ayan ve ileri gelenleri çoğunlukla samur post ve kürkler giyerler. Ayrıca ipekli kumaşlar giyip sarıklar sararlar. Orta halli olanları Levondora çukası, renkli bogasi kapamalar, sade sarıklar ve kırmızı çakşırlar giyip gezerler (C.8, s. 493).

1.1.45. Afyonkarahisar

Halkı çuha ferace kontuşlar giyerler. Ülemâsı ve âyanı samur ve sof giyerler. Halkı Mevlânâ muhibbidir (C.8, s. 508).

1.1.46. Uşak

Ahalisi çuka ferace ve serhat kontuş giyerler. Mevlâna külâhı üzerine destar (sarık) sararlar.

1.1.47. Manisa

Halkı çuka ferace, kontuş, nazik bogasi elvan bez, bir kısmı mevlevi külâhı üzerine destar sarar (C:8, s.526).

1.1.48. Rodos

Bu şehir halkı Cezayirli tarzı elbise giyerler (C.9, s.11).

1.1.49. Alâiye (Alanya)

Ahalisi beyaz külâh üzerine sarık sararlar. Ayaklarına dizlerine kadar dikişli postal giyip; beli kılıçlı, eli tüfenkli aşkıya yiğitlerdir (C.9, s.29).

1.1.50. Adana

Halkının hepsi külâh üzerine destar ve taylasan sarkıtırlar. Çuka ferace ve elvan bogasi kaftan giyerler.

1.1.51. Maraş

Çuha elbise, kadife külâh üzerine beyaz destar (sarık) sararlar. Kış şiddetli olduğundan boyalı kuzu derisinden Okçuoğlu harânileri giyerler (C.9, s.47).

1.1.52. Lâtikiye

Ayanları; cuha elbise, orta hallileri, kerake aşağıları bellerine birer peştemal giyerler (C.9, s.60).

1.1.53. Trablusşam

Alaca abâ, kemer kuşak, başlarında kırmızı makreme giyerler. Bellerinde kılıç ellerinde tüfenk daima vardır (C.9, s.64)

1.1.54. Muz Kalesi

Ahalisi elvan kereke giyip başlarına muhattâm sararlar.

1.1.55. Halilürrahman Kalesi

Alaca aba giyerler. Âyânı cuha ve sof cellabi denilen kırmızı sof giyerler (C.9, s.98).

1.1.56. Salihyya Kasabası

Ayan ve eşrafi samur postin kaplı elvan çuka, ferce kontoş ve kerekeler giyerler. Kırmızı muhattan sarıp ayaklarına zarbun giyerler (C.9, s.110).

1.1.57. Medine

Erkekler başlarına Şam alacası arakiyye ve kavuklar üzerine Kışmirî şallar ve destarlar sararlar. Gözlerine sürme çekerler (C.9, s.138).

1.1.58. Mısır

Herkes istidadına göre elbise giyer. Çeşitli çuha Havraniler kırmızı şalvarlar, sırmalı tülbentler... Sanat ehlinin elbiseleri Mısır alacaları çeşitli bezlerdir. Ama asla don giymezler. Yaz kış baldırı çıplak gezerler. Bütün mısır kavmi donsuz, odunsuz ve tutumsuzdur (C.10, s.420)

1.1.59. Dimyat

Ayânı çuka ve atlas samur giyer. Orta hallileri alaca baş ve mavi bediye ve dimyat alacası giyerler (C.10, s. 498).

1.1.60 Eski İbrahim Kalesi:

Ayanının elbiseleri bir gömlek üstüne bir incecik bediyye şalkereke giyerler. Orta hallilerinin belinde bir peştamal var. Fukaraları bir futa tutunup çıplak gezerler. Kadınları siyah beyaz örtü örtünürler (C.10, s.532).

1.1.61. Sudan

Bunların gösterişleri yoktur ipek giymezler. Âyan; beyaz gömlek, beyaz destar giyerler. Orta hallileri baş ayak çıplak gezerler (C.10, s.551).

1.1.62. Sünnare Şehri

En zenginlerinin belinde bir ceylan derisi koyun sahtiyanı, kenarlarında rengarenk boncuklar ile süslüdür. Bunlar da şiddetli kıştadır. Başka zamanda üryan gezerler. Ayakların, kollarına yirmişer, otuzar sırçadan halhallar geçirirler (C.10, s.553).

1.63. Koz Vadisi

Avret yerleri bir hayvan postu ile örtülürdür (C.10, s.568).

1.64. Mosova Adası

Halkı beyaz Hint bezleri giyerler, beyaz sarık sararlar (C.10, s.573).

1.65. Handendve Ovası

Hepsi çıplaktırlar. Avret yerlerinde bir parça deri vardır (C.10, s.581).

1.66. Feyyum Şehri

Halkı çeştil elbiseler giyerler: askeri taifesi çoktur. Çuha ve saf kumaşlar giyerler (C.10, s.604).

1.2. Hıristiyanlar Erkeklerin Giyimi

1.2.1. Burat Plangası

Hıristiyanları samur kalpak giyerler: Bütün elbiseleri elvan çuha ve elvan güderi, altın ve gümüşdüğmeli dobvalar olup. Zünnar kuşak,ipek kuşak kuşanırlar. Elbiseleri temiz hıristiyanları vardır (C.5, s.88).

1.2.2. Topraklı Kale

Başlarına turna telleri ve şahin çelenkleri takarlar Çünkü her biri niçe kelle kesmiş olduklarından çelenksiz gezmek onlar için ayıptır. Bunlarında başlarında taç kalpaklar ve diğer kafir esbabı gibi gön deriden dolamaları, meşin ve şahtıyanlı çakşırları mahrumlu kabudi papuçları, kısacık esvapları var ki bunlardan bir adamın kanijeli olduğu anlaşılır. Çünkü diğer Serhadliler böyle elbise giymezler (C.6, s.720).

1.2.3. Guston Şehri

Reayası Rum keferesi olup hesi başlarına beyaz şapkaya benzer tartar giyerler. (C.8, s.178).

1.2.4. Hanya

Bütün reâyası berâyası Rum keferesi olup hepsi başlarına kara menlefke şapka, koyun yününden saf, bellerine zünnar kuşak ve ayaklarına siyah frenk papuçları giyerler (C.8, s.223).

1.2.5. Girit

Girit halkının Rum kefereleri siyah tartuzlu şayka giyerler. Ama Venedik şaykası gibi büyük eflâtonya değildir. Şaykaların iki yanlarında kulakları örten abadan olan siyah şaykalarıdır. Diğer bütün giyecekleri siyah aba ve siyah şalvar olup, ayaklarına Frenk papuçları giyerler (C.8, s.335).

1.2.6. Büyük Vetiloz Köyü

Büyük Vetiloz köyü halkının giyimlerini Hıristiyan ve Müslüman erkek giyiminin en sonuna almamızın sebebi buradaki erkeklerin bir kısmının Hıristiyanlar gibi bir kısmının da Müslümanlar gibi giyinmesindedir. Hepsini Frenkler gibi saçlı olup çoğu Frenk şapkası gibi Eflatuniye tartur şapka giyerler. Zira gece gündüz alış verişleri ve yakınlıkları hep Frenkler ile. Geri kalanları kırmızı fes kırmızı parncona, çuka göğüslük kırmızı çukadan, gümüş düğmeli bağırıyeleği giyip Cezayir levendi gibi gezerler (C.8, s.365).

2. Kadın Giyimi

Evliya Çelebi Seyahâtnamesi'sinde Kadın giyimi ile ilgili olarak 55. Yerleşim biriminde yaşayan halkın giyimleri hakkında bilgilere yer verilmiştir. Bu bilgilerin yedisi kafir kadınlarına ait bilgi, biri çingene kadınlarına ait bilgi 47. Müslüman kadınlara ait bilgidir.

Kafir kadınlarının giyimini fahişlerin giyimini ve diğer kadınların giyimi diye ikiye ayırdık.

Müslüman ve kafir kadınların giyimi ekonomik durum, iklim şartları gibi durumlara göre farklılık arz etmektedir. Tarihin her döneminde olduğu gibi insanların giyimi ekonomik durumlarına göre farklılık göstermektedir. Maddi durumu iyi olanlar daha lüks, daha gösterişli elbiseler giyerken; maddi durumu iyi olmayanlar daha az gösterişli elbiseler giymektedir.

İnanç ve ihlas da giyim kuşamı etkilemektedir. Aynı dinden olmalarına rağmen bazı yöre kadınları diğerlerine göre daha fazla kapalı bir giyimi tercih etmişlerdir. Hatta bazı yerlerde kadınlar sokağa dahi çıkmamaktadırlar. Bir kısım kadınlar da gece, yakınlarıyla birlikte sokağa çıkmaktadırlar. Kadın giyimi ile ilgili bilgiler verilen yerleşim mahalleri şunlardır.

2.1. Kafir Kadınların Giyimi

2.1.1. Yaş Şehri

Bu şehirde yaşayan kefere kadınlarının kıyafetleri iki gruba ayrılmaktadır. Birincisi fahişe kadınların kıyafetleri, ikincisi edepli kadınların kıyafetleri Kadın kıyafetlerini dinî inanış bakımından sınıflandırdığımız için kafir kadınların kıyafetleri ile ilgili bölüme aldık. Ama bütün kadınlar aynı dinin mensubu olmalarına rağmen farklı bir yaşayış tarzı içindeler. Bu nedenle bu maddede Yaş şehrinin iki tür kadın kıyafeti birlikte aktarılmıştır.

Bu şehrin “kozala” dedikleri fahişeleri vardır, meyhanelerde kalırlar. Bir çeşit atlas, kemha, kadife ve hara fistanları giyip ayaklarına ökçesi yüksek kabari papuç takarlar. Bunların başları açık, siyah kâküleri parişan olup önlerine gelene yüz gösterip buluşurlar. Asıl edepli kadınları renkli ipek fistanlar üzerinde, İstanbul’un kenarı ipekli mavi peştemallarını kuşatıp gezerler. Bir kadının fahişe olmadığı bu şekilde giyimlerinden anlaşılır. Halkın zengin olanı enlerine çuka, başlarına tatar kalpakları, göğüsleri ve yönlerine gümüş düğmeli dolama giyerler (C.5, s. 247).

2.1.2. Almanya

Bunlarda erkekleri gibi üzerlerine siyah çeşitli çukadan yansız rukle giyerler içlerine diba, şîb ve zurbat gibi çeşitli kumaşlardan yapılmış fistan giyerler. Ama diğer kafir ülkeleri kadınları gibi daracık ve kısa değildir. Hepsinin etekleri birer arşın yere sürünüp mevlevi devişlerinin eteklik fistanları gib oldur. Asla don giymezler. Hepsi renkli kubâdî papuç giyerler. Çoğununun kuşakları mücevher işlidir. Şehrin bâkire kızların dışında kadınların göğüsleri açık olup, beyaz kar gibi berrak göğüsleri vardır. Fistanları Macarlar, Eflak ve Bağdan kadınları gibi kuşanmazlar. Bellerinde birer kalbur çember gibi kalın kuşakları olup bütün kadınları kambur gösteren çirkin kıyafetlerdir. Başlarında beyaz tülbetten örme citme örme nakışlı incili, cevahirli arakiyeler giyerler. Kızların sineleri kadınları gibi açık değildir. Üzerlerine rukle, sade çeşitli fistan giyerler.

2.1.3. Bükreş

Özellikle bakire kızları başlarına siyah kaküllerini takip sarı papuç ile edalı, edalı yürüdükleinde insanın akli perişan olur. Ama çoğu fahişeciklerdir. Bütün kadınlar yüzü açık gezerler. Zibâ, dîba sîb, zurbâ ve renkil fistanlar giyerler. Küçük ve büyüklerin boğazlarında altıdan gümüşten veya pirinçten bir haç asılıdır (C.7, s.287).

2.1.4. Guston Şehri

Kadınları başlarına beyaz sarık sararlar, kefere kadınlarıdır. Gülünç çehreli ve saçları sarıklı karılardır (C.8, s.178).

2.1.5. Girit

Kadınları başlarına beyaz bez örterler. Mora vilayetindeki Çokona keferesi kadınları gibi beyaz kâtibi sarıklı kefere kadınları da vardır. Bir kısmı da başka bir çeşit başlarını örtüp başka çeşit bağ bağlarlar. Fisdanları renkli çukadandır. İpek fisdan giyenler de vardır. Zengin olan kefere kadınları çeşitli kadife kumaşlardan yapılmış elbiseler giyerler. Lakin koltukları altında, önlerinde ve arkalarında hamal semeri gibi fisdanları olup kanbur şekilli olurlar. Yine diğer kefere kadınları gibi don giyip ayaklarına siyah papuç giyerler (C.8, s.336).

2.1.6. Büyük Vetiloz Köyü

Avratları (kadınları) diğer Monya kadınları gibi değildirler. Çeşitli elbiseleri ve fistanları vardır. Hepsi mücevher ve altınlarla donanıp dîbâ, sib, zurbaf, kâmha darâyî Frenk fistanları, Frenk papuçları, giyerler. Başlarına mücevherler takarlar. Bazı kadınları gümüş ve altın tasta takkeller giyerler (C.8, s. 365).

2.1.7. Yanga

Bütün reâyâ kızları başlarına beyaz astardan katı sarığı sarıp, saçlarını sarkıtıp, yüzleri ve gözleri açık olarak çuka dolamalar ve çeşitli giysiler

giyerler. Diğer diyarların kızları gibi fistan giymezler. Ama şehrin kefere kadınları başlarına kırmızı yedekçi biratası parankona çuka giyip gezerler. Kanlı çeşme yanındaki çingene mahalesi kadınları da kefere kadınları gibi kırmızı çukadan yedekçi biraturlar giyip kocalarına çekiç çalıp, körük çekip demircilik ederler. Gayet çirkin çehrelidirler (C.8, s.404).

2.1.8. Foncistan

Avretlerinin içinde çok fakir olanları vardır. Avret yerleri koyun ceylan ve keçi derisi ile örter ve derinin ucunu dilim dilim edip her bir püskülüne boncuk takar. Geride kalan vücutları çıplaktır. Elbiseleri yoktur (C.10 s. 554).

2.2. Çingene Kadınlarının Kıyafeti

Çingene kadınlarının kıyafeti ile ilgili olarak sadece Lofça çingelerinin giyimleri hakkında bilgi bulunmaktadır.

“Çingene avretleri başlarına kırmızı çuhadan pullu tarpuş giyip, arkalarına sarkıtırlar. Gayet çirkin yüzlü şeylerdir” (C.6, .509).

2.3. Müslüman Kadınların Giyimi

Müslüman kadınların giyimi ile ilgili olarak Seyâhatnâme’de 47 yerleşim biriminde yaşayan kadınların giyimi hakkında bilgi verilmektedir. Bu yerleşim birimleri ve bu yerleşim birimlerindeki kadın kıyafetleri şunlardır.

2.3.1. Nahcivan

Nahcivan’ın kadınları sivri sivri takke giyip üzerine beyat tülbent bürünür, ayaklarına renkli çizme giyerler. Güzelleri çeşit çeşit mavi kürkten yörük isfahani giyip gönül alan mirza gibi salınarak yürürler (C.2, s.467).

2.3.2. Bolu

Bolu’nun kadınlarının hepsi ferace giyerek dolaşırlar. Amma çok örtülüdür. (C.2, s. 519).

2.3.3. Ladik (Amasya)

Kadınların kadife çakşır üzerine sarı çizme ve çuha ferace giyer, beyaz yüz örtüsü tutunup, sursi diba avakçın giyer. Edeblice geçerler. Hamamdan ve ziyaretlerden başka bir yere gitme ihtimalleri yoktur (C.2, s.683).

2.3.4. Köstence

Kadınlarının hepsi beyaz aba giyerler. Halıkının çoğu aba ve ihram dokumakla geçinirler (C.3, s. 324).

2.3.5. Malatya

Zengin kadınları feraçe ve yassıbaşı ile gezerler. Fakir kadınları da çoğunlukla beyaz câra bürünüp sivri takke giyerler. Ayaklarına sarı ve kırmızı çizme giyerler (C.3, s.423).

2.3.6. Diyarbakır

Hepsi beyaz çarşafa bürünüp, yüzlerine kıl örtü, başlarında sivri altın ve gümüş takke giyerler. Ayaklarına mutlaka çizme giyerler. Temiz namusla, altın ve ziynete sahip kadınlardır (C.4, s. 446).

2.3.7. Van

Bütün kadınları sarı çizmeli olup başlarında altın gümüş ve dibâ bilezikler ile örtüleri vardır (C.4, s.556).

2.3.8. Hemedan Şehri

Kadınları altın, gümüş irkiye ve diba takke giyerler, yüzlerine ipek peçe ve üzerlerin ebeyaz çarşaf giyerler. Şehirde öylece dolaşırlar (C.4, s.682).

2.3.9. Kazvin

Kadınların yüzleri duvaklı ve peçeli olup, ayaklarına çizme giyerler (C.4, s.695).

2.3.10. Bağdat

Kadınları altın ve gümüş arakiye giyip yüzlerine örtü örterler. Beyaz lekfurî bogasi bürünüp sarı çizme giyerler (C.4, s.738).

2.3.11. Burut Palangası

Bütün kızları açık başlı, siyah saçlı, elvan ipek hilatli, kaftanlı, kabâdi sarı papuçlu olur (C.5, s. 88).

2.3.12. Kara Biga

Çuha ve Tekfûri bezinden kaftan giyerler. Kadınları beyaz ozar örtünürler. Çarşı ve pazarında asla kadın görülmez (C.5, s.208).

2.3.13. Beç Kalesi

Halkının giydikleri abadır. Ama kadınları çeşitli çukalar giyip gezerler (C.5, s. 252).

2.3.14. Bosna

Kadınları Rabia-i Adviye derecesinde kapalı güzellik sahibidirler. Güzellikte ve olgunlukta eşsiz olup baba ve cedllerinden başka hiç bir erkek sözlerini işitmemişlerdir. Bu şehirde kadınlar hepsi kırmızı ve yeşil cukadan çeşitli elbiseler giyip ayaklarına sarı papuç ve iç edik geçirirler. Başlarına kıymetli terpus takke ve dibâ üzerine beyaz tülbent üstlük ile siyah peçe giyerler. Ama dışarıda gezmeleri enderdir. Çünkü edep sahibi ve hünerlidirler (C.5, s.301).

2.3.15. Sofya

Kadınların hepsi yassı başlı olup, siyah bez ferace giyerler (C.5, s. 393).

2.3.16. Kesriye Kalesi Kızları

Çok güzel ve sevimli kızlar var ki; her biri ipek fistan eteğini dolanıp tavus kuşu gibi gezdiklerinde düşkünlerin aklını çalarlar (C.5, s.397).

2.3.17. Kesriye Kalesi Kadınları

Bu kavmin kadınları cukadan, bostancı külahları gibi sivri takkeler giyip yüzleri açık kisveleri perişan, maskara gibi gezerler. Hepsi şayak gibi beyaz aba sıkma ve dolama giyip çift ve çubukta Ferhat gibi çalışırlar (C.5, s.350).

2.3.18. Banluka

Kadınları hep cuka ferace ve başları üzerinde beyaz tülbend yaşmak örtürüp edepli gezerler (C.5, s.350).

2.3.19. İskenderiye

Hatunları çuka ferace giyip başlarına bostancı külahi gibi acip takke giyip üzerine beyaz tülbent örtüp sarı iç edik ve papuç giyerler, çokterbileyi gezerler (C.6, s. 480).

2.3.20. İştîp Kalesi

Kadınları yassı başlı, dülbent cenberli, siyah bogâsi ve beyaz aba ferace giyip edepli gezerler. Su ve havasının güzelliğinden güzelleri çoktur (C. 6, s. 484).

2.3.21. Budin

Kadınları çuha ferace giyerler. Yassı başlı tarpuş giyip üzerine beyaz yaşmak çember örtünürler. Papuçları ve iç edikleri sarıdır. Hiç bir kadın çarşı ve pazara çıkmaz (C.6, s.565).

2.3.22. Öziçse Kalesi

Kadınları, siyah ferace giyerler. Hepsi de gayet edepli gezerler., çarşı pazara girmezler. Hepsi de terbiyeli ve namuslu hatunlardır (C.6, s.664).

2.3.23. Mostar

Kadınları, yassı tarpuş takke üzere beyaz izar örtüp, ferace giyerler (C.6, s.698).

2.3.24. İstolni Belgrat

Kadınlar siyah ferace, yassı serpuş takke giyip, beyaz çenber örtünüp edepli gezerler. Çarşı pazarda asla kadın görünmez (C.7, s.41).

2.3.25. Bahçesaray

Kadınları hepsi çuka ferace giyip yassı başlı olup. ayaklarına ve etek ve çizme çekerler. Sadece hamama gitmek için çıkarlar. Rabîa Adeviye dercesende örtülü saliha güzel huylu kadınlardır (C.7, s.358).

2.3.26. Çerkez Kadınlarının Giyimi

Kadınların hepsi beyaz kebeden örülmüş beyaz takkeler giyerler. Başka diyaların kadınları gibi saçlarını sarkıtıp, ellerini kınalayıp, gözlerin sürmelemezler. Beglerin ve ileri gelenlerin kadınları renkli buğsi ve ipek daracık sıkma kaftan giyerler (C.7, s.420-421)

2.3.27. Tavistan (Dağıstan) Kadınlarının Giyimi

(Tavistan) Dağıstan Bütün kadınları ve kızları beyaz abadan tilki derisi kalpak giyerler. Saçlarını sarkıtmaz, tüyleri açık gezerler. Çeşit çeşit daracık sıkma ve renkli Acem bezi kaftan giyerler. Çerkez kızları gibi giyinirler (C.7, s. 453).

2.3.28. Kalmuk Kadınlarının Kıyâfeti

Bunlar da hep kestikleri hayvanların derilerini giyip gezerler. Başlarına deriden kalpak geçirip ata binerler. Mızrak kuşanıp kocalarından çok savaşırlar. Bazı kadınların kalpakları üzerinde ipek parçalarından püsküller çoktur. Bazı kadınların da Çin ve Hıta bezinden kaftan diktiklerini gördüm. Yine ayaklarına keçe çakşır ve domuz derisinden papyra çizme giyerler. Bunların giydikleri deri yedikleri darıdır (C.7, s.501).

2.3.29. Kazak Kalesi

Rum potinleri, cuha, ferace ve ipekli kaftanlar ve ayaklarında sarı içli edik ve sarı papuçlar giyerler. Ama sokağa çıkmazlar. Çıkacak ve sokağa

bakacak yerleri yoktur. Ama Kara Çatak Tatarı kadınları abâ ve koyun derisinden kürkler ve başlarına çeşitleri kalpaklar giyerler. Yüzleri açık gezerler. Irzına namusuna düşkün olanlar yüzlerini örtüp gezerler (C.7, s.534).

2.3.30. Drama

Kadınları çuka ferace giyip yassı başlı olup başlarına beyaz örtü örtüp edeplince gezerler (C.8, s.65).

2.3.31. Selânik

Bütün kadınlar ve cariyeler cuka ferace giyerler. Zenginleri dîbâ, şîb, zurbâf giyinir, başlarına beyaz dülbent sarıp yüzlerin kıldan peçe ile örterler (C.8, s.91).

2.3.32. Karaferya Kadınlarının Giyecekleri

Kadınlar, yedikçî takkesi gibi kırmızı saye çukadan beratları “başlarına giyip üzerine beyaz dülbent bürünüp daha aşağılarına sâye ve diğer renkli çukalar giyinip gayet edeplince hareket ederler (C.8, s.104).

2.3.33. Yenişehir (Dar-ı Tüccar)

Bütün kadınları kırmızı sâye çukadan berata giyip cevahir ve inci püskülleri berataların tepelerine süsleyip hepsi Arvupai atlas, ipek ve dâryâyî, işlemeli hilatler giyerler. Başlarına beyaz ezâr, yüzlerine kıldan peçe örtüp gezerler (C.8, s.113).

2.3.34. Aşağı Ezdin Şehri

Kadınların hepsi başlarına renkli çukadan serbuş giyerler, yüzlerine kıldan tül örterler. Başlarına beyaz arıka ve enlerine çeşitli arıka ferace giyip, harmani sararlar. Son derece edipli ve örtülü kadınlardır (C.8, s.129).

2.3.35. Livadiye Şehri

Kadınları yassı başlı olup, renkil feraceler giyip, edeplice gezerler. Ama güzel Rum kızları başları açık, saçları dökük, ipek fistanlar giyip gezerler (C.8, s.137).

2.3.36. Atina

Kadınları renkli fisdanlar giyip başlarına terpuşlar sarıp yüzleri açık gezerler. Ama bu şehirde gündüzleri çarşı, pazar ve sokaklarda asla kadın ve genç kızların gezdikleri görülmez (C.8, s.154).

2.3.37. Kördüs Varoşu

Kadınları elvan çuha farece, yassı başlı beyaz cember bürünür, edepli gezerler. Namuslu hatunlardır (C.8, 166).

2.3.38. İlbasan

Kadınların ve kızların çoğunluğu çuka faraceler, üzerinde beyaz dülbent bağlı yassı başlıklı takkeler giyip gezerler (C.8, s.451).

2.3.39. Ohri

Kadınları çeşitli bol yenli ferceler giyip yassı başları üzerine tülbent çemberler bağlayıp çarşı ve pazardan başka ana caddelerde edepleriyle gezerler (C.8, s. 465).

2.3.40. Usturumuca Şehri

Kadınlarının çoğu beyaz süt gibi aba ferace ve aba dolamalar giyip temiz ve pak olup itaat ederler (C.8, s.474).

2.3.41. Tekfurdağı (Tekirdağ)

Kadınları örtülü olup, giysileri altın yaldızlı ve mücevherlerle donatılmış kabalar diba,şib ve zürbâl kumaşlardandır. Ama gördüğümüz hatunları çuka ferace ve yassı başlı giymiş olarak gezerlerdi (C.8, s.493).

2.3.42. Kütahya

Kadınları başlarına altın ve gümüş takke giyip üzerine beyaz çar bürünürler. Ayaklarına kadife çakşır üzerine sarı çuha giyerler, gayet edeplidirler

2.3.43. Afyonkarahisar

Kadınları beyaz sar bürünürler. Hepsi de gayet edeplidirler. (C.8, s.508).

2.3.44. Uşak

Kadınları yarı başlı arakiyesiz siyah muhayyer ferce giyip edeple dolaşırlar (C.8, s.511)

2.3.45. Manisa

Kadınları siyah mavi muhayyer ferâce giyerler gayet edepli gezerler (C.8, s.526).

2.3.46. İzmir

Kadınları çuka ferace başlarına selamiye diba takke rarbendi tülbent izar indirirler (C.8, s.535).

2.3.47. Rodos

Kadınları edeplidir. Hepsi çuka ferace giyip ayaklarına kırmızı kadife döğme çakşır ve başlarına çenber ile yüzlerini kıl örtü ile örterler. Bir avret hakkında kötü bir söz işitseler hemen katlederler (C.9, s.12).

2.3.48. Adana

Kadınları ayaklarına sarı çizme giyerler. Sivri takke üzerine beyaz çarşaf bürünürler. Çok terbiyeli kimselerdir (C.8, s.42).

2.3.49. Maraş

Kadınları ayakları sarı çizme, başlarına sâfi gümüş tas takke, yahut sırmalı sivri takke ve üzerlerine beyaz çarşaf bürünürler (C.9, s.47)

2.3.50. Ayıntab (Antep)

Kadınları ayaklarına sarı çizme, başlarına gümüşten sivri takke üzerine çarşaf bürünürler. Edebli kadınlardır. Çarşı pazarda gezmeleri ayıptır (C.9, s.50).

2.3.51. Kilis

Bütün kadınları gümüşten sivri takke giyip beyaz car bürünürler. Halkı kereke giyer (C.9, s.52).

2.3.52. Halep

Kadınları altın ve gümüş dibadan sivri takke giyip üzerine beyaz car bürünürler. Ayaklarına sarı çizme giyip edepli yürürler (C.9, s.57).

2.3.53. Muz Kalesi

Avretleri gümüş ve altın arakiye ve beyaz car bürünürler (C.9, s.68).

2.3.54. Halilü Rahman Kalesi

Kadınları altın ve gümüş takke üzerine beyaz i'zar örtünürler(C.9,s.98).

2.3.55. Medine

Bütün kadınları âsümâni iç edik ve papuç giyip siyah izar örnütüler. Başlarına sarı, kırmızı, yeşil ipek Dutuk nikap örterler (C.9, s.138).

2.3.56. Mekke

Çeşitli kıymetli sırmalı kumaşlar giyerler. Gümüşlü ve altından takkeler giyerler. Siyah örtüye bürünürler. Sürmeli gözlerinden başka hiçbir yer görünmez. Fakat Habeş câriyeleri vardır ki, esmer renklidirler. Bir kadın bir erkeğin yanından geçse güzel kokusundan mest olur (C.9, s.186).

2.3.57. Mısır

Bütün kadınları donsuzdur. Meğer Anadolu hatunları ola... Bunlar don giyerler ve saçlarında gümüş takye, altın murasa takye, sorguç istefan bilezik, murassa kemerler bulunur. Sırmalı atlas kaftan giyerler. Üstlerine siyah örtü

örtünürler. Ayan kadınları selâniye takye giyerler. Ayaklarına âsumâni papuç ve evik giyerler ve eşeklere binip gezerler. (C.10, s.420):

2.3.58. Demunhur!

Zengin kadınları çuha ve kumaşlar, fukarası Mısır alacası giyerler. (C. 10, s.467)

2.3.59. Kadırga Limanı Kalesi (İskenderiye)

Bu iskenderiyeliler hep sıkma mağripli elbise giyerler. Çünkü kısa elbise hakkında hadis vardır: “Elbisenin hayırlısı kısa olanıdır. Giyinişleri hep Cezayir, Tunuslu gibidir. Mısırlı gibi şapşap elbise giymezler, Gömleklilik nefis keten bezi, ince kız demisi, beyaz koskosu, nazik ihramları kırmızı sahtiyanı meşhurdur (C.10, s.480).

2.3.60. Dimyat

Kadınlar sivri altın ve gümüş tas takke, ayaklarına âsümani papuç giyerler. Gündüz sokağa çıkan avradı, her kim olursa öldürürler Meğer ölü arkasından giden akraba kadınlar ola (C.10, s.498).

2.3.61. Mahalletül Kebir

Kadınları altın ve gümüşlü takke, beyaz ve siyah ibrişim car bürünürler (C.10, s.506).

2.3.62. Kına Bedri Şehri

Esmer renkli mahbûbeleri olur. Hepsi ipek örtünürler. Kulakları küpeli, kolları, gerdanları, ayakları halhallidir. Bazıları kahvehanelerde rakkaslık eder. Ayıp değildir. Bütün halıkı alaca kerake aba giyerler (C.10, s.523).

2.3.63. Feyyum Şehri

Feyyum kadınları siyah ipek örtü bürünüp ayaklarının cündî halhaller giyip edepli şekilde gezerler (C.10, s.604).

3. Günlük Giyim

Kadın giyimi, erkek giyimi ve günlük giyimini çok net hatlarla birbirinden ayırmak oldukça zordur. Evliya Çelebi seyahatname'de halkın giyim ifadesini genel olarak kullanmış. Bu ifade altında kadın ve erkeklerin giyimi günlük giyim birlikte ele alınmıştır. Kadın giyimi erkek giyimi ifadesinin özellikle zikretmediği bölümleri "Günlük Giyim" başlığı altında topladık. Konu ile ilgili olarak -26- yerleşim birimin giyim kuşamı hakkında bilgi bulunmaktadır.

3.1. Sinop Kalesi

Sinop kalesi halkının çoğu çuka ferace ve hilat giyerler (C.2, s.444).

3.2. Çorum

Çorum'un samurlu, çuka feraceli zenginleri varsa da orta hallileri yugasi giyerler, kadınları çarşafa bürünüp gezeler (C.2, s.532).

3.3. Erzurum

Ayanları çuha, samur ve güzel kumaşlar giyip çalışırlar. Alimleri ve salihleri yine cuha ferace ve boğası kaftan giyerler. Aşağı tabaka sanat ehli olanı üzerlerine abakaba boğası hilat giyerler (C.2, s.549).

3.4. Erzincan

Hepsi kısa elbise giyerler "şöhret afettir." diye ipekli elbise giymezler. Amma kadınları Adeviye gibi edepli ve dürüst oldukları da örtülüdürler. Ayaklarına çizme, başlarına takke giyip gezerler (C.2, s.675).

3.5. Horma Şehri

Halk tabakası caha renkli ve ipekteten kaftan giyerler. Orta halli olanları "Kazanan" Allah'ın sevgilisidir" sırınca kanaat ehli olup hepsi renkli ferâce ve sof giyerler. Kadınları ayaklarına çizme giyer başlarına beyaz çarşaf bürünürler (C.3, s. 46).

3.6. *Gazze*

Halkında Gazzetül'l Haşim denilen bir bezi vardır. Samur, çuka ferace atalas ve kabalar giyerler. Orta halli olanları cuka ve sade beyaz giyerler. Halkın bazısı beyaz ve renkli ve siyah kaşlı bazıları esmer renkli kimselerdir (C.3, s.103).

3.7. *Urfa*

Âyan ve ileri gelenleri hepsi samur, sincap ve atlas giyerler. Orta halli olanları çeşitli kısa elbiseler giyerler (C.3, s.124).

3.8. *Kayseri*

İleri gelenleri saya cuka, cumur, zerdevâ, tilkiboğasi ve sincap kürkü giyip atlastan kaftan biçtirirler. Orta hallileri Üsküdar ve Londra çukası boğasî kaftanı giyerler. Kadınları sivri takke giyip üzerine ezar bürünürler (C.3, s.144).

3.9. *Sivas*

Şehir âyanı fahire elbise, orta haliler Londra çukası ve Elvan boğası giyerler (C.3, s.160).

3.10. *Şumnu*

Halkının hepsi tüccar olup çuka giyerler kadınları yassı başlıdırlar. Beyaz tülbent bürünüp, beyaz şeyh Abbâsi ferace giyerler Halbuki inanç sahibi kadınlar olsalar çuka giyerler (C.2, s.242)

3.11. *Peçe Kalesi Varoşu*

Âyan ve eşrafı atlas, kenek ve purankon çuka giymeyi severler. Orta hallileri renkli bugasi, düşük hallileri kendilerine göre giyinip başlarına kalpak giyerler (C.3, s.249).

3.12. Silitste Varoşu

Âyanı güzel kumaşlar ve çuka giyerler. Orta halli olan fakirleri hallerine göre renkli bezlerle kaplı kürkler giyip başlarına tatar kalpağı giyerler. Kadınları yassıbaşlı olup renkli çuka ve beyaz Gerbva Abbasi ferace giyerler (C.3, s.263).

3.13. Tatar Pazarcığı Kasabası

Bu şehrin su ve havası çok sıcak olduğundan, havası ağırdır. Çoğunlukla orta halli kadın ve erkekleri beyaz aba giyerler şayak abası ve yörük ihramı meşhurdur (C.3, s.302).

3.14. Avend Şehri

Bütün halkı çizgili basma renkli bezler, gümüşlü kaftanlar, mavi ve sarı kaftanlar giyerler.

Kadınları devamlı altın ve gümüşlü taç giyerler yüzleri örtülü, beyaz azarlı ayakları gök mavisi ve yeşil çizmelidir (C.4, s.678).

3.15. Akkerman

Hepsi fukara kılığında tüccar ve Allah yolunda savaş veren kimselerdir. Çoğunlukla tatar kalpağı giyip, at eti yerler (C.5, s.74).

3.16. Bender Kalesinin Veroşu

Halkı son derece cesur ve savaşıdır. Hepsi Tatar kalpağı ve Kotman kürkü giyip her sabah Turla'nın karşı tarafındaki Kazak ile cenk ederler (C.5, s.79).

3.17. Ahmet Paşa Çeşmesi

Halkı Levendane çuka bağır yeleş başlarındaki fes üzerine dayı sarığı sarıp gezerler. Kadınları çeşitli çuka ferâce ve ezâr bürünüp, yüzlerine burka örtüp edeplince gezerler (C.5, s.221).

3.18. *Narin Kale*

Halkın hepsi Boşnaktır. Serhadli gibi kısa ve daracık elbise giyerler “Elbisenin hayırlısı kısa olanıdır” sözünce dizleri göğsünde, cuka serhadli ve Komtuş görker, çuka dolama ve güderi dolama giyip yenlerine ve göğüslerine hep gümüş düğme dikerler. Bellerindeki kuşakları ipektendir. Çakşırları da daracık olup çuka ve beyaz güderidendir. Başlarında asa sarık olmayıp hepsi kırmızı ve yeşil çukadır. Samur kalpaklar üzerine, sahin kanatlı taçlar giyerler (C.5, s.278).

3.19. *Benderâbad Karasu*

Bütün kefere halkı da Tatar kalpağı gibi şaptırma denilen kalpak giyerler. Ama mavi ve mor kalpakları üzerinde Rum ve Ermeniler birer kuruş büyüklüğünde kumaş parçasını nişan taşırlar. Yahudiler ise sarı kumaş parçası dikerler Yahudiler, Ermeni ve Rumlar hamamda ayaklarına nalın giymedikleri gibi topuklarına cingirak bağlayıp başka bölmede yıkanır. Yahudi oldukları bu alâmetlerden anlaşılır (C.7, s.378).

3.20. *Çoban Kalesi*

Başlarına kalpak giyerler. Tilki ve kuzu kürkü giyerler (C.7, s.412).

3.21. *Çerkes Kavminin Giyecekleri*

Hepsi kıllı kebeden siyah takke giyerler. Üzerlerinde siyah koyun yününden eğrilmiş ihram gibi dokumuş; incecik siyah daracık aba, dalama giyerler. Ortasına kuşak bağlayıp gezerler. Üzerlerine başka şey giymezler. Zenginleri kış günleri kuzu kürkü giyerler. Bütün esvapları kısacık dizleri hizasında hafif esvaplardır. İnce abadan çakşır giyerler. Çoğu donsuz gezer. Ayaklarında altı bütün üzerinde bir çeşit düğmesi bulunan çarık giyerler. Çarık bir diyara mahsus değildir. Kuşakları yine koyun yönünden örülmüş ipek gibidir. Beyleri yine bir çeşit kırmızı kumaştan üstlerine dikilmiş mestler giyerler ki ayaklarından güçlkle çıkar. Bu derece dar, kırmızı mest giyerler. Diğer fukaraları kış günleri esvapları üzerine üç köşe, dürülmüş siyah ve beyaz

kebeleri boğazlarına bağlayıp gezerler. Ama onun kolu, yırtmacı ve yakası yoktur (C.7, s.418-419).

3.22. Tekakü Vilayeti

Bunlar da aynı Çerkes gibi esvap giyerler siyah külahlı ve başlarının iki yanları saçlı kavimdir. Ama sakalları diğer Çerkesler gibi traşlı değildir. Hepsi sakallıdırlar (C.7, s.433).

3.23. İder Şehri

Bunların elbiselerinde asla ipek yoktur. Zira “Men Libâse fiddünya yelbese fil ahirete” hadisi üzere erkek ve kadınları asla ipekli giymezler. Elbiseleri koyun yönünden ve renkli bezden nikendeli ve iki peşli Acem libası gibi kaftanlar giyerler. Beyleri başlarında beyaz bugasiden nikendeli sivrice kavuk giyerler. Başlarına beyaz tülbent sararlar. Ayaklarına sarı yassı taben-pây, püş yani papuç giyerler (C.7, s.465).

3.24. Kazan Vilayeti

Erkek ve kadınların elbisesi çuhadır. Başlarında kalpakları vardır. Ama Tatar başlıkları gibi değildir. Değişik tarzdan sürahi kalpak giyerler. Herdek kavminin hıristiyan ve Müslüman milletinin kadınları, yüzleri açık gezerler (C.7, s.487).

3.25. İlatar Şehri

Mujik kavminin güzel kızları vardır ki dünyaya bedeldir. Ama bu diyarın çok şiddetli kışları olduğundan halkı kat kat elbise ve kürk giyerler. Güzel erkek ve kadınları bu yüzden Bikri (kurt) şeklinde görülür (C.7, s.490).

3.26. Aşağı Hisar (Masku Vilayeti)

Hepsinin temiz cuha dolamalarının kolları göğüsleri gümüş düğmeli ve başları renkli kalpaklıdır. Samur kürkü ve geyik kürkü giyerler. Kadınları yüzleri açık gezerler (C.7, s.496).

3.27. Feth-i İslam Kalesi

Hepsi kırmızı kalpak ve serhatli elbisesi giyerler

3.28. Tarapoliçe Kasabası

Kadın ve erkekleri gayet yakışıklı olup, bütün halkı beyaz tenlidirler. Elbiselerinin kumaşları çuha ve akmeşe olup gençleri Cezayirli elbisessi giyer pala bıcağ taşırılar. Başlarında kırmızı fes ayaklarına siyah fular papuç giyerler (C.8, s.208).

4- Törenlerle İlgili Giyim

Bu bölüme dair bilgiler daha çok askerlerin törenlerde giydiği bilgilerden oluşmaktadır. Halkın bayram düğün, nişan, cenaze gibi törenlerde giydiği kıyafetler hakkında seyahatnamede bilgi verilmemiştir. Askeri karşılama ve uğurlama törenlerinde giyilen kıyafetlerle ilgili dört yerleşmiş biriminden bahsedilmiştir: Bunlar İstanbul, Eylov Kalesi, Şam ve Saray şehridir.

4.1. İstanbul

İstanbul'da divan toplantısına katılan askerlerin giyim kuşama ile bilgi şöyledir. Bir de kalabalık divan olur ki, üç ayda bir bütün askere maaş verilir veya yabancı bir elçi gelirdi. O gün mahşer gönüne benzer, kalabalık büyük bir divan olurdu. İkiyüz küheylen ata binmiş ve mücevherlerle süslenmiş divan üyeleri, yanlarında latin ve gümüş takımları ile beraber gelirlerdi. Getirdikleri altın işmeleli halılala padişahın bulunduğu yeri öyle bir süslerlerdi ki elçiler gördükleri zaman hayran kalırdı (C.1, s.148).

4.2. Şam

Murtaza paşa hac için Mekke ve Medine'ye gidecek olan hacı adaylarının korunmasında görevlendirilmişti. Bu ziyaret esnasında Şam'a uğranılır. Hac Emmini, Murtaza Paşayı bir törenle karşılar. Bu törende askerlerin giydiği kıyafetler hakkında Evliya şu bilgileri verir.

Şam'ın bin beşyüz yeniçerisi zırh, külah cebe ve çevşen giymiş olarak yeşil, kırmızı, güve rengi al renklerle adlı sanlı, seçkin ve şahbaz yiğitler vardı. Elllerinde on yedişer boğum kargı ve yalman demirli Haleb kalkanı ile genç atik ün yapmış beylerin her birisinin altlarında falanoğlu filan diye soy ve sopy yazılmış mühürlü kısraklar vardı. Bunlar da üzerlerinde Şam başlığı, Şam takımı, Şam eğeri, Şam rikabı, ve Şam'da dikiler ipek kumaşlar ve sırmalı sikkeler olduğu halde altı parça yancıklı küheylan kısraklar üzerinde selama düşmüşlerdi (C:3, s.53).

4.3. Eylor Kalesi

Karakov vilayeti hakimi varşakla kral'ın Tatar Hanını karşılamak için düzenlediği törene katılan askerlerin giyimi

Halkın tamamı cömerd ve zengin olup gösterişe düşkün olduklarında çeşitli kıymetli elbise elvan kumaş ile karşılamağa çıktılar. Tamamı altınlı, eğer takımı gaddare, ellerinde yeni dünya ağacından yalmanlı sıırıklar, başlarında çeşitli kadife ve çukadan samur tatar kalpakları üzerine ablak ve balıkçıl, turna ve huma telleri olup askerlerin ellerinde binlerce ipek ve sırmalı savak bayraklar var ki parıltıdan gözlerimiz kamaştı.

Bütün kadife kemha, sof, darı ve samurdur. Atları hep küheylan olup, altın sırmalı abyiler, kemer rahtlı diba ve zib zerba ve ipek çadırılı idiler (C.5, s.99).

4.4. Saray Şehri (Huşenk Şa'ın Tacı)

Yedi kubbeli bir mücevher taçtır. Orta kubbesinde bir cevahirli murassa büyük halkası vardır. Her kral taç takındıkça bu taca iltifat olarak birer tane murasa altın zincir korlar. Bu tacın büyüklüğü bir rum kilesi kadar vardır. Kötü günlerinde ve elçilerin geldiği günlerde ve bunun gibi büyük zatların

bulunduğu cemiyetlerde Cesarın başında belirttiğimiz zincirler ile asılmış durur. Dışardan gelen adamlar Cesar tacı giymiş zannederler (C.7, s.484).

5. Meslekler ve Yaş Gruplarına Göre Giyim

Bu bölümle ilgili olarak tespit ettiğimiz bilgileri, mesleklere ve yaş gruplarına göre ayırarak aktarmayı uygun bulduk. Mesleklere ait bulduğumuz bilgiler şunlardır.

5.1.1. İstanbul

Bütün divan üyelerinin aynı şekilde elbiseler giymesi, Sultan Süleyman Han'dan kalmıştır. Evvela yedi kubbe veziri, Kaptan-ı derya ve Sadrazam Selimi destân ve vezirlik kürkü ile yeniçeri ağası katılıyorsa oda selimî ile orta kapının sağ tarafında yeniçerilerin divan durduğu yerde dikilirlerdi.

Çavuşbaşı kapıcılar kethüdası, miralen, çarkçı başı, mirahur ağa çeşnigirbaşı, müteferrik başı tümü başlarında mücevherler, üzerlerinde müvahidi atlastan dikilmiş hil'atler olduğu halde yerlerinde beklerler, görevleri ile ilgili işlerle meşgul olurlardı (C. I, s.147).

5.1.2. Trabzon

Bu şehrin halkı eskiden beri yedi fırkadır. Bir fırkası ayan ve seçkin olan bey ve beyzadelerdir ki samur kürklerle fahireler giyerler. Tüccarlar Azak, Kazak, Abaza, Cerkenistan ve Kırım'a giderek ticaret yapanlar. Çuka, ferce kontuş, dolma ve yelek giyerler Sanat erbabı olanlar, çuka, ferace ve çeşit hil'at giyerler. Karadeniz gemicilerinin elbiseleri kendilerine hastır. Demir koparan, şalvar, çuka, dolama, giyip astar sarık sararak deniz üzerinde ticaret yapar kâr ederler.

5.1.3. İstanbul

İstanbul Ağası ocağı odabaşları başlarına destari sarık sarar, sırtlarına naksî dolma giyer, ayaklarına da siyah tamak, kırmızı papuç giyerler.

Kayıklarında beyaz gömlek giyerler ayak üzerinde kürek çekerler. Galata halkının çoğunluğu Cezayir elbisesi giyerler. Birçoğu Arabistanlıdır (C.1, s.333).

5.1.4. İstanbul

Tophane esnafı süslü elbiseler giyerler. Tüccar ve sanatkarları kudretlerine göre kara elbiseler giyerler (C.1, s.343).

5.1.5. İstanbul

Üsküdar halkı birkaç, sınıftır. Bir kısmı asker sınıfının ileri gelenleridir ki, kıymetli çeşitli kumaşlardan yapılmış elbise giyerler. Bir kısmı ülema ve salihlerdir. Bir fırkası da sanatkârlardır. Bu sınıfın elbiseleri kudretlerine göre kapama, havma ve dolama ferâcadir (C.1, s.367).

5.1.6. Konya

Askeri kumandanların hepsi samur kürk ve güzel elbiseler giyerler. Uleması da çeşit çeşit sof ve melâyi kumaşlar giyerler. Mevlânaya bağlı olduklarından mevlevi külahları üzerine sarık sararlar (C.3, s.11).

5.1.7. Mahalletül Kebir

Askeri taifesi gayet süslü kimselerdir. Orta hallileri bogası ve mısır alacası giyerler (C.10, s.506).

5.2. Yaş Gruplarına Göre Giyim

Evliya Çelebi yaş grupların; gençler orta yaşlılar ve ihtiyarlar diye üçe ayırmıştır. Yaş gruplarına göre giyim konusu ile ilgili olarak 15 yerleşim biriminin giyimi hakkında halkın kıyafetleri şöyledir.

5.2.1. Mostar

Namuslu ihtiyarları destar sarıp, taze yiğitleri kalpak ve kopçalı çakşır ve çuha esvap giyerler (C.6, s.698).

5.2.2. *Vardar Yenice Kasabası*

Ayan ve büyükleri çeşitli çuka libaslar giyip Ferhadvai, hezar altınbaş, hünkâri ve köse sarık sararlar. Orta halli kimseler ile tüccar , sanat kâr ve sanayiciler çuka kontuş, çuka çakşır, çuka samur, zerdave kalpak, kapalı çakşır giyinip bellerinde ve kuşaklarında kopriye bıçak varsak taşıyıp Rumeli gazileri gibi gezerler (C.8, s.96).

5.2.3. *Livadiye Şehri*

Gençleri Cezayirli gibi daracık elbise ile bellerinde üçer bıçak bir yerde taşıyıp, ipek kuşaklar kuşanırlar. Beyaz terlik ayaklarında, kırmızı fes başlarında baldırı çıplak olarak levendler gibi gezerler. İhtiyarlar da çeşitli çuka libaslar giyip başlarına perişani sarık sararlar (C.8, s.137).

5.2.4. *İstifiye*

Genç yiğitleri, Cezayirli elbiseler giyip, baldırı çıplak gezip renkli çukadan pişliler giyip arkalarında Cezayir ihramları olup, ayaklarında Siyah Frenk papuşları, başlarında kırmızı fesler, bellerinde çatal bıçakları olduğu halde dolaşırlar (C.8, s.138).

5.2.5. *Ağriboz*

Erkekleri Cezayir Leventleri gibi çeşitli çukadan yapılmış tağzı yelekli ve güslüklü geçirme elbiseler giyerler. Taze yiğitleri baldırı çıplak gezerler. ihtiyarları fesleri üzerine yarım sarık ile enlerine beyaz ve kırmızı ihramlar sarıp, demi dizlikler ve saya sıkma çakşırılar giyerler (C.8, s.143).

5.2.6. *Atina*

Kefere halkının ihtiyarları ve hekimleri siyah ipekten elbise, başlarına da kadife şapka giyerler. Gençleri başlarına kırmızı fes, sırtlarına renkli çuka yelekler bellerine renkli ipek kuşaklar veya ipek kemerler kuşanıp, ayaklarına siyah tokmak, siyah ve kırmızı papuç giyerler (C.8, s.154).

5.2.7. *Kördüs Varoşu:*

Muhteşem samur kürklü ayanları çoktur. Taze yiğitleri Cezayir Leventleri gibi daracık elbise giyip baldırı çıplak gezerler. Başlarına kırmızı fes giyer bellerine pala bıçak takar, ayaklarına siyah papuç giyerler (C.8, s.166).

5.2.8. *Anavarin Kalesi*

Genç ihtiyar, köylü ve şehirli hep Cezayir elbisesi giyip levendâne gezerler. İhtiyarları ise fes üzerine sarık ve çeşitli çuhadan dar beşliler giyinip bellerine üç bıçak takar ayaklarına kara tokmaklar takarlar. Delikanlıları beyaz baldırılı, frenk papuçlu, kırmızı fesli; göğüsleri açık orta kuşaklı gezerler. Kadınları ne tür giyer görmedim. Çünkü burada kadın ancak öldükten sonra kapıdan çıkar. Gayet ırzlarına düşkün, namus ve hamiyet sahibi gençleri vardır (C.8, s.184).

5.2.9. *Varahor Kasabası*

Taze yiğitlerin tamamı Cezayirli elbiselir giyip, başlarında kırmızı fes arkalarında Cezayirli ihramı ile gezerler. Ayan ve kirbarlar matla destar ve samur libace ve diğer çeşitli değerli elbiselere bürünüp gezerler (C.8, s.385).

5.2.10. *Yanya*

Bütün âyan ve ileri gelenleri başlarına sarıklar sarınıp, samur kürük ve ipek hilaler giyerler. Gençleri sıkma çuha ve kadifeden elbiseler giyerler. Başlarını giydikleri kırmızı kumaştan samur kalpaklarının kenarları siyah şeritlidir. Bellerine ipek kuşaklar sarıp, pala denilen bıçaklar taşırlar. Sıkma kopçalı çakşır giyinip, ayaklarına kaâedi Rumeli tarzı sarı papuçlar giyerler. Çeşitli renkli kumaşlardan yapılmış, kontuşlar giyip irem bağı tavusu gibi pazar ve çarşıda dolaşıp arzı endam ederler.

Bütün reâyaları rum ve Arnavut kefereleridir. Başlarına sivri bir siyah takke giyerler. Onun sivri ucuna bir karış yüksekliğinde Arnavut kalpağı giyerler. Başlarına asla faydası olmaz. Sanki giymemiş gibi durur. O kalpağı pirinçli bir zincir ile başlarına ve boğazlarına bağlarlar. Başları Adana kabağı

gibi büyük olup üzerlerinde kalpakları küçük olur. Tepelerinde durduğu için sanki kelebek kuşu gibi durur. Libasları koyun yapagısından şallardır (C.8, s.404).

5.2.11. Aydonat

Şehrin ayanı ve ileri gelenleri sarık ve samur kürklü renkli çukalar, kontuş, serhaddi ve feraceler giyerler. Gençleri başlarına kırmızı soya çakalı samur kenarlı Rumeli kalpağı ve bazıları da kürksüz Arnavut takkesi giyip bellerine ipek tülbent kuşak kuşanıp, korbile denilen varsak bıçağı taşırlar. Leventleri baldır çıplak, kabadi papuç giyip gezerler (C.8, s.408).

5.2.12. Ergiri

İhtiyarları Muhammedî sarık sarıp maviden başka renkli cuhalar giyerler. Ayaklarında kopçalı çakşır olup cesurâne gezerler. Gençleri kısa yenli ve kısacık etekli kırmızı ipek atlas giyerler. Kolları ve uylukları açıktır. Bütün azaları meydandadır. Ancak ipekten yapılmış ak kenarlı gömlekleri kasıklarına kadar örter. Diğer namahrem yerleri incecik don ve gömlekten görünür. Donları ise dizlerini ancak örter. Don derler ama değildir. Hemen beyaz çarşafı beline bağlamış hacet gidirecekleri vakit asla uçkur çözmezler. Donun paçalarından işlerini görürler. Velhasıl garip ve acayip elbise giyer yiğitler var. Gayet temiz eteklidirler. Onlarda kadın ve erkek kısımlarında gayri meşru münasebet olmaz (C.8, s.421).

5.2.13. Avalonya

Taze yiğitleri son derece eşkiyâ olurlar. Giyecekleri hepsi Cezayirli gibi kısa ve daracık giyecekler olup, baldırı çıplak, başı fesli ayakları siyah papuçlu arkaları beyaz ihramlı dırlar (C.89, s.440).

5.2.14. Ohri

Bütün taze yiğitleri kırmızı sayha çukalı samur ve yaldızlı kalpaklar, çeşitli çakadan dolamalar, kopçalı daracık sıkma çakşırlar ve ayaklarında sarı kabâdi papuçlar giyip bellerinde pala bıçaklar takıp dolaşırlar. İhtiyarları

başlarına çeşitli sarıklar sarıp çeşitli çukadan kavuk, kontuş ve feraceler giyerler (C.8, s.465).

5.2.15. Büyük Durkutlu

Elbiseleri çuha elvan feracelerdir. Taze yiğitleri baldırı çıplak Cezayirli tarzı sıkma yelek,pala bıçak, başlarında fes gezerler (C.8, s.521).

X.BÖLÜM

HALK SANATLARI VE ZANAATLARI

Evliya Çelebi Seyahatnamesin’de Ham maddelerine göre el sanatları ve meslekler konusunda bilgiler bulunmaktadır. Yapım tekniklerine göre el sanatları ve halk resmi konularında Seyahatnâme’de bilgi verilmemiştir.

1. Ham Maddelerine Göre El Sanatları

Seyahatnamede bu konu ile ilgili olarak şu sanatlar hakkında bilgi verilmiştir. Dokumacılık, mermer işlemeciliği cam süslemeciliği, silah yapımı ve tezyinatı, çakı yapımıcılığı, kitap ciltleme ve tezyinatı, köselecilik, topraktan ev aletleri yapımı, taş işlemeciliği ve ipekli dokumacılık ve dericilik. Bu konular hakkında seyahatnamede verilen bilgiler şöyledir.

1.1. Bayburt

Dokumalarından Bayburt kilimleri ve seccadeleri çok meşhur olur, her diyara gider (C.II, s.647).

1.2. İznik

Mermerden köseleri, tabakları ve ibrikleri değerlidir. Osmanlı ülkesinde ne kadar nakışlı mermer yapılar varsa mermerleri hep İznik’te işlendiğinden şehrin adı da Çin-i Mali Rumdur.

1.3. Kerkona Kasabası (Nahcivan)

Halkın işleri hep bez dokumaktır. Çünkü bu sahralarda çok güzel pamuk yetişir. (C.2, s.570).

1.4. Bursa

Bursa sanatları: Frenk memleketinin Cenova şehrinde işlenenden daha güzel, çeşitli kadife işlenir. Renkli serenek, Bursa alacası, neftî, mavi bezleri

kırk kalem peştemalları, ipek Bursa keseleri, fitil ibrişimi çatma nakışlı kadife yastığı ve başkaları (C.2, s.415)

1.5. Hacıoğlu

Sırmalı deri üzerine işlenmiş oklukları hiçbir yerde yoktur, yüz kuruşa sedef işletip İstanbul'un ileri gelen kimselerine hediye gönderilir (C.3, s.271).

1.6. Bağdad

Her işleri makbûldür. Ama saracı meşhurdur. Hatta ceylan derisinden bir çeşit özengi örerler ki âdetâ sihre benzer. Kuyumcuları, terzileri demirci ve kılıçları Diyarbakırdan ziyâde meşhurdur (C.4, s.739)

1.7. Tokat

Beyaz pamuk bezi, cam taşları Lahor ülkesinde yapılmaz. Sanki altın gibi cilalıdır. Kalemkârı basma yorgan yüzü, nakışlı perdeleri, kazana işi sahan ve tencereleri, kalemkârı mutfak eşyaları meşhurdur (C.5, s.42).

1.8. Malkara

Sanayi eserlerinden en beğenileni gezginlerin ellerinde gezdirdikleri silah âletidir ki, ona zerdeste celenk veya mücbek derler. Bunların çeşitlerini kızılıcık, çemşir, sentiyan yenidoğru ve abanoz ağaçlarından bu şehrin sanatkarları yapmakta olup "Malkara meçiği, adıyla söylenir (C.5, s.220).

1.9. İştib

Çoğu sanat erbabı olup çakı yapar. İştib çakısı Rum ve Acem avcılar arasında meşhurdur (C.6, s.486).

1.10. Öziçse Kalesi

Sarı, neftî, yeşil renkte sahtiyani, Bitlis şehrindekine eşittir. Usta kitap ciltçileri sihir derecesinde tezhip, nakışlı masa divitleri yapıp, İstanbul'a hediyeler gönderirler. Maarif erbabı, kitap yazan ev nüktedanları çoktur (C.6, s.664).

1.11. Menkup Kalesi (Kırım)

Bütün Yahudiler güderi, ve kösele işlerler. Kırım diyarında Menkup köselesi meşhurdur (C.7, s.340).

1.12. Zihne Şehri

Zihne'nin kâsesi ve bardağı meşhudur. Zira toprağı çok elverişlidir. Çin fağfurları gibi buranın da kase ve cezveleri her tarafa hediye olarak gider (C.8, s.67).

1.13. Drama

Dramanın çadır bezi meşhurdur. Zira pamuğı pek değerlidir. O kadar meketenler işlenir ki bir gömleklik bezi bir kalmış içine koyup İstanbula gönderirlermiş (C.8, s.66).

1.14. İstifiye

İstife taşı hahif beyaz bir taştır. Mağaralardan çıkarılır. Sanki peynir gibi yumuşaktır. Dışarı çıkarılıp hava ile temas edince hemen beyaz katı bir taş olur.

Bu beyaz taştan, işlemeli tütün lülesi yapıp öyle işlerler ki çeşitli kâseler buhurdanlar, nakışlı fincanlar sarı bal mumu ile karıştırıp sanki altın yaparlar. Bundan yaptıkları lüle, kâse ve fincan gibi eşyaları hediyelik olarak başka vilayetlere gönderirler (C.8, s.139).

1.15. Mahalletül Kebir

İbrişim seccadelerinin dünyada benzeri yoktur. İpek perdeleri, mendilleri, alacaları, çarşafı ve futaları meşhurdur (C.10, s.506).

2. Meslekler

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde o dönemde yaşayan halkın uğraştığı otuz beş meslek hakkında bilgi bulunmaktadır. Bu meslekler; Balıkçılık, çiftçilik, hallaçlık, yazıcılık, terzilik, marangozluk, tüccarlık, çobanlık, saatçilik, ekmeçilik, tercümanlık, dokumacılık, zenbircilik, vaftizcilik,

cerrahlık remilcilik (Kum falına bakam), hekimlik , gemicilik köle ticareti, kuyumculuk, nakkaşlık, dokumacılık, dabakçılık, okçuluk (keman keşlik), iğne yapımcılığı, değirmencilik, ayakkabıcılık, şamdancılık, hallaçlık, gazazcılık (ipek işlemeciliği), kalkancılık, nalbantlık.

Tespit ettiğimiz bilgilerde bir başka önemli nokta ise şudur:

Bütün peygamberlerin bir veya birkaç meslek ve sanata sahip olmasıdır. Peygamberler insanların sadece uhrevî yönden eğiticileri, mürebbileri değil aynı zamanda dünyevî yönden de eğiticileridir. Her peygamber yörenin özelliklerine ve halkın o günkü ihtiyaçlarına göre bir mesleği icra etmiş bu şekilde kendilerine tâbi olan insanları yetiştirmişlerdi.

Bazı peygamberler de sebepler dünyası olan bu aâlemde hayatlarını sürdürebilmek için daha önce bilinen sanat ve mesleklerle de iştigal etmişlerdir. Evliya Çelebi, peygamberlerin sanat ve meslekleri hakkında bilgi verirken bunları kendilerine Cibril'in öğrettiğini yazmaktadır. Bu da bize her sanatın ve mesleğin öğreticisi cibril ve ilk uygayıcısı ve uygulaticısı ise peygamberlerdir. Dolayısıyla her peygamber ümmeti için bir öğretmendir.

Sanat ve mesleklerle ilgi bilgileri gruplandırarak aktarmak istedik, fakat bir yerde veya kabiledede değişik sanatlar bulunduğu için tasnifimizi yörelere göre yapmayı daha uygun bulduk. Sanat ve meslekler hakkında Evliya Çelebi'nin Seyahatname'de zikrettiği bilgiler şöyledir.

2.1. Peygamberlerin Sanat ve Meslekleri

Allahü teâla Hz. Adem'i yeryüzüne gönderip, çiftçilik sanatını Cibril-i Emin vasıtası ile kendisine öğretti. Hz. Âdem hayatı boyunca çiftçilik sanat ile uğraştı.

Hz. Sit Hallaç idi. Hz. İdris, yazıcı ve terzi idi. Hz. Nuh Marangoz idi. Hazret-i Hud, tuccar idi Hz. Salih deveci di. Hz. İbrahim Haleb'de sütçü idi. Sonra Allah'ın emri ile Kâbe-i Mükerreremeyi yaptı. Hz. İsmail avcı idi, Hz.

İshak, çoban Hz. Yusuf, sabah ve akşamı bilmek için zindanda saat yapardı. Hz. Musa çoban idi. Hz. Harun vezir idi. Hz. Zülküf, ekmekçi idi. Hz. Lût, tarihçi idi. Hz. Üzeyir bağcı idi. Hz. İsmail tercüman idi. Hz. İlyas dokumacı idi. Hz. Davud cenk aleti için cebe yapardı. Hz. Süleyman hurma yaprağından zebinbil yapardı. Hz. Yahya muammed (vaftizci) idi. Hz. Ermiya, cerrah idi. Hz. Daniyal, remilci idi. Hz. lokman,, hekim idi. Hz, Yunus, balıkçı idi. Haz. İsa seyyah idi. Hz. Muhammed tüccar idi. Büyük peygamberlerin her biri birer sanat sahibidir. Hepsini Hz. Cbiril öğretmiştir (C.1, s.376).

2.2. Rumelihisarı

Rumelihisarı halkı balıkçı kale neferleri kayıkçı ve diğer esnaftır (C.1, s.350).

2.3. Kavak Kasabası

Kavak kasabası halkı hep gemici, bağcı ve tüccardır. Tamamı Anadoludur (C.1, s.355)

2.4. Yaroz Kalesi

Yoroz kalesi halkın odun taşıyıcılığı yapar. Çünkü buranın etrafı kestane ormanı ile kaplıdır (C.1, s.355).

2.5. İnebolu

İnebolu dağları balkan ve ormanlık olduğundan kerestesi boldur. Burada büyük gemiler yapılır. Halkı hep marangozdur (C.2, s.444).

2.6. Sinop Kalesi

Sinop kalesi halkının çoğu tüccar, marangoz ve gemicidir (C.2, s.444).

2.8. Trabzon

Trabzon halkı yedi fırkadır bir fırka ayan ve seçkin olan bey ve beyzadelerdir. İkinci fırka bilginler, salihler ve diğer hal sahibi kimseler

üçüncüsü tüccarlar dördüncüsü senakârlar beşincisi Karadeniz gemilcileri altıncısı bahçıvanlar, yedincisi balık avcılarıdır (C.2, s.458).

2.9. Kamış Aşiretinin Mesleği

Kamış aşireti: Bu abazalar birbirleriyle savaşarak kadın ve çocuklarını esir olarak satar, öyle geçinirler. Hırsız olmayan adam nazarında uğursuz sayılır. Bunun için hırsız olmayanları meclislerine komadıkları, gibi kızlarını da vermezler (C.2, s.468).

2.10. Abaza diyarı Osoviş Aşireti

Abazi diyarında Osoviş aşireti, ağaçtan yay ve ardıç ağacından ok yapar (C.2, s.469).

2.11. Bolu

Bolu halkının çoğu tüccardır dağlarda çok çam olduğundan halkı çam tahtası ticareti yaparlar. Bolu tahtası İstanbul'da meşhurdur. (C.2, s.520).

2.12. Çorum

Çorum'da her çeşit esnaftan bilgi sahipleri çoktur. Amma en meşhurları terzi ve hallaçlardır. Berber rivanları helvacı civanlar pek meşhurdur (C.2, s.532).

2.13. Erzurum

Erzurum'un terzisi ve kuyumcusu son derece ustadır (C.2, s.549).

2.14. Tebriz

Tebriz halkının sanatları: Buranın usta nakkaş ve ressamı, kuyumcu ve terzisi başka bir ülkede yoktur. Her işin en iyisi bu şehirde mevcuttur. Özellikle burada dokunan kumaş ipek kadife ve dârâyı her tarafta "Tebriz kumaşı diye anılır (C.2, s.579).

2.15. Gümüşhâne

Halkı her çeşit vergiden muaf gümüş işlemekle görevlidirler. (C.2, s.645).

2.16. Azerbaycan'ın Gühervan Kalesi

Azerbaycan'ın Gühervan kalesi halkının meslekleri şehirde her sanat mevcut ise de kalem kâri cins yorganı ve çarşaf bezleri meşhurdur (C.2, s.592).

2.17. Konya

Kuyumcuları, külahçılar, terczileri ve berberleri meşhurdur. Dericileri de Osmanlı ülkesinin en iyileridir Meram dağında bir çiçek yetişir ki civid rengindedir. Dericiler onunla derileri tabaklayıp gök rengi şeftali sarısı, turuncu ve kırmızı deriler yaparlar. Bu deriler Arabistan ve Acemistan da meşhurdur (C.3, s.12).

2.18. Hanla Şehri

Şehrin bütün halkı pamuk ipliği eğirip çarşaf, havlulular, siyah peşkirler yaparlar. Asker sınıfından ata bininen çok olduğundan, gayet güzel at gemi yaparlar. Hanla gemi meşhurdur (C.3, s.42).

2.19. Eğin

Halkının çoğu kemancı (okçu) olduğundan şehir adları arasında buraya "kemancılar diyarı" derler (C.3, s.169).

2.20. Mudurnu

Çarşı dükkânların çoğu iğneci dükkâfılarıdır. Bütün Anadolu'ya buradan binlerce yük iğne gider. Bu şehrin büyük ve küçük bütün halkı iğneci olduğundan şehir isimleri arasında adına Dâr-ı Süzen demişlerdir (C.3, s.197).

2.21. Peçe Kalesi Varoşu

Terzileri gayet çok olup her türlü sanakâr orada bulunur . Kırk türlü elbise dikmekte ustadırlar (C.3, s.249).

2.22. *Aydıncık*

Halkı kayıkçı, gemici, uncu değirmenci ve bağcı olurlar. Son derece garip dostu kimselerdir (C.5, s. 206)

2.23. *Kefe Şehri*

Kefe şehrinde yüz atmışyedi çeşit esnaf ve sanatkâr bulunur. Terzisi, kuyumcusu, ayakkabıcıları, ve seceade yapıcılar son derece usta sanakârlardır. Diğer halkının çoğu tüccardır. Bol, yağ ve esir alıp satarlar (C.7, s.396).

2.24. *Tekakü Vilayeti*

Bunların hepsi sanat ehli kimselerdir. Terzileri zarif sıkma ve sık düğmeli ve yakalı kaftanlar dikerler (C.7, s.433).

2.25. *Beç Kalesi*

Her sokakta bir esna grubu dükkanları yer alır. Saaticıları, kuyumcular, kitap basmacılar, berberler ve diğer sanatçılara ait sokaklar. Eşsiz sanat işleri ve âletler yaparlar Ay ve günlü çalar saatler işlenir. Çeşitli canlıların şekillerine benzer saatler yaparlar ki gözleri elleri, ayakları hareket eder. Gören kimse o hayvanları hayatta zanneder. Halbuki onları ustalar çark ile hareket ettirirler. Ovalarında gezen arabaları atsız ve sığırsız olarak saat çarkları ile hareket ettirirler. Her araba yollarda giderken yüz katar yük çeker. On camızın çekemediği arabaları çarkları çevirir. Bu çarklı arabaların bazısı hem arabadır hem de döner tekerleğin yanında un değirmeni vardır.

Bu Beç şehrinin demirden el değirmenleri vardır. Bir heybe veya çuvallara koyup sefere götürürler. Bir saatte iki kile un öğütür. Bundan başka bir çeşit sandık içinde yine demirden un değirmenleri yaparlar. Bunları çarklar çevirir. Buğdayı hiç eksiltmeyip, çarkları korudukça beyaz un öğütür.

Diğer bir Sanat: Bir çeşit mum şamdanı yaparlar. Yarım saatte bir mum fitili kesmek için şamdanın içinden gülünç bir adam çıkar. Elindeki makas ile

mumun fitilini kesip yine şamdanın altında kaybolur yine bir kutucuk içinde kav çakmak, ve kibrit ile ara vardır. Hemen tüfek çarkı gibi çakınca çıra yanıp alevlenir. Dağları yakar. Sefere gidenler için lazım şeydir . Dört ayaklı demirden çarklar vardır ki et kıymak, soğan doğramak, tütün kıymak vb. işler yapmak isteyen bu çarkları kurup o saatte beş okka tütün, elli okka eti öyle kıyar ki sanki macun yapar.

Yine demirden dört ayak üzerinde çarklar var ki kuş yeleklerinden yelpazeye benzer. Tirşe deriden, yahut güderiden yelpazedir. Hemen bu aletin çarklarını kurup sıcak havada yanına korsun o döndükçe rüzgardan oturulmayıp belli kürk giymek gerekir. Kısaca bu şehrin içinde binlerce garip saatler vardır (C.7, s.146).

2.26. Beç Kalesi

Bir kileden elli kile mahsül alırlar, ama halk çiftçi değildir. Gerçi boncukçu bıcağcı ve kuyumcudur. Çoğu kayıtsız tembel olup içki ve zevke düşkün olduklarından vilayetlerinde daima kıtlık görülür. Çoğu zaman buğday ve arpası Macaristan'dan gelir (C.7, s.183).

2.27. Bahar Varoşu

Kokulu temiz toprağın çamurundan cin fağfuru gibi kâseler tabaklar, sürahiler yapılır ki hiç bir yerde görülmez (C.7, s.242).

2.28. Yanbeli şehri halkının meslekleri

Helvacısı ve terzisi diğer mesleklerden çoktur. Gerçekten güzel helvası olur (C.8, s.23).

2.29. İlbasan Kalesi

Her çeşit sanat ve sanayi sahibi bulunur. Gazzazları, Arnavud kalkancıları, okçuları ve yaycıları gayet çoktur. Gayet silah ve aletler yaparlar (C .8, s.450).

2.30. İstanimaka Kalesi

Her çeşit esnaf bulunur. Berber, nalbant ve terzi gibi sanatkârlardır. Ama bunlar varoş içinde olmayıp kapının karşı tarafında bulunurlar (C.8, s.479).

XI. BÖLÜM

HALK MİMARİSİ

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Halk Mimarisi ile ilgili olarak, Konut çeşitleri, yapı teknikleri ve konutlarda yardımcı yapılarda bölümler ve süslem konularında bilgiler verilmektedir.

Mimaride kullanılan malzeme, ve mimarinin inşa edilişi, o dönemin teknolojisi ve imkanları hakkında gözlemlediğimiz hususlar şöyledir.

O devirde Ağaç, taş, kiremit, saz ve keçe mimarinin temel malzemelerini oluşturmaktadır. Gerçi bu malzemeler keçe haric günümüzde de kullanılan malzemelerdir. Ama günümüzde bu malzemelerin bazılarının kullanılış biçimi ve amacı geçmişe oranla değişkenlik göstermektedir. Ayrıca günümüzde ağaç veya sazla yapılan evler azınlıktadır. Daha çok taşla yapılan binalar veya betonarme binalar mevcuttur.

Bugün yapı malzemesi olarak çimento ve demir diğer malzemelere oranlar daha da ağırlık kazanmaktadır. Kiremit ve taş dün de bugün de temel yapı malzemesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Günümüz mimarisinde işlemecilik ve süsleme adeta kalıplaşmış bir biçimdedir. Sanatkarın ince zevkini her eserde ayrı ayrı göremiyoruz. Geliştirilen bir model veya tarz başka eserlere aynen yansıtılmakta, orjinallik yerini monotonluğa, tek düzeliğe bırakmaktadır. Bu da bize sanatta estetik ve orjinalliğin yerini ekonomik yaklaşımın aldığını göstermektedir.

Seyahatname'de daha çok resmi binalar ve özellikleri üzerinde durulmuştur. Halk mimarisi hakkında fazla bilgi verilmemiştir. Halk mimarisi ile ilgili olarak verilen bilgiler de sathî bilgilerdir. Bu bilgileri sırasıyla ele alalım.

I. Konut Çeşitleri

Konut çeşitlerini inşa edilmişinde kullanılan malzeme ve hizmet ettiği amaca göre konut çeşitlerini ikiye ayırabiliriz.

Malzemesine göre konut çeşitleri, taştan yapılmış binalar, ağaç veya sazdan yapılmış konutlar, keçeden yapılmış konutlar diye sınıflandırabiliriz. Ayrıca bunları örtüsü bakımından da toprak örtülü binalar, ahşap örtülü binalar, saz örtülü binalar, kiremitle örtülmüş binalar diye de gruplandırılabiliriz. Amaçlarına göre ise ev, han imarethane, ibadethane şeklinde sınıflandırmak mümkündür.

Biz konuyu bu tasnifleri nazarı dikkate alarak ele almadık. Çünkü bu tasniflerin birçok yerde iç içe girebileceğini düşündük. Bunun için yerleşim birimlerinde konut çeşitleri şeklinde ele aldık ve sıralamamızı buna göre yaptık.

1.1. Abaza Vilayeti

Kafasi aşiretinin sazdan yapılmış tahta örtülü evleri vardır. Ocakları ortadadır. On eve bir kabak derler dört tarafı kale gibi çitlerle çevrilmiştir (C.2, s.470).

1.2. Eşcerez Kalesi

Hisar içinde bin adet tahta ve saz örtülü Mükellef Hristiyan evleri vardır (C.5, s.89).

1.3. Ladin Kalesi

Kale içinde altı bin adet tahta örtülü evleri vardır (C.5, s.109).

1.4. Özi Kalesi

Bu kalede avlulalar bahçeli üzerleri toprak örtülü, altı üstü iki yüz adet ev var. (C.5, s.122).

Özi kalelerinin kible tarafında beş yüz adım uzaklıkta savaş alanının dışında beş yüz adet saz örtülü Eflak ve Boğdanlı evler vardır. İki yüz kadar hasırdan yapılmış saz ve kumaştan örtülmüş dükkanları olup kâgir binaları yoktur (C.5, s.24).

1.5. Kilburun Kalesi

Hisar içinde tahta örtülü seksen adet küçük, avlusuz evleri ve bir camii vardır (C.5, s.126).

1.6. Kili Kalesi Varoşu

On bir mahallesi, iki bin adet alçaklı yüksekli tahta avlulu ve tahta şandire örtülü evleri vardır (C.5, s.155).

1.7. İştîp Kalesi Varoşu

Kalenin doğu tarafında iki dere ve tepe arasında bağlı, bahçeli, kâgir altlı üstlü iki bin iki yüz kırk adet kaygan taş örtülü konaklardır. Ancak Ahmed Ağa sarayı yeni bina olduğundan kiremit örtülüdür (C.6, s.485).

1.8. Lofça Kalesi

Üç bin adet, büyük ve sağlam Eflak tahtaları ile örtülü bahçeli evleri vardır. Kâgir binaları ve taş yapısı sarayalır vardır (C.6, s.509).

1.9. Peçevi

İslam evlerinin hepsi ikü yüz bin iki yüz adet olup altlı üstlü eski biçim kâgir, kat kat güzel binalardır. Bütün konaklarının yüzü san'atlı ve âl kiremitlerle örtülüdür. Böyle kiremitleri hakir hiç bir yerde görmedim. Ama orta halli evleri yer yer eşndire tahta örtülü olup Tuna kenarına yakındır. Her evde bağ ve bahçeleri, havuz ve şadırvanları vardır (C.6, s.529).

1.10. Doska Plangası

Polanga içinde bin kadar tahta ve saz örtülü ev, kiliseler, yer yer çarşı ve kiliseler vardır. (C.7, s.106).

1.11. Oman Kalesi

Bu kale içinde iş erlerinin söylediklerine göre, hisar içinde tamamı dokuz bin adet büyüklü, küçüklü, alçaklı, yüksekli evleri olup hepsi tahta örtülü, soba ve fırınlı evlerdir.yetmiş adet kilise ve manastırı yüz adet dükkan, yedi han ve üç adet sobalı hamam vardır.

1.12. Çoban Kalesi

Obaları Türkmen obaları gibi keçeden kubbe evlerdir. İçleri kafes kafes örülüp tokmak kayışları ile bağlı ağaçlardır. Gerektiği zaman obaları bozup, kayışla bağlı kafes çubukları bir yere toplarlar. Obaların tepelerinde bir delik bulunur. Oradan ışık girer. Kış günlerinde obaların içinde yanan ateşin dumanı da o delikten çıkar. Hamam gibi keçeden evlerdir. Göç zamanı bu keçeden evleri develere ve deve arabalarına kubbe gibi yüklenip, konup göçerler (C.7, s.412).

1.13. Kalmuk Yurdu

Obaları ve dürümleri hep deve yünündendir. Hepsinin geyik kaplan, alt ve koyun postlarıyla döşeli evler vardır. Bunlarda asla, pire, kehle, tahta biti, yılan, cıyan ve akrep olmaz. Çünkü evleri arabalar üstündedir ve sahrada otururlar (C.7, s.501-502).

1.14. Aşağı Ezdin Şehri

2500 adet mükemmel, mükellef, kiremit örtülü altlı ve üstlü mamur, güzel evler olup, bütün sokakları kaldırım döşelidir. Kale katında ta aşağı çarşısına varınca birbiri üzerine ufacık, daracık bahçesiz kefere evleridir. Hepsinin yüzleri batı tarafına bakarlar. Bu kefere evlerini dere aşırı karşılarında bulunan kayalar üzerinde tamamen müslüman evleri yapılmıştır.

Bunların hepsi kible tarafına bakarlar. Bağlı bahçeli altlı üstlü bahçeli evlerdir (C.8, s.129)

1.15. Kördös Varoşu

Beş yüz adet bağlı, bahçeli, akarsulu, kargir yapı, kale gibi geniş büyük saraylar ve evleri vardır. Hepsi kırmızı kiremitlerle örtülüdür. Evleri ayrı ayrıdır. Geniş olmasının sebebi arazinin geniş olmasıdır. Yer yer bazı evlerin aralarında tarlalar vardır (C.8, s.165).

1.16. Benefşe Kalesi

Kale'nin içinde beşyüz adet taştan inşa edilmiş evler vardır. Evlerinin hepsi sanki birer kaledir. Baştanbaşa renkli kiremit örtülü, bağısız, bahçesiz ve avlusu daracık evlerdir. Bütün evleri beyaz kuğu gibi mermer evlerdir (C.8, s.204).

1.17. Aşağı Arhoz Şehri

Bu şehirde sekiz yüz ev vardır. İki ev bir arada değildir. Herkes sahrada beğendiği yerde bağlı bahçeli kale gibi geniş , sağlam ve mamur evler yapmışlardır. Hepsi kiremitli, porta saray kapılı güzel evlerdir (C.8, s.209).

1.18. İnebahtı Kalesi

Bütün evleri körfez içine, biri biri üzerine kat kat kibleye bakan aşağı deniz kenarından ta yukarı iç kaleye varınca tabaka tabaka yapılmış evleri, çeşitli balkonlar ile süslenmiş pencereler, çıkmalar, sofalar ile bezenmiştir. Bu hisarın içinde altlı üstlü kârgir kiremit örtülü sağlam şirin mükellef çoğu kafirler zamanında kalma binalar vardır.

1.19. Engili Varoşu

Hepsi üç yüz adet kiremit örtülü, bağlı, bahçeli, bostanlı ve geniş evleri vardır (C.8, s.384).

1.20. Narda Dış Varoşu

Tamamı iki bin adet kiremitli bağ ve bahçeli hayat sulu, havuz ve şadırvanlı, altı ve üstü mükellef mamur evlerdir (C.8, s.394).

1.21. Aydonat Varoşu

Hepsi sekiz yüz adet kat kat üstüne kârgir yapı kiremit örtülü mükellef ve mükemmel güzel kargir evlerdir. Her evin bahçesi bulunur. Panko Paşa sarayın hepsinden üstün olup kale misali sağlam yapılı yapılmış güzel bir binadır. Hunkoğlu sarayı da güzel biryapı olup bunlar hep içli dışlı,hamamlı saraylardır (C.8, s.407).

1.22. Kardik Kalesi

Kalenin aşağısında, yenice nehri kenarında yüz elli adet kiremitli ve bazıları kaygan ve saman çöpü örtülü fukara evleri var. Kokulu bostan ve bahçeleri mevcut (C.8, s.416).

1.23. Rekri Kalesi Varoşu

Kalenin dört tarafındaki sekiz adet dere ve tepeler üzerine dolmuş kat kat kârgir hepsi kaygan taş örtülü bağlı bahçeli, hepsinde kule bulunan mamur evler vardır. Bu elvrin avlulların duvarları bir çeşit beyaz taştan yapılmıştır ki sanki taşları Engürü kerpici gibi bir kalıptan, üstad Ferhat tarafından kesilmiştir. Fakir zengin herkesin duvarı böyledir. Hiçbir diyarda böyle dört köşe kesilmiş taş yoktur. Ancak Anadolu'da Tire ve Manisa şehirlerinde bu çeşit taşlar bulunur (C.8, s.418).

1.24. Ergiri

Bütün evlerin taş duvarları ve yapılaş tarzları yeryüzünde yoktur. Hepsi kırmızı zımpara taşından, dört köşe uzunc taş duvarlar ki asla çamur, kireç ve alçısı yoktur. Ancak taş üzerinde bir kuru bina yirmi arşın yüksekliğinde duvarlardır. Ta kafir zamanından kalmış ve herbiri yüzlerce yıllık duvar ve

evleri vardır. Öyle düz duvardır ki bir serçe kuşu tırnak tutturacak yeri yoktur (C.8, s.421).

2. Hayata Yardımcı Yapılar

Hayata yardımcı yapılarla ilgili olarak Seyahatnamede dört yapıdan bahsedilmekte, bunlardan üçü su sarnıcı ile ilgili bilgiler, biri de buğday ve arpa kuyuları ile ilgili bilgidir. Su sarnıçlarının İstanbul'da yapıldığı buğday ve arpa kuyularının ise özi kalesinde yapıldığı anlatılmaktadır. Bu da bize İstanbul'un su probleminin çok eskilere dayandığını göstermektedir. Özi kalesinde buğday ve arpa kuyularının yapılmış olması da bu bölgede tarımın yaygın bir şekilde yapıldığının bir göstergesidir. Bu sarnıçlar ve buğday kuyuları ile ilgili bilgi şöyledir.

2.1. İstanbul

Sultan Selim ve Sinanlı tekkesi altında Edirnekapı da Macuncu mahallesinde Gedikpaşa'da ve peykâre yakınında büyük su sarnıçları yapılmıştır. Bunlar yağmur suyu ile ağızlarına kadar dolduruldu. Bütün yollar pislikten temizletildi.

2.2. İstanbul

Sultan Süleyman Medresesi camiinin kuzeyinde ve güneyindeki yedi medreseden meydana gelmiş olup ne kadar övülse azdır. Bir hadis evi, bir dar'ülkurrası, bir tıp medresesi bir imareti bir tabhanesi bir hastahanesi birkaç hamamı ile birlikte bir de yemekhanesi yolcular Çin misafirhanesi ve ahır, çocuk mektebi ve diğir imar levazımatı hadden aşırıdır (C.1, s.239).

2.3. Özi Kalesi

Yedi adet çalıdan yapılmış hanlar, yüz kadarı biraz sağlam inşa olunmuş mahzenler olup bunların tamamı toprak damlardır. Bu yerin zemini biraz yüksekçe olduğundan yer altında iki bin adet buğday arpa ve çavdar kuyuları vardır ki tabanları yüz adam alacak kadar geniştir (C.5, s. 124).

3. Yapı Teknikleri

Yapı tekniklerini binanın hizmet amacına yönelik teknikler, malzemenin kullanılmasına yönelik teknikler diye ikiye ayırabiliriz.

Binanın hizmet amacına yönelik tekniklerle ilgili olarak çok katlıktan bahsederiz. Birinci katlar ambar, ahır v.b. kullanım alanı olarak düşünülmüş ikinci ve üçüncü katlar mesken olarak kullanılmıştır.

Bazı yerlerde ise çok katlı bina inşa edilmek istenmemiş buna da iklim şartları engel olarak gösterilmiştir. Mesela Erzurumda iki katlı evler azdır. Çünkü kışı şiddetli ve açık havası pek az olduğundan on bir ay kar yağdığı görülmüştür. Bunun için evleri alçaktır.

Kullanım amacına ilişkin bir başka ilginç nokta da şudur: “Kefere evlerinin kapı ve pencereleri küçük ve yüksektir. Atlı misafirler gelip konaklamasınlar diye kapıları küçük ve merdivenle çıkılır şekilde yüksek yapılmıştır.

Bazı yerlerde de ısınma ve serinlik açısından teknikler kullanılmış. Mesela mağaralar ısı yalıtımı yüksek olduğu gerekcesiyle kullanılır hale getirilmiştir. Yine ısı yalıtımı için toprak damlar yapılmıştır.

Ev bacalarına ilişkin bir teknikte şöyle anlatılmaktadır. “Merzifon’da kış çok olduğundan evlerin bacaları beyaz minare gibi yüksek külahlı duman çekici binalardır”

Yapı teknikleri ile ilgili bilgiler şöyledir:

3.1. Erzurum

Erzurum’un bütün evleri kâgirdir. iki katlısı azdır. Çoğu tek katlıdır. Çünkü kışı şiddetli ve açık havası pek az olduğundan onbir ay kar yağdığı

görülmüştür. Bunun için evleri alçak olup damlarının muşambalı bacaları evlerinin keçe kaplı kapıları olur (C.2, s.546).

3.2. Köprü Şehri (Merzifon)

Kış çok olduğundan evlerin bacaları beyaz minare gibi yüksek külahlı duman çekici bacalardır ki hiçbir yerde öyle süslü bacalar yoktur. Evlerin tamamı kıpkırmızı kiremitlerle örtülü mamur bir şehirdir (C.2, s. 690).

3.3. Helvine Kalesi Varoşu

Dere ve tepeler üzerinde hepsi dokuz mahalle binyüz adet kâgir bina, kale gibi tek katlı evler vardır. Bu evlerin yarısı tahta şendire ile örtülüdür. Bu tahtaları rüzgâr götürmesin diye her evin üzerine büyük direkler konmuştur. Bu rüzgârın derdinden bu şehrin birçok evleri kaygan taşı ile örtülüdür (C.5, s.310).

3.4. Yanık Kalesi

Bu kale içinde iki bin adet tahta şendire örtülü bahçesiz evler var. Birbirinden uzak seyrek evlerdir. Kuşatmada top güllesi korkusundan seyrek ve alçak yapılmıştır. Dışardan bir ev bile görünmez sadece beş adet manastır çanlığı kuleleri görünür. Bazı balkonlar ve bazı evler kalaylı ve pirinç teneke ile bazısı da kiremit ile örtülüdür.

3.5. Soyte Varoşu (Beç Kalesi)

İki Tuna arasında uzun bir adadır. Üç bin adet bağ ve bahçeli baştan başa kâgir tahta ve kiremit örtülü ikişer üçer katlı büyük evlerden kuruludur. Tuna tarafında Beç'e bakan güzel evlerdir. Altıları hep ambar ve mahzendir (C.7, s.144).

3.6. Tuzla Köyü (Kırım)

Üç yüz evlidir. Evleri toprak örtülü olup duvarları duvarları sığır tezeği ve kereste ile yapılmıştır.

3.7. Kocamak Köyü Mazilli (Kırım)

Evlerinin duvarları hep toprak kerpiçtir. Enli kerpiç mayıslarıdır. Kerpiçlerin araları da çürük mayıstır. Ama pek sağlam duvarlardır. Batoş menzili (Kırım) Bu köylerin evleri de toprak örtülüdür. Ama hepsi taş duvarlıdır (C.7, s.327).

3.8. İnkirman Kalesi

Kalenin dışında doğu tarafında bir Müslüman mahallesi vardır. Üç yüz adet toprak örtülü taş duvarlı kargir yapı, altlı üstlü tatar evleridir (C.7, s.334).

3.9. Balıklıova Kalesi Varoşu

İki mahalleli iki yüz adet kiremit örtülü, kayalar üzerinde ikişer üçer katlı evlerdir. Çoğu tek katlıdır (C.7, s.338).

3.10. Eski Salçık Kalesi

Üç bin adet kırmızı kiremit örtülü, kâgir yapı mükemmel evlerdir. Yüzlerce odaları kayalar altındaki mağaralardadır. Temmuz ayında bu mağaralardaki evler gayet serin olup kışın ise sıcaktır (C.7, s.345).

3.11. Akmescit

Bu Akmescit şehri yüksek dağın eteğinden uzakta, verimli geniş bir ovada kurulmuştur. Şehrin doğu tarafı kesme yalçın mağaralı kayalar olup, üzerinde iki bin adet, kırmızı kiremit örtülü kâgir yapı altlı üstlü evler bulunur. Bütün evleri taş duvarlı olup geniştir (C.7, s.373).

3.12. Tavistan Peşku'yu

Bahison nehri kenarında üstü tahta örtülü bin adet ev kalmış diğerlerini Timurlenk harap etmiştir. Bütün Çerkezistan ülkelerinin evlerinin hepsi baştan aşağı saz ve kamışla örtülüdür. Bazıları yalnız kamışla örtülüdür. Ama Peşku'nun yapıları tahta örtülü, kargir binalı evlerdir (C.7, s.453).

3.13. Tarhu Şehri

Bakımlı ve süslü binaları vardır. Hepsi yedi bin adet kargir çit ezbar binalı altlı üstlü Sahabe-i kiram evleri gibi baştan aşağı toprak örtülü bakımlı evlerdir (C.7, s.458).

3.14. Koyun Kalesi

Evleri seyrek seyrek dağlar ve ormanlar içinde; bir yerde bir eve bir yerde bir hana seyrek seyrek rastlanır. Bu Dağıstan'ın evleri ekseriya böyledir. Hepsi toprak örtülü sahabe evleridir. Asla kiremitli ve kurşun örtülü ev görmedim (C.7, s.466).

3.15. Büyük Sevad Sarayı Şehri

Hepsi dokuz bin adet tahta, saz ve kamış örtülü uğursuz evlerden ibarettir (C.7, s.480).

3.16. Mekri Kalesi

Müslümanları Rumlardan azdır. Müslüman evler elli hanedir. Yüz ellisi de uğursuz kefere evleridir. Kefere evlerinin kapı ve pencereleri küçücük ve yüksektir. Atlı misafirler gelip konaklamasınlar diye kapılarını küçük ve merdivenle çıkılır şekilde yüksekte yapmışlardır (C.8, s.38-39).

3.17. Arbacı Kalesi

Nil'in doğusunda geniş otlaklı bir ovadır. Kalesi ağaçlardandır. Ağaçları birbirine bağlayıp içini çamur ve darı sapı ile ve çimle rıhtım yapıp dolma duvarlı tuğla kaledir. Bu diyarda yapılar içinde iki üç bin yıllık ağaçlar vardır. Hiç çürümemişlerdir. Asi hurma sonta etle, saç, zekkum, sinyad gibi ağaçlardan yapılmıştır (C.10, s.547).

4. Konutlarda ve Yardımcı Yapılarda Bölümler ve Süsleme

Seyahatnâme’de bu bölümle ilgili olarak ve süslemelerden bahsedilmiştir. Bu bilgiler cami süslemesi ile ilgili bilgiler, biri de süslemesi ile ilgili bilgilerdir.

Süslemesi hakkında bilgi verilen camiler; Ayasofya Camii. Sultan Ahmed Camii, Balat Cami’dir. Ev süslemesi ile ilgili bilgi ise Kor vadisinde bulunan evlerin süslemesi ile ilgili bilgidir.

Cami süslemesi ile bilgiler ise cami duvarlarının süslemesi avizeler, camide bulunan rahle ve kitapların süslemesi ile ilgili bilgilerdir. Bu bilgiler şunlardır.

4.1. Ayasofya (İstanbul)

Ortakdaki kubbe (Ayasofya Cami’nin) büyüktür. Bunu dört tarafı çepeçevre billur, nefes ve renkli camlar ile süslenmiştir. Bu kubbe camlarından başka, içinde ve dışında bulunan camilerin adedi 1070 dir. Sözü edilen kubbelerin içinde nakış ustası Erjenk sfenk Mâni’nin işlemiş olduğu kaplama ve altın mineden resimlerle acaip ve garaip şekiller büyüleyici melek ve insan resimleri vardır. Bu şekillerden başka büyük kubbenin dört büyük sütunlarının en üst tabakasında dört köşe bir melek resmi vardır. Benzetmek gibi olmasın biri Cebrail, biri Mikail bir İsrail, biri Azrail şekilleridir ki halen kanatlarını açmış dururlar (C.1, s.91).

4.2. Sultan Ahmet Camii İstanbul

Rahmetli Sultan Ahmed o derece büyük efendi ve güzel huylu ve iyi düşünceye sahipti ki dedelerinden beri ne kadar kıymetli görülmeye değer mücevher cinsinden hediyeler varsa hepsini bu camie (Sultan Ahmet Camiine) avize yaptırdı.

Bütün ülkelerin sanatkarları Sultandan ihsan almak düşüncesi ile yaptıkları görülmeye değer şeyleri getirerek cami süslemişlerdir. Hatta bunlardan Habeş vezir Cafer Paşa altı adet zümrüt kandil göndermiş mührü Süleyman üzere altısını da mücevher altın zincirlerle asmışlardır ki her bir zincir altışar okka gelir kıymetli taşlardan yapılmıştır. Parçaların her biri bir Rum haracı değerindedir, derler. Bunun gibi birçok kıymetli avizeler ile süslenmiştir ki anlatılmasında kalem ve dil mecalsiz kalır.

Bu camiinin mihrab tarafında yaldızlı ve sedef işlemeli rahleler üzerinde yüzlerce Kur'an-ı Kerim vardır ki İslam ülkelerinde ne kadar padişah camileri varsa hiçbirinde bu kadar güzel kitaplar görülmemiştir. Çünkü herbiri bir padişah veziri tarafından hediye olarak gelmiş ve camie konulmuştur. Tuğra ile damgalanmış ve ilgili memura teslim edilmiş dokuz yüzbin adet kitap vardır. Cami bahçesi cennet bahçelerinden bir bahçeye benzer bir İrem bağıdır ki içinde bülbüller öterler (C.I, s.160).

4.3. Balat Camii İstanbul

Balat camiinin dış sofasının kible duvarında Kudüs'ten Mısır'a Mısırdan Mekke Medine'ye kadar olan konaklardaki dere ve tepelerin korkunç ve tehlikeli Akakabe geçitlerin manzaraları gayet usta bir ressam tarafından öyle canlandırılmış ki Ejenli ile Mani gelseler hatasını bulamazlar (C.1, s.233).

4.4. Koz Vadisi

Bu sahrada kırk bin kadar kamıştan evler vardır. Koz (vezir) un sarayı taştan ve ağaçtan yapılmış, evlerini hep devekuşu ciğaları ve yumurtaları ile süslerler (C.10, s.568).

XII. BÖLÜM

HALK MUTFAĞI

Seyahatnamede Halk Mutfağı konusu ile ilgili olarak; yiyecek türleri ve yapıları, içecek türleri ve yapıları, sofraya gelerek ve gelenekleri konularında bilgiler verilmiştir.

Yiyecek ve içecekler mahalli özellik arz etmektedir. Yani yörede yetişen bitkiler, çıkartılan balıklar, yetiştirilen hayvanların eti, sütü yiyeceklerin hammaddesini oluşturmaktadır. Günümüzdeki kadar iletişim imkanı olmadığı için herkes kendi yetiştirdiği ile iktifa etmek mecburiyetinde kalmıştır. Bazı yiyecekler özellikle meyvalar ve meyva kuruları başka diyarlara taşınmıştır. Ama bu istisna kabilinden telakki edilebilir.

Yiyecek ve içeceklerle ilgili bilgiler daha çok önemli olanların isimlerinin sayılması tarzındadır. Yapıları ile ilgili olarak fazla bilgi verilmemiştir. Şimdi bu konuları sırasıyla ele alalım.

1. Yiyecek Türleri ve Yapıları

Seyahatnamede bildirilen yiyecekler genellikle et, süt, balık eti, tatlı meyva ve unlu mamüllerdir. Sebze yemeklerin bulunmaması ilginç bir noktadır. Bu da o devirde insanların bu devire göre daha hareketli bir hayat sürdürdüklerinden sebze yemeklerine fazla itibar etmediklerini göstermektedir. Meyvalar bolca tüketilirken sebze yemeklerinden hiç bahsedilmemektedir.

Yağ olarak yine hayvani yağlar kullanılmaktadır. Gerçi o devirde bitkisel (nebatî) yağları elde edecek bir teknoloji yoktu. Olsa ibel bitkisel yağların tüketileceği kanaatinde değilim. Çünkü insanlar ciddi bir enerji tüketmekteydiler. Bu sebeple de hayvani yağları tercih ederlerdi.

Yemeklerin yapıları hakkında da Seyahatnâmede fazla bilgi bulunmamaktadır. Bir kaç yemeğin yapılışı hakkında bilgi verilmiştir. Bu da Evliyanın çok fazla ilgi duyduğu ve kendi yaşadığı muhitte bilinmeyen yemeklerin yapıları ile ilgili bilgilerdir. Misal olarak, Cerkezlerin sazban yemeğinin yapılışı hakkında bilgi verilmiştir. Bu bilgiyi bence Evliya Çelebi kendisi için de yeni bir bilgi olduğu için aktarmıştır.

Yiyecekler hakkında bilgi verilen yerler şunlardır:

1.1. Galata

Meşhur yiyecekleri ilk olarak has ve beyaz francola ekmeği, şekerçiler çarşısında ki şişeler içindeki bin bir çeşit renkte miskli anberli, hünkarlara layık şekerlerin benzeri hiçbir yerde yoktur. Nakışlı varoklu bahar helvası ve baharlı simidi meşhurdur (C.1, s.334).

1.2. Tophane

Tophane, sanatkarlarının nâzik girde kebabı, lezzetli hoşafı sevenler için darı bozası, has beyaz pamuğa benzer sünger gibi gözgöz pişmiş somun ki Sapanca somunundan ve Amasya'nın ladeki Ekmeğinden daha lezzetlidir. Çünkü bu fırının sahibi, İsa Çelebi'ye gönül ehli dervişin biri dua yazılı bir levha vermiş o zamandan beri felek, İsa Çelebinin arzusu üzerine dönmeye başlamış ve ekmeği meşhur olmuş. Acem şahlarına bu tophane somunu götürülmüş, Anadolu'dan İsfahan'a üç ayda gidebildiği halde bozulmamıştır.

1.3. Bursa

Bursa'nın övülen yiyecekleri Has ve beyaz somunu, Tophane somunu lezzetlidir. Çakıl ekmeği sadece Bursa'ya mahsustur, başka yerde bulunmaz. Beyaz katmer, gül gibidir. Katmer pişgâhisi, gözlemesi, beyaz tenerperdesi de bu şehire mahsustur. Etləri çok semiz olduğundan, gazede kebabı çok meşhurdur. Tahniye, beyaz ve kokulu helvası da öyle Kırk çeşit armudu şer'iyye sicillerinde kayıtlıdır. Çeşitli sulu üzümü, kayısı sulu biraz, hele kestanesini hiçbir yerde bulmak mümkün değildir. Bir tanesi tam kırk dirhem

gelir yedi çeşit dutunun şöhreti dünyayı tutmuştur. Fleder sahrasını süsleyen dut bağları vardır. Çünkü Bursa'nın en büyük mahsulu ipektir (C.2, s. 45).

1.4. Trabzon

Trabzon'un yiyeceklerinden meyvaları bilhassa kiraz, lahican armudu, Bey armudu. Gülâbâni armudu, Sinop elması Namık üzümü, Melekî üzümü Frenk üzümü gayet nefis olur. Patlıcan inciri derler, bir çeşit inciri vardır. Bu incir o kadar lezzetli olur ki benzerine Nazilli'de bile rastlanmaz. Limonu, turuncu narı her tarafta meşhurdur. Yedi çeşit zeytini olur. Trabzon zeytinin küçük bir çeşidi vardır ki ham iken yenir. Siyah kiraza benzer. Buralara mahsustur. Trabzon hurması derler. Fırında kurutulup vilayetlere gönderilir. İki üç çekirdekli gayet lezzetli bir meyvadır. Beğenilen balıkları levrek balığı, kefal balığı gayet lezzetlidir. Tekir balığı, uskumru balığı daha bin çeşit balık vardır. Amma bunların hepsinden fazlası üzerine düştükleri alışverişi hakkında kavga ettikleri hamsi balığı Bu balık hamsinde (Kış mevsiminin elli günlük bölümünde) çıktığı için hamsi balığı derler (C.2, s.458).

Trabzonlular hamsinin kırk çeşit yemeğini yaparlar. Kebabı, çorbası, yahnisi, böreği, baklavası olur. Fakat plaâki derler bir çeşit tavaşı vardır ki şöyle yapılır: Önce bu hamsi balığını güzelce temizleyip onar onar kamışa dizerler maydonozu, kerevizi soğanı ve pırasayı iyice kıyıp tarçın ve siyah filfil ile karıştırdıktan sonra plâki tavaşının içine bir kat hamsi, bir kat bundan döşeyip, Trabzon'un âb-ı hayata benzer zeytin yağını üzerine dökerler. Bir saat kadar kuvvetli ateşte pişirdikten sonra yerler ki doğrusu sevilecek mübarek yemek olur (C.2, s.459).

1.5. Sapanca

Sapanca'nın meşhur yiyeceklerinden beyaz kirazı meşhurdur. Bir dervişin hayır duası bereketi ile bir çeşit beyaz ve has ekmek, somun pişirir ki, "Sapanca somunu" adı ile meşhurdur. Hatta kırk gün beklese, kuruyup bozulma tehlikesi yoktur. O kadar meşhurdur ki, birini ılgar ile taze taze Acem şahına

götürmüşler o da beğenmiş. Ekmeğinin bu derece has olmasını bazıları suyuna hemleder. Sapanca gölünün kenarında bir çeşit kavun ve karpuz yetişir ki ikisini bir eşek anca taşıyabilir (C.2, s.17-18).

1.6. Tosya

Tosya'nın kozlu ve leblebili helvaları beğenilir. Tatlı kutu bozası beyaz süt gibidir ve çok meşhurdur (C.2, s.523).

1.7. Çorum

Çorum'un yiyecekleri

Koğla nahiyesinde yetişen deve dişi buğdayından has beyaz livasa, gere, çakıl ekmekleri yapılır ki insanın yüzünü rengini ayna gibi parlatır. Kırk çeşit armadu, lal renkli kirazı, yedi türlü sıkı üzümü, dudu ve yedi çeşit ekmek hayvası olur. Ayva perverdesinin benzeri hiçbir yerde bulunmaz. Paşıdaşaha hediye olarak gönderilir (C.2, s.532).

1.8. Kuyuluhisar

Koyuluhisar'da kayalarda kovan arası olup misk ve amber gibi kokulu balı olur ki halk arasında "Kuyulu Hisar Balı" diye meşhurdur (C.2, s.538).

1.9. Çorum

Çorum Osmancık Kalesi Şehrin üç tarafı kumsaldır. Asla çamur olmaz. Havası çok sıcak olduğundan lezzetli üzümü olur. Toprağının kumsal oluşu sebebiyle "Kebre" adında bir meyve yetişir ki sirke ile turşu yapılır. Çok faydalıdır. Bu şehirde o turşu çok meşhur olmuştur (C.2, s.542).

1.10. Erzurum

Eruzurum'un yiyeceklerinin meşhurları: Yiyeceklerinden tavuk böreği, ciriş denilen sebzenin böreği, pazarlardındaki has beyaz ve yağlı çöreği, bir kulaç has ekmeği, kefesi paçası tenur kebabı aşkını, herisesi.

1.11. Karabağ

Karabağ şehir yiyecek ve içeceklerinin çokluğu ile tanınan bir ülkedir. Elci ile biz bağda gezinirken ve “Yerden Kuli” adlı bir bağ bekçisi bize yirmialtı çeşit sulu armut getirdi. Melece, Abbasi ordubari denilen armutları yiyenin tadı damğında kalır. Lâl renkli gölnarları olur. Devan pirinç pilavı, herisesi lezzetli olur. Ahcıları çok temiz ve hepsi Müslümandır (C.2, s.565).

Karabağ şehrinin yiyeceklerinin seçkinleridnen on cins sulu lal renkli üzümüleri, şarabı, âbselesi on sekiz cins tatlı sulu narı meşhurdur. Hele, adam kellesi kadar büyük olan ayvası pek meşhurdur (C.2, s.569).

1.12. Tebriz

Tebrizin yiyecekleri; Has beyaz gerdesi ekmeği Hasefi somunu, yağlı halkası, katmer kâhisi katmersiz çöreği, keklik kebabı tavuk böreği, kırk çeşit müskli ve amberli pilavi, herisesi, misba çorbası düvezendeyanı, paluzetleri meşhurdur (C.2, s.579).

1.13. Bayburt

Yiyeceklerinden taze kese yağı, katmeri, beyaz yağlı çöreği ve tavuk böreği, beyaz ve deve dişli nâhiye buğdayı meşhurdur (C.2, s.647).

1.14. Kemah Kalesi (Erzurum)

“Katık peyniri” dedikleri katmer peyniri meşhurdur. Midilli'nin lor peyniri Şam'ın kariyşe peyniri gibi peynirlerden daha taze, leziz ve kolay hazımlıdır. Birde dört mevsimde bu şehrin dağlarına “Selvi” adında, Allahın bir kuşu gelip bostan ve dağlarına konar. Kemah halkı bunun mevsimini bildiklerinden gidip kuşu avalayarak tüylerini yolup tuzla turşu yaparlar. Kışın yerler. Ayrıca beyaz leziz tuzu meşhurdur (C.2, s.672).

1.15. Erzincan

Yaz kış sebzesi eksik olmaz. Her çeşit hububatı boldur. Yiyeceklerinden yetmiş çeşit sulu armudu meşhurdur. Çarşı ve pazarında dut kurusu Sattıkları gibi yük yük başka yerlere de götürülür. Evenk üzümü, yenisi çıkıncaya kadar kalır. Zerdalisi armud kurusu dut kurusunun beyaz ve sarısı, mor ve siyah dudu meşhurdur. Çeşit çeşit dut pekmezi günlük ve bahar ile terbiye derler. Bir kasesini içene taze hayat verir. Meyveleri iki gün de yük hayvanları ile Erzurum'a götürürler. Erzurum'a meyve ile doyuran bir şehirdir (C.2, s.675).

1.16. Ladik (Amasya)

Göksulu armudu, Karaman armudu, memcik ekmeği meşhurdur. Osmanlı vilayetlerinde Sapanca ekmeğinden sonra Ladik'in "ememcik" ekmeği meşhurdur. Akdağ balı adı ile meşhur bir çeşit saf balı olur ki ne Girit balına enzer ne Anzer ne de Adana ve sıkala balına... Bu bal gayet amberli ve kokulu olduğundan kutularla İstanbul ileri gelenlerine hediye gider (C.2, s.683).

1.17. Engürü (Ankara)

Engürü paçası Kütahya paçası ile aynı lezzettedir. Biber tohumu ile terbiye edilmiş Engürü pastırması, tiftik keçisinin eti misk gibi kokar. Çünkü keçileri dağlarında pınar yaprağı yerler (C.2, s.).

1.18. Beypazarı

Bağ ve bahçesi çoktur. Bostanlarında bir çeşit kavun olur ki lezzetinden adamın damağı yarıılır. Misk ve ham amber gibi kokusu vardır. Şehir halkının çoğu bu kavundan zerde pişirip, içine tarçın ve karanfil korlar. Muaviye'nin icat ettiği zerededen daha tatlı bir zerde olur,. Bir çeşit yeşil armadu olup, yuvarlak olduğu gibi, dördü beşi bir okka gelir. Gayet has ve suludur. İstanbul'a nice bin kutu armudu pamuklar içinde gider. Bu armudun eşini Acem diyarından başka yerde görmedim (C.2, s.736).

1.19. Geyve

Bağ ve bahçesi çok olduğundan üzüm turşusu ile sakarya kavunu meşhurdur. İki kavunu bir ata yükletirler. Çok iri ve tatlı olur (C.2, s.741).

1.20. İznik

Bağ ve bahçesi, servili bostanları ve zeytinlikleri vardır. Beyaz somunu, ekmeği ve tahıllardan, yağlı arpası gayet hoştur. Gölünün suyu gayet güzel olduğundan yetmiş türlü balık yetişir. Bunlardan ilaniye, Ege, ve Sala balıkları meşhurdur. Hiç kokuları yoktur. Gayet güzel çorba ve tavaları olup kolay hazmedilir (C.2, s.759).

1.21. Konya

Yiyeceklerinden beyaz ekmeği kâhisi (simidi), çöreği, balı, böreği, çeşitli helvaları, zülbiyesi, pandisi, pişmaniyesi tahini de çok meşhurdur. Hele sabunisi ve beyaz çinisi âşıklar yedeğinde lezzetinden dimağları açılır. Özel olarak helvacı çarşısı vardır. “Konya’da adama helvayı döğerek yedirirler” sözü meşhurdur. Meyvelerinden Meram dağlarında “Kamerül’ devle ve kamerü’ didin” adıyla iki çeşit kaysı yetişir ki Şam’ın kaysısından daha lezzetli daha sulu ve tatlıdır. Yirmi çeşit armudu, kirazı, şeftalisi, üzüm sarması ve badem kırması olur (C.3, s.12).

1.22. Payas Kalesi (Adana)

Beyaz ve has ekmeği, yaylasında pişen livâşe yufka ekmeği, üzümü, inciri ve turuncu çok beğenilir. Yaylalarında kayısıya yakın bir üzümü olur ki buraya mahsustur (C.3, s.34).

1.23. Sivas

Has ve beyaz gerde ekmeği, kete çöreği, tavuk böreği ve tuz çorbası başka bir yerde yoktur. Narı Maraş’tan, pekmezi Ayıntab’dan üzüm ve şırası Amasya’dan gelir (C.3, s.160).

1.24. Urfa

Has ve beyaz divâşe ekmeği sacı pişirilen beyaz yufka ekmeği, tandır kebabı helvan dut şarabı ve ipeği çok ünlüdür (C.3, s.124).

1.25. Harput

Beyaz ve has ekmeği, çöreği, böreği güzeldir. Bağlarında Hezârî denilen bir çeşit elma yetişir ki Kocaeli sancağında yetişen misket elması gibi hoş kokulu yuvarlak bir elmadır. Bahçelerinde yetişen bir çeşit üzüm, Şam'ın zeyni üzümünden daha lezzetlidir (C.3, s.171).

1.26. Çorlu

Peyniri Rum, Acem ve Arap diyarında meşhurdur. Hatta hurdece Çorlu peyniri, dil peyniri, kaşgaval peyniri ne Kemah'ın kıtak peynirine, ne Midilli peynirine ne de Şam karışesine benzer. (C.3, s.233).

1.27. Silistre

Beyaz ekmeği, semiz kıvırcık koyun eti ve sağır eti meşhurdu. Şalgama benzer bir şey olur ki ona "Alabaş" derler gayet lezzetlidir, semiz et ile kalye ederler. Çok besleyici hazmı kolaydır. Şalgam lezzetindedir. Tuna balıklarından marina, mersin, sazan ve lam balıkları ünlüdür (C.3, s.263).

1.28. Hacıoğlu

Yiyecek ve içeceklerinden beyaz ekmeği ve bal suyu meşhurdur (C.3, s.271).

1.29. Edirne

Evvela, çeşitli kokulu helvası bir yerde bulunmaz. Bir okka, gelir çeşitli ekmek ayvası, kokulu perverdesi, şeftalisi, amma et şeftalisinin al yanakları beğenilir (C.3, s.361).

1.30. Çatalca

Beğenilen diğer şeyleri de sütü, kaymağı, telemepeyniri, ağızı, gülemezi, kesmek ve yoğurdu, dilpeyniri kaşkaval peyniridir (C.3, s.375).

1.31. Malatya

Dağlarında “gerenu” denilen kudret helvası olur. Allah’ın emri ile gökten yağıp, meşe ve pelid ağaçları yapraklarında olur. İshal edici bir hal vardır. Dağlarında yetişen mazi, pazı, ıspanak, lahana ve diğer sebzeleri lezzetlidir. Yedi türlü kayısı ve zerdalisi seksen türlü sulu armudu kayıtlara geçmiştir. Yedi çeşit ayva, yirmi çeşit elma ile kiraz ve üzümü meşhur olur (C:3, s.424).

1.32. Diyarbakır

Beyaz çakıl ekmeği, katmer kâhisi beyaz çöreği, muz ekmeği, dut balı, güngüves yani kudret helvası gökten meşe ağacı yaprakları üzerine yağar, gayet hoş ve ishal edici bir helvadır, buğday aşısı, masbata aşısı ve ilbe yoğurdu meşhurdur. Şat kenarında yetişen çay kavunu gibi sulu ve lezzetli kavun bir diyarda yoktur. Ancak Van’da yetişen bühtan kavunu buna benzer. Birçok kimselere bu kavundan karanfil pirinç ile zerde yaparlar ki Rum diyarında Atina balından bile böyle zerde yapılmaz (C.4, s.454).

1.33. Bitlis

Beyaz ekmeği, beyaz levaşe yufkası, pamuk gibi beyaz çakıl ekmeği, kahve denilen halka çöreği, katme çöreği, mahiyesi, baklavası keklik böreği, keklik kebabı, keklik pilavı mastaba çorbası, cacıklı ve kişili peyniri kaymağı ve gömeç balı meşhurdur (C.4, s.507).

1.34. Van

Çörek otlı, raziniye sulu, anonoslu has ve beyaz somun ekmeği bir diyarda yoktur. Beyaz gülpembe gibi yufkası katmer çöreği, keklik böreği mastaba aşısı, kırılı aşısı tühahifesi ve kanafillisi pek lezzetli olur (C.4, s.558).

1.35. Kazvin

Has beyaz, gül bembé gibi çağıl ekmeği, lavaše ekmeği, Hemedan keki, turaç b6ređi, mastalba çorbası lahanaları, bazlaması. Kırk t6rl6 armudu olur. Sulu 6z6m6, Őeftalisi, b6demi, karpuz ve kavunu gayet g6zeldir (C.4, s.695).

1.36. İsmail Şehri

Balı, yağı, peyniri, Eflak tuzu, Marina balığı, Mersin balığı, Karıya, Karabalık havıyarı, beyaz ekmeği meşhurdur (C.5, s.70).

1.37. Ladçin Kalesi

Sulu meyvelerinden eriği, armudu ve elması boldur. Rakısı, mezesi gayet çoktur (C.5, s.109).

1.38. Kili Kalesi Varoşu

Bağ ve bahçeleri çoktur. Bu yenilen Şeylerden kili pastırması, sığır ve koyun etinden gayet lezzetli ve semiz kuru eti olur. Balı, yağı, buğday ve balığı gayet çok olur. Yılanlı ada denilen yerde her sene kırk elli bin sığır boğazlayıp pastırma yaparak b6t6n diyarlara satarlar (C.5, s.155).

1.39. Aydınıcık Şehri

Beğenilen mahsullerinden beyaz ve hasekmeği Erdel diyarının Siva ekmeğinden lezzetlidir. 6z6m turşusu bulaması, Çıra ve kufteri meşhurdur (C.5, s.206).

1.40. Lapseki

Beğenilen Şeylerinden, Rum ve Acem'de Lapseki karpuzu meşhurdur. 6z6m turşusu, bulaması, Şırası dahi herkesçe meşhurdur (C.5, s.209).

1.41. Beç Kalesi

İkramsever zevkli adamları vardır. Kovan balı, tere yağı beyaz nohutlu simit ç6reği beğenilen Őeyleridir (C.5, s.252).

1.42. Belgrad

Belgrad'ın baklavası meşhurdur. Büyük düğünlerinde, araba tekerleği kadar bin kat güllaç ve has un yufkasından tere yağlı ve badem ile bir çeşit baklava yaparlar ki gayet lezzetli, büyük ve gevrek olur. Bademli tarçın, karanfil ve safranlı, lezziz zerdesi olur. Mısır tavuğu dedekleri kırmızı burunlu, tavuk kebabı, dolma tavuk kapaması, sazan ve Mersin balıkları, ırınlı beyaz latin ekmeği, somun kaymak ve yoğurdu meşhurdur (C.5, s.265).

1.43. Tamışvar

Sapan ekmeği, beyaz yağlı çöreği ballı böreği, kara çorbası, kabak dolması meşhurdur (C.5, s.274).

1.44. Bosna

Has ve beyaz latin somunu poçka çöreği ki kahvaltı olarak yenir bir çeşit yağlı çörektir, tavuk böreği kaymaklı baklavası, çeşitli otlardan çorbaları, meşe odunu üstünde koyun ve sığır pastırması yahnisi kapuska yani lahana turşusu, sorufka peyniri meşhurdur (C.5, s.302).

1.45. Travnik Kalesi

Yere bâsıf adıyla söylenen bir çeşit armudu olur ki başka diyarda olmaz. Bu armudu bir çeşit şerbet ile turşu yaparlar. O zaman her biri bir tulum bal olur. Bu turşunun suyu da içenlere keyif verir (C.5, s.305).

1.46. Banluka Kalesi

Beyaz katmer çöreği, külde pişmiş beyaz boğaçası, Ferhat Paşa konağında kaymak baklavası iki dünyada eşi yoktur. O kadar ince ki, üstüne bir tepsi bırakırsak batar. Lezzetli ve ince baklavadır. Kirazı, elması ve lahanası meşhurdur. Lahanası kazan kadar olup, bütün yaprakları güllaç yaprakları kadar incedir. Hatta; Boşnaklar bu lahana için "Allah dinin imanının kapuska" diye ölünceye kadar yerler (C.5, s.350).

1.47. Köstendil

Her çeşit meyvesi beğenilir ama köstenli bel elması, Malatya elması kadar güzeldir. Her biri kaz yumurtası kadar olur ve tepsilere koyup ayan ve büyüklere gönderilir. Bu meyve kışlarca kalsa, tadına ve yemesine hiç zarar gelmez (C.5, s.391).

1.48. İştîp

Otuz iki türlü kirazı mahkeme sicilinde kayıtlıdır. Ceviz kadar sulu kirazı olur. Ama keçi memesi hepsinden meşhurdur (C.6, s.486).

1.49. Budin

Budin halkı kışın birbirine sıra ziyafeleri çekerler. Has ve beyaz ekmeikleri ve taze teleme yağı ile pimiş pilavlar leh tavukları püryanı, leh tavukları kapaması sazan balığı kapaması, ustuka balığı tavası, kara çorbası ve baklavası meşhurdur. Seçme meyveleri de çoktur. Sulu üzümü olur. Şeftalisi, kirazı, üzümü ve vişnesi boldur (C.6, s.565).

1.50. Kızılhisar (Budin)

Bostanlarında o kadar çok büyük lahana olur ki her biri beylerbeyi davuludur. Bosnanılar bu lahanayı görüp "Ah canım, dinum imanum kapuska!" dediler. Boşnaklar lahana çorbasını, keçi sütü şortakasını pek severler (C.6, s.572).

1.51. Mostar

Beyaz ekmeği yirmi otuz okka (?) gelen alabalığı sicilde yazılıdır. Şehriban narı kadar narı olur. Üzüm, incir, kayısı, şeftali ve selvi ağaçları meşhur olur (C.6, s.698).

1.52. Fruşka (Belgrat)

Belgrad-Fruşka kasabası Fruşka üzümü, bol güneş olduğundan sulu ve lezzetlidir. Beyaz balı ve vişnesi meşhurdur.

1.53. Baruthanı Kalesi

Beyaz ekmeği, leh tavuğu bir yanı, beyaz poğaçası yağlı çöreği, tavuk böreği ve girde çöreği meşhurdur. Çeşitli meyveleri ise hesapsızdır.

1.54. Kenküş Varoşu

Öyle lezzetli, sulu tam on yedi çeşit üzümü olur ki yedi çeşidi misket üzümüdür. Yiyenin sinesi ferahlar ve zevk duyar. Onar onbeşer okka gelen, Halep kalkanları gibi beyaz, has çörek otlı süsenli ekmekleri olur ki katık istemez gayet lezzetli ekmektir.

1.55. Göle Kalesi

Kalenin üzümü, kavunu, karpuzu, eriği, balı suyu ve beyaz ekmeği herkesce beğenilir. Bütün reayası Eflak ve Macar halkı olduğundan şehir gayet zengin ve uculuk yeridir.

1.56. Boher Varoşu

Beyaz ve has spu ekmeği, armudu, kırmızı, yanaklı elması meşhurdur. Hatta meyveleri diğer ülkelere götürülür. Meyvesi uzun zaman tadını ve tazeliğini korur, bozulmaz.

1.57. Bükreş

Şehrin beğenilen şeylerinden balı, yağı, ferncala denilen beyaz ekmeği meşhurdur.

Ayrıca harluka denilen rakısı meşhurdur.

1.58. Kırım

Nogay kavminden başka Kırım adası içinde insanoğlu ile geçinmeyi huy edinmiş sanatkarlar olup bunlara Badrâk denir ki Badrakların içinde ömründe hiç ekmek yememiş ve su içmemiş kimseler vardır. Niçin su içmezsin diye Sorulduğunda “Calab bizi toprağı ve suyu çamur edip yarattı, Çamurun bir yanı kopar. İnsanoğlunun da aslı çamurdur. Suyu çok içmemek gerek. Gerçi

bu kavim su içmezler ama lahsa çorbası, deve, koyun, sığır, camus sütleriyle darı ve pasta çorbasını çok yerler lahse yani lökse çorbası Hz. Peygamberin Hadis-i şerifinde “Yemeğin hayırlısı lakşedir buyurmuşlardır. Buna un çorbası ve dutmuş derler. Yiyecekleri boldur.

1.59. Bahçesaray

Her yemekleri güzeldir. Ama lehtavuğu denilen meşhur fil hortumu gibi sarkmış kırmızı et parçası burnunun üzerinde durur tavuğun kebabı ile araba tekerleği ateşinden pişmiş parça parça koyun kebabı en beğenilen yemekleridir Hatta (böyle) sohbet gecelerinde elli kıyye gelir bir semiz koyun kurban edilip parçalanır. Parça parça etler demir bir kebab şişine dizilir. Meyvleri suludur. Elması, armut, vişne, erik ve kirazı gayet çok olur (C.7, s.559).

1.60. Benderahad Karasu

Tatarlar kuzu eti yemezler ama at eti alırken kavga edip ölürler. Zira, at eti hem kuvvetli hem de hazmı kolaydır.

1.61. Eski Kırım

Beyaz gömeç balının yeryürüzünde benzeri yoktur. Misk ve amber gibi kokulu olup yiyen kimselerin dimağları kokulanır. Balını ve sarı yağını testiler ile vilayet vilayet hediye götürürler. Onun için bütün kefereleri bal ve yağ koymak için toprak testi işlerler. Öyle güzel ve temiz toprağı var ki çeşit çeşit sürahi ve bardaklar, çanaklar, hoşaf kaseleri işlenir (C.7, s.385).

1.62. Çerkez Yemekleri

Hepsi darıdan pişmiş pasta yerler yani darı lapasını kolayca pişirip ellerinde top top sıcak sezbala batırıp yerler. Sezbal bir çeşit yemektir ki cevizi havanda döğüp harda ve tuz ile karıştırıp kâselere korlar. Cevizin yağını çıkarıp kırmızı frenk biberiyle döverler. O kırmızı ceviz yağıyla peynir yağını adı geçen sezbal içine koyarak pastayı sezbala batırırlar.

Semiz koyun ve kuzuları, başı boynuzları, tırnakları ve bütün ciğerleri iskembeyi böbreği ve böbrek yağı ile beraber tertemiz sularda yedi kat arıdılar. Bahsedilen koyunu büsbütün tandırda pişirip meydan ziyafetine getirirler. Koyunun tandırda öyle pişirirler ki sanki ilikleri dağılır. Dağlarda karaca sığır ve kulaklı avlarını da öyle pişirirler. Keklik, turaç ve kanata verk adlı tavukları kaz ve ördekleri de kebab edip yerler (C.7, s.420).

1.63. Bolatakay Peşkûvi

Ekmekleri yine pastadır. Yani darı lapasıdır. Yine koyun ve kuzuları başıyla, pacalarıyla pişirirler. At etini yemezler. Çoğu “Müslümanız diye namaz kılar görünüp semiz domuz yerler (C.7, s.435).

1.64. Dağıstan (Tavistan)

Bu şehirdeki Tahistan nehrinden “argı” balığı diye bir balık çıkar. Asla derya balığına benzemez. Yuvarlak şekilli bir balıktır. Sanki altın işaretli kıymetli mücevherlerle süslenmiş bir paçarıdır. Lezzeti İngiltere adasının sardalya balığı lezzetindedir. Ortasında elif gib bir kılçığı var, başka yerinde kılçığı yoktur. Misk gibi bir çeşit kendine has kokusu vardır.

Yabancı diyardan bir bekar bu balıktan yerse o gece dört beş kere düşü azar. Yahut çok tenasül edenin nefsi burnundan akar. Gayet kuvvetli, çabuk sindirilen Bahistan balığıdır. Kuvvetinden sakınılacak balıktır (C.7, s.454).

1.65. Saray Şehri

Canı olan ve kanı çıkan ne bulurlarsa o mahluku yerler, ekmek yemezler. Eğer ekmek yeseler ekmek karınlarına yapışıp ölürlere. Hepsinden ziyade sevdikleri at etidir. Pek çok kabilesi at eti pişirirler ve pek çok kabilesi de kanını akıta akıta çiğ yerler.

Su yerine boza at sütü kımız ve deve sütü içerler. Zira atları ve develeri sayısızdır (C.7, s.480).

1.66. Kalmuk Kavmi

Ömürleri boyunca su içmek ve yemek yemek nedir bilmezler. Eğer ekmek yeyip su içseler hemen o saat ölürlür. Devamlı at sütü, deve sütü boza ve talkan içenler. At sütüne kımız derler. Deve, sığır, at koyun keçi, domuz, yaban devesi yaban atı, yaban mandası, yaban eşiği yerler. Eti asla şişirmezler, çiğ yerler. Çiğ et yedikleri için pislikleri hiç kokmaz. Doğan kuşu gibi beyaz edip sakları (C.7, s.502).

1.67. Selânik

Kış günlerinde bütün a'yân, büyükler ve zenginler gezme maksadıyla birbirine her gece gidip büyük ziyafetler verirler. Önde gelen yemeklerden; kuzu kebabları, kuzu kapamaları, balık yemekleri, hoşafı meşhurdur (C.8, s.92).

1.68. Ağrıboz

Ağrıboz güfteri adıyla meşhur olmuş, üzüm sırasında beslenmiş, içi cevizli ve bademli son derece lezzetli taze güfteri olur ki lezzetinden ve hoş kokusundan insan yemeye doyamaz. Sandıklar içine koyup Rum, Arap ve Acem'e hediye olarak gönderilir. Hurması ve sulu kirazı meşhurdur (C.8, s.143).

1.69. Anapeli Kalesi

Buranın buğdayı, darısı meşhurdur ama arpası ve mercimeği az olur. Üzümü çok şıralıdır. inciri, zeytini ve narı meşhurdur. Yaz ve kımarulu, teresi, salatası, soğanı ve diğer bitkileri bol olur. Güllaç baklavası, keklik böreği hiç bir diyarda bulunmaz (C.8, s.212).

1.70. Hanya

Bu Hanya'da yetişen sulu üzüm, Bozcada, Kudüs yakınındaki Halilürrahman, Mardin yanındaki Sancar dağında bile yetişmez. Hatta bir salkım üzümü on beş vakıyye gelir. Yirmiyedi türlü üzümü vardır. Kilise balı derler kokulu saf balı vardır ki yiyenin dudağı uyuşur. Ama az olur. Tanesi bir okka gelir narı, zeytini meşhurdur (C.8, s. 223).

1.71. Cibova Köyü

Deniz hayvanlarından yengeç, kerevit, ahtapot, midye istiridye, deniz kestanesi, tarak, sancı ve oncu gibi haşerelerle geçinip, kalembuk ekmeği yerler. Sonra şaraplarını içip domuz gibi yatarlar (C.8, s.366).

1.72. İç Manya Vilayeti

Dünyada gökte uçan, yerde gezen, denizde yüzen kanı olup canı çıkan ve çıkmayan ne kadar canlı yaratık varsa hepsi bunların yiyecekleri olur. Hatta denizde yüzen deniz anasını dahi yerler ki bunda asla bir damla kan bulunmaz. Koyun keçi gibi ne kadar hayvan varsa bunların kanlarını su gibi içerler (C.8, s.367).

1.73. İnebahtı

Yiyeceklerinden bayar ekmeği, çöreği, keklik ve bıldırcın böreği, hoş lezzetli ve sulu üzümü, limanlarında kefal ve levrek alıkları boldur (C.8, s.376).

1.74. Nadra Dış Varoşu

Hepsinden üstünü ve beğenileni bir kıyye ağırlığında gelir feyzanarı ve leffton narıdır ki dağı ve taşı baştan başa nar olup benzeri Acem diyarında Kara Firencik şehrinde olur. Bu sebeple buraya “Nadra” adı verilmiştir. Ayrıca Limonu, narenciyesi, zeytini meşhur olur (C.8, s.395).

1.75. Yanya

Semiz ve leziz kuru kebabları kuzu kapamaları, beyaz ekmekleri simiti, çörekleri tavuk börekleri, Belgrad usulü güllaç baklavaları en beğenilen yiyecekleridir (C.8, s.404).

1.76. Dalvine

Beyaz arnavut simiti, beyaz poğaçası ve lale şarabı meşhur yiyecek ve içeceklerindedir (C.8, s.413).

1.77. Ergiri

Badesi, Reyhaniyesi, beyaz süt gibi Arnavut simidi, külde pimi gl gibi beyaz poğacası, saralı denilen kokulu üzümü meşhurdur (C.8, s.421).

1.78. Belgrat

Beyaz Arnavut simidi, nohutlu çöreği, tavuk böreği, umuka ve kamutuvar denilen peyniri,yumurtalı tava böreği, kaymaklı baklavası ve bademli sarması meşhurdur (C.8, s.433).

1.79. İlbasan

Yiyeceklerinden beyaz çöreği baharlı ve Őekerli francala creği, nohutlu simiti ve kırık türlü yemeği benęilmektedir (C.8, s.452).

1.80. İnegöl

Has ve beyaz ekmeği, camus kaymağı meşhurdur (C.8, s.499).

1.81. Manisa

Beyaz nohutlu çöreği baharlı mekik böreği, beyaz temmuz gerdesi, çeşitli buzlu vişne hoşafı, zm Şerbeti, st bademli Manisa palzessi, has beyaz ananonslu çörek otlu ekmeği meşhurdur (C. 8, s.526).

1.82. Kuşadası

zm, incir kurusu, kfteri, susamı, fıstığı, sınav beri, bademi dünya yüzünde yoktur (C.8, s.554).

1.83. Güzelhisar

Helvaları bütün cihanda meşhurdur. Bundan başka susamı, zlbiyesi, sabuniyye, reŐidiyye mahice ve fisdıkiyye, kırma bademiyye, kataniyye, gazileri lokması, me'muniyye, nevveriyye helvası doğrusu iman nurudur. Bütün ahalisi (Habbl hulm minel iman) hadisine uyarak helva delisi

olmuşlardır. Cuma namazlarından sonra vilâyet ayını, ahbaplar hevlva dükkanlarına gelip birbirine helva ikram ederler (C.8, s.558).

1.84. Tire

Tergâmlek üzümü, beyaz ekmeği, tennur gerdeği ve kebabı çeşitli buzlu vişne hoşafı, beyaz kirazı dünya yüzünde yoktur. Kesnatesi, çöreği, tavuk böreği meşhurdur. Limonu, turuncu narı, inciri çok olur (C.8, s.563).

1.85. Rodos

Kokusu fevkâlâde güzel fındık kadar inciri olur. Dünyada benzeri yoktur. Allah bilir ya “Tin suresi bunun için inmiştir. Bir de iki katlı limonu vardır. Dışındaki tatlı içindeki kezzap gibi ekşidir. Çeşitli üzümü ve beyaz ekmeği vardır (C.9, s.12).

1.86. Alâiye

Mavüce dağlarında limon, turunç, nar, zeytin, incir hurma pek çoktur. Susamı, yufkalı aş ekmeği dürme ekmeği meşhurdur (C.9, s.29).

1.87. K. Maraş

Yaz ve kış yirmi elvan üzümü olur. Kabak üzümü, cam üzümü, sarı üzümü, kar altından çıkarırlar. Narı şehriban narından iri ve suludur (C.9, .47).

1.88. Antep

Kırk türlü elvan üzümü yüzbinlerce tulum pekmezi bademli şam fıstıklı şirin köfteri, bastığı meşhurdur. Çeşitli helvası bir diyarda yoktur. Limon incir, nar, dut, şeftali, zerdali kayısı, beyaz ekmeği, yogurdu meşhurdur (C.9, s.50).

1.89. Halep

Has beyaz ekmeği, Mersin yemişi, dilberyanağı şeftalisi, elması, Şam fıstığı meşhurdur (C.9, s.57).

1.90. Şan

Beyaz çakıl ekmeği, Acem çöreği, peynir böreği, lahmacunlu böreği, kâkesi yeryüzünde benzeri yoktur. Ayvası çok lezzetlidir. Göbeğini oyup masteki sakızı koyup külde pişirilirse mülâyeamet ve kuvvet verir. Limonu, turuncu, zeytini, cevizi, üzümü gayet meşhurdur (C.9, s.111):

1.91. Mekke

Mekke yemeklerinin en güzeli keşkektir. Hadis: (bütün yemeklerin seyyidi herisedir?). Yine bir hadis (Heriseyi sevmek imandandır). Herise kuvvet verici, çabuk hazmolunur, eğer içinde biraz nane kimyon olursa daha lezzetli olur. Hatta Uhut gazasında ashop Hz. Peygambere (Kafirler şarap içip cesaretle bize saldırıyor onlara biz nasıl dayanabiliriz?) demişler, Resulü Ekrem de (Herise çorbası için ve Allah Allah diye düşmana hücum edin) buyurmuşlardır. Onun için Mekke'nin herisesi meşhurdur (C.9, s.184-185).

1.92. Mısır

Mısırdaki 17 çeşit hurma olur. Burullisi denilen iri kırmızı hurma vardır. Bu yaş iken yenmez sererler turşu yaparlar. Ekşisi ciğer tazeler. Mısırdaki soğan turşusu kokusu adamı öldürür. Ama fellahlara çok faydalıdır. Peynir turşusunun kokusunu Anadolu halkı duyunca ölüm derecesine gelip kaçarlar. Araplar kurtlu peynir suyuna ekmeğe doğrayıp yerler içinde kanatlanmış kurtları atıp yerler. Birbirine onunla ziyafet verirler. Katyussemun, bir nevi küçük limondur ama çok suludur (C.10, s.415).

1.93. Mısır (Söğüt Ağacı)

Söğüt ağacının yaprağı sarılığı faydalıdır. Ağacı havanda dövüp suyunu sıkıp bir kase ile bir gece ayazda dura kullanılır... Allah'ın emriyle şifa bulur. Ve yürekte kurdu kırar (C.10, s.416).

1.94. Demenhur Şehri

Beyaz ekmeği meşhurdur. Adam kellesi kadar mor patlıcanı, taze, balıkları, üzümü meşhurdur (C.10, s.467).

1.95. Beledi Halid

Bu diyarın beyaz ekmeği böreği, çöreği, kâhkesi, mutabbakı, halis sütü, kaymağı, buğday firiki, yağı, balı,hurması, limonu, turuncu, kebatı, üzümü, narı, şeftalisi, beyaz inciri, koyunu, kuzusu, güvercini (tavuk kadar büyük ve semiz olur) meşhurdur (C.10. S.521).

1.96. Foncistan

Yiyecekleri; darı, arpa, ekmeği, koyun, keçi cumus,inek, deve, fil, gergedan, zürafa ceylan, deve kuşu yumurtası, kedi, devekuşu, kazık boynuzu, aslan ve kaplan besleyip yerler ve lezzetini çok methederler (C.10, s.554).

1.97. Okut Kabelesi Menzili

Burada okut kavmi yanımıza gelip darı ekmeği ve diğer yiyecek şeyler getirdiler. Badem lezzetinde ceviz kadar meyva getirdiler.Lezzetinden âdem doymazdı. Ve bir çeşit yumurta kadar. Ama bir tarafında kökü vardı. Sanki şalgama benzer. Lezzeti bir şeye benzemez. Yerde bitermiş içinde fındık kadar bir çekirdeği var. İçindeki suyun süt lezzetindedir. Tereyağında pişirilince de lezzetli olur. Zehrahr,” derler bir nevi yer yumurtasıdır (C.10 s.582).

1.98. Okut Kalesi

Habeş tavuğu gayet lezzetli ve kuvvet vericidir. Kedi, aslan ve zürafayı yerler (C.10, s.582).

2. İçecek Türleri ve Yapılışları

Evliya Çelebi Seyahatnamesin’de 24 çeşit içecekten bahsedilmektedir. Bu içecekler şunlardır: Su, hoşaf, şurup, kahve, boza, pekmez şerbeti, bal suyu, marmelat, ayva perverdesi şerbeti, köknar şerbeti, nar şerbeti, baldıran şerbeti,

revas şerbeti , şeker şerbeti, demirhindi şerbeti, hurma şarabı, bulama, üzüm şarabı, vişne suyu, keçi sütü, nane rakısı, deve sütü, kımız ve ayran.

Bu içeceklerin bazılarının yapıları ile ilgili bilgiler verilmiştir. Biz yapılarını ayrı bir başlıkta toplamak istemedik. Bir yerin ve yörenin içeceklerinin birçoğu sayılıyor, bunlardan biri veya ikisinin yapısı hakkında kısa bilgiler veriliyor. Bölgenin veya bir yerin içeceklerini birlikte ele aldık. Yani Evliya Çelebinin anlatım tarzını esas olarak hareket ettik.

Evliya Çelebi içecekleri hammadde yönünden ele aldığı gibi haramlık-helâllik yönünden de ele almıştır.

Ayrıca içeceklerin sağlığa tesirleri ile ilgili bilgiler de verilmektedir. Yani içilenlerin insan sağlığına olumlu ve olumsuz etkileri nelerdir, sorusu da dikkate sunulmaya çalışılmıştır. Seyehatname de içecekler ve yapıları ilgili olarak bulunan bilgiler şunlardır.

2.1. Galata

Galata'nın içecekleri arasında medhedilen çeşitli şaraplarını, harabatiler arasında meşhur olan taş merdiven meyhanesinde, Kefeli'de Mihalaki'de Koskaval'da Sünbül'de ve Saranda adlı meyhanelerde bulmak mümkündür. Bunlar lal renkli katresi haram türlü türlü misket şarapları Ankara, Sakoza, Mudanya, Edremit ve Bozcada şaraplarıdır. Ayrıca mübeccel şerbeti denilen "Atina balı" şerbeti vardır (C.1, s.334).

2.2. Bursa

Bursa'nın içecekleri:

Pınarbaşı'nın âb-ı hayata benzeyen suyu, onyediyedi adet akar pınarların hayat suları, çeşit çeşit hoşafı, renk renk şurupları, gösterişli ve mükemmel kahveleri, ilik gibi süzme bozaları, Handan bey şerbeti peterlioğlu şerbeti, karanfil şerbeti ve şenhocaoğlu şerbeti .. (C.2, s.415).

2.3. Çorum

Çorumun içeceklerinden misk ve amberli pekmez şerbeti ayva perverdesi şerbeti vardır ki fazla ateş ve hamam hararetine mühürlü çamur gibi faydalıdır. Keçeden süzölmüş deliyoran üzüm şırası lal renkli ve çok kuvvetlidir. Dut şarabı ve hardaliyesi, yoldaklı şarabı Acem diyarına kadar hediye olarak gönderilir (C.2, s.532).

2.4. Silistre Şehri

İçeceklerinden lezzetli keyif verici bal suyu olur ama sarhoşluk verir. Bayandarı bozası sanki culâbdır. Çok fakirleri bozaya ekmek doğrayıp yiyerek açlıklarını giderirler (C.3, s.263).

2.5. Tebriz

Misket üzümünün yedi türlü şırası, melek üzümünün şarab-ı nabı koknaz şarabı, nar şarabı, gülnar şarabı, absele şarabı sehlânisi kış şarabı bal suyu, halk için darı bozası ve pirinç bozası meşhurdur (C.2, s.579).

2.6. Edirne

Hıram şarabı çok meşhurdur. Frenkelr çok severler. Saltuk Bey mamülü Culab gibi koyu bozası olur. Şarabı, suyu hardaliyesi meşhurdur. Amma kokulu ayva marmelatı Amasya marmelatından iyidir (C.3, s.36).

2.7. Malatya

Bu şehirde bir çeşit beyaz bal olur ki yeryüzünde benzeri bulunmaz. Ancak aydos balı ola. Bunun şerbeti ile Maltya ayva perverdesi şerbeti pek tatlı olur (C.5, s.424).

2.8. Diyarbakır

Hamra suyu gayet kolay hazmettirir. Şat suyu da billur suyu gibi olup insan vücudunda bulunan safra, sevda, bağlam gibi şeyleri yok eder. Kışın buzu billur gibi olur (C.4, s.454).

2.9. Bitlis

Kök nar şerbeti, nar şerbeti Guşele şerbeti revas şerbeti müselles şehriyesi, kayısı cüllâbı ve baldıran şerbeti beğenilen içecekleridir (C.4, s.507).

2.10. Van

Van dağı balının şerbeti ferahlatıcıdır. Hatta tarcın ile üç gün dursa biraz keyif verir. Sürbiloğlu ve Şiyren adlı bağlarının üç gün kalmış helal şırası insan vücuduna safi kan olur. Absûle, şerbeti dibas şerbeti, tuhafıye şerbeti benzeri olmayan içeceklerdendir (C.4, s.558).

2.11. Kum Şehri

İçeceklerinden Şiraz şekeri şerbeti ve zule suyu toknarı ve müsellesi çok lezzetli ve tatlıdır (C.4, s.703).

2.12. Bağdad

Basra şekeri şerbetinin çeşitleri ve hurma şarabı gayet lezzetlidir (C.4, s.739).

2.13. Erdek Kasabası

Beylerin söylediklerine göre, burada misket lüzümün den dokuz çeşit şarap yapılır. Beğenilen şeyelerin en meşhuru utanmaz şarabıdır ki içenlere zerre-Taragoza şarabı gibi sarhoşluk vermez derler (C.5, s.204).

2.14. Ahmet Paşa Çeşmesi

Gelibolu müsellesi bulaması ve ayva ezmesi meşhurdur (C.5, s.221).

2.15. Tamışvar

İçeceklerinden vişne suyu ve bal suyu meşhurdur. Bu diyarda şarap içmek son derece ayıptır çoğunluk bal suyu içer (C.5, s.274).

2.16. *Bosna*

Bosna'nın içeceklerine gelince: İlbaharda bu şehirde yüzbinlerce fiçı keçi sütünden tam üç ay surutka suyu, yani peynir suyu yapıp, çarşı ve pazarda fiçı fiçı satarlar. Bu su bütün halkın huylarını yumuşak yüz renklerini kırmızı yapar. Ama sarı keçi sütünden yapılan satutarkayı yağma edib içler. Hakikaten başka diyarlarda hekimlerin sözlerine göre sarı keçi sütü bahar güneşinde hoştur ki vücutla olan safra, sevdâ, balgam gibi şeyleri yok eder. Şinab suyu, hardaliyesi bal suyu dahi keyif verir. Ama bir çeşit, "Ramazaniye" denilen müselles gibi üzümünden yapılan adamı ayağından alır. Lakin bu ramazaniyenin güzeli, imamlarda bulunur. İbâdete kuvvet verir. Latif bir şerbettir. Ama asıl şarabı içen kötüdür, bu şehir halkınca nefret edilir ve mekruhtur (C.5, s.302).

2.17. *Banluka Kalesi*

Banluka Kalesi İçecekleri:

Keçi sütü, sorotkası, bal suyu, vişnesi, hardaliyesi de ramazineyesi, plevyesi nâne rakısı meşhurdur (C.5, s.350).

2.18. *Budin*

Şehrin sarhoşları için çeşit çeşit sarhoşluk verici içecekleri var. Ama ketküşiye adlı sarı yakut renginde ve billur gibi haram şarabı olur ki Bozcaada ve Ankara adasında çıkmaz. Sarhoş etmeyen müsellesi ve vişnavisi meşhur olur (C.6, s. 566).

2.19. *Kenkuş Varoşu*

Kendusiye şarabı dedikleri katresi haram olan şarabın Rum, Acem ve Arap'ta benzeri yoktur. Ancak Boğazhisar yakınında Akdeniz içinde Bozcada da misket üzümü olur. Ama bunun şarabından daha iyi üzüm olmaz derler. Kırmızı, beyaz sarı, yakut gibi berrak ve parlak şarapları olur. Bir çeşit sivri toprak testiler kenkuşiye şarabı diyerek hediye götürülür. Beyaz süt gibi rakısı olur.

2.20. Ur Hisarı

Yüzbinlerce tatar vardır ki ömürlerinde su içmemişlerdir. Kımız denilen altı yedi günlük sütü içerler. Talkan denilen darıyı kavurup değirmenden geçirip un gibi yapıp onu at veya deve sütü ile karıştırıp içerler. Açlığı giderir ama biraz sarhoşluk verir. Bir de ekşimiş ve yıllanmış yoğurdu ıslatıp ayran yapıp içerler yine ilik gibi lezzetli bozaları vardır. Seferde ve barışta bu sayılan şyelrei yiyip içerler Ekmeğe ve suya onun için rağbet etmezler (C.7, s.297)

2.21. Ur Hisarı Dış Varoşu

Keskin darı yani temiz tatar bozası meşhurdur. Hatta ibret için bozasının abdest testisine koyup evlerine götürürler. Bir damla bile akmaz. Koyu ilik gibi tatlı bozadır. Tatar halkı beş konaklık yerden boza içmeye gelirler. Bir kap boza içen sermest olup kulalay ve bulaley türküsü söylemeye başlarlar. Bu derece keskin ve sarhoşluk veren bozadır. Bu diyarda şarap içmek ayıptır. Bağ ve bahçe olmadığından şarabı da yoktur. Bir ağacı dahi yoktur (C.7, s.299-300)

2.22. Bahçesaray

Yüzlerce hayat suyu gibi sularından başka ilik gibi ince elekten geçmiş tatar bozası ve dört beş günlük at sütü kımızı, yağı alınmamış yoğurt yarması ile talkanı şeyhlerin içtiği maksıma bozası beğenilen içeceklerindendir (C.7, s.359).

2.23. Çerkez İçecekleri

Hepsi at sütü kımızı, talkan, ayran kurt ayranı, keskin bozalar, keskin bal suları ve tatlı maksime bozaları içerler. (C.7, s.420).

2.24. Balatakoy Peşkûri

Meşrubatları bal suyu, maksime adlı, bozaböndürme, keskin bozadır (C.7, s.435).

2.25. Koyun Kalesi (Dağıstan)

Şarap rakı ve diğer içkilerden içmezler. Diyarlarında bu kabil keyif verici haram şey nedir bilmezler. Ama gençeleri kımız ve boza içerler. Ulemalar, ve ihtiyarları “maksime” adlı sarhoş etmeyen ilik gibi koyu ve tatlı boza içerler (C.7, s.466).

2.26. Kazan Vilayeti

Bu diyarda şarap olmaz. Bütün kefereleri rakı, kurluka, benukmend adlı sarhoşluk yapan içkileri içerler. Ama Haşdek kavmi at etleri yer; boza kımız talkan ve yazman içerler (C.7, s.487).

2.27. Anapoli

Saf balının limon sulu şerbeti, nar şerbeti ve müsellesi meşhurdur. Şarabı turna kanı gibi kırmızıdır. Büyük kapı dışında tekkeler tarafında iki saat uzaklıkta on sekiz bin adet bağ ve bostanlar mevcuttur (C.8, s.212).

2.28. Belgrat

İçeceklerinden bir çeşit üzümünden kaynatılarak yapılan kırmızı şırası olur ki reyhaniye derler, bir kâse içen sarhoş olur, tam bir hafta insanın dimağından reyhan ve amber kokusu gitmez. Bundan başka darı bozası beyaz ve ilik gibi olur ki bundan içenin susuzluğu kalmaz. Sanki Mısır'ın pirinç suyu bozasıdır (C.8, s.434).

2.29. İlbasan

İçeceklerinden kırmızı renkli bâda hardaliye reyhaniye, vişne suyu, bal suyu ve bozası başta gelen içeceklerindendir.

2.30. Foncistan

İçtikleri Nil suyu, darı bozasıdır. Kırım bozasından fazla sarhoşluk verir. Beş altı günlük sarhoşluk veren deve sütünü içip (kadınları) cilvenirler.

Deve sütü rakı gibi sarhoşluk verir. Deve sütüne halfa otunun kökünü koydukları için böyle sarhoşluk verir (C.10, s.554).

2.31. Ezrak Şehri

Bu memlekette boza, harareti teskin eder. Burada herkez boza içer. Amma halkının çoğu nefes darlığı çekerler (C.10, s.531).

2.32. Mısır

Evvela subye,yani pirinç bozası, Mavza; buğdaydan olur ve sarhoşluk verir. Mel'un şeydir. Berlis, kuru siyah üzüm şerbetidir. Hurma rakısı, bal suya Anadoludaki gibi değildir. Adamı ayaktan alıp köşe başında bekletir. Bengibride, Rum balı ile esrarı ıslatıp bir gece mayalarlar. Bir ayak içen ayağını nereye attığını bilemez. Esrar suyu, bu da Bengilik ile Halilürrahman pekmezi karıştırılarak elde edilir.

2.33. Okut Kalesi

İçecekleri boza ve  dört günlük deve stdr (C.10, s.582).

3- Sofra Gelenek ve Görenekleri

Seyahatnamede sofra gelenek ve görenekleri ile ilgili olarak  yerleşim biriminde yaşıyan insanların gelenekleri ve görenekleri hakkında bilgi verilmiştir. Bunlar Mosove adası, Sultanhisar ve Şugâki erkezlerinin gelenek ve grenekleridir.

3.1. erkezler

Yemeğe başlarken ağaç, sofraları meydana getirirler. Bir balmumu yakarlar. Herkes balmumuna bir kere "dan dânu Mâmelk" deyip muma tapınır. Ondan sonra yemek yemeğe başlar. Yine yemekten sonra öyle deyip sofrayı kaldırırlar. Bir garip âdettir (C.7, s.569).

3.2. Sultanhisar

Bunlar sofralarına biraz tuz getirip evvela tuz yerler, sonra meyva, sonra yine tuz yerler. Sonra yemek yerler tuz Halil İbrahim mucizesidir. Bilhassa incir ve kavun yerken tuz yemelidir (C.8, s.569).

3.3. Mosava Adası

Şarap içmezler, domuz eti yemezler. Herkes tek başına yemek yer, beraber yemezler. Kimsenin yemeğini de yemezler, yedirmezler (C.10, s.573).

SONUÇ

Evliya Çelebi, Seyahatnâmesi'ni oluştururken adeta bir folklor araştırmacısının bakış açısı ile olaylara yaklaşmıştır. Elde ettiği bilgiler, dönemin sosyal, kültürel ve ekonomik özellikleri hakkında gayet aydınlatıcı bilgilerdir.

Dönemin imkanları gözönüne alındığında Evliya Çelebi'nin çok zor olan bir işi başardığını söylemek zorundayız. Evliya Çelebi'nin kısıtlı imkanlara ve zor şartlara rağmen dönemin folklorik unsurları açısından verdiği bilgiler hiç de azımsanamayacak değerdedir.

Doğumdan ölüme kadar insanoğlunu ilgilendiren birçok sosyal, ekonomik ve kültürel konular seyahatnâme'de ele alınmıştır.

Seyahatnâme de, yüzlük kodlama sisteminde ele alınan konuların içerisindeki, Âşık-Tekke Edebiyatı, anonim şiirler ve halk müziği dışında kalan bütün konular ve bu konuların alt başlıkları ile ilgili bilgiler bulunmaktadır.

Daha açık bir ifadeyle söylemek gerekirse yaptığımız bu çalışmada Evliya Çelebi döneminde yaşayan halkın dili, efsaneleri, hikâyeleri, atasözleri, deyimleri, komşuluk ilişkileri zekat ve hayır işleri, düğünleri, cenaze törenleri halk bilgisi, inanışları, oyun ve eğlenceleri, giyim kuşamları, halk sanatları, halk mimarisi, sofraya gelenekleri, yiyecek ve içecek türleri ile ilgili konular tespit edilmiştir.

KAYNAKLAR

- 1- Zillioğlu Mehmet (Evliya ÇELEBİ), Tam Metin Seyahatnâme X Cilt,
(Sadeleştirme: Mü'min ÇEVİK), ğdal Neşriyat, İstanbul, 1985.
- 2- Tan, Nail, Folklor (Halk Bilimi) Genel Bilgiler, İstanbul, 1995.

